

สำนักหอสมุด
สัญญาเลขที่ R2560B157

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

กระบวนการการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม
สู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

คณะผู้วิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา ศรีพันธ์ คณะศึกษาศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐเชษฐ์ พูลเจริญ คณะศึกษาศาสตร์

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยนเรศวร

วันลงทะเบียน... 9 มี.ค. 2565

เลขทะเบียน... 1049546

เลขเรียกหนังสือ... GE

320

75

04ต๑๕

2560

สนับสนุนโดย

งบประมาณแผ่นดินมหาวิทยาลัยนเรศวร

ปีงบประมาณ 2560

บทสรุปผู้บริหาร
(Executive Summary)

1. **ชื่องานวิจัย** กระบวนการการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

2. **ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา**

นโยบายการกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่นที่กล่าวมาข้างต้นถือเป็นจุดกำเนิดของการกระจายอำนาจการปกครองของประเทศไทย หลังจากนั้นประเทศไทยก็ได้ยึดถือแนวความคิดการกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่นเป็นแนวทางการปกครองที่สำคัญสืบเนื่องต่อมาจนปัจจุบันอย่างไรก็ตาม การกระจายอำนาจได้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมหลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 แล้ว เมื่อรัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พุทธศักราช 2542 ซึ่งมีสาระสำคัญในการกำหนดให้มีแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อเป็นกรอบทิศทางและแนวทางในการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และเพื่อขับเคลื่อนแนวความคิดการกระจายอำนาจการปกครองไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง จึงถ่ายโอนภารกิจจากส่วนกลางให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างๆ ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 โดยได้ถ่ายโอนภารกิจจากส่วนกลางให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน 2) ด้านส่งเสริมคุณภาพชีวิต 3) ด้านการจัดระเบียบชุมชนสังคมและการรักษาความสงบเรียบร้อย 4) ด้านการวางแผน การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรมและการท่องเที่ยว 5) ด้านการบริหารจัดการ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 6) ด้านการศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น(พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, 2542; โกวิท พวงงาม, 2546) โดยภารกิจทั้ง 6 ด้านนี้ล้วนแต่เป็นภารกิจที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องโดยตรงกับคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นอย่างประจักษ์ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรที่มีความสำคัญ และมีแนวโน้มที่จะทวีความสำคัญมากขึ้นในอนาคต เนื่องจากเป็นองค์กรที่ต้องรับผิดชอบในการดำเนินภารกิจที่ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

จากแนวความคิดการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นซึ่งกระจายบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบต่อประชาชนในพื้นที่ไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล ซึ่งประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเทศบาลตำบลดังกล่าวมาข้างต้น เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐบาลทั้งด้านการเงิน บุคลากร ตลอดจนเวลาที่ใช้ในการดำเนินการ เพื่อสนองตอบความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง ตลอดจนการดำรงฐานะเป็นองค์กรที่ให้การศึกษาในเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชนในเขตพื้นที่ตำบล (โกวิท พวงงาม, 2548) ดังนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล จึงเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความสำคัญในฐานะองค์กรที่เป็นรากฐาน (Grassroots) ในการพัฒนาประชาธิปไตย เนื่องจากเป็นองค์กรปกครองที่เล็กที่สุด ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด และประชาชน

สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ตรวจสอบ กำกับดูแลง่ายที่สุด นอกจากนั้นยังเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีจำนวนมากที่สุดอีกด้วย

อาจกล่าวได้ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลถูกกำหนดให้มีอำนาจหน้าที่ที่จะเข้าไปดำเนินการแก้ไขปัญหาในเขตพื้นที่ให้ตรงกับความต้องการของประชาชน โดยกำหนดวิธีการดำเนินงานในแผนพัฒนาตำบลให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาอำเภอ นโยบายของรัฐบาลและนโยบายของผู้บริหารท้องถิ่นโดยได้แบ่งภารกิจขององค์การบริหารส่วนตำบล 7 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน 2) ด้านส่งเสริมคุณภาพชีวิต 3) ด้านการจัดระเบียบชุมชน สังคม และการรักษาความสงบเรียบร้อย 4) ด้านการวางแผน การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรมและการท่องเที่ยว 5) ด้านการบริหารจัดการ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 6) ด้านการศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น 7) ด้านการบริหารจัดการและการสนับสนุนการปฏิบัติการกิจของส่วนราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากหน้าที่ต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จะพบว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลเป็นองค์กรที่มีบทบาทหน้าที่ตามกฎหมายครอบคลุมการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในเขตตำบลในด้านโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา สังคมและวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามจากการทบทวนเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่รับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่าง พบว่า “ปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาสำคัญของ อบต. เนื่องจากเป็นปัญหาที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริงจึงจะสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน”

ในปัจจุบันก็องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล ซึ่งมีขนาดเล็ก มีงบประมาณในการบริหารจัดการจำกัดก็ยังคงประสบปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อม เนื่องจากขาดการนำแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศต่างๆ เหล่านี้มาขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมในระดับ “สำนึกร่วม” ระดับชุมชน ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงตระหนักถึงความสำคัญในการศึกษา “กระบวนการการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการ สิ่งแวดล้อมสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก” เนื่องจากจังหวัดพิษณุโลกเป็นจังหวัดที่ประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างหลากหลายของในแต่ละพื้นที่ เช่น ปัญหาการจัดการขยะในชุมชนเมือง ปัญหาการชำระเคมีกำจัดศัตรูพืชในชุมชนชนบท ปัญหาการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ เป็นต้น แนวทางในการการขับเคลื่อนการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลจึงควรเป็น “แนวทางการขับเคลื่อนด้วยองค์ความรู้สู่การปฏิบัติ” ซึ่งจำเป็นต้องมีกลไกความสำเร็จที่สำคัญ คือ “กระบวนการการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติ” ที่ยังผลให้เกิดกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วมในชุมชนที่เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมต่อไป

3. โจทย์การวิจัย

3.1 ปัจจุบันปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาสำคัญของประเทศ

3.2 การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นภารกิจที่ภาครัฐถ่ายโอนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างๆ เนื่องจากเป็นปัญหาที่หลากหลายไปตามบริบทพื้นที่แต่ละพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีความรู้ความเข้าใจในปัญหา และหาแนวทางแก้ไขได้ดีที่สุดเนื่องจากเข้าใจบริบทพื้นที่และใกล้ชิดประชาชนในพื้นที่ย่อมมองเห็นปัญหาชัดเจน

3.3 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด และได้รับการถ่ายโอนภารกิจการจัดการสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับอื่นๆ จึงมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงต่อภารกิจนี้

3.4 ปัญหาที่พบในขณะนี้คือ การมีองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมมากมายในรูปแบบ “คู่มือ” ต่างๆ แต่ยังไม่เห็นผลในทางปฏิบัติมากนัก เนื่องจากองค์ความรู้และแนวปฏิบัติเหล่านั้นขาด “การเชื่อมต่อทางสังคม” ไปสู่ประชาชนในชุมชนจนกลายเป็น “องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่แปลกแยกไปจากวิถีชีวิตของชุมชน”

3.5 “กระบวนการการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต” จึงมีความสำคัญในฐานะกลไกแห่งความสำเร็จในการสร้างกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมซึ่งเป็นกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นกับประชาชนอย่างแท้จริง

4. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

4.1 เพื่อการสำรวจสภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อม และปัญหาสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลก

4.2 เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ รวบรวมองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

4.3 เพื่อสร้างกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

5. ขอบเขตของโครงการวิจัย

5.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ งานวิจัยนี้ครอบคลุมขอบเขตพื้นที่เฉพาะจังหวัดพิษณุโลกเท่านั้น

5.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยนี้มีขอบเขตเนื้อหา ดังนี้

1) สภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อมและปัญหาสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลก

2) องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

3) กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

5.3 ขอบเขตด้านเวลา งานวิจัยนี้มีขอบเขตเวลา 2 ปี

5.4 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก

เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยคุณภาพ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์และถอดบทเรียนจากผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย 3 กลุ่ม ดังนี้

ตารางที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลหลักของขอบเขตการวิจัย

ผู้กลุ่มให้ข้อมูลหลัก	เนื้อหา
1. ประชาชนในพื้นที่ที่ประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมประเภทต่างๆ	ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชน แนวทางการจัดการของ อปท.ระดับตำบล
2. ผู้นำของ อปท.ระดับตำบล ประกอบด้วย ประธาน เครือข่ายสิ่งแวดล้อมประจำอำเภอ หรือ นายกอบต. หรือ นายกเทศบาลตำบลหรือผู้บริหารอื่นๆ ที่รับผิดชอบในการ กำหนดนโยบายด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของตำบล	ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนแนวทางการ จัดการของ อปท.ระดับตำบล
3. บุคลากร อปท.ระดับตำบลที่รับผิดชอบด้าน สิ่งแวดล้อม	ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนแนวทางการ จัดการของ อปท.ระดับตำบล

6. ประโยชน์ของโครงการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ

- 6.1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลสามารถนำกระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติ
ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมไปใช้ในการปฏิบัติงานได้
- 6.2 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลเกิดกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมบนฐานความรู้
- 6.3 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลเกิดกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
- 6.4 ได้ข้อเสนอเชิงนโยบายในด้านกระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการ
สิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล

7. แนวทางการขับเคลื่อนผลการวิจัยสู่การใช้ประโยชน์ในชุมชน (งานขยายผล)

เนื่องจากงานวิจัยนี้มุ่งหวังให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่เป็นรูปธรรม จึงได้กำหนดแนวทางการถ่าย
ขับเคลื่อนผลการวิจัยสู่การใช้ประโยชน์ในชุมชนภายหลังเสร็จสิ้นโครงการวิจัย ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แนวทางการถ่ายจับเคลื่อนผลการวิจัยสู่การใช้ประโยชน์ในชุมชนภายหลังเสร็จสิ้นโครงการวิจัย

ลำดับ	ผลการวิจัยที่จะนำไปขับเคลื่อนสู่การใช้ประโยชน์ในชุมชน	วิธีการขับเคลื่อน	กลุ่มเป้าหมาย
1	กระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม	1. ผู้วิจัยร่วมเป็นคณะทำงานด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมกับคณะทำงานของชุมชน 2. ผู้วิจัยถ่ายทอดกระบวนการฯ สู่ชุมชนผ่านเวทีต่างๆ 3. ผู้วิจัยเผยแพร่กระบวนการฯ ในงานประชุมวิชาการ	1. ผู้นำชุมชน 2. บุคลากรของ อปท. ระดับตำบล 3. ครูและนักเรียนในชุมชน 4. ประชาชนทั่วไปในชุมชน 5. กลุ่มนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง 6. สื่อท้องถิ่น
2	กระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมบนฐานความรู้	1. ผู้วิจัยร่วมเป็นคณะทำงานด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมกับคณะทำงานของชุมชน 2. ผู้วิจัยถ่ายทอดกระบวนการฯ สู่ชุมชนผ่านเวทีต่างๆ 3. ผู้วิจัยเผยแพร่กระบวนการฯ ในงานประชุมวิชาการ	1. ผู้นำชุมชน 2. บุคลากรของ อปท. ระดับตำบล 3. ครูและนักเรียนในชุมชน 4. ประชาชนทั่วไปในชุมชน 5. กลุ่มนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง
3	กระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน	1. ผู้วิจัยถ่ายทอดกระบวนการฯ สู่ชุมชนในรูปแบบของชุดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนและผู้นำชุมชน 2. กิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนร่วมกับชุมชน	1. ผู้นำชุมชน 2. บุคลากรของ อปท. ระดับตำบล 3. ครูและนักเรียนในชุมชน 4. ประชาชนทั่วไปในชุมชน
4	ข้อเสนอเชิงนโยบายในด้านกระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล	1. ผู้วิจัยถ่ายทอดกระบวนการฯ สู่ชุมชนผ่านเวทีต่างๆ	1. กลุ่มผู้กำหนดนโยบาย 2. ผู้นำชุมชน 3. บุคลากรของ อปท. ระดับตำบล 4. ประชาชนทั่วไปในชุมชน 5. สื่อท้องถิ่น

8. แนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 8.1 แนวคิด ทฤษฎีการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)
- 8.2 แนวคิด ทฤษฎีการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติของชุมชน
- 8.3 แนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้
- 8.4 แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม
- 8.5 บริบทด้านสิ่งแวดล้อมจังหวัดพิษณุโลก

9. ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “กระบวนการการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อมและปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ รวบรวมองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม และเพื่อสร้างกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก โดยผู้วิจัยได้จึงออกแบบวิธีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ

10. ผลการวิจัย

10.1 ปัญหาสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลกประสบปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลัก 3 ด้านคือ ด้านทรัพยากรป่าไม้ ด้านทรัพยากรน้ำ และด้านการจัดการขยะ ดังนี้

- 1) ปัญหาด้านทรัพยากรป่าไม้ คือ ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า
- 2) ปัญหาด้านทรัพยากรน้ำ ประกอบด้วย
  - (1) ปัญหาการพังทลายของหน้าดิน
  - (2) ปัญหาวัชพืชกีดขวางทางไหลของน้ำ
  - (3) ปัญหาขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตร
  - (4) ปัญหาน้ำท่วม
  - (5) ปัญหาการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างไม่ถูกต้องและสิ้นเปลือง
  - (6) ปัญหาน้ำเสียในชุมชน
- 3) ปัญหาด้านการจัดการขยะ

10.2 แนวทางปัจจุบันในการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วยแนวทาง 2 แนวทาง ดังนี้

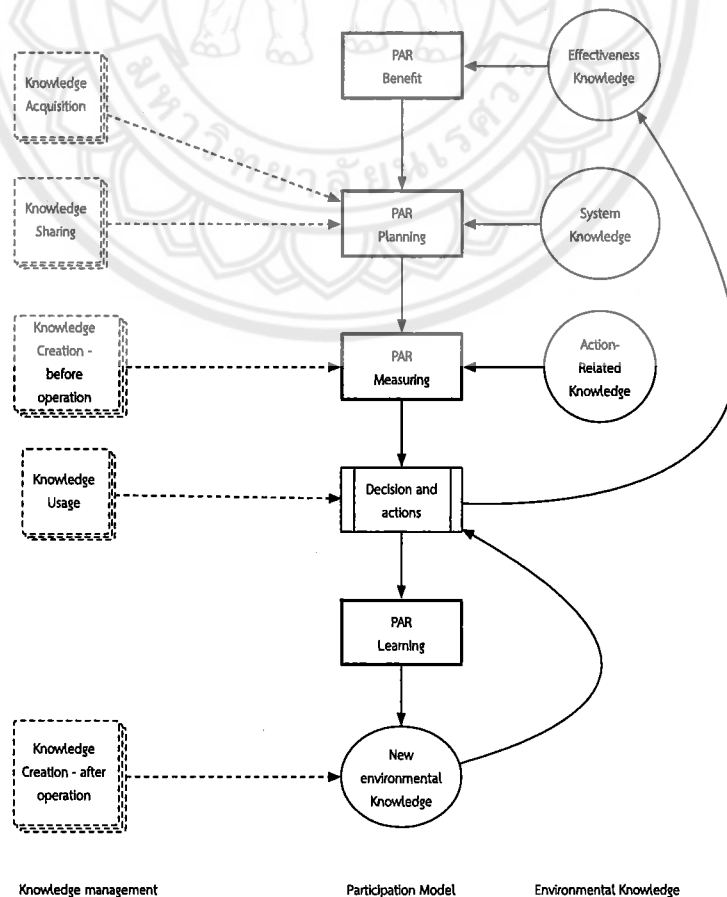
แนวทางที่ 1 รมรงค์ ส่งเสริม สร้างสรรค์ สนับสนุนการดำเนินการให้ชุมชนพัฒนากระบวนการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมตามแนวทางของตนเอง

แนวทางที่ 2 การจัดการขยะที่ถูกต้องตามหลักวิชาการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ทุกระดับ

10.3 องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

- 1) องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการป่าชุมชน
- 2) องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการน้ำ
- 3) องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการขยะ

10.4 กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก พบว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล (Participatory Environmental Knowledge and Best Practices Transfer Process) จะเห็นได้ว่าหัวใจสำคัญของกระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล คือ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)” ประกอบด้วย Participatory Action Research Benefit (PAR Benefit) Participatory Action Research Planning (PAR Planning) Participatory Action Research Measuring (PAR Measuring) นำไปสู่กระบวนการตัดสินใจและปฏิบัติการ (Decision and Actions) เพื่อนำไปสู่ Participatory Action Research Learning (PAR Learning) และได้ชุดขององค์ความรู้ใหม่ทางด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นบนฐานของบริบทชุมชน ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ และทดลองเข้ามาแล้วจึงเป็นองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่ใช้ได้จริง ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 กระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศแบบมีส่วนร่วมให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล (Participatory Environmental Knowledge and Best Practices Transfer Process)

11. ข้อเสนอแนะ

11.1 ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรนำแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เป็นแนวคิดที่สามารถนำไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานร่วมกับชุมชนในโครงการด้านการพัฒนาอื่นๆ ต่อไป

11.2 ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรนำแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ไปใช้ในการเสริมพลังอำนาจให้แก่ชุมชนในด้านการพึ่งตนเอง และการสร้างองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนได้ด้วยตนเอง

11.3 ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรนำกระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล (Participatory Environmental Knowledge and Best Practices Transfer Process) ไปปรับใช้ในการพัฒนาชุมชนในด้านอื่นๆ ต่อไป

11.4 ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรกระตุ้น หนุนเสริมให้ชุมชนสร้างองค์ความรู้ของตนเองและบริหารจัดการชุมชนด้วยฐานขององค์ความรู้ที่สร้างขึ้นเอง

11.5 ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาชุดขององค์ความรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างองค์ความรู้ดั้งเดิม (Traditional Knowledge) และองค์ความรู้สมัยใหม่ (Modern Knowledge) เพื่อยกระดับองค์ความรู้ของชุมชนขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมและน่าเชื่อถือมากขึ้น

11.6 ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในด้านการศึกษาควรนำสภาพปัจจุบันและปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมและด้านอื่นๆ ของชุมชนไปพัฒนาเป็นโจทย์ในการค้นคว้า วิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่สามารถนำมาปรับใช้ได้ในโลกแห่งความจริง (Real World) มากขึ้น

11.7 ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรกระตุ้นให้เกิดวัฒนธรรมความรู้ (Knowledge Culture) เช่น การแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การใช้ความรู้ การประเมินความรู้ การจัดระบบความรู้ การเรียนรู้ เป็นต้นให้เกิดขึ้นในชุมชนสังคม เพื่อให้ทั้งองคาพยพของสังคมไทยเป็นสังคมเศรษฐกิจสังคมฐานความรู้ซึ่งนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมต่อไป

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก โดยเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก สัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก คือ (Participatory Environmental Knowledge and Best Practices Transfer Process) หลักการสำคัญของกระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล คือ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)” ประกอบด้วย Participatory Action Research Benefit (PAR Benefit) Participatory Action Research Planning (PAR Planning) Participatory Action Research Measuring (PAR Measuring) นำไปสู่กระบวนการตัดสินใจและปฏิบัติการ (Decision and Actions) เพื่อนำไปสู่ Participatory Action Research Learning (PAR Learning) และได้ชุดขององค์ความรู้ใหม่ทางด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นบนฐานของบริบทชุมชนผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ และทดลองใช้มาแล้วจึงเป็นองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่ใช้ได้จริง

คำสำคัญ: องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ การจัดการสิ่งแวดล้อม องค์กรปกครองส่วนร่วมระดับตำบล

Abstract

The research aims to propose environmental management knowledge and best practice transfer process to Sub-District administrative organization of Phitsanulok Province. This study is a qualitative research. Data are collected through in-depth interviews, Participatory observation, and non-participatory observation. Content analysis is used in data analysis. Methodological Triangulation is used to test the reliability of data. The research found that knowledge and best practice transfer process to Sub-District administrative organization of Phitsanulok province is Participatory Environmental Knowledge and Best Practices Transfer Process. Key concept of the process is Participatory Action Research divided Participatory Action Research Benefit (PAR Benefit), Participatory Action Research Planning (PAR Planning), Participatory Action Research Measuring (PAR Measuring), Decision and Actions, and Participatory Action Research Learning (PAR Learning). Finally the Sub-District administrative organization will get new environmental knowledge after action. The knowledge is usage knowledge in community context.

Keywords: Knowledge and Best Practices, Environmental Management, Sub-District

Administrative Organization

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	ก
บทคัดย่อ	ณ
1. บทนำ.....	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย.....	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	4
1.3 คำถามการวิจัย.....	5
1.4 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย.....	5
1.4 ขอบเขตของโครงการวิจัย.....	5
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.6 แนวทางการขับเคลื่อนผลการวิจัยสู่การใช้ประโยชน์ในชุมชน (งานขยายผล).....	6
1.7 นิยามศัพท์.....	8
2. แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
2.1 แนวคิด ทฤษฎีการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.).....	9
2.2 แนวคิด ทฤษฎีการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติของชุมชน.....	16
2.3 แนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้.....	27
2.4 แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม.....	40
2.5 บริบทด้านสิ่งแวดล้อมจังหวัดพิษณุโลก.....	47
2.6 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	54
2.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	63
3. วิธีดำเนินการวิจัย.....	64
3.1 วิธีดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1	64
3.2 วิธีดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2	66
3.3 วิธีดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 3	68
3.4 แนวทางการขับเคลื่อนผลการวิจัยสู่การใช้ประโยชน์ในชุมชน (งานขยายผล).....	71
4. ผลการวิจัย.....	73
4.1 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1	73
4.2 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2	100
4.3 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 3	115
5.สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	128
5.1 สรุปผลการวิจัย	128
5.2 อภิปรายผลการวิจัย.....	136
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	138

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	6
1.2 แนวทางการถ่ายจับเคลื่อนผลการวิจัยสู่การใช้ประโยชน์ในชุมชนภายหลัง.....	7
เสร็จสิ้นโครงการวิจัย	
2.1 สถิติปริมาณฝนจังหวัดพิษณุโลก พ.ศ. 2553 – 2558.....	48
2.2 พื้นที่ป่าไม้และการเปลี่ยนแปลงป่าไม้ จังหวัดพิษณุโลก พ.ศ. 2553 – 2558.....	49
2.3 สรุปปริมาณการกำจัดขยะในส่วนของจังหวัดพิษณุโลก.....	50
2.4 สรุปสถานที่กำจัดขยะ ในส่วนของจังหวัดพิษณุโลก.....	51
2.5 การกำจัดขยะมูลฝอยพื้นที่สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 (สสภ.3) ปี 2560.....	51
ในส่วนของจังหวัดพิษณุโลก	
2.6 ปริมาณขยะสะสม ในส่วนของจังหวัดพิษณุโลก.....	52
2.7 ปริมาณน้ำเสีย ในส่วนของจังหวัดพิษณุโลก.....	52
2.8 พื้นที่ที่มีระบบบำบัดน้ำเสีย ในส่วนของจังหวัดพิษณุโลก.....	53
2.9 ประเภทคุณภาพน้ำแหล่งผิวดิน ปี 2560 ในส่วนของจังหวัดพิษณุโลก.....	54
3.1 ผู้ให้ข้อมูลหลักของขอบเขตการวิจัย.....	65
3.2 แสดงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	67
3.3 แสดงกลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนา.....	70
3.4 แนวทางการถ่ายจับเคลื่อนผลการวิจัยสู่การใช้ประโยชน์ในชุมชนภายหลัง.....	71
เสร็จสิ้นโครงการวิจัย	
4.1 พื้นที่ป่าไม้และการเปลี่ยนแปลงป่าไม้ จังหวัดพิษณุโลก พ.ศ. 2553 – 2558.....	74
4.2 การใช้ที่ดินจังหวัดพิษณุโลก ปี พ.ศ.2559.....	77
4.3 ปริมาณขยะมูลฝอยตกค้างของจังหวัดพิษณุโลก.....	78

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพ	หน้า
2.1 ประเภทของสิ่งแวดล้อม.....	15
2.2 แนวทางอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม.....	15
2.3 พีระมิตแสดงลำดับขั้นของความรู้.....	17
2.4 การสร้างความรู้ (SECI Model).....	23
2.5 แสดงปัจจัยการถ่ายทอดความรู้ตามแนวความคิดของ Cummings และ Teng.....	27
2.6 ภาพกรอบแนวคิดในการวิจัย.....	63
4.1 องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในด้านการจัดการป่าชุมชนขององค์กร..... ปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก	102
4.2 องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการจัดการน้ำขององค์กรปกครองส่วน..... ท้องถิ่นระดับตำบลร่วมกับหน่วยงานระดับชาติอื่นๆ ในโครงการบริหารจัดการน้ำ ต้นแบบ หรือ “บางระกำโมเดล”	106
4.3 องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมขององค์กร.. ปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล	114
4.4 สภาพปัญหาของการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับ..... ตำบลของจังหวัดพิษณุโลกในปัจจุบัน	116
4.5 สภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล	117
4.6 สภาพปัจจุบันและปัญหาของการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ระดับตำบล	118
4.7 แนวทางอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม.....	119
4.8 กระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศแบบมีส่วนร่วมให้กับองค์กร... ปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล (Participatory Environmental Knowledge and Best Practices Transfer Process)	124
5.1 องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมขององค์กร..... ปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล	135
5.2 กระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศแบบมีส่วนร่วมให้กับ..... องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล (Participatory Environmental Knowledge and Best Practices Transfer Process)	136

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
4.1 การคัดแยกขยะของชุมชนในตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม.....	89
4.2 การคัดแยกขยะของชุมชนในตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการ.....	89
4.3 การคัดแยกขยะของชุมชนในตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง.....	89
4.4 กิจกรรมตลาดนัดขยะของบ้านป่ากรอง ตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการ.....	91
4.5 คณะผู้นำชุมชนตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการนำเสนอผลงานด้านการ..... จัดการขยะแก่คณะผู้ตรวจราชการจากกรมควบคุมมลพิษ	92
4.6 เทศบาลตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปรางจัดงานวันสิ่งแวดล้อมโลก.....	92
4.7 หน่วยงานอื่นๆ ในตำบลชาติตระการร่วมแสดงนิทรรศการให้ความรู้ในเรื่อง..... การกำจัดขยะ	94
4.8 นักเรียนจากโรงเรียนในพื้นที่ตำบลชาติตระการร่วมแสดงผลงานจากการจัดการขยะ	94
4.9 นักเรียนโรงเรียนพื้นที่ตำบลไทรย้อยจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ด้านการจัดการขยะ	95
4.10 นักเรียนโรงเรียนพื้นที่ไทรย้อยให้ความรู้กับชุมชนในเรื่องการจัดการขยะใน..... วันสิ่งแวดล้อมโลกที่จัดโดยเทศบาลตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง	95
4.11 นักเรียนโรงเรียนพื้นที่ไทรย้อยให้ความรู้กับชุมชนในเรื่องการจัดการขยะให้..... แก่ผู้เข้าชมนิทรรศการ	96
4.12 การหมักปุ๋ยจากขยะของเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง.....	98
4.13 บ่อถังซีเมนต์หมักขยะอินทรีย์เพื่อทำน้ำหมักชีวภาพ.....	99
4.14 สัมภาษณ์ประธานป่าชุมชนจังหวัดพิษณุโลก.....	101
4.15 ผลงานด้านการรณรงค์ ส่งเสริม สร้างสรรค์ สนับสนุนการจัดการขยะ..... แบบมีส่วนร่วมในมิติทางสังคม	111
4.16 โครงการด้านการรณรงค์ ส่งเสริม สร้างสรรค์ สนับสนุนการจัดการขยะ..... แบบมีส่วนร่วมในมิติทางสังคม	111
4.17 การประชุมชี้แจงโครงการด้านการรณรงค์ ส่งเสริม สร้างสรรค์ สนับสนุน..... การจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมและการดำเนินการจัดหาสถานที่ใน การคัดแยกขยะในมิติทางสังคม	112
4.18 ผู้สูงอายุในชุมชนเก็บรวบรวมขยะไว้เตรียมขายในตลาดนัดขยะ.....	113
4.19 ผู้สูงอายุในชุมชนทำความสะอาดถุงและขวดพลาสติกเพื่อเตรียมส่งขายใน..... ตลาดนัดขยะ	113

บทที่ 1 บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

การกระจายอำนาจการปกครอง (Decentralization) เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากต่อการสร้างรากฐานประชาธิปไตยในระดับล่างสุดของสังคม (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2545) โดยการกระจายอำนาจการปกครองเป็นวิธีการที่รัฐมอบอำนาจการปกครองบางส่วนให้องค์กรท้องถิ่นอื่นๆ นอกจากองค์กรส่วนกลาง เพื่อจัดบริการสาธารณะบางอย่างโดยให้ความเป็นอิสระตามสมควรและไม่อยู่ใต้บังคับบัญชาของส่วนกลาง เพียงแต่อยู่ในความควบคุมกำกับเท่านั้น โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับมอบอำนาจให้ดำเนินกิจการต่างๆ ของท้องถิ่น เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาลในการจัดบริการสาธารณะ ประเทศไทยได้เริ่มนำแนวความคิดนี้มาใช้ในการปกครองประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 ในสมัยรัฐบาลนายชวน หลีกภัย โดยรัฐบาลในยุคนั้นได้ประกาศนโยบายการกระจายอำนาจอันเป็นนโยบายที่สอดคล้องกับหลักการปกครองตนเองในระบอบประชาธิปไตย เพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอิสระในการกำหนดนโยบายการบริหารจัดการท้องถิ่นของตนเองได้ ตามเจตนารมณ์ของการปกครองท้องถิ่นที่อยู่บนพื้นฐานแนวความคิดเพื่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย (สถาบันพระปกเกล้า, 2548; ชลพรรษ ตีมา, 2544; โกวิท พงงาม, 2546)

นโยบายการกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่นที่กล่าวมาข้างต้นถือเป็นจุดกำเนิดของการกระจายอำนาจการปกครองของประเทศไทย หลังจากนั้นประเทศไทยก็ได้ยึดถือแนวความคิดการกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่นเป็นแนวทางการปกครองที่สำคัญสืบเนื่องต่อมาจนปัจจุบันอย่างไรก็ตาม การกระจายอำนาจได้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมหลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 แล้ว เมื่อรัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พุทธศักราช 2542 ซึ่งมีสาระสำคัญในการกำหนดให้มีแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อเป็นกรอบทิศทางและแนวทางในการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และเพื่อขับเคลื่อนแนวความคิดการกระจายอำนาจการปกครองไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง จึงถ่ายโอนภารกิจจากส่วนกลางให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างๆ ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 โดยได้ถ่ายโอนภารกิจจากส่วนกลางให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน 2) ด้านส่งเสริมคุณภาพชีวิต 3) ด้านการจัดระเบียบชุมชนสังคมและการรักษาความสงบเรียบร้อย 4) ด้านการวางแผน การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรมและการท่องเที่ยว 5) ด้านการบริหารจัดการ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 6) ด้านการศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น(พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, 2542; โกวิท พงงาม, 2546) โดยภารกิจทั้ง 6 ด้านนี้ล้วนแต่เป็นภารกิจที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องโดยตรงกับคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นอย่างประจักษ์ว่า องค์กรปกครอง

ส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรที่มีความสำคัญ และมีแนวโน้มที่จะทวีความสำคัญมากขึ้นในอนาคต เนื่องจากเป็นองค์กรที่ต้องรับผิดชอบในการดำเนินการกิจที่ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

จากแนวความคิดการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นซึ่งกระจายบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบต่อประชาชนในพื้นที่ไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล ซึ่งประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเทศบาลตำบลดังกล่าวมาข้างต้น เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐบาลทั้งด้านการเงิน บุคลากร ตลอดจนเวลาที่ใช้ในการดำเนินการ เพื่อสนองตอบความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง ตลอดจนการดำรงฐานะเป็นองค์กรที่ให้การศึกษาในเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชนในเขตพื้นที่ตำบล (โกวิท พวงงาม, 2548) ดังนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล จึงเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความสำคัญในฐานะองค์กรที่เป็นรากฐาน (Grassroots) ในการพัฒนาประชาธิปไตย เนื่องจากเป็นองค์กรปกครองที่เล็กที่สุด ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด และประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ตรวจสอบ กำกับดูแลง่ายที่สุด นอกจากนั้นยังเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีจำนวนมากที่สุดอีกด้วย

อาจกล่าวได้ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลถูกกำหนดให้มีอำนาจหน้าที่ที่จะเข้าไปดำเนินการแก้ไขปัญหาในเขตพื้นที่ให้ตรงกับความต้องการของประชาชน โดยกำหนดวิธีการดำเนินงานในแผนพัฒนาตำบลให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาอำเภอ นโยบายของรัฐบาลและนโยบายของผู้บริหารท้องถิ่นโดยได้แบ่งภารกิจขององค์การบริหารส่วนตำบล 7 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน 2) ด้านส่งเสริมคุณภาพชีวิต 3) ด้านการจัดระเบียบชุมชน สังคม และการรักษาความสงบเรียบร้อย 4) ด้านการวางแผน การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรมและการท่องเที่ยว 5) ด้านการบริหารจัดการ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 6) ด้านการศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น 7) ด้านการบริหารจัดการและการสนับสนุนการปฏิบัติการกิจของส่วนราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากภารกิจ 7 ด้านที่กล่าวมาข้างต้นมีรายละเอียดในหน้าที่หลักที่องค์กรเหล่านี้จะต้องทำ 9 ประการ ดังนี้ 1) จัดให้มีและบำรุงรักษาทางน้ำและทางบก 2) รักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดิน และที่สาธารณะ รวมทั้งกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล 3) ป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อ 4) ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย 5) ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม 6) ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ 7) คุ้มครอง ดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 8) บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และ 9) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ทางราชการมอบหมาย โดยจัดสรรงบประมาณหรือบุคลากรให้ตามความจำเป็นและสมควร

นอกจากนั้นยังอาจดำเนินการอื่น ๆ ในเขตตำบล ดังต่อไปนี้ 1) ให้มีน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และการเกษตร 2) ให้มีและบำรุงการไฟฟ้าหรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น 3) ให้มีและบำรุงรักษาทางระบายน้ำ 4) ให้มีและบำรุงสถานที่ประชุม การกีฬา การพักผ่อนหย่อนใจและสวนสาธารณะ 5) ให้มีและส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรและกิจการสหกรณ์ 6) ส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมในครอบครัว 7) บำรุงและส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎร 8) การคุ้มครองดูแลและรักษาทรัพย์สินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน 9) หา

ผลประโยชน์จากทรัพย์สินขององค์การบริหารส่วนตำบล 10) ให้มีตลาด ท่าเทียบเรือและท่าข้าม 11) กิจการเกี่ยวกับการพาณิชย์ 12) การท่องเที่ยว 13) การผังเมือง

จากหน้าที่ต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จะพบว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลเป็นองค์กรที่มีบทบาทหน้าที่ตามกฎหมายครอบคลุมการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในเขตตำบลในด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา สังคมและวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามจากการทบทวนเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่รับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่าง พบว่า “ปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาสำคัญของ อบต. เนื่องจากเป็นปัญหาที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง จึงจะสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน” สอดคล้องกับงานวิจัยของสุชาติ คงระวะ และวีระพงศ์ จินะดิษฐ์ (2544) เรื่อง บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ด้านการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อม ปี 2544 (การจัดการมูลฝอย) นิคม พุทธา พันัส ทศนียนันท์ เสริม ต๊ะแก้ว และเฉลิมศักดิ์ วาณิชสมบัติ (2555) เรื่อง อบต.พร้อมจริงหรือในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภาณี ฤทธิมาก และคณะ (2545) เรื่อง ศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลในการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ: กรณีศึกษาจังหวัดขอนแก่น พรทิพย์ คำพอ วิทัศน์ จันทรโพธิ์ศรี วรางคณา สังสิทธิ์สวัสดิ์ และจุฬารณย์ โสตะ (2543) เรื่องบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชน และองค์การบริหารส่วนตำบลในงานอนามัยสิ่งแวดล้อม รัตวัลย์ วจนรจนา (2543) การพัฒนาสุขภาพของประชาชนโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จังหวัดเลย สุรเดช เดชคุ้มวงศ์ (2549) แนวทางการพัฒนาการทำงานร่วมกันระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลกับประชาคมเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนจังหวัดพิจิตร วีระชัย สิทธิปิยะกุล (2552) สถานการณ์และการจัดการมูลฝอยชุมชนในองค์การบริหารส่วนตำบล กรณีศึกษาพื้นที่รับผิดชอบของศูนย์อนามัยที่ 9 พิษณุโลก

นอกจากประเด็นปัญหาจากงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว คณะผู้วิจัยยังได้ลงพื้นที่สำรวจและสังเกตวิธีการจัดการสิ่งแวดล้อมของ อบต. และสัมภาษณ์บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมของ อบต. ที่มีผลการปฏิบัติงานที่ดีในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม อบต.ทั่วไปในพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง และสัมภาษณ์นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมช่วงเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม 2558 ที่ผ่านมา พบว่าปัญหาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของ อบต.เป็นปัญหาที่มีความสำคัญในทุก อบต. โดยเฉพาะปัญหาการจัดการขยะประเภทต่างๆ จึงจำเป็นต้องมีแนวปฏิบัติที่ดีที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดีเป็นรูปธรรมอย่างยั่งยืนโดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อสร้าง “สำนึกร่วม” ในการจัดการสิ่งแวดล้อมของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จที่สำคัญในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า ในช่วงเวลาที่ผ่านมาได้มีการศึกษาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยการถอดบทเรียนจากชุมชนต่างๆ มากมาย อีกทั้งได้มีการสร้างชุมชนต้นแบบในด้านนี้อีกด้วย เช่น การวิจัยของสถาบันพระปกเกล้า (2553) เรื่อง แนวทางการจัดการขยะและน้ำเสียขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วรรณัญ แสนาสุ (2556) การกระจายอำนาจกับการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปิยะพงษ์ บุชบงก์ (2552) นโยบายการจัดการ

สิ่งแวดล้อมบนฐานของทุนทางสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: แนวคิดและวิธีการบริหารงานที่เป็นเลิศ สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (2547) ได้จัดทำคู่มือด้านการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย คู่มือโครงการอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ คู่มือการพัฒนาป่าชุมชน คู่มือการควบคุมไฟป่า คู่มือการดูแลรักษาและคุ้มครองที่สาธารณประโยชน์ คู่มือการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินประเภทที่ดินรกร้างว่างเปล่า ซึ่งภายในคู่มือต่างๆ เหล่านี้ได้เขียนถึงแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนต่างๆ มากมาย เป็นต้น **แต่ยังคงขาดกระบวนการที่ชัดเจนในการถ่ายทอดองค์ความรู้ไปสู่การปฏิบัติที่เห็นผลเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน**

ในปัจจุบันก็องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง **องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล ซึ่งมีขนาดเล็ก มีงบประมาณในการบริหารจัดการจำกัดก็ยังคงประสบปัญหาในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม เนื่องจากขาดการนำแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศต่างๆ เหล่านี้มาขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง** โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมในระดับ “สำนักร่วม” ระดับชุมชน ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงตระหนักถึงความสำคัญในการศึกษา “กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการ สิ่งแวดล้อมสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก” เนื่องจากจังหวัดพิษณุโลกเป็นจังหวัดที่ประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างหลากหลายของในแต่ละพื้นที่ เช่น ปัญหาการจัดการขยะในชุมชนเมือง ปัญหาการเข้าสารเคมีกำจัดศัตรูพืชในชุมชนชนบท ปัญหาการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ เป็นต้น

แนวทางในการขับเคลื่อนการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลจึงควรเป็น “**แนวทางการขับเคลื่อนด้วยองค์ความรู้สู่การปฏิบัติ**” ซึ่งจำเป็นต้องมีกลไกความสำเร็จที่สำคัญ คือ “**กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติ**” ที่ยังผลให้เกิดกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วมในชุมชนที่เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมต่อไป

2. โจทย์การวิจัย

2.1 ปัจจุบันปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาสำคัญของประเทศ

2.2 การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นภารกิจที่ภาครัฐถ่ายโอนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างๆ เนื่องจากเป็นปัญหาที่หลากหลายไปตามบริบทพื้นที่แต่ละพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีความรู้ความเข้าใจในปัญหาและหาแนวทางแก้ไขได้ดีที่สุดเนื่องจากเข้าใจบริบทพื้นที่และใกล้ชิดประชาชนในพื้นที่ย่อมมองเห็นปัญหาชัดเจน

2.3 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด และได้รับการถ่ายโอนภารกิจจัดการสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับอื่นๆ จึงมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงต่อภารกิจนี้

2.4 ปัญหาที่พบในขณะนี้คือ การมีองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมมากมายในรูปแบบ “คู่มือ” ต่างๆ แต่ยังไม่เห็นผลในทางปฏิบัติมากนัก เนื่องจากองค์ความรู้และแนวปฏิบัติเหล่านั้นขาด “การเชื่อมต่อทางสังคม” ไปสู่ประชาชนในชุมชนจนกลายเป็น “องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่แปลกแยกไปจากวิถีชีวิตของชุมชน”

2.5 “กระบวนการการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต” เนื่องจากเป็นกระบวนการที่มุ่งเสริมพลังอำนาจให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้วิเคราะห์ความต้องการความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างความรู้ ทดลองใช้ความรู้จนได้องค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้จริง ตลอดจนถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน ซึ่งเปรียบเสมือนกลไกแห่งความสำเร็จในการสร้างกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมซึ่งเป็นกระบวนการการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นกับประชาชนอย่างแท้จริง

3. คำถามการวิจัย

3.1 สภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อมและปัญหาสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลกเป็นอย่างไร

3.2 องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลกเป็นอย่างไร

3.3 กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลกเป็นอย่างไร

4. วัตถุประสงค์การวิจัย

4.1 เพื่อการสำรวจสภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อมและปัญหาสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลก

4.2 เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ รวบรวมองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

4.3 เพื่อสร้างกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

5. ขอบเขตของโครงการวิจัย

5.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ งานวิจัยนี้ครอบคลุมขอบเขตพื้นที่เฉพาะจังหวัดพิษณุโลกเท่านั้น

5.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยนี้มีขอบเขตเนื้อหา ดังนี้

1) สภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อมและปัญหาสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลก

2) องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

3) กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

5.3 ขอบเขตด้านเวลา งานวิจัยนี้มีขอบเขตเวลา 2 ปี

5.4 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก

เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยคุณภาพ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์และถอดบทเรียนจากผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย 3 กลุ่ม ดังนี้

ตารางที่ 1.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้กลุ่มให้ข้อมูลหลัก	เนื้อหา
1. ประชาชนในพื้นที่ที่ประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมประเภทต่างๆ	ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชน แนวทางการจัดการของ อปท.ระดับตำบล
2. ผู้นำของ อปท.ระดับตำบล ประกอบด้วย ประธานเครือข่ายสิ่งแวดล้อมประจำอำเภอ หรือ นายกอบต. หรือ นายกเทศบาลตำบลหรือผู้บริหารอื่นๆ ที่รับผิดชอบในการกำหนดนโยบายด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของตำบล	ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนแนวทางการจัดการของ อปท.ระดับตำบล
3. บุคลากร อปท.ระดับตำบลที่รับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อม	ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนแนวทางการจัดการของ อปท.ระดับตำบล

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลสามารถนำกระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมไปใช้ในการปฏิบัติงานได้

6.2 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลเกิดกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมบนฐานความรู้

6.3 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลเกิดกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

6.4 ได้ข้อเสนอเชิงนโยบายในด้านกระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล

7. แนวทางการขับเคลื่อนผลการวิจัยสู่การใช้ประโยชน์ในชุมชน (งานขยายผล)

เนื่องจากงานวิจัยนี้มุ่งหวังให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่เป็นรูปธรรม จึงได้กำหนดแนวทางการถ่ายขับเคลื่อนผลการวิจัยสู่การใช้ประโยชน์ในชุมชนภายหลังเสร็จสิ้นโครงการวิจัย ดังตารางที่ 1.2

ตารางที่ 1.2 แนวทางการถ่ายขับเคลื่อนผลการวิจัยสู่การใช้ประโยชน์ในชุมชนภายหลังเสร็จสิ้นโครงการวิจัย

ลำดับ	ผลการวิจัยที่จะนำไปขับเคลื่อนสู่การใช้ประโยชน์ในชุมชน	วิธีการขับเคลื่อน	กลุ่มเป้าหมาย
1	กระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้วิจัยร่วมเป็นคณะทำงานด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมกับคณะทำงานของชุมชน 2. ผู้วิจัยถ่ายทอดกระบวนการฯ สู่ชุมชนผ่านเวทีต่างๆ 3. ผู้วิจัยเผยแพร่กระบวนการฯ ในงานประชุมวิชาการ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้นำชุมชน 2. บุคลากรของ อปท. ระดับตำบล 3. ครูและนักเรียนในชุมชน 4. ประชาชนทั่วไปในชุมชน 5. กลุ่มนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง 6. สื่อท้องถิ่น
2	กระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมบนฐานความรู้	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้วิจัยร่วมเป็นคณะทำงานด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมกับคณะทำงานของชุมชน 2. ผู้วิจัยถ่ายทอดกระบวนการฯ สู่ชุมชนผ่านเวทีต่างๆ 3. ผู้วิจัยเผยแพร่กระบวนการฯ ในงานประชุมวิชาการ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้นำชุมชน 2. บุคลากรของ อปท. ระดับตำบล 3. ครูและนักเรียนในชุมชน 4. ประชาชนทั่วไปในชุมชน 5. กลุ่มนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง
3	กระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้วิจัยถ่ายทอดกระบวนการฯ สู่ชุมชนในรูปแบบของชุดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนและผู้นำชุมชน 2. กิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนร่วมกับชุมชน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้นำชุมชน 2. บุคลากรของ อปท. ระดับตำบล 3. ครูและนักเรียนในชุมชน 4. ประชาชนทั่วไปในชุมชน
4	ข้อเสนอเชิงนโยบายในด้านกระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้วิจัยถ่ายทอดกระบวนการฯ สู่ชุมชนผ่านเวทีต่างๆ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. กลุ่มผู้กำหนดนโยบาย 2. ผู้นำชุมชน 3. บุคลากรของ อปท. ระดับตำบล 4. ประชาชนทั่วไปในชุมชน 5. สื่อท้องถิ่น

8. นิยามศัพท์

กระบวนการการถ่ายทอดองค์ความรู้ หมายถึง การส่งผ่านความรู้ (Knowledge Transmission) และ การซึมซับความรู้ (Knowledge Absorption) กล่าวคือ มีการส่งความรู้ไปให้ผู้รับที่มีศักยภาพในการรับ และผู้รับก็ซึมซับความรู้นั้นไว้และมีการใช้ความรู้นั้นให้เกิดประโยชน์ด้วย

แนวปฏิบัติด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง วิธีปฏิบัติ หรือขั้นตอนการปฏิบัติใดๆ อันเนื่องมาจากการนำความรู้ไปใช้ในกระบวนการการใช้สิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ โดยการวางแผน ดำเนินงาน ติดตามประเมินผลและปรับปรุง แก้ไขพัฒนาให้ดีขึ้นโดยคำนึงถึงการใช้อย่างประหยัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ใช้ให้ได้ยั่งยืน ยาวนาน และเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติและธรรมชาติให้มากที่สุด

การจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง การดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพต่อสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และให้ประโยชน์ต่อมนุษย์ ทั้งในด้านการจัดหา การเก็บรักษา การซ่อมแซม การใช้อย่างประหยัด รวมทั้งการสงวนเพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาตินั้นสามารถให้ผลได้อย่างยาวนาน

สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรแร่ ที่ดิน อากาศ ชยะ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก หมายถึง องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเทศบาลตำบล (ทต.) ในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง กระบวนการการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก เป็นงานวิจัยเพื่อค้นหา “กระบวนการการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต” ซึ่งมีความสำคัญในฐานะกลไกแห่งความสำเร็จในการสร้างกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมอันเป็นกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นกับประชาชนอย่างแท้จริง คณะผู้วิจัยจึงใช้วิธีการรวบรวมองค์ความรู้จากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยด้านการบริหารจัดการส่วนท้องถิ่น การถ่ายทอดองค์ความรู้และการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แนวคิด ทฤษฎีการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)
2. แนวคิด ทฤษฎีการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติของชุมชน
3. แนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้
4. แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม
5. บริบทด้านสิ่งแวดล้อมจังหวัดพิษณุโลก
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิด ทฤษฎีการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรชุมชนเป็นผู้ถือครองกรรมสิทธิ์สิ่งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสังคม ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด องค์กรสาธารณะผู้ถือครองกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินอันเป็นทรัพยากรธรรมชาติใดๆ ย่อมมีหน้าที่คุ้มครองรักษาดูแลทรัพย์สินอันเป็นทรัพยากรธรรมชาตินั้นๆ มิให้เสียหายหรือถูกบุกรุกทำลาย และมีหน้าที่บริหารจัดการทรัพย์สินเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนได้อย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันพบว่าการบุกรุกพื้นที่สาธารณะ แหล่งน้ำสาธารณะ ป่าไม้ ภูเขา แหล่งท่องเที่ยว แหล่งประมง ปล่อยให้แหล่งทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม ตื้นเขิน ปนเปื้อน อีกทั้งก่อให้เกิดความขัดแย้ง การแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติระหว่างปัจเจกชน ชุมชน และเป็นภัยคุกคามสุขภาพและความปลอดภัยของประชาชน อาทิ ปัญหาภัยแล้ง น้ำท่วม ไฟป่า โรคระบาด เป็นต้น อันมีสาเหตุมาจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นผู้ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดก็คือ “คนในชุมชน” ด้วยเหตุนี้การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาได้

การให้อำนาจกับชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทำให้การพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะชุมชน

ท้องถิ่นอยู่ใกล้ชิดกับทรัพยากร โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นองค์กรของรัฐที่ทำงานอยู่ในท้องถิ่นและมีความใกล้ชิดกับท้องถิ่นมากที่สุด การให้อำนาจกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงเป็นแนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่สุดในขณะนี้

ปัจจุบันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของประเทศไทย มีกฎหมายจัดตั้งองค์กรที่ให้อำนาจองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการออกข้อบัญญัติเพื่อเป็นเครื่องมือในการจัดบริการสาธารณะ โดยการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นที่เกิดจาก “ปัญหา” ของชุมชน โดยเป็นปัญหาที่คนในชุมชนไม่สามารถแก้ไขได้เองหรือต้องการการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นปัญหาเดียวหรือหลายปัญหาหลายๆ ปัญหาที่ชุมชนไม่สามารถแก้ไขได้ ปัญหาต่างๆ เหล่านี้เรียกว่า “ประเด็นปัญหา” เมื่อปัญหานั้นถูกกล่าวถึงในวงกว้างและไม่ได้เป็นเพียงปัญหาของใครคนใดคนหนึ่งก็จะกลายเป็น “ประเด็นสาธารณะ” จากนั้นหน่วยงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้นๆ ก็จะทำให้ความสนใจและต้องการแก้ไขปัญหานั้นเกิดการยกระดับแนวทางการแก้ไขปัญหานั้นไปเป็น “วาระสาธารณะ” และร่วมกันพัฒนาแนวทางการแก้ไขปัญหานั้นอย่างเข้มข้น มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ และการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหานั้นๆ อย่างชัดเจน จนเกิดเป็น “นโยบายสาธารณะ” ในขั้นตอนนี้เองที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการร่วมแก้ไขปัญหานั้นอย่างจริงจัง เนื่องจากถือว่าเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด ดังนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องมีการพัฒนาและ “ออกข้อบัญญัติท้องถิ่น” โดยมีเป้าหมายสำคัญ 2 ประการ คือ เพื่อควบคุมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของคนในชุมชนท้องถิ่นและเพื่อวางแผนการแก้ไขปัญหานั้นและพัฒนาชุมชน (สุนิสาละวรรณแก้ว, 2555) ซึ่งในด้านอำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ที่รับรองอำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า

1. อำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 รับรองอำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนี้ (สุนิสาละวรรณแก้ว, 2555)

มาตรา 6 “รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ บทบัญญัติใดของกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญนี้ บทบัญญัตินั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้” ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถออกข้อบัญญัติท้องถิ่นที่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญได้ตามแนวนโยบายบริหารราชการแผ่นดิน ที่เน้นการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

มาตรา 66 “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมรวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน”

มาตรา 78 (3) “กระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพึ่งตนเองและตัดสินใจในกิจการของท้องถิ่นได้เอง ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ พัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่นและระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการตลอดทั้งโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศในท้องถิ่น ให้ทั่วถึงและเท่าเทียมกันทั่วประเทศ รวมทั้งพัฒนาจังหวัดที่มีความพร้อมให้เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ โดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของประชาชน

ในจังหวัดนั้น” โดยการออกข้อบัญญัติเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สามารถอ้างถึงรัฐธรรมนูญ มาตรา

มาตรา 290 เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติ กฎหมายตามวรรคหนึ่งอย่างน้อยต้องมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1.1 การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่

1.2 การเข้าไปมีส่วนในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกเขตพื้นที่ เฉพาะในกรณีที่มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตน

1.3 การมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมใดนอกเขตพื้นที่ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่

2. การจำแนกบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำแนกออกได้เป็น 4 ลักษณะ คือ การดำเนินการ การส่งเสริม การประสาน และการสนับสนุน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (ทะนงศักดิ์ จันทรทอง, 2558)

2.1 การดำเนินการ คือ การดำเนินการ หมายถึง การจัดหาหรือจัดให้มี บำรุงรักษาให้คงสภาพที่ดีตลอดไป กำจัดให้หมดไป บำบัดฟื้นฟู ปรับปรุงให้มีสภาพดีขึ้น ควบคุมการใช้ประโยชน์ให้เป็นไปตามที่กำหนด ศึกษาวิจัยให้ได้วิธีการหรือองค์ความรู้ เฝ้าระวังให้ทราบเหตุหรือแหล่งเกิดเหตุ การติดตามและตรวจสอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทการดำเนินการในด้านต่างๆ ดังนี้

2.1.1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกรูปแบบต้องจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง โดยใช้กรอบแนวทางตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดทำและประสานแผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2546

2.1.2 เทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล ต้องคุ้มครอง ฟื้นฟู และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่ รวมถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจากธรรมชาติ การดูแลรักษาที่สาธารณะ การบำรุงรักษาทางบก ทางน้ำ ทางระบายน้ำ และการรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย กรณี การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่อนุรักษ์ตามกฎหมาย ซึ่งหมายถึงเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า พื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1 และ เขตอนุรักษ์ป่าชายเลน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องประสานให้หน่วยงานที่รับผิดชอบเป็นผู้ดำเนินการ

2.1.3 เทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล ต้องป้องกันและแก้ไขภาวะมลพิษในเขตพื้นที่ อาทิ การกำจัดขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูล และน้ำเสีย กรณีการคุ้มครอง ดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การป้องกันและแก้ไขภาวะมลพิษ ซึ่งคาบเกี่ยวระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัด เทศบาล หรือ องค์การบริหารส่วนตำบล ที่เกี่ยวข้องต้องร่วมดำเนินการ หรือองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ เช่น การจัดตั้งและดูแลระบบบำบัดน้ำเสียรวม การกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลรวม เป็นต้น

2.1.4 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นทุกรูปแบบ ต้องบำรุงศิลปะ จารีต ภูมิปัญญา
ท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่น

2.1.5 เทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล ต้องติดตาม ตรวจสอบ และเฝ้าระวัง
สิ่งแวดล้อม

2.1.6 องค์การบริหารส่วนจังหวัด ต้องจัดทำระบบข้อมูลเพื่อการวางแผนและเป็น
ศูนย์รวบรวมข้อมูลขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่งในจังหวัด

2.1.7 องค์การบริหารส่วนจังหวัดต้องจัดทำและปรับปรุงผังเมือง ภายในปี พ.ศ. 2547
ในการจัดทำผังเมืองรวมจังหวัด ส่วนเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล ต้องมีการวางและปรับปรุงผัง
เมืองรวม ภายในปี พ.ศ. 2553

2.1.8 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นทุกรูปแบบต้องดำเนินงานจัดทำโครงการจัดการ
คุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อเสนอเข้าสู่ระบบแผน ปฏิบัติการ เพื่อจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระดับจังหวัด

2.1.9 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นทุกรูปแบบ สามารถจัดจ้างและซื้อบริการจาก
หน่วยงานอื่นๆ จากภาคเอกชน ส่วนราชการ หน่วยงานรัฐ หรือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆ แล้วแต่
กรณี

นอกจากนี้องค์การบริหารส่วนจังหวัด ยังมีบทบาทในการดำเนินงานก่อสร้างและบำรุงรักษา
โครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ หรือมีการเกี่ยวเนื่องกับหลายองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หรือในลักษณะที่
เป็นเครือข่ายหลักในการเชื่อมโยงกับแผนงานโครงการและที่ดำเนินโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นใน
เขตจังหวัด

2.2 การส่งเสริม คือ การให้หรือเพิ่มเติมในด้านความรู้ความเข้าใจ จิตสำนึกและความ
ตระหนัก การมีส่วนร่วมและความพร้อมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น
ทุกรูปแบบมีบทบาทเป็นผู้ส่งเสริมในด้านต่างๆ ดังนี้

2.2.1 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นและการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.2.2 ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเรื่องสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนในท้องถิ่นและบุคคลใน
องค์กร

2.2.3 ส่งเสริมการท่องเที่ยว สำหรับเทศบาลยังต้องมีบทบาทในการส่งเสริมการ
พัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุและผู้พิการด้วย

2.3 การประสาน คือ การสื่อสารหรือการดำเนินการใดๆ ให้เกิดความร่วมมือ หรือเกิดการ
ดำเนินงานร่วมกันระหว่างองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงาน อื่น รวมทั้งให้เกิดบูรณาการในการ
บริหารจัดการในพื้นที่ เพื่อลดความซ้ำซ้อน สนับสนุนงานซึ่งกันและกัน ลดค่าใช้จ่าย และเพิ่ม
ประสิทธิภาพในการดำเนินงาน การประสานส่วนใหญ่เป็นบทบาทขององค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.)
ซึ่งต้องประสานในด้านต่างๆ ดังนี้

2.3.1 อบจ. มีบทบาทประสานการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำและประสานแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2546 เพื่อไปจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดต่อไป

2.3.2 อบจ. มีบทบาทประสานและให้ความร่วมมือในการปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ตลอดจนประสานการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างท้องถิ่นในเขตจังหวัด

2.3.3 อบจ. มีบทบาทประสาน อบจ. ในเขตจังหวัดอื่น กรณีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่คาบเกี่ยวระหว่างจังหวัด

2.4 การสนับสนุน การให้หรือให้ใช้วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักรกล แรงงาน ข้อมูล และงบประมาณเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน

การสนับสนุนส่วนใหญ่เป็นบทบาทขององค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ซึ่งมีบทบาทในการจัดสรรงบประมาณและสนับสนุนการพัฒนาท้องถิ่นแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สนับสนุนงบประมาณให้แก่ข้าราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เฉพาะในกรณีที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของ อบจ. ที่จะต้องดำเนินการเองแต่ไม่สามารถดำเนินการเองได้ เนื่องจากเป็นงานปฏิบัติซึ่งต้องใช้เทคนิควิชาการสูง และหน่วยงานของรัฐนั้นมีความสามารถที่จะดำเนินการได้ดีกว่า และผลของการให้การสนับสนุนนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานตามอำนาจ หน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด สนับสนุนงบประมาณให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดกรณีเร่งด่วนและจำเป็น หากไม่ดำเนินการจะก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อประชาชนสนับสนุนงบประมาณให้แก่ประชาคม องค์กรประชาชน ควรเป็นไปในลักษณะของการส่งเสริมความสามารถดำเนินการโดยใช้ศักยภาพของตนเองในการบริหารจัดการในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ โดยไม่ให้การสนับสนุนในลักษณะของการให้สิ่งของหรือการดำเนินการแทน โดยสรุปแล้วองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) แต่ละรูปแบบมีบทบาทดังนี้ (ทะนงศักดิ์ จันทรทอง, 2558)

1. บทบาทของเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

1.1 ดำเนินการในเขตท้องถิ่นของตนเอง

1.2 ประสานและร่วมดำเนินการร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง กรณีที่อาจเกิดผลกระทบต่อประชาชนในเขตท้องถิ่น และกรณีการจัดการซึ่งคาบเกี่ยวระหว่างพื้นที่

1.3 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

2. บทบาทขององค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.)

2.1 ดำเนินการในกรณีที่เกินขีดความสามารถขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นอื่นในเขต จังหวัด หรือเป็นกรณีคาบเกี่ยวระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับจังหวัด

2.2 ร่วมดำเนินการกับองค์กรปกครองส่วนจังหวัดอื่นๆ ในกรณีคาบเกี่ยว

2.3 ประสานการดำเนินงานระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัด

2.4 สนับสนุนงบประมาณและอื่นๆ เพื่อการดำเนินการของส่วนราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัด

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่มักเป็นผู้ดำเนินการเองในเรื่องต่างๆ มาเป็นผู้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการร่วมดำเนินการ และสนับสนุนให้มีความเข้มแข็ง นอกจากนี้ยังต้องมีบทบาทการเป็นผู้ประสานเพื่อสร้างความร่วมมือกับสถาบันทางวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานราชการต่าง รวมทั้งการสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการให้มีบริการสาธารณะร่วมกัน เช่น การกำจัดขยะ การบำรุงรักษา ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานตามอำนาจและหน้าที่ที่มี (ทะนงศักดิ์ จันทรทอง, 2558)

อย่างไรก็ตามการที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จะสามารถดำเนินการกิจต่างๆ ได้อย่างครบถ้วนและมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยแนวคิดต่างๆ เข้ามาสนับสนุนการดำเนินการ ดังนี้

1.1 แนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยความชาญฉลาดและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมวลมนุษยย์ให้มากที่สุดและมีระยะเวลาใน ด้วยการใช้งานที่ยาวนานที่สุด สิ่งแวดล้อมถือเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญของประเทศ โดยทั่วไปสามารถแบ่งประเภทของสิ่งแวดล้อมได้ ดังนี้ (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2552)

1.1.1 ประเภทของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1) ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ป่าไม้ พืชพันธุ์ สัตว์ป่า น้ำ ดิน อากาศ มนุษย์ และพื้นที่ธรรมชาติ ต่างๆ เป็นต้น จำแนกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่

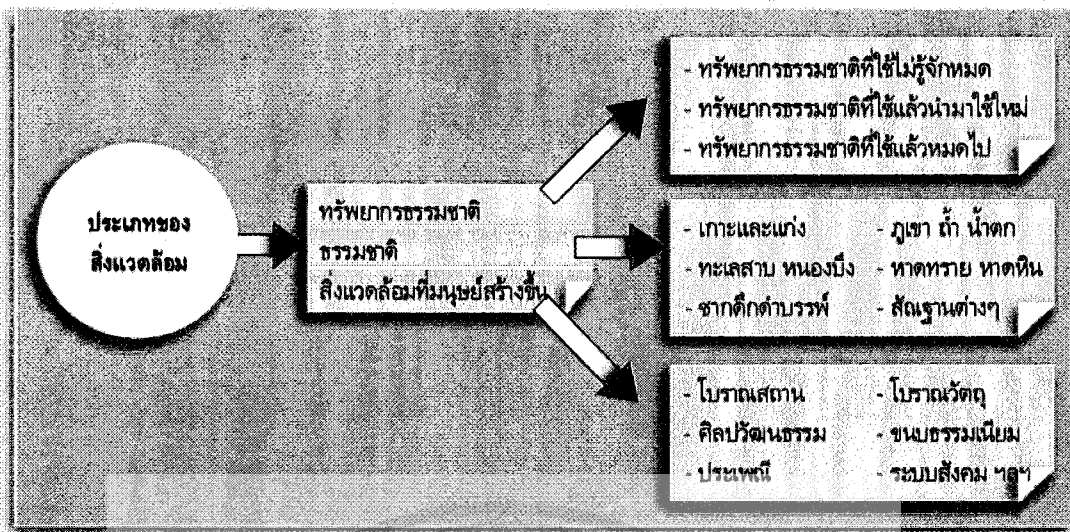
- (1) ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ไม่รู้จักหมด
- (2) ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วนำมาใช้ ใหม่ได้
- (3) ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วหมดไป

2) ธรรมชาติที่ควรอนุรักษ์ เป็นธรรมชาติที่มีคุณค่าทางวิทยาการและ สุนทรียภาพที่เป็น สันฐานสำคัญทางธรณีวิทยาและภูมิศาสตร์อันเป็นเอกลักษณ์ หรือสัญลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ และมีลักษณะพิเศษเฉพาะ ซึ่งจำแนกได้ดังนี้

- (1) เกาะและแก่ง
- (2) ภูเขา ถ้ำ น้ำตกและน้ำพุร้อน
- (3) ทะเลสาบ หนองและบึง
- (4) หาดทรายและหาดหิน
- (5) แหล่งที่มีซากดึกดำบรรพ์ (พืชและสัตว์) สุสานหอย
- (6) สันฐานอื่นๆ ที่มีความสำคัญทางธรณี สันฐานวิทยา และ ภูมิลักษณะ เช่น เขาพิง

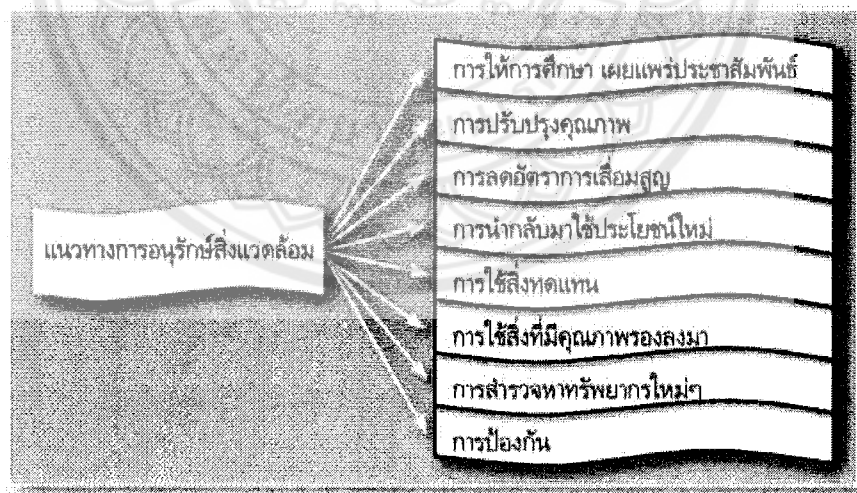
กัน แพะเมืองผี

3) สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ โบราณสถาน โบราณ วัตถุ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และระบบต่างๆ ของสังคม

แผนภาพที่ 2.1 ประเภทของสิ่งแวดล้อม
ที่มา: เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2552

แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จะต้องครอบคลุมปัญหาใหญ่ คือ ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมถูกทำลายและปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ซึ่งการท่องเที่ยวเป็นตัวการสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าว สำหรับแนวทางการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปมีดังนี้ (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2552)

แผนภาพที่ 2.2 แนวทางอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
ที่มา: เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2552

1.1.2 แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1) การให้การศึกษา เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ เพราะการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นมิใช่การหยุดการขยายตัวทางเศรษฐกิจหรือการปฏิเสธความก้าวหน้าของเทคโนโลยี แต่ความสำคัญอยู่ที่การ

เปลี่ยนทัศนคติของคนให้สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยวิธีการต่างๆ รวมทั้งการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เพื่อให้เข้าถึงตัวประชาชนให้มากที่สุด

2) การปรับปรุงคุณภาพ เป็นวิธีการตรงที่ช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรและสภาวะแวดล้อมเสื่อมโทรม

3) การลดอัตราการเสื่อมสูญ ในปัจจุบันมนุษย์มักบริโภคทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยเพราะมีทัศนคติที่ว่าบริโภคได้สูงสุดจะทำให้มีความสุขที่สุด จึงทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย

4) การนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ การผลิตวัสดุเครื่องใช้ต่างๆ ย่อมมีเศษวัสดุ เช่น เหล็ก อลูมิเนียม สังกะสี ทองแดง ตะกั่ว พลาสติก กระดาษ เป็นต้น สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ใหม่อีกโดยอาจนำไปหลอมใหม่

5) การใช้สิ่งทดแทน เนื่องจากทรัพยากรต่างๆ เริ่มร่อยหรอลงเรื่อยๆ เนื่องจากความต้องการการบริโภคสูง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องหาแนวทางหรือนำทรัพยากรอื่นๆ ที่มีคุณภาพเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันมาทดแทน

6) การใช้สิ่งที่มีคุณภาพรองลงมา ทรัพยากรธรรมชาติชนิดเดียวกันอาจมีคุณภาพแตกต่างกันออกไป จึงควรเลือกใช้ไม้ธรรมชาติที่อบหรืออบน้ำยาซึ่งป้องกันปลวก มอดและเชื้อราได้แทนการใช้ไม้เนื้อแข็ง

7) การสำรวจหาทรัพยากรใหม่ๆ เพื่อหวังจะพบทรัพยากรอื่นเพิ่มเติมที่สามารถใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพของมนุษย์ได้

8) การป้องกันรักษาหรืออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นวิธีการจัดการไม่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอเร็วเกินไปหรือป้องกันมลพิษไม่ให้ปนเปื้อนสภาพแวดล้อมซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อมนุษย์

กล่าวคือ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมนั้นจะต้องมีแนวทางในอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ชัดเจน ได้แก่ การให้การศึกษา การเผยแพร่ข้อมูลหรือการประชาสัมพันธ์ การปรับปรุงคุณภาพ การลดอัตราการเสื่อมสูญ การนำกลับมาใช้ใหม่ การใช้สิ่งทดแทน การใช้สิ่งที่มีคุณภาพรองลงมา การสำรวจหาทรัพยากรใหม่ และการป้องกันรักษาหรืออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสามารถดำรงอยู่ได้ยืนยาวมากขึ้น ซึ่งในงานวิจัยนี้จะมุ่งเน้นการสร้างกระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติเพื่อการด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลเพื่อสร้างการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนในจังหวัดพิษณุโลก

2. แนวคิด ทฤษฎีการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติของชุมชน

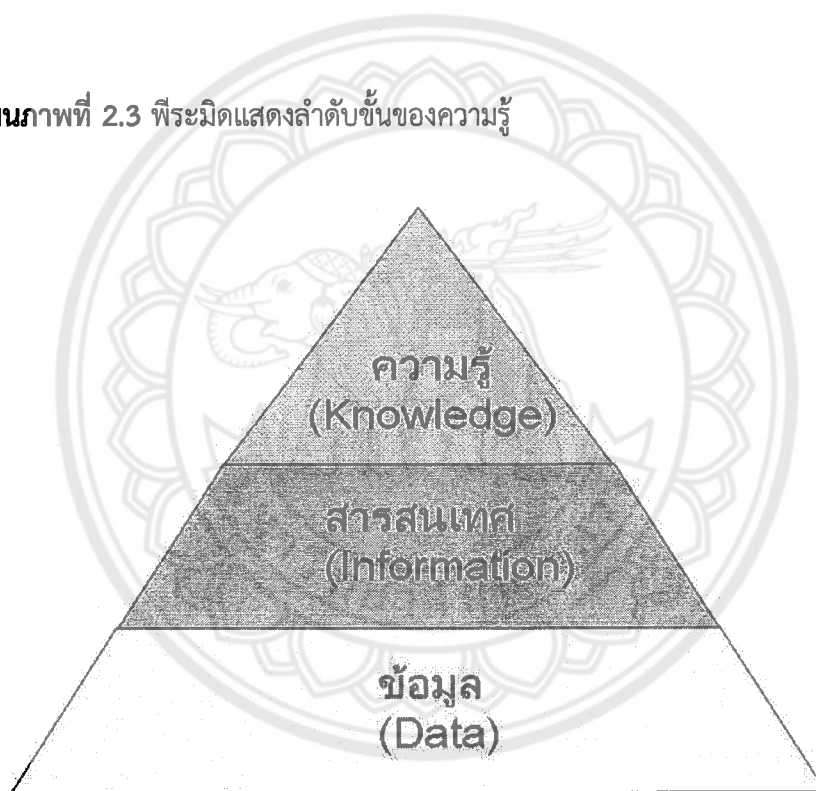
2.1 ความหมายของความรู้

คำว่า “ความรู้” มีผู้ให้นิยามไว้หลากหลายขึ้นอยู่กับบริบทที่กล่าวถึงคำๆ นี้ แต่ในปัจจุบันนิยามของความรู้ที่นิยมนำไปอ้างอิงเพื่อกำหนดขอบเขตของความรู้ในกลุ่มนักวิชาการด้านการจัดการความรู้ประกอบด้วย

Yamazaki (2004) ให้นิยามของความรู้ในรูปของพีระมิดที่มีลำดับชั้นโดยเริ่มจากข้อมูล (Data) ไปสู่สารสนเทศ (Information) และความรู้ (Knowledge) ในขั้นท้ายที่สุด โดยให้ความหมายของ “ข้อมูล” ว่าเป็นข้อเท็จจริง ข้อมูลดิบ หรือตัวเลขต่างๆ ที่ยังไม่ได้ผ่านการแปลความ “สารสนเทศ” เป็นข้อมูลที่ผ่านกระบวนการสังเคราะห์ วิเคราะห์ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการและตัดสินใจ มีบริบทที่เกิดจากความเชื่อและสามัญสำนึก หรือประสบการณ์ของผู้ใช้สารสนเทศนั้นๆ โดยมักจะอยู่ในรูปของข้อมูลที่วัดได้หรือจับต้องได้ แต่อย่างไรก็ตามสารสนเทศมีข้อจำกัดในเรื่องช่วงเวลาที่ใช้ และขอบข่ายของงานที่จะนำไปใช้ ในขณะที่ “ความรู้” คือ สารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิด เปรียบเทียบ เชื่อมโยงกับความรู้อื่นจนเกิดเป็นความเข้าใจและนำไปใช้ประโยชน์ในการสรุปและตัดสินใจในสภาพการณ์ต่างๆ ได้โดยไม่จำกัดช่วงเวลา หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นสารสนเทศที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการนำไปใช้งาน ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.3

แผนภาพที่ 2.3 พีระมิดแสดงลำดับชั้นของความรู้

ที่มา: Yamazaki, 2004

ในขณะที่ Davenport และ Prusak (1998) ซึ่งเป็นนักจัดการความรู้อีกรุ่นหนึ่งได้ให้นิยามว่า ความรู้ หมายถึง ส่วนผสมของกรอบประสบการณ์ คุณค่า สารสนเทศ ที่เป็นสภาพแวดล้อมและกรอบการทำงานสำหรับการประเมินและรวมกันของประสบการณ์และสารสนเทศใหม่

นอกจากนั้น Drucker (1993) ยังได้ให้ความหมายของความรู้ในมุมมองของนักเศรษฐศาสตร์ว่า ความรู้ คือ ทรัพยากรที่สามารถกำหนดยุทธศาสตร์ที่ทำให้องค์กรต่างๆ ได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืน

ส่วนความหมายตามพจนานุกรมนั้น ราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้นิยามความหมายว่า ความรู้ คือ สิ่งที่สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้าหรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะ ความเข้าใจหรือ สารสนเทศที่ได้รับมาจากประสบการณ์ สิ่งที่ได้รับมาจากการได้ยิน ได้ฟัง การคิด หรือการปฏิบัติของวิชาในแต่ละสาขา

อาจสรุปเป็นความหมายในเชิงการปฏิบัติที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมได้ว่า “ความรู้” คือ ข้อมูลข่าวสาร เรื่องราว สารสนเทศต่างๆ ที่สั่งสมมาจากกระบวนการเรียนรู้และประสบการณ์ผ่านการคิด การเปรียบเทียบ การเชื่อมโยงกับความรู้อื่นจนเกิดเป็นความเข้าใจและนำไปใช้ประโยชน์ในการสรุปและตัดสินใจในสภาพการณ์ต่างๆ ได้

อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาจะไม่ยึดติดนิยามความหมายของคำว่า “ความรู้” ตามนิยาม ความหมายแนวทางใดแนวทางหนึ่ง เนื่องจากการศึกษาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อน และเกี่ยวข้องกับความรู้และแนวปฏิบัติทั้งในความหมายที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมซึ่งไม่สามารถกำหนด ขอบเขตการศึกษาโดยยึดแนวทางใดแนวทางหนึ่งได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่ที่จะศึกษา และประเภทของกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติที่จะศึกษาว่าจะต้องใช้องค์ความรู้ตามนิยาม ความหมายใด อย่างไรก็ตามเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมมากขึ้น จึงจะกล่าวถึงการ จำแนกประเภทของความรู้ในหัวข้อต่อไป

2.2 ประเภทของความรู้

การจำแนกประเภทความรู้นั้นมีผู้จำแนกตามคุณสมบัติต่างๆ มากมาย แต่จากการทบทวนเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้จะยึดการจำแนกประเภทของความรู้ของ Polanyi (1966) Nonaka (1994) ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ Grundstein (2001) ที่ได้จำแนกความรู้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) **ความรู้โดยนัย (Tacit Knowledge)** คือ ความรู้ที่อยู่ในตัวของแต่ละบุคคลเกิดจาก ประสบการณ์ การเรียนรู้ หรือพรสวรรค์ต่างๆ ซึ่งสื่อสารหรือถ่ายทอดในรูปของตัวเลข สูตร หรือลายลักษณ์อักษรได้ยาก แต่ความรู้ชนิดนี้สามารถแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดกันได้ ในชีวิตประจำวันถือว่าความรู้ ชนิดนี้เป็นความรู้ที่สำคัญเพราะเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากการสั่งสมมาทั้งชีวิตของคนแต่ละคน จึงเป็นความรู้ ที่สำคัญและจำเป็นต้องหาวิธีการถ่ายทอดความรู้เพื่อไปใช้ในกระบวนการทำงานต่อไป

2) **ความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge)** คือ ความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผล สามารถรวบรวม และถ่ายทอดออกมาในรูปแบบต่างๆ ได้ เช่น หนังสือคู่มือ เอกสาร และรายงานและสื่อต่างๆ เป็นต้น ซึ่งสามารถเข้าถึงได้ง่าย อาจกล่าวได้ว่า ความรู้ประเภทนี้เป็นความรู้ที่สามารถนำมาถ่ายทอดด้วยวิธีการต่างๆ ได้ง่ายกว่าความรู้ประเภทแรก เพราะเป็นความรู้ที่ผ่านกระบวนการถ่ายทอดในรูปแบบต่างๆ ที่สามารถ แสวงหาและเข้าถึงได้ง่าย ตลอดจนเป็นความรู้ที่มีความเป็นรูปธรรมมากกว่าความรู้ประเภทแรก

นอกจากนั้นยังมีนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความเห็นเพิ่มเติมในการจำแนกประเภทของความรู้ คือ วิจารย์ พานิช (2547) ได้แบ่งประเภทของความรู้เป็น 3 ชนิด ตามลักษณะที่ปรากฏ ดังนี้

1) **ความรู้ที่ฝังลึกในคน (Tacit knowledge)** คือ ความรู้ที่ฝังอยู่ในความคิด ความเชื่อ ค่านิยมที่คนได้มาจากประสบการณ์ ข้อสังเกตที่สั่งสมมาจากการเรียนรู้ที่หลากหลายและเชื่อมโยงจนเป็นความรู้ที่มีคุณค่าสูงแต่แลกเปลี่ยนยาก ความรู้ที่ฝังลึกนี้ไม่สามารถแปรเปลี่ยนมาเป็นความรู้ที่เปิดเผยได้ทั้งหมดแต่การถ่ายโอนความรู้ประเภทนี้สามารถทำได้ด้วยการเรียนรู้ผ่านความเป็นชุมชน เช่น การสังเกต การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างการทำงาน เป็นต้น

2) **ความรู้ที่เปิดเผย (Explicit knowledge)** คือ ความรู้ชัดแจ้งที่รู้กันทั่วไปพบเห็นได้ในหนังสือ ตำรา สื่อต่างๆ เป็นต้น ซึ่งสามารถเข้าถึงและแลกเปลี่ยนได้ไม่ยาก

3) **ความรู้ที่แฝงอยู่ในองค์กร (Embedded knowledge)** เป็นความรู้ที่แฝงอยู่ในรูปกระบวนการทำงาน คู่มือ กฎเกณฑ์ กติกา ข้อตกลง ตารางการทำงาน บันทึกจากการทำงานต่างๆ เป็นต้น การจัดประเภทของความรู้ข้างต้นใกล้เคียงกับแนวคิดของ Choo (2000) ซึ่งได้แบ่งประเภทของความรู้เป็น 3 ชนิด ตามลักษณะที่ปรากฏ ดังนี้

1) **ความรู้อย่างไม่เป็นทางการ (Tacit Knowledge)** เป็นทักษะหรือความรู้เฉพาะตัวของแต่ละบุคคลที่มาจากประสบการณ์ ความเชื่อ หรือความคิดสร้างสรรค์ในการปฏิบัติงาน สามารถถ่ายโอนความรู้ประเภทนี้ได้จากการสังเกต การสนทนา การฝึกอบรม ความรู้ประเภทนี้เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้งานประสบความสำเร็จ

2) **ความรู้ที่เป็นทางการ (Explicit Knowledge)** เป็นความรู้ที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและใช้ร่วมกันในรูปแบบต่างๆ เช่น สิ่งพิมพ์ธุรกิจ เอกสารขององค์กรธุรกิจ ไปรษณีย์ อิเล็กทรอนิกส์ เว็บไซต์ อินทราเน็ต ความรู้ประเภทนี้ เป็นต้น

3) **ความรู้ที่เกิดจากวัฒนธรรม (Cultural Knowledge)** เป็นความรู้ที่เกิดจากศรัทธาหรือความเชื่อที่ทำให้กลายเป็นความรู้ ซึ่งจะขึ้นอยู่กับประสบการณ์ การเฝ้าสังเกต และการสะท้อนผลกลับของตัวความรู้และของสภาพแวดล้อมองค์กรที่พัฒนามาเป็นระยะเวลาที่ต่อเนื่องและยาวนานจนกลายเป็นความเชื่อร่วมกันในเรื่องที่เกี่ยวกับธรรมชาติของธุรกิจหลักขององค์กร ความสามารถหลักขององค์กร การตลาดและคู่แข่ง เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การจำแนกประเภทของความรู้ที่นักวิชาการทุกคนที่กล่าวมาข้างต้นยอมรับคือการแบ่งความรู้เป็น 2 ประเภทหลัก คือ **ความรู้ไม่ชัดแจ้ง (Tacit Knowledge)** ซึ่งเป็นความรู้ที่รู้ได้เฉพาะบุคคลยากที่จะสื่อสารให้เป็นรูปแบบได้ และ **ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge)** ซึ่งเป็นความรู้ที่ประมวลแล้ว สามารถถ่ายทอดเป็นภาษาที่เป็นรูปแบบและจัดระบบได้นั่นเอง ดังนั้นในการศึกษานี้จะยึดการแบ่งประเภทของความรู้ คือ ความรู้ไม่ชัดแจ้งและความรู้ชัดแจ้งเช่นเดียวกับนักวิชาการส่วนใหญ่เป็นสำคัญ จากความหมายและประเภทของความรู้ที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ความรู้ตามนิยามและประเภทใดๆ ก็ตามเป็นสิ่งที่สามารถส่งผ่านหรือถ่ายทอดไปยังผู้อื่น หรือเครือข่ายความรู้อื่นๆ ได้ ดังจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

2.3 ความหมายของแนวปฏิบัติ

คำว่าแนวปฏิบัติ (Practice Guidelines) เป็นคำที่นิยมใช้ในวงการวิชาชีพต่างๆ เช่น วิชาชีพแพทย วิชาชีพพยาบาล เป็นต้น ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว แนวปฏิบัติ หมายถึง วิธีปฏิบัติ หรือขั้นตอนการปฏิบัติใดๆ อัน

เนื่องมาจากการนำความรู้ไปใช้ ซึ่งในงานวิจัยนี้จะหมายถึง วิธีปฏิบัติ หรือขั้นตอนการปฏิบัติใดๆ อันเนื่องมาจากการนำความรู้ไปใช้ในกระบวนการการใช้สิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ โดยการวางแผน ดำเนินงาน ติดตามประเมินผล และปรับปรุง แก้ไขพัฒนาให้ดีขึ้นโดยคำนึงถึงการใช้อย่างประหยัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ใ้ให้ได้อย่างยืน ยาวนาน และเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อมวลมนุษยและธรรมชาติให้มากที่สุด อาจกล่าวได้ว่าแนวปฏิบัติตามความหมายของงานวิจัยนี้ คือ แนวทางอย่างเป็นรูปธรรมของการนำความรู้ไปใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลนั่นเอง

2.4 ความหมายของการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติ

ความรู้เป็นสิ่งที่มีลักษณะเป็นพลวัต มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา (ทิพย์สุดา จันทร์แจ่มหล้า, 2548) ดังนั้นการถ่ายทอดความรู้ หรือการถ่ายโอนความรู้จึงเป็นสิ่งที่ต้องเป็นกระบวนการเฉพาะตัวที่มีความเหมาะสมกับประเภทและรูปแบบของความรู้ ธรรมชาติในการเรียนรู้ของผู้ที่จะถ่ายทอดความรู้และผู้รับความรู้ โดยจุดเริ่มต้นของความสนใจในเรื่อง “การถ่ายทอดความรู้” มาจากบทความของ Galbraith (1990) ใน Californian Management review ปี 1990 ซึ่งกล่าวถึงกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นเทคโนโลยีขั้นสูงในโรงงานอุตสาหกรรม โดยกล่าวถึงในเรื่องการถ่ายทอดเทคโนโลยีและความรู้ในด้านการบริหารจัดการในธุรกิจที่ซับซ้อนก่อนที่จะนำไปใช้ในการถ่ายทอดเทคโนโลยีระหว่างผู้ผลิตและระหว่างนักวิจัยกับผู้ผลิตเทคโนโลยีขั้นสูง และกลายเป็นมรดกที่แพร่หลายไปสู่การกำหนดนโยบายการถ่ายทอดความรู้เพื่อหาวิธีการแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ ในวงการวิศวกรรม ไบโอเทคโนโลยี และอากาศยานในท้ายที่สุด (Crossick, 2006: 3-4) หลังจากนั้นจึงมีการขยายขอบเขตของการให้นิยามความหมายของคำว่า “การถ่ายทอดความรู้” ให้ชัดเจนขึ้น โดยมีผู้ให้ความหมายของการถ่ายทอดความรู้ ดังนี้

Argote และ Ingram (2000: 151) ได้ให้ความหมายว่า การถ่ายทอดความรู้ในองค์การว่า เป็นกระบวนการความรู้ผ่านกลุ่ม แผนก ส่วนงานที่มีผลมาจากประสบการณ์ของแต่ละส่วน หากเกิดในระดับบุคคลก็จะเหมือนกับการวิเคราะห์ในจิตวิทยาการรับรู้

Singley และ Anderson (1989) ได้ให้ความหมายของการถ่ายทอดความรู้ในระดับบุคคลว่า เป็นวิธีการใดๆ ที่จะถ่ายทอดความรู้ในสถานการณ์หนึ่งๆ ไปสู่ผู้อื่น เช่นเดียวกับ Zarraga และ Bonache (2003) ที่ได้ให้ความหมายของการถ่ายทอดความรู้ว่าเป็นกระบวนการส่งผ่านความรู้จากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลไปสู่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่น ส่วน Grant (1996) ได้ให้ความหมายที่กว้างออกไปว่า การถ่ายโอนความรู้เป็นการให้และรับความรู้ที่เกิดขึ้นได้ทั้งในระดับองค์กรและบุคคลและองค์การ

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น พบว่าที่มาและความหมายของ “การถ่ายทอดความรู้” ที่มีผู้ให้นิยามความหมายไว้มีความสอดคล้องกันในด้านองค์ประกอบ คือ องค์ประกอบในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่ประกอบด้วย แหล่งที่ส่งความรู้และแหล่งที่รับความรู้ ซึ่งอาจจะอยู่ในระดับบุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์กรก็ได้ และวัตถุประสงค์ในการถ่ายทอดความรู้ที่มุ่งให้เกิดผลสำเร็จในการปฏิบัติงานตามสายงานที่เฉพาะเจาะจง แต่จากการศึกษากรณีศึกษาในด้านการถ่ายทอดความรู้ในกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จต่างๆ พบว่า องค์ประกอบที่สำคัญในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ คือ ช่องทางและวิธีการในการถ่ายทอดความรู้ซึ่งส่งผลต่อความสำเร็จของกระบวนการถ่ายทอดความรู้โดยตรง ดังนั้นนิยามความหมายที่กล่าวมา

จึงยังเป็นนิยามกว้างๆ ที่ขาดองค์ประกอบที่สำคัญ คือ *ช่องทางและวิธีการในการถ่ายทอดความรู้* ดังนั้นเพื่อความครบถ้วนสมบูรณ์ตามกระบวนการของการถ่ายทอดความรู้และเหมาะสมกับงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึงให้นิยามความหมายของ “การถ่ายทอดความรู้” ว่า หมายถึง กระบวนการส่งผ่านความรู้จากแหล่งความรู้ไปยังหน่วยรับความรู้ผ่านช่องทางและวิธีการใดๆ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ซึ่งในงานวิจัยนี้จะเป็นการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล หรือ องค์กรการบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเทศบาลตำบล (ทต.) นั้นเอง

2.4 ความสำคัญของการถ่ายทอดความรู้

การถ่ายทอดความรู้เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญกับงานในทุกสายงานในปัจจุบัน จึงมีนักวิชาการจำนวนมากได้กล่าวถึงความสำคัญของการถ่ายทอดความรู้ในประเด็นต่างๆ ดังนี้ (Argote and Ingram, 2000: 150-169; Tsai, 2002: 996-1004; Osterloh and Frey, 2000: 538-550)

2.4.1 การถ่ายทอดความรู้เป็นกระบวนการที่ส่งเสริมให้เกิดการนำความรู้มาใช้เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันขององค์กรธุรกิจต่างๆ

2.4.2 การถ่ายทอดความรู้เป็นกระบวนการที่สามารถเก็บรักษาความรู้และถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างนวัตกรรมขององค์กรต่างๆ

2.4.3 การถ่ายทอดความรู้เป็นกระบวนการที่สนับสนุนให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคลากรในองค์กรและการสร้างความรู้จากความรู้ที่ฝังลึกไปเป็นความรู้ที่ชัดเจนที่สามารถนำไปจัดระบบเป็นสินทรัพย์ความรู้ขององค์กรต่อไป

กล่าวโดยสรุป การถ่ายทอดความรู้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อทุกองค์กรยุคใหม่ในด้านการนำความรู้มาสร้างสร้างนวัตกรรม จึงควรสนับสนุนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในองค์กร การถ่ายทอดและการใช้ประโยชน์จากความรู้ฝังลึกขององค์กรเพื่อนำไปจัดระบบเป็นความรู้ที่ชัดเจนและกลายเป็นสินทรัพย์ขององค์กรต่อไป ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วล้วนแล้วแต่เป็นความสำคัญของการถ่ายทอดความรู้ที่มีต่อองค์กรในยุคที่ต้องปรับตัวและขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม

2.5 การถ่ายทอดความรู้กับการจัดการความรู้

การถ่ายทอดความรู้มีความสัมพันธ์กับการจัดการความรู้ คือ การถ่ายทอดความรู้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) ซึ่งถูกแบ่งเป็นขั้นตอนต่างๆ ตามลำดับที่มีความแตกต่างกันไปตามแนวความคิดของนักวิชาการแต่ละคน อย่างไรก็ตามสามารถจำแนกกระบวนการจัดการความรู้ในภาพรวม 4 ขั้นตอน ดังนี้ (Wiig, 1993; Marquardt, 1996; Parikh, 2001; Horwitch and Armacost, 2002)

2.5.1 การแสวงหาความรู้ (Knowledge Acquisition) เป็นขั้นตอนที่องค์กรแสวงหาความรู้ที่มีประโยชน์และส่งผลต่อการดำเนินงานจากแหล่งต่างๆ จากทั้งภายในและภายนอกองค์กร

2.5.2 การสร้างความรู้ (Knowledge Creation) องค์กรจำเป็นต้องมีการสร้างความรู้ที่เป็นสินทรัพย์ (Knowledge Assets) ขององค์กรเองเนื่องจากความรู้ที่ได้จากการแสวงหาความรู้เป็นความรู้โดยทั่วไปไม่สามารถนำมาใช้ได้กับทุกปัญหาขององค์กร แต่ความรู้ที่ได้จากการสร้างความรู้เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ (Generative) ซึ่งเป็นความรู้เฉพาะที่สามารถนำมาใช้ประกอบการตัดสินใจและ

แก้ปัญหาต่างๆ ขององค์กรได้อย่างแท้จริง เนื่องจากเป็นความรู้ที่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์บนพื้นฐานของข้อมูลและเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ ขององค์กรโดยเฉพาะ นอกจากนั้นการสร้างความรู้ใหม่ยังเกี่ยวข้องกับแรงผลักดัน การหยั่งรู้ และความเข้าใจอย่างลึกซึ้งที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคลอีกด้วย ดังนั้นการสร้างความรู้ใหม่จึงควรอยู่ภายใต้หน่วยงานหรือบุคคลในองค์กร ซึ่งหมายความว่าทุกคนสามารถเป็นผู้สร้างความรู้ได้ทั้งความรู้ที่ชัดแจ้งและความรู้โดยนัย โดยกระบวนการสร้างความรู้ทั้ง 2 ประเภทสามารถอธิบายด้วยวิธีการ 4 แบบ ดังนี้ (Nonaka and Takeuchi, 1996)

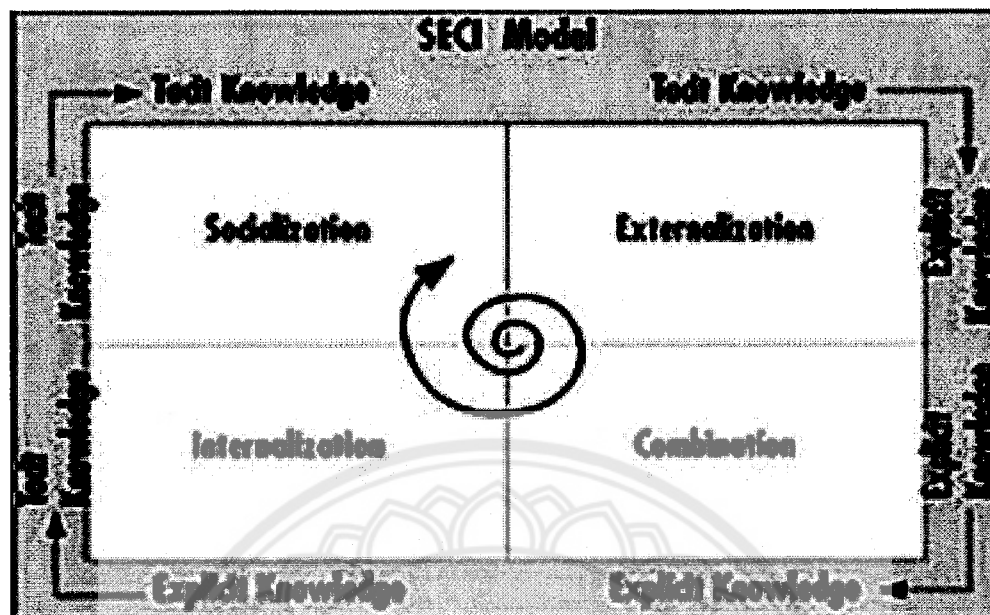
1) การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Socialization) เป็นการสร้างความรู้โดยนัย (Tacit Knowledge) ไปเป็นความรู้โดยนัย (Tacit Knowledge) โดยผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนในองค์กร กระบวนการนี้เกิดขึ้นเมื่อมีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กันแต่มีข้อจำกัดของการสร้างความรู้ คือ ความรู้ที่ได้ในกระบวนการนี้ไม่ได้กลายเป็นความรู้ที่ชัดแจ้งและไม่สามารถแพร่กระจายไปทั่วทั้งองค์กรได้

2) การปรับเปลี่ยนความรู้สู่ภายนอก (Externalization) เป็นการสร้างความรู้จากความรู้โดยนัย (Tacit Knowledge) ไปเป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ด้วยการเผยแพร่ความรู้ที่มีในตัวบุคคลออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรและถ่ายทอดออกมาอย่างเป็นระบบ ซึ่งกระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่มีพลาณภาพมากและเป็นหัวใจของการสร้างความรู้ เพราะเป็นกระบวนการที่สามารถถ่ายทอดความรู้โดยนัยที่ยากแก่การเข้าถึงด้วยการนำความรู้เหล่านั้นออกมาเผยแพร่ในรูปแบบต่างๆ ที่ผู้อื่นสามารถเข้าถึงได้ เช่น เอกสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น กระบวนการนี้จึงนับว่าเป็นกระบวนการสำคัญในการนำมาซึ่งการสร้างสินทรัพย์ความรู้ (Knowledge Assets) ขององค์กร อันนำไปสู่การสร้างความรู้ได้เปรียบในการแข่งขันขององค์กรในภาคธุรกิจ

3) การผสมผสาน (Combination) เป็นการสร้างความรู้จากความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ไปเป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) โดยผ่านกระบวนการจัดระบบแนวคิดเป็นระบบความรู้ ซึ่งเป็นการสังเคราะห์ความรู้ที่มีอยู่ให้เกิดความรู้ใหม่โดยรวบรวมความรู้ที่ชัดแจ้งจากที่เรียนรู้มาสร้างขึ้นเป็นความรู้ที่ชัดแจ้งประเภทใหม่ๆ และจัดให้เป็นระบบหมวดหมู่จนเกิดเป็นฐานความรู้ขององค์กรต่อไป

4) การปรับเปลี่ยนสู่ภายใน (Internalization) เป็นการแปรเปลี่ยนความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ไปเป็นความรู้โดยนัย (Tacit Knowledge) ผ่านการแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) ทั่วทั้งองค์กร โดยเกิดในระดับบุคคลที่เริ่มต้นศึกษาความรู้เหล่านั้นเพื่อซึมซับความรู้และสะสมเพิ่มพูนความรู้ของตนเอง ทั้ง 4 กระบวนการแสดงในแผนภาพที่ 2.4 ที่เรียกว่า SECI Model

แผนภาพที่ 2.4 การสร้างความรู้ (SECI Model)

ที่มา: Nonaka and Takeuchi, 1996

2.5.3 การจัดเก็บและค้นคืนความรู้ (Knowledge Storage and Retrieval) ในการจัดการความรู้ องค์กรต้องกำหนดสิ่งสำคัญที่จะเก็บไว้เป็นองค์ความรู้และต้องพิจารณาถึงวิธีการในการเก็บรักษาและการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ตามความต้องการในภายหลัง ดังนั้น องค์กรจึงต้องเก็บรักษาสิ่งที่องค์กรกำหนดว่าเป็นองค์ความรู้ไว้ให้ดีที่สุด โดยองค์ความรู้เหล่านี้ อาจจะเป็นข้อมูล สารสนเทศ ตลอดจนผลสะท้อนกลับจากการการวิจัยและการทดลอง เป็นต้น การจัดเก็บความรู้เกี่ยวข้องกับงานด้านเทคนิค การสร้างฐานข้อมูล (Database) หรือการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน รวมทั้งเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ด้วย เช่น การสร้างและการจดจำของบุคคล เป็นต้น ในส่วนของการค้นคืน (Retrieval) เป็นการสร้างช่องทางในการเข้าถึงองค์ความรู้ที่ใช้ในการปฏิบัติงาน โดยองค์กรควรแจ้งให้บุคลากรทราบถึงช่องทางหรือวิธีการสำหรับค้นหาความรู้ต่างๆ ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการ เช่น การทำสมุดจัดเก็บรายชื่อและทักษะของผู้เชี่ยวชาญ แหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น รายชื่อปราชญ์ชาวบ้าน แหล่งเรียนรู้ภายในชุมชน เป็นต้น และในรูปแบบไม่เป็นทางการ เช่น เครือข่ายการทำงานตามระดับชั้น การประชุม การฝึกอบรม เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่การถ่ายโอนความรู้และใช้ความรู้เพื่อการใช้งานในองค์กร

2.5.4 การถ่ายทอดความรู้และการใช้ประโยชน์จากความรู้ (Knowledge Transfer and Utilization) เป็นขั้นตอนที่มีความจำเป็นสำหรับองค์กร เนื่องจากองค์กรจะเรียนรู้ได้ดีขึ้นเมื่อความรู้มีการกระจายและถ่ายทอดไปอย่างเหมาะสมรวดเร็วทั่วทั้งองค์กร จากผลการวิจัย พบว่าการถ่ายทอดและการใช้ประโยชน์จากความรู้เป็นเรื่องที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการสร้างนวัตกรรม ดังปรากฏในผลการวิจัยของ Tsai (2001) เรื่อง Knowledge Transfer in Intraorganizational Networks: Effects of Network Position and Absorptive Capacity on Business Unit Innovation and

Performance ที่ศึกษาการถ่ายทอดความรู้ระหว่างเครือข่ายภายในองค์กรธุรกิจที่มุ่งผลิตสินค้านวัตกรรม จำนวน 60 องค์กร ประกอบด้วยองค์กรธุรกิจด้านปิโตรเคมี 24 องค์กรและองค์กรธุรกิจด้านอุตสาหกรรมอาหาร 36 องค์กร ผลปรากฏว่า การถ่ายทอดความรู้ส่งผลกระทบต่อด้านบวกต่อการเพิ่มศักยภาพด้านการสร้างนวัตกรรมให้แก่องค์กร จึงอาจกล่าวได้ว่า การถ่ายทอดความรู้มีผลต่อการพัฒนาด้านนวัตกรรมขององค์กร ซึ่งในการศึกษานี้จะกล่าวถึงเฉพาะกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก โดยเป็นกระบวนการที่ครอบคลุมตั้งแต่การแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ การถ่ายทอดความรู้ การใช้ความรู้โดยปรับปรนให้เข้ากับบริบทขององค์กร ตลอดจนการจัดเก็บความรู้เป็นสินทรัพย์ทางปัญญาขององค์กรเพื่อค้นคืนมาใช้ในต่อไป ดังจะกล่าวในรายละเอียดในหัวข้อต่อไป

2.6 กระบวนการถ่ายทอดความรู้

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้ พบว่า มีผู้กำหนดขอบเขตของกระบวนการถ่ายทอดความรู้ไว้ในมุมมองแตกต่างกันเล็กน้อยในประเด็นที่มาของความรู้ คือ Szulanski (1999) ที่กำหนดกระบวนการถ่ายทอดความรู้เป็นลำดับขั้นที่เริ่มต้นการรับความรู้จากภายนอกเข้าไปประยุกต์ใช้และบูรณาการกับองค์ความรู้ภายในองค์กร ส่วน Roy Parent และ Desmarais (2003) ได้กำหนดว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้เป็นลำดับขั้นเริ่มจากการสร้างความรู้ไปจนถึงการใช้ประโยชน์จากความรู้ โดยทั้งสองแนวความคิดมีรายละเอียด ดังนี้

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ตามมุมมองของ Szulanski ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนคือ (Szulanski, 1999)

- 1) การเริ่มถ่ายทอด (Initiation) เป็นขั้นตอนที่หน่วยรับความรู้มีความต้องการความรู้ที่ดีกว่าเดิมเพื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติงานจึงตัดสินใจเข้าสู่กระบวนการถ่ายโอนความรู้
- 2) การดำเนินการ (Implementation) เป็นขั้นตอนของการถ่ายทอดความรู้ระหว่างหน่วยรับความรู้กับผู้ให้ความรู้หรือคนกลาง
- 3) การนำความรู้ไปใช้และการตรวจสอบ (Ram-up) เป็นขั้นตอนที่หน่วยรับความรู้นำความรู้ไปใช้และตรวจสอบผลของการใช้ความรู้
- 4) การบูรณาการ (Integration) เป็นขั้นตอนหลังจากที่หน่วยรับความรู้พึงพอใจความรู้ที่ได้มาและนำมาปฏิบัติตามแนวทางของตนเอง

นอกจากนั้นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ตามมุมมองของ Roy Parent และ Desmarais แบ่งออกเป็น 6 ขั้นตอน คือ (Roy Parent and Desmarais, 2003)

- 1) การสร้างความรู้ (Generation)
- 2) การปรับเปลี่ยนความรู้ (Transformation)
- 3) การเผยแพร่ความรู้ (Diffusion)
- 4) การรับความรู้ (Reception)
- 5) การยอมรับนำไปใช้ (Adoption)
- 6) การใช้ประโยชน์จากความรู้ (Utilization)

หากพิจารณากระบวนการถ่ายทอดความรู้ในมุมมองของนักวิชาการทั้ง 2 กลุ่มข้างต้น จะแตกต่างกันที่ “ที่มาของความรู้” ที่เข้ามาในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ โดยความรู้ตามมุมมองของ Szulanski ความรู้ได้มาจากการรับความรู้จากภายนอกเข้ามาปรับใช้และบูรณาการกับความรู้ภายในองค์กรจนเกิดเป็นองค์ความรู้ชุดใหม่ที่สามารถนำมาใช้ในการปฏิบัติงานขององค์กรได้ ในขณะที่ความรู้ในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ตามมุมมองของ Roy Parent และ Desmarais ได้มาจากการสร้างความรู้ภายในองค์กรและเผยแพร่ความรู้ทั่วทั้งองค์กรก่อนที่จะบุคลากรในองค์กรจะรับความรู้มาเพื่อปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานขององค์กรต่อไป

อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาให้ความสนใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้ทั้งสองรูปแบบทั้งที่เป็นความรู้ที่รับมาจากภายนอกองค์กร และความรู้ที่สร้างขึ้นจากภายในองค์กร เนื่องจากการดำเนินการในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมนั้นจำเป็นต้องใช้ความรู้ที่ประกอบด้วยความรู้ที่ครอบคลุมทั้งด้านวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ ซึ่งมีที่มาจากทั้งภายในและภายนอกองค์กรเพื่อสร้างกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืนต่อไป

2.7 วิธีการถ่ายทอดความรู้

ในด้านวิธีการถ่ายทอดความรู้ นั้น จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดความรู้ในองค์กรต่างๆ พบว่า มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับความนิยมใช้ในองค์กรต่างๆ มีหลายรูปแบบ เช่น การใช้ระบบพี่เลี้ยง การใช้ประสบการณ์นำร่อง การจำลองสถานการณ์ การทดลองนำร่อง การติดตามการทำงาน การถ่ายทอดความรู้ผ่านเครือข่ายการสื่อสารขององค์กร การสอนงาน การประชุมเพื่อระดมสมอง การตั้งระบบที่ปรึกษา การแนะนำประสบการณ์ การแนะนำแนวทางและฝึกปฏิบัติ การสะท้อนผลการทำงาน การทำงานเป็นคู่ การสร้างชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practices: CoPs) การถ่ายทอดความรู้ผ่านเรื่องเล่า (Story Telling) เป็นต้น

วิธีการต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นล้วนแล้วแต่เป็นวิธีการที่มุ่งถ่ายทอดความรู้ให้ผู้เรียนรู้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่นำไปสู่การพัฒนาไปสู่ความคิดที่ซับซ้อน มีความริเริ่มสร้างสรรค์ เข้าใจในเนื้อหาความรู้ มีแรงจูงใจในการเรียนรู้ มีความสามารถในการแก้ไขปัญหาและสามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปปฏิบัติงานได้ง่ายขึ้น โดยอาศัยประสบการณ์เป็นแหล่งของการเรียนรู้และพัฒนา ดังรูปแบบของโคลบ (Kolb's Model) ที่เป็นวงจรของการเรียนรู้ที่เกิดจากการได้รับความรู้ ทักษะ และทักษะประกอบด้วย 4 องค์ประกอบของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ได้แก่ ประสบการณ์เชิงรูปธรรม (Concrete Experience) การสังเกตอย่างไตร่ตรอง (Reflective Observation) มโนทัศน์เชิงนามธรรม (Abstraction Conceptualization) และการทดลองปฏิบัติ (Active Experimentation)

การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) ของ Kolb นี้ได้มีนักการศึกษาและนักฝึกอบรมได้นำไปใช้อย่างแพร่หลายเนื่องจากเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนรู้ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ (Active Learning) และยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและมีชื่อเรียกในหลายชื่อ เช่น Experiential Learning, Prior Learning และ Participatory Learning เป็นต้น ซึ่งเป็นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) และเป็นการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาบุคคลทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทักษะต่างๆ (Kolb, 1984) จึงอาจกล่าวได้ว่า องค์กรต่างๆ สามารถพัฒนารูปแบบและวิธีการในการ

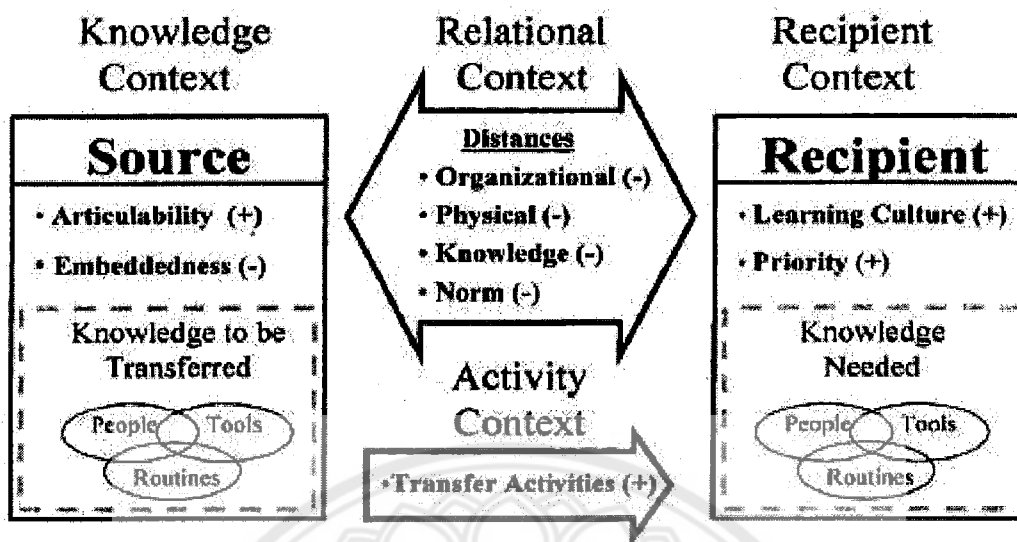
ถ่ายทอดความรู้ในองค์กรของตนเองได้อย่างหลากหลายไม่จำกัดทั้งนี้ขึ้นอยู่กับธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตาม นอกจากวิธีการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในกระบวนการถ่ายทอดความรู้แล้วยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในกระบวนการถ่ายทอดความรู้อีกมากมาย ดังปรากฏในการศึกษาของ Mowery Oxley และ Silverman (1996) เรื่อง Strategic Alliances and Interfirm Knowledge Transfer ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ระหว่างองค์กรที่เป็นพันธมิตรกัน พบว่า มีปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของกระบวนการถ่ายทอดความรู้ 2 ประการคือ ความสามารถในการแสวงหาข้อมูลผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารขององค์กร และความสามารถในการซึมซับความรู้ นอกจากนี้ในงานวิจัยนี้มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมอีกว่าในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ควรมุ่งเน้นในเนื้อหาเฉพาะด้าน และควรใช้วิธีการทำงานเป็นคู่เป็นวิธีการที่ประสบความสำเร็จในการถ่ายทอดความรู้ในองค์กร

นอกจากนั้น Cummings และ Teng (2003) ได้ศึกษาเรื่อง Transferring R&D Knowledge: the Key Factors Affecting Knowledge Transfer Success ที่ศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จในการถ่ายทอดความรู้ในฝ่ายงานวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ขององค์กรธุรกิจ พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ คือ

- 1) ผู้ถ่ายทอดความรู้/แหล่งในการถ่ายทอดความรู้ ต้องมีความชัดเจนในความรู้สูงและภาวะการหวงความรู้ต่ำโดยถ่ายทอดความรู้ผ่านบุคคล เครื่องมือต่างๆ และการปฏิบัติงานตามหน้าที่
- 2) กระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่ประสบผลสำเร็จ คือ การถ่ายทอดความรู้ผ่านกิจกรรมต่างๆ มากกว่าการถ่ายทอดความรู้ในรูปแบบที่เป็นทางการและการถ่ายทอดความรู้ทางไกล
- 3) ผู้รับความรู้ ต้องอยู่ในองค์กรที่มีวัฒนธรรมการเรียนรู้และให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ โดยรับความรู้ผ่านบุคคล เครื่องมือต่างๆ และงานตามหน้าที่ ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.5

แผนภาพที่ 2.5 แสดงปัจจัยการถ่ายทอดความรู้ตามแนวความคิดของ Cummings และ Teng

ที่มา: Cummings and Teng, 2003: 40

2.8 การวัดการถ่ายทอดความรู้

การวัดการถ่ายทอดความรู้มีผู้กำหนดลักษณะการวัดเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มแรก คือ การวัดกระบวนการถ่ายทอดความรู้โดยวัดขั้นตอนแต่ละลำดับขั้นของการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งตัวอย่างการวัดในกลุ่มนี้ คือ การวัดการถ่ายทอดความรู้ของ Szulanski (1996) ซึ่งมีการวัดการถ่ายทอดความรู้ 4 ขั้นตอนได้แก่ การเริ่มการถ่ายทอดความรู้ การดำเนินการถ่ายทอดความรู้ การนำความรู้ไปใช้และการตรวจสอบ และการบูรณาการความรู้ และการวัดการถ่ายทอดความรู้จากงานวิจัยของ Zarraga และ Bonache (2003) ที่วัดการรับความรู้จากการถ่ายทอดความรู้ภายในทีมงานผ่านปริมาณการให้ความรู้จากเพื่อนร่วมทีม รวมถึงปริมาณการนำความรู้ใหม่ๆ มาใช้ภายในทีมงานอีกด้วย

กลุ่มที่สอง แยกการวัดการถ่ายทอดความรู้ไว้ 2 แนวทาง คือ การวัดผลลัพธ์ (Outcome) ที่เกิดจากการถ่ายทอดความรู้ เช่น จำนวนครั้งที่นำความรู้ที่มีในองค์กรไปใช้ในหน่วยงาน จำนวนเอกสารตีพิมพ์เผยแพร่ จำนวนการอ้างอิงถึงสิทธิบัตร เป็นต้น และการวัดจากผลลัพธ์ (Outcome) ของการถ่ายทอดความรู้ที่พิจารณาได้จากผลการปฏิบัติงานจริง ในการคาดประมาณผลผลิตภาพและความสามารถในการสร้างผลกำไรให้แก่องค์กร เป็นต้น (Argote and Ingram, 2000; Cumming, 2003)

3. แนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้

3.1 แนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

1) ความหมายของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและวิธีการดำเนินการ

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและวิธีการดำเนินการ (Participatory Learning and Action: PLA) เป็นแนวทางในการเรียนรู้และมีส่วนร่วมกับชุมชน ซึ่งเชื่อมโยงระหว่างชุดเครื่องมือที่กระตุ้นการมีส่วนร่วมและวิธีการแปลงข้อมูลจากการสัมภาษณ์เป็นภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวกในกระบวนการ

วิเคราะห์และเรียนรู้ร่วมกัน วิธีการนี้สามารถนำไปใช้ในการระบุความต้องการ การวางแผน การตรวจสอบ หรือ การประเมินโครงการและแผนงาน ในขณะที่เดียวกันก็ยังเป็นเครื่องมือในการให้คำปรึกษาที่ทรงพลังอีกด้วย เครื่องมือนี้เป็นมากกว่าการให้คำปรึกษาเพราะเป็นเครื่องมือที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างตื่นตัวในประเด็นสาธารณะต่างๆ และการแทรกแซงที่มีผลต่อชีวิตของคนในชุมชน (Appel, Buckingham, Jodoin, and Roth, 2012)

วิธีการของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและการดำเนินการพัฒนาขึ้นจากการรวมศูนย์น้อยแต่มุ่งเน้นวิธีการมีส่วนร่วมซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี คือ การประเมินชนบทอย่างรวดเร็ว (Rapid Rural Appraisal: RRA) และการประเมินชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal: PRA) ซึ่งทั้งสองวิธีการนี้ถูกพัฒนาขึ้นในปี 1970 เพื่อเสนอเป็นวิธีการทางเลือกในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มากกว่าวิธีการมานุษยวิทยาชาติพันธุ์วรรณนาแบบดั้งเดิมและการสำรวจขนาดใหญ่ วิธีการต่างๆ ในกลุ่มนี้พัฒนาขึ้นในช่วงเวลาในการมุ่งเน้นการเสริมพลังอำนาจให้ชุมชนและเสนอทางเลือกในการรวบรวมข้อมูล

2) วิธีการในการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Appel, Buckingham, Jodoin, and Roth, 2012)

ฐานคิดสำคัญของวิธีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมคือ การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนเกี่ยวกับความต้องการ โอกาสต่างๆ และการดำเนินการใดๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินการใดๆ ที่จำเป็นต่อวิถีชีวิตของพวกเขา ด้วยวิธีการเสริมพลังให้ผู้เข้าร่วมเรียนรู้สำรวจประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับตนเองด้วยวิธีการที่สร้างสรรค์ ซึ่งเป็นวิธีการที่ท้าทายอคติที่มีอยู่ก่อนหน้านี้ของแต่ละคนและแนวคิดเกี่ยวกับ “ความรู้” ของผู้เข้าร่วม วิธีการนี้เสนอโอกาสให้คนกลุ่มต่างๆ เข้าร่วมระดมสรรพกำลังในการดำเนินการในโครงการต่างๆ ในท้องถิ่นของตนเอง โดยอาจจะมีการเฉพาะที่แตกต่างกันออกไป เครื่องมือทั้งหมดถูกนำมาใช้เพื่อการเรียนรู้แบบปฏิสัมพันธ์ การแลกเปลี่ยนความรู้ การปรับใช้ และการวิเคราะห์โครงสร้างของปัญหาต่างๆ อีกด้วย กรอบแนวคิดของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมคือการวิเคราะห์และการสร้างปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้เข้าร่วมการเรียนรู้ มุ่งส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน

3) หลักการของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและวิธีการดำเนินการ (Scott, 2012)

(1) **เปิดกว้างและยอมรับในอคติส่วนบุคคล:** ทุกคนมีมุมมองต่อโลกเฉพาะของตนเองซึ่งเกิดขึ้นจากหลายปัจจัยรวมกัน ซึ่งไม่ได้จำกัดเฉพาะวัฒนธรรม การศึกษา ศาสนา และการเลือกเปิดรับสิ่งต่างๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ ทุกคนจึงมีชุดของอคติที่แตกต่างกันไปและแสดงออกมาในการปฏิบัติ การคิด และการรับรู้ โลกรอบตัว ผู้อำนวยการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (PLA facilitators) ควรจะเปิดกว้างและยอมรับในอคติส่วนบุคคลมากกว่าการพยายามที่จะกดทับอคติเหล่านั้นไว้ เพื่อให้อคติเหล่านั้นไม่ส่งผลกระทบต่อกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

(2) **ตรวจสอบสามเส้า:** วิธีการที่ดีที่สุดคือการใช้เครื่องมือที่หลากหลายชนิดที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ท่ามกลางกลุ่มสมาชิกที่หลากหลายและแหล่งข้อมูลที่ตรวจสอบซึ่งกันและกันได้เพื่อขจัดอคติ วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้านี้จะช่วยให้ผู้อำนวยการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมสามารถสกัดข้อมูลสำคัญจากข้อมูลจำนวนมากได้ดีขึ้นอีกด้วย

(3) **เก็บรวบรวมเฉพาะข้อมูลที่จำเป็น:** แม้ว่าการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจะมีเครื่องมือในการสกัดข้อมูลจำนวนมาก หลากหลาย และน่าสนใจ แต่ผู้อำนวยการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมควรเก็บรวบรวมเฉพาะข้อมูลที่จำเป็นเพื่อประหยัดเวลาและทรัพยากรในการทำงาน

(4) **เน้นผลการเรียนรู้ในภาพรวม:** วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจะเน้น “ภาพใหญ่” หรือ “แนวโน้มของข้อมูลทุกชนิด” ผู้อำนวยการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมควรมุ่งเน้นในการระบุแนวโน้มเหล่านี้มากกว่าการมุ่งเน้นไปที่ความแม่นยำในการออกแบบและขั้นตอนการนำเครื่องมือการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมไปใช้

(5) **มุมมองที่หลากหลาย:** แนวทางตามธรรมชาติของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมคือการให้คุณค่ากับมุมมองของผู้เข้าร่วมเรียนรู้ทุกคน ตลอดจนการสำรวจมุมมองต่อโลกที่แตกต่างกัน สิ่งที่สำคัญคือ การแสวงหาความหลากหลายและวิเคราะห์ความผิดปกติกว่ากว่าการพยายามสร้างความ “ง่าย” ด้วยการลด “ความซับซ้อน” ทั้งหมด

(6) **กระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่ม:** วิธีการที่ควรนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในโครงการต่างๆ คือ กระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่มซึ่งเป็นเสมือนกระจกสะท้อนให้เห็นปฏิสัมพันธ์และความซับซ้อนในชุมชน ผลจากกระบวนการเรียนรู้และการจัดการเรียนการสอนแบบกลุ่มซ้ำๆ จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ของคนได้ ข้อควรระวังถึงคือ คนในชุมชนต่างๆ ไม่จำเป็นต้องมีความคิดเห็นแบบเดียวกัน

(7) **บริบทเฉพาะ:** ทุกวิธีการและเครื่องมือการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมควรจะมีที่ยึดหยุ่นเพียงพอที่จะนำไปปรับใช้ในบริบทที่หลากหลาย วิธีการออกแบบและการปรับใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ของชุมชนควรได้รับการปลูกฝังในกลุ่มสมาชิกของชุมชน

(8) **อำนวยความสะดวกด้วยการเสริมพลัง:** จุดมุ่งหมายสูงสุดของวิธีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมคือการอำนวยความสะดวกในการเสริมศักยภาพท้องถิ่น บทบาทของผู้อำนวยการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมคือ การส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มผู้เข้าร่วมเรียนรู้มากกว่าการควบคุมกำกับการทำกิจกรรมต่างๆ

(9) **นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง:** กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมควรกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้และการอภิปรายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการให้เกิดขึ้นในกลุ่มผู้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ การอภิปรายเหล่านี้ควรสร้างการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ทั้งในระดับบุคคลและระดับกลุ่มได้ดีเสมือนการเตรียมความพร้อมของประชาชนเพื่อการดำเนินการใดๆ

4) วิธีการในการเป็นผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Chambers and Robert, 2008)

(1) แนะนำตนเองต่อผู้เข้าร่วมเรียนรู้ทั้งหมด และหากเป็นไปได้ควรใช้ภาษาท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เข้าร่วมรู้สึกคุ้นเคย ผ่อนคลาย เป็นกันเอง

(2) เชื่อมั่นในความสามารถและผลงานของผู้เข้าร่วมเรียนรู้

(3) สะท้อนผลเชิงวิพากษ์และอคติของตนเองกับผู้เข้าร่วมเรียนรู้ทั้งก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

(4) ขอให้ผู้เข้าร่วมเรียนรู้แสดงความคิดเห็นของตนเองจัดลำดับความสำคัญและความปรารถนาตลอดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

(5) หากพบผู้ป่วยในระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้อำนวยการเรียนรู้ต้องให้เวลามากพอที่จะให้ผู้เข้าร่วมเรียนรู้ทุกคนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างเต็มที่

(6) อนุญาตให้ผู้เข้าร่วมเรียนรู้เป็นผู้นำการอภิปราย

(7) อำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในลักษณะที่ไม่เป็นทางการโดยไม่ต้องบรรยายหรือ บอกล่า

(8) เรียนรู้จากความผิดพลาด หรือความล้มเหลวในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

(9) เสริมพลังอำนาจให้แก่ผู้เข้าร่วมเรียนรู้ด้วยการอนุญาตให้วิพากษ์ วิเคราะห์ด้วยการเขียน การวาดภาพ หรือใช้วิธีการอื่นๆ ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

(10) แสดงความรับผิดชอบในสิ่งที่ดำเนินการในฐานะผู้อำนวยการเรียนรู้ทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

(11) ปลดปล่อยให้เกิดช่วงเวลาที่ยืดหยุ่นบ้าง เพราะผู้เข้าร่วมเรียนรู้ต้องการความสงบเพื่อทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ที่ผ่านมา

3.2 แนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้เชิงประสบการณ์

1) ความหมายของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์

การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) คือ การดำเนินการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมายโดยผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในเรื่องที่เรียนรู้ก่อน และให้ผู้เรียนสังเกต ทบทวนสิ่งที่เกิดขึ้น และนำสิ่งที่เกิดขึ้นมาคิดพิจารณาไตร่ตรองร่วมกันจนกระทั่งผู้เรียนสามารถสร้างความคิดรวบยอดหรือสมมติฐานต่างๆ ในเรื่องที่เรียนรู้แล้วจึงนำความคิด หรือสมมติฐานเหล่านั้นไปทดลองหรือประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ๆ ต่อไป

2) กระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Kolb, 1984)

Kolb (1984) ได้เสนอวัฏจักรของกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นการรับประสบการณ์รูปธรรม (Concrete Experience-CE)

ขั้นการสังเกตอย่างไตร่ตรอง (Reflective Observation-RO)

ขั้นการสร้างแนวคิดเชิงนามธรรม (Abstract Conceptualization-AC)

ขั้นการทดลองประยุกต์หลักการไปใช้ในสภาพการณ์ใหม่ (Active Experimentation-AE)

3.3 แนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้บนฐานทักษะชีวิต

1) ความหมายของการจัดการเรียนรู้บนฐานชีวิต (Life Skills-Based Learning)

Learning Liftoff (2018) ได้ให้ความหมายว่า การศึกษาบนฐานชีวิต คือ ความคิดเกี่ยวกับทักษะชีวิตในลักษณะเดียวกับการสร้างกรอบ หรือ แนวทางที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้นำความรู้ที่ได้รับจากสถานศึกษาไปใช้ในการแก้ไขปัญหาในโลกแห่งความจริงและสถานการณ์จริง นอกจากนี้ยังเรียกว่า “ทักษะด้านอารมณ์ (Soft Skills)” ในบริบทของวิชาชีพ ซึ่งก็คือการคิดเชิงนามธรรมจากมุมมองที่หลากหลายเพื่อแสวงหาวิธีการในการแก้ไขปัญหาในทางปฏิบัติด้วยทักษะในการสื่อสารที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีความสำคัญเท่าเทียมกับความรู้ด้านเทคนิคในสาขาที่เฉพาะเจาะจง หรือความรู้ในเชิงวิชาการ

Macmillan Education (2018) ได้ให้ความหมายว่า การศึกษาบนฐานชีวิต คือ ทักษะที่ต้องจัดการอย่างมีประสิทธิภาพกับความท้าทายในชีวิตประจำวันไม่ว่าในสถานศึกษา ที่ทำงาน หรือในชีวิตส่วนตัว ซึ่งนักการศึกษาและผู้ประกอบการได้อภิปรายกันอย่างกว้างขวางในประเด็นดังกล่าวในชื่อที่แตกต่างกันไป เช่น ทักษะชีวิต ทักษะในศตวรรษที่ 21 ทักษะด้านอารมณ์ เป็นต้น โดยผู้เรียนจะเข้าใจและใช้ทักษะเหล่านี้ควบคู่ไปกับคุณวุฒิทางการศึกษา ซึ่งจะได้ประโยชน์ทั้งในด้านการศึกษาและเพิ่มโอกาสในการจ้างงานมากขึ้น

Department of Health, The Government of Hong Kong Special Administrative Region (2017) ได้ให้ความหมายว่า การศึกษาบนฐานชีวิต คือ การพัฒนาทักษะของผู้เรียนในการแก้ไขปัญหา การคิดเชิงวิเคราะห์วิพากษ์ และการตัดสินใจ นอกจากนี้ยังมีเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะในการจัดการตนเอง เช่น ความตระหนักในตนเอง การควบคุมตนเองและความยืดหยุ่น ทักษะการสื่อสาร รวมทั้งทักษะการปฏิเสธ ทักษะการเจรจาต่อรอง ทักษะการจัดการความขัดแย้ง เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การศึกษาบนฐานชีวิต คือ รูปแบบของการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังทักษะชีวิตส่วนบุคคล เช่น การสะท้อนตนเอง การคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหาและทักษะระหว่างบุคคล เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตในโลกแห่งความจริงได้อย่างมีความสุขและบรรลุศักยภาพส่วนบุคคลของตนเองอย่างเต็มที่ ตลอดจนเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับสำหรับความท้าทายที่จะเกิดขึ้นในชีวิตประจำวันและอนาคต

2) แนวคิดในการจัดการเรียนรู้บนฐานทักษะชีวิต

Thoughtful Learning (2018) ได้กล่าวถึงแนวคิดในเรื่องการจัดการศึกษาบนฐานชีวิตว่า ทักษะชีวิตจะทำให้ผู้เรียนเจริญเติบโตมากขึ้นในชั้นเรียนและในโลกแห่งความจริง ทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วยทักษะ 5 ประการ คือ ความยืดหยุ่น ความคิดริเริ่ม ทักษะทางสังคม ผลผลิตภาพ และภาวะผู้นำ ดังมีรายละเอียดดังนี้

(1) ความยืดหยุ่น

โลกในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ความสามารถในการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งสำคัญต่อความสำเร็จ ผู้เรียนต้องเรียนรู้ที่จะวิเคราะห์สิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัวของพวกเขาได้อย่างรวดเร็วและปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ได้ทันที แต่ยังคงรักษาเป้าหมายที่ชัดเจนไว้ใใจ เพราะความยืดหยุ่นไม่ใช่การไม่มีจุดยืน แต่เป็นการเปิดพื้นที่ให้กับวิธีการที่หลากหลายในการบรรลุเป้าหมายของตนเอง วิธีการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นจะไม่ใช้วิธีการสร้างหลักสูตร หรือจัดการเรียนการสอนที่เข้มงวด ตายตัว แต่เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถแก้ไขเนื้อหาต่างๆ ได้อย่างต่อเนื่องดังแนวปฏิบัติ 8 ประการ ต่อไปนี้

1) ตั้งเป้าหมายให้ชัดเจน เป้าหมายการเรียนรู้ที่ดีตามแนวคิดนี้ควรเป็นเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ อนาคตของผู้เรียนที่ชัดเจน ผู้เรียนควรเป็นผู้กำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้ด้วยตนเอง หรืออย่างน้อยก็เป็นผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ และตัดสินใจเลือกเป้าหมายในการเรียนรู้ของตนเอง

2) หากคำตอบ เมื่อผู้เรียนตั้งเป้าหมายในการเรียนรู้ชัดเจนแล้ว ผู้เรียนควรเป็นผู้แสวงหาคำตอบต่างๆ ที่สนับสนุนเป้าหมายในการเรียนรู้ของตนเอง

3) ใช้ข้อมูลเป็นตัวนำทาง การตัดสินใจใดๆ ในระหว่างการเรียนรู้ตามแนวคิดนี้จะใช้ข้อมูลเป็นตัวนำทางไปสู่การตัดสินใจทั้งสิ้น การตัดสินใจจะเกิดขึ้นเมื่อมีข้อมูลรอบด้าน หรือมากพอที่จะตัดสินใจได้ โดยปราศจากอคติส่วนบุคคล

4) ทำงานร่วมกับผู้อื่น การทำงานร่วมกับผู้อื่นเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับการจัดการศึกษาบนฐานชีวิต เนื่องจากในโลกแห่งความเป็นจริงทุกคนต้องอยู่ร่วมกันในสังคม ทำงานร่วมกัน ทุกความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ในโลกนี้ล้วนได้มาจากการทำงานร่วมกันทั้งสิ้น การทำงานร่วมกับผู้อื่นมีประโยชน์ต่อการพัฒนาทักษะชีวิตของผู้เรียนหลายประการ เช่น การพัฒนาทักษะการทำงานผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ทักษะการสื่อสารระหว่างบุคคล ทักษะการสร้างมนุษยสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทักษะการประสานงาน เป็นต้น

5) สร้างสรรค์ผลงานขึ้นมา หัวใจสำคัญของการศึกษาบนฐานชีวิต คือ การมีเป้าหมายความสำเร็จที่ชัดเจนและบรรลุผลได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งความสำเร็จที่วัดได้อย่างเป็นรูปธรรม คือ การร่วมกันสร้างสรรค์ผลงานที่มีประโยชน์ต่อชีวิตตนเองและสังคมขึ้นมา

6) ประเมินผลงาน หลังจากการสร้างสรรค์ผลงานขึ้นมาแล้ว ผู้เรียนทั้งหมดควรร่วมกันประเมินผลงานการเรียนรู้ร่วมกับผู้สอนโดยประเมินอย่างน้อย 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านผลลัพธ์ที่ได้ ด้านผลกระทบต่อตนเองและสังคม ด้านกระบวนการปฏิบัติงาน และด้านการพัฒนาทักษะชีวิตและทักษะทางสังคมต่างๆ

7) ปรับปรุงผลงาน หลังจากขั้นตอนการประเมินแล้วให้นำผลประเมินทุกด้านมาปรับปรุงผลงาน ซึ่งครอบคลุมถึงการปรับปรุงด้านการพัฒนาทักษะชีวิตและทักษะทางสังคมต่างๆ ด้วย

8) แลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลงานที่สร้างขึ้นกับสาธารณชน หลังขั้นตอนการปรับปรุงผลงาน ผู้เรียนและผู้สอนควรเสนอผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นและผ่านการปรับปรุงแล้วสู่สาธารณชนผ่านช่องทางต่างๆ เช่น การนำเสนอผ่านสื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ การนำเสนอในเวทีการประชุมวิชาการ การนำเสนอในเวทีสาธารณะต่างๆ การจัดนิทรรศการ การจัดการแสดง การจัดกิจกรรมพิเศษ การบริการวิชาการในชุมชน เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้นำไปสู่กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้เรียนกับสาธารณชนครอบคลุมทั้ง 4 ด้านของการประเมินดังที่กล่าวไว้ข้างต้น คือ ผลลัพธ์ที่ได้ ด้านผลกระทบต่อตนเองและสังคม ด้านกระบวนการปฏิบัติงาน และด้านการพัฒนาทักษะชีวิตและทักษะทางสังคมต่างๆ นอกจากนั้นสิ่งที่ได้จากขั้นตอนนี้ คือ การเผยแพร่ผลงานเพื่อสร้างการยอมรับอย่างกว้างขวางมากกว่าการนำเสนอผลงานนี้ภายในสถานศึกษาเพียงอย่างเดียว

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่ากระบวนการทั้ง 8 ขั้นตอนนี้ เป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการสร้างทักษะชีวิตในด้านการเป็นผู้มีความยืดหยุ่นในการดำเนินชีวิตและการทำงานในโลกแห่งความเป็นจริง เพราะทุกขั้นตอนตั้งแต่การตั้งเป้าหมายไปจนถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลงานที่สร้างขึ้นกับสาธารณชนจะมีกระบวนการที่นำไปสู่การสร้าง การประเมิน ยอมรับ ปรับ แก้ไข จนไปถึงการใช้ประโยชน์จากผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินงานในโลกแห่งความเป็นจริงที่ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้มีความยืดหยุ่นพร้อมในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงตนเองและการทำงาน เพื่อให้สามารถสร้างสรรค์ผลงานให้เป็นที่ยอมรับของสาธารณชนได้

(2) ความคิดริเริ่ม

การศึกษาบนฐานชีวิตเป็นการศึกษาที่มุ่งสร้างจิตวิญญาณของผู้ริเริ่ม ผู้บุกเบิก ผู้ก่อตั้ง ผู้ประกอบการซึ่งยินดีที่จะก้าวไปข้างหน้าด้วยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ท่ามกลางความเสี่ยงเพื่อบรรลุผลสำเร็จเป็นคนแรก เพราะการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ในโลกนี้ล้วนแล้วแต่ต้องการผู้ที่มีความคิดริเริ่มทั้งสิ้น ดังนั้นผู้เรียนจะต้องเรียนรู้วิธีการกำหนดเป้าหมายของตนเอง วางแผนในการที่จะบรรลุเป้าหมาย และดำเนินการตามแผน โดยผู้เรียนจะรู้สึกมั่นใจหากได้ร่างแผนการเรียนรู้และกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้สอนควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้กระบวนการสืบเสาะความรู้ในการสร้างความคิดริเริ่มให้แก่ผู้เรียน และแสดงบทบาทในการอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้อยู่เบื้องหลัง เพื่อให้ผู้เรียนได้ก้าวไปข้างหน้า ผู้เรียนจะเกิดความคิดริเริ่มได้ก็ต่อเมื่อได้ดำเนินการดังแนวปฏิบัติ 6 ประการ ต่อไปนี้

1) ตั้งคำถาม การตั้งคำถามเป็นขั้นตอนแรกที่จะนำไปสู่การแสวงหาคำตอบด้วยการสืบเสาะความรู้ ดังนั้นผู้สอนจะต้องกระตุ้นให้ผู้เรียนตั้งคำถามโดยเริ่มต้นจากการตั้งคำถามต่างๆ จากชีวิตและประสบการณ์ต่างๆ ของตนเอง แล้วจึงขยายขอบเขตของคำถามไปสู่การตั้งคำถามต่อสังคม ประเทศ และโลกอย่างเข้าใจความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างกัน

2) วางแผน หลังจากขั้นตอนการตั้งคำถามแล้ว ผู้สอนควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้ร่วมกันวางแผนการเรียนรู้เพื่อหาคำตอบของคำถาม โดยผู้สอนจะมีบทบาทในการกระตุ้นให้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นและการตัดสินใจต่างๆ ซึ่งแผนที่ร่วมกันวาง คือ โครงการวิจัย

3) วิจัย การดำเนินการวิจัยตามแผนที่วางไว้

4) สร้างสรรค์ นำผลที่ได้จากการวิจัยไปสร้างสรรค์ให้เกิดนวัตกรรมที่อาจจะเป็นไปได้ทั้งนวัตกรรมที่เป็นรูปธรรม และนวัตกรรมที่เป็นความคิด วิธีปฏิบัติต่างๆ

5) ปรับปรุง นำนวัตกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นไปปรับปรุงอีกครั้งให้พร้อมนำเสนอสู่สาธารณชน

6) นำเสนอนวัตกรรม หลังจากปรับปรุงนวัตกรรมที่ได้จากการเรียนรู้เรียบร้อยแล้วก็นำเสนอด้วยช่องทางต่างๆ เช่น การจัดเวทีนำเสนอผลงาน การจัดนิทรรศการ การเสนอขานวัตกรรมผ่านสื่อมวลชน การจัดแสดงงานศิลปะ การจัดการแสดง เป็นต้น

ทั้ง 6 ขั้นตอนข้างต้น คือ ขั้นตอนการพัฒนาความคิดริเริ่มของผู้เรียน ซึ่งผู้สอนสามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนได้โดยออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละขั้นตอนให้สอดคล้องกัน และมุ่งสร้าง “การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเชิงประสบการณ์ (Participatory Experiential Learning)” ให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนให้มากที่สุด

(3) ทักษะทางสังคม

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งต่างๆ มากมาย เทคโนโลยีในปัจจุบันได้สร้างโอกาสให้คนได้ติดต่อกันในหลากหลายช่องทาง เช่น ผู้เรียนในโรงเรียนเดียวกัน เพื่อนใน Facebook เพื่อนร่วมงานบน LinkedIn Fans บน Fan Sites นักเล่นเกมในการเล่นเกมนออนไลน์ ท่ามกลางผู้เล่นมากมาย เป็นต้น

การดำเนินชีวิตในสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นจำเป็นต้องใช้ทักษะทางสังคมทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นผู้เรียนจะประชุมแบบพบปะ หรือการทวีตข้อความกับคนแปลกหน้านับร้อยเพื่อสื่อสารข้อมูล ความ

จริง ความรู้สึก และความต้องการในชีวิตประจำวัน สิ่งแวดล้อมในการทำงานก็จะเปลี่ยนไปเป็นการทำงานร่วมกันมากขึ้น ดังนั้นทักษะทางสังคมจึงเป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จ

วิธีการที่ดีที่สุดในการพัฒนาทักษะทางสังคมของผู้เรียน คือ การทำงานร่วมกับผู้อื่น เพราะเมื่อผู้เรียนทำงานร่วมกับผู้อื่นในโครงการใดๆ ผู้เรียนก็ต้องเป้าหมายและความสนใจร่วมกัน ผู้สอนต้องออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory Experiential Learning Activities) ที่มีวัตถุประสงค์ในการสร้างทักษะทางสังคมประกอบด้วยแนวปฏิบัติ 9 ประการ คือ 1) ความร่วมมือ 2) ความประนีประนอม 3) การตัดสินใจ 4) การสื่อสาร 5) การใช้ความฉลาดทางอารมณ์ 6) การใช้การวิจารณ์ที่สร้างสรรค์ 7) ไว้วางใจผู้อื่น 8) การรักษาสัญญา และ 9) การประสานงาน

(4) ผลิตภาพ

แม้ในช่วงภาวะเศรษฐกิจถดถอยที่ผ่านมา แต่ผลิตภาพของแรงงานอเมริกันยังคงสูงตลอดเวลา การเพิ่มขึ้นของผลผลิตในกลุ่มแรงงานอเมริกันหมายความว่า ผลผลิตจำนวนมากถูกผลิตจากจำนวนคนทีน้อยกว่า ตลาดแรงงานมีการแข่งขันมากขึ้นระหว่างที่เกิดภาวะเศรษฐกิจถดถอย แรงงานที่มีผลิตภาพต่ำจะถูกทิ้งไว้ข้างหลัง การเรียนรู้ลักษณะนิสัยในการพัฒนาผลิตภาพสามารถเรียนรู้ได้ด้วยกระบวนการสืบเสาะความรู้และการพัฒนาโครงการ ดังแนวปฏิบัติ 8 ประการ ต่อไปนี้

1) การตั้งเป้าหมาย ผู้เรียนควรตั้งเป้าหมายร่วมซึ่งเป็นเป้าหมายของผู้เรียนทุกคนที่สามารถประเมินความสำเร็จได้อย่างชัดเจนทั้งในด้านความรู้เชิงวิชาการและการพัฒนาทักษะชีวิตของตนเองและสังคม

2) การวางแผน เมื่อมีเป้าหมายที่ชัดเจนแล้ว ผู้สอนก็จะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีจุดมุ่งหมายในการกระตุ้นให้ผู้เรียนร่วมกันวางแผนการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยแผนดังกล่าวนี้ควรจะเป็นแผนที่มีทางเลือกในการดำเนินการตามแผนอย่างหลากหลาย ยืดหยุ่นตามสถานการณ์

3) การจัดการเวลา ควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความสำคัญของการจัดการเวลาในกระบวนการทำงานโดยมุ่งให้ผู้เรียนตระหนักว่า เวลาเป็นสิ่งสำคัญในโลกแห่งการทำงานจริง ผู้เรียนจะประสบปัญหา หรือสูญเสียโอกาสอย่างไรหากทำงานล่าช้าเกินกว่าเวลาที่กำหนดในการทำงานจริงด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม

4) การวิจัย ผู้สอนควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำกระบวนการวิจัยมาใช้ในการค้นหาแนวคิด/แนวทาง/วิธีการ/เครื่องมือในการพัฒนาผลิตภาพการผลิตตั้งแต่ระดับบุคคลจนถึงระดับองค์กร ผลที่ได้จากการวิจัยอาจจะเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่สามารถลดขั้นตอนการผลิต เพิ่มผลผลิต ลดต้นทุนการผลิตในกระบวนการผลิตใดๆ หรืออาจจะเป็นแนวคิด แนวทางในการพัฒนาผลิตภาพของบุคคลก็ได้

5) การพัฒนาผลิตภาพ ผู้เรียนนำผลจากการวิจัยที่ได้ไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมายเพื่อประเมินการใช้งานจริง

6) การประเมินผล ผู้เรียนและผู้สอนร่วมกันประเมินผลการพัฒนาผลิตภาพโดยประเมินอย่างน้อย 2 ด้านหลัก คือ ประเมินผลด้านการพัฒนาในเชิงวิชาการของผู้เรียน และประเมินผลการใช้งานนวัตกรรมในการพัฒนาผลิตภาพทั้งในระดับบุคคลและองค์กร

7) การทบทวน ผู้เรียนและผู้สอนร่วมกันทบทวนผลที่ได้จากการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผลิตภาพการทำงานโดยทบทวนอย่างน้อย 3 ด้านหลัก ดังนี้ ด้านความรู้ในเชิงวิชาการ ด้านการนำไปใช้ในการปฏิบัติงาน และด้านการพัฒนาตนเองและสังคม

8) การประยุกต์ใช้ ผู้เรียนนำผลจากการเรียนรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานจริง

(5) ภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำเป็นกลุ่มของทักษะที่เกี่ยวข้องที่ผสมผสานทักษะชีวิตอื่นๆ ผู้นำที่ดีมีความคิดริเริ่ม มีทักษะทางสังคมที่แข็งแกร่ง มีความยืดหยุ่น และมีประสิทธิภาพ ซึ่งในการจัดการศึกษาบนฐานชีวิตนี้ผู้สอนควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างภาวะผู้นำให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนทุกคนด้วยการปรับเปลี่ยนบทบาทผู้นำ ผู้ตามในกลุ่มเพื่อให้ผู้เรียนทุกคนได้มีโอกาสที่จะแสดงบทบาทที่เป็นทั้งผู้นำและผู้ตาม ภาวะผู้นำเกิดขึ้นได้จากการฝึกฝนดังแนวปฏิบัติ 7 ประการ ประกอบด้วย

1) การระบุเป้าหมายของกลุ่มที่ชัดเจน

2) การสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพื่อบรรลุเป้าหมายเหล่านั้น

3) การจัดระเบียบกลุ่มเพื่อให้สมาชิกทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้ตามความต้องการและความสามารถของแต่ละบุคคล

4) การแก้ไขความขัดแย้งในหมู่สมาชิก

5) ส่งเสริมกลุ่มเพื่อให้ทุกคนสามารถบรรลุเป้าหมายของตนเองได้

6) ช่วยกลุ่มแก้ปัญหาและปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงาน

7) ชื่นชม ส่งเสริม สนับสนุน และให้ความดี ความชอบอย่างถูกต้องและเหมาะสม

3) รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานทักษะชีวิต

UNICEF (2003) ได้เสนอรูปแบบการนำแนวคิดการจัดการเรียนรู้บนฐานทักษะชีวิตไปใช้ในรายงาน Implementing life skills-based education for young people: Mixed models for better quality and scale ด้วยการเสนอรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานชีวิต 7 รูปแบบเกี่ยวกับการให้การศึกษาในเรื่องการป้องกัน HIV/AIDS ซึ่งเป็นโปรแกรมที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน หรือเชื่อมโยงกับโรงเรียน เพราะโรงเรียนเป็นสถานที่ซึ่งสามารถมั่นใจได้ว่าจะให้โอกาสที่ดีแก่ผู้เรียนในการที่จะเข้าถึงการศึกษาบนฐานชีวิตอย่างมีคุณภาพ อย่างไรก็ตาม โรงเรียนไม่สามารถเข้าถึงผู้เรียนได้ทุกคน ดังนั้นในบางรูปแบบของการจัดการศึกษาบนฐานชีวิตที่ UNICEF เสนอจึงขยายขอบเขตการศึกษาไปจนถึงการศึกษาบนฐานทักษะชีวิตในการศึกษานอกระบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 Formal

รูปแบบนี้เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ใช้โรงเรียนเป็นฐานแต่มีการใช้หลักสูตรพิเศษซึ่งถูกออกแบบเนื้อหาแยกตามวิชาต่างๆ ดังมีรายละเอียด ดังนี้

หลักสูตรระดับประถมศึกษา หรือมัธยมศึกษา มีลักษณะดังนี้

1) อำนวยการเรียนรู้โดยครูที่ผ่านการฝึกอบรมในเนื้อหาและวิธีการ

2) ดำเนินการในโรงเรียนตามตารางสอนในเนื้อหาการศึกษาบนฐานทักษะเรื่อง HIV/AIDS

3) จะประเมินผลการเรียนรู้ หรือไม่ก็ได้

ส่วนเสริมที่อาจจะนำมาใช้

- 1) วิทยากรจากภายนอก
- 2) โครงการ หรือกิจกรรมพิเศษเสริมหลักสูตร

ตัวอย่าง

- 1) โครงการ Life Skills and HIV/AIDS Education Program (South Africa)
- 2) โครงการ AIDS Action Program for School (Zimbabwe)
- 3) โครงการ School-Based Healthy Living and HIV/AIDS Prevention Education

(Myanmar)

รูปแบบที่ 2 Cross-over

รูปแบบ Cross-over นี้เป็นการออกแบบการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบของหลักสูตรพิเศษที่เป็นกิจกรรมการเรียนรู้บนฐานชีวิตที่เชื่อมโยงกับโรงเรียน หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียน แต่ไม่จำเป็นต้องดำเนินการในโรงเรียน ดังมีรายละเอียด ดังนี้

- 1) ผู้เข้าร่วมอาจจะสมัครเข้าร่วมเรียนรู้ได้ผ่านทางโรงเรียน
- 2) มักจะใช้ทรัพยากรและสิ่งอำนวยความสะดวกของโรงเรียน
- 3) อำนวยการจัดกิจกรรมโดยผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมในเนื้อหาและวิธีการในการจัดการเรียนรู้รูปแบบ

นี้ เช่น นักการศึกษา นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยาการให้คำปรึกษา เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่มักจะเป็นครู

ตัวอย่าง

- 1) โครงการ My Future is My Choice (Namibia)
- 2) โครงการ Tsa Banana (Botswana)
- 3) โครงการ Islamic AIDS Education & Prevention (Uganda)

รูปแบบที่ 3 Non-formal

รูปแบบ Non-formal นี้มีลักษณะเป็นโปรแกรมซึ่งจัดขึ้นโดยชุมชนและองค์กรต่างๆ เช่น ศูนย์สุขภาพ ศูนย์พักพิง โบสถ์ โครงการพิเศษบนถนน กลุ่มสโมสร/สมาคมเด็กและเยาวชนต่างๆ เป็นต้น ดังมีรายละเอียด ดังนี้

- 1) เป้าหมายโดยทั่วไปคือ เยาวชนนอกโรงเรียน แต่อาจรวมถึงนักศึกษา นักให้คำปรึกษา หรือผู้เรียนด้วย

- 2) หลักสูตรมักจะได้รับพัฒนาโดยองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) มากกว่าหน่วยงานภาครัฐ

ตัวอย่าง

- 1) โครงการ Friends Tell Friends on the Street (Thailand)
- 2) โครงการ Peace Corps Life Skills Manual

รูปแบบที่ 4 Technology / media

ข้อมูลข่าวสารด้านการศึกษา เรื่องราว และกิจกรรมต่างๆ ที่ถูกส่งผ่านช่องทางการสื่อสารของท้องถิ่น หรือรัฐบาล เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือการ์ตูน นวนิยาย เทป โปสเตอร์ หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ดังมีรายละเอียด ดังนี้

- 1) อาจจัดให้มีวัสดุการศึกษาที่สามารถใช้ได้โรงเรียน
- 2) ใช้เสริมการจัดการเรียนรู้ทุกรูปแบบข้างต้น

ตัวอย่าง

โครงการ Sara, Meena, Right to Know, Straight Talk, Sexwise, SoulCity

รูปแบบที่ 5 Piggy back

รูปแบบ Piggy back นี้เป็นการสอดแทรกเนื้อหา HIV/AIDS ในโปรแกรมที่ถูกออกแบบมาเพื่อวัตถุประสงค์อื่น เช่น การสร้างทักษะชีวิต เป็นต้น รูปแบบนี้จะเกิดประสิทธิภาพสูงสุดเมื่อผู้อำนวยการเรียนรู้มีประสบการณ์ทั้งสองด้าน เช่น ผู้อำนวยการเรียนรู้เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการจัดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาทักษะชีวิต และ HIV/AIDS หรือการใช้ผู้เชี่ยวชาญที่มีความเชี่ยวชาญแตกต่างกันหลาย เป็น

ตัวอย่าง

1) โครงการ UNICEF's Child Protection Program for child workers in Bangladesh includes life skills-based education in the "work and education" component

2) โครงการ Tap and Reposition Youth (Population Council, Kenya) - a savings and micro-credit project for adolescent girls and women includes a component on HIV/AIDS

รูปแบบที่ 6 Involuntary situations

รูปแบบนี้จะจัดโปรแกรมการเรียนรู้ในทัศนสถาน สถานพินิจที่ผู้เข้าร่วมเรียนรู้จะเข้าร่วมโดยสมัครใจ หรือไม่สมัครใจก็ได้ เช่น ศูนย์กักกัน ศูนย์คุมประพฤติ สถานพินิจ เป็นต้น ตลอดจนโครงการคุมประพฤติต่างๆ ด้วย ดังมีรายละเอียด ดังนี้

1) ผู้เข้าร่วมเรียนรู้อาจจะสมัครใจ หรือไม่ก็ได้

2) ต้องการผู้อำนวยการเรียนรู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับกลุ่มต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น เช่น กลุ่มผู้ต้องโทษ กลุ่มผู้ถูกคุมประพฤติ เป็นต้น

3) ผู้เข้าร่วมเรียนรู้จะไม่ต้องมีความท้าทายที่ยิ่งใหญ่ใดๆ

4) ประโยชน์ของโปรแกรมนี้นี้ คือ การเชื่อมโยงกับโปรแกรมที่จะส่งต่อผู้เข้าร่วมเรียนรู้ไปอยู่สภาพแวดล้อมภายนอกที่ไม่ถูกคุมประพฤติ โปรแกรมการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และโปรแกรมการพัฒนาทักษะชีวิต

ตัวอย่าง

โครงการ UNICEF Brazil - reaching young men in conflict with the law, in detention centres

รูปแบบที่ 7 Emergency situations

โปรแกรมการเรียนรู้รูปแบบนี้จะจัดให้แก่ผู้เข้าร่วมเรียนรู้ในสภาพแวดล้อมที่ถูกปกป้องในสถานการณ์ฉุกเฉิน เช่น พื้นที่ปลอดภัยสำหรับเด็ก ศูนย์ผู้อพยพ ศูนย์สุขภาพ โบสถ์ เป็นต้น ดังมีรายละเอียด ดังนี้

1) ผู้เรียนรู้ ได้แก่ เด็ก เยาวชน สตรี หรือกลุ่มใดๆ ขึ้นอยู่กับหัวข้อทักษะชีวิตที่จำเป็น เช่น ความรู้ เรื่องทุนระเบิด การป้องกันความรุนแรง การจัดการความขัดแย้ง การสร้างสันติภาพ การป้องกันเอดส์ สุขภาพและสุขภาพจิต เป็นต้น

2) หลักสูตรมักจะได้รับพัฒนาโดยหน่วยงานระหว่างประเทศ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) หรือ องค์กรชุมชนมากกว่าองค์กรภาครัฐ

ตัวอย่าง

โครงการ UNICEF Southern Sudan (Operation Life Line Sudan) Life Skills-Based Education for HIV/AIDS Prevention, Health/Sanitation, Peace Education and the Environment

3.4 แนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้บนฐานชุมชน

1) ความหมายของการเรียนรู้บนฐานชุมชน (Community-Based Learning)

การเรียนรู้บนฐานชุมชน มีความหมายเช่นเดียวกับการศึกษาบนฐานชุมชน (Community-Based Education) มีนักวิชาการให้คำจำกัดความไว้มากมาย ดังนี้

The Glossary of Education Reform (2014) ได้ให้ความหมายว่า การเรียนรู้บนฐานชุมชน มีความหมายเช่นเดียวกับการเรียนรู้บนฐานชุมชน การเรียนรู้โดยใช้พื้นที่เป็นฐาน การศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐาน ซึ่งหมายถึง ความหลากหลายของวิธีการเรียนการสอนและโปรแกรมที่นักการศึกษาใช้เพื่อเชื่อมโยงสิ่ง ที่ได้รับการสอนจากโรงเรียนกับชุมชนโดยรอบรวมทั้งสถาบันท้องถิ่น วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติต่างๆ ด้วยการกระตุ้นการเรียนรู้จากชุมชน โดยมีความเชื่อว่าทุกชุมชนมีสินทรัพย์และทรัพยากรภายในที่นักการศึกษาสามารถใช้เพื่อเพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้ สำหรับผู้เรียนได้

Villani และ Atkins (2000) ได้ให้ความหมายว่า การเรียนรู้บนฐานชุมชน คือ ความสามารถของผู้เรียนในการเป็นศูนย์กลางการรับรู้และสนับสนุนความต้องการของชุมชนโดยรอบ ด้วยวิธีการนี้ผู้เรียนจะเป็นผู้ที่มิพบาหรับผิตชอบในการแสวงหาคุณค่าอย่างอิสระในการปฏิบัติ การพัฒนา และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ตลอดจนคลายความกังวลสงสัยต่างๆ ที่มีต่อชุมชน โดยทั้งชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ จึงทำให้วัฏจักรการศึกษาขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องยาวนาน เกิดความสัมพันธ์ที่สนับสนุนซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของอุดมการณ์เดียวกัน ผู้เรียนและผู้อำนวยการเรียนรู้เปรียบเสมือนพลังในการที่สร้างการศึกษาบนฐานชุมชน ผู้ปกครอง ผู้บริหารโรงเรียน ผู้นำชุมชน คณะกรรมการสถานศึกษาและประชาชนที่เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนา การผลิต การดำเนินงานและการประเมินผลการจัดการศึกษารูปแบบนี้ อาจกล่าวได้ว่ารูปแบบการจัดการศึกษาที่น่าสนใจนี้ถูกออกแบบมาเพื่อส่งเสริมให้เกิดความไว้วางใจและความเชื่อมั่น ศรัทธาในเพื่อนมนุษย์ นอกจากนี้ยังสร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชนในการแก้ปัญหาต่างๆ ได้อีกด้วย

Center for Teaching & Learning, Marshall University (2018) ได้ให้ความหมายว่า การเรียนรู้บนฐานชุมชน ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับการเรียนรู้บนฐานชุมชน หมายถึง การเรียนการสอนและ

กลยุทธ์การเรียนรู้ที่บูรณาการการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีความหมายกับการเรียนการสอน การสะท้อนผล การเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ที่มีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้และการสะท้อนซึ่งกันและกัน

Melaville Berg และ Blank (2006) ได้ให้ความหมายว่า การเรียนรู้บนฐานชุมชน ซึ่งมีความหมาย เช่นเดียวกับการเรียนรู้บนฐานชุมชน หมายถึง กลยุทธ์การเรียนรู้ที่ครอบคลุมการบริการวิชาการ พลเมือง ศึกษา สิ่งแวดล้อมศึกษา การศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐาน การจัดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม และการเรียนรู้จากการทำงาน

Barrett (2012) ได้ให้ความหมายว่า การเรียนรู้บนฐานชุมชนเป็นวิธีการเรียนการสอนที่เชื่อมโยง วัตถุประสงค์การเรียนรู้ในชั้นเรียนกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของประชาชนในชุมชนด้วยการ จัดการบริการที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนผ่านกระบวนการวิจัยและการถ่ายทอดประสบการณ์ ทางด้านวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพันธกิจของชุมชน กระบวนการนี้นำมาซึ่งประโยชน์ ร่วมกันระหว่างสถานศึกษาและชุมชน เนื่องจากผู้เรียนจะสามารถเข้าใจเนื้อหาที่ลึกซึ้งของหลักสูตรได้ด้วย การบูรณาการทฤษฎีกับการปฏิบัติงานจริงในชุมชน ในขณะที่ชุมชนก็จะได้ประโยชน์จากอาสาสมัคร ทรัพยากรทางวิชาการ งานวิจัย และความเชี่ยวชาญด้านวิชาการที่หลากหลายจากบุคลากรในสถานศึกษา ต่างๆ

กล่าวโดยสรุป การเรียนรู้บนฐานชุมชน หมายถึง การจัดการเรียนรู้ที่เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการ จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับฐานรากด้วยการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างสถานศึกษาและภาคประชาชนที่ ประกอบด้วย ครอบครัว ชุมชนท้องถิ่น สถาบันศาสนา องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคเอกชน องค์กรพัฒนา เอกชน (NGOs) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น ในการจัดการศึกษารูปแบบต่างๆ เพื่อพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ที่บูรณาการเข้ากับวิถีชีวิต วัฒนธรรม รากเหง้า ประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นที่สอดคล้อง กับการเปลี่ยนแปลงบริบททางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของ ประเทศและโลก

2) แนวคิดในการจัดการเรียนรู้บนฐานชุมชน

การจัดการเรียนรู้บนฐานชุมชนแสดงให้เห็นถึงการบรรจบกันของกรอบทฤษฎีหลายทฤษฎีและการ วิจัยทั้งหมดที่สนับสนุนว่าผู้เรียนที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในการเรียนรู้อย่างทุ่มเทความ สนใจและพลัง เมื่อเนื้อหานั้นมีความหมายต่อชีวิตและสนับสนุนสิ่งที่พวกเขาารู้อยู่แล้ว

การเรียนรู้บนฐานชุมชนเป็นการรวบรวมชุดของกลยุทธ์ที่ออกแบบมาเพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการ เรียนรู้ที่มาตรฐานสูง ครอบคลุมฐานความรู้ทางวิชาการในด้านการบริการชุมชน (Community Service) พลเมือง (Civic Education) สิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education) การเรียนรู้โดยใช้สถานที่ เป็นฐาน (Place Based Learning) การเรียนรู้ด้วยการบริการ (Service Learning) และการเรียนรู้จาก การทำงาน (Work-Based Learning) กลยุทธ์เหล่านี้มีรากฐานมาจากการปฏิบัติ ประวัติศาสตร์ ประสบการณ์ความสำเร็จซึ่งเป็นทรัพยากรการเรียนรู้ที่มีค่า (Melaville, Berg, and Blank, 2006) อาจ กล่าวได้ว่าการเรียนรู้บนฐานชุมชนเป็นแนวคิดที่มีการผสมผสานระหว่างแนวคิดในการจัดการเรียนรู้ที่ สำคัญหลายแนวคิด ดังนี้

การบริการวิชาการบนฐานชุมชน (Academically Based Community Service) เป็นการเชื่อมโยงภารกิจทางวิชาการของสถานศึกษาและความต้องการของชุมชน โดยใช้สภาพปัจจุบันและปัญหาของชุมชนเป็นโจทย์ในการจัดบริการ หลักสูตรนี้ถูกออกแบบมาใช้ในสถานศึกษาต่างๆ เพื่อการช่วยเหลือฟื้นฟูชุมชนโดยบุคลากรของสถานศึกษาจะออกแบบการเรียนรู้แบบบูรณาการองค์ความรู้สหสาขาวิชา และนำความรู้ทางวิชาการเหล่านั้นไปจัดโครงการบริการวิชาการในชุมชนต่อไป

พลเมืองศึกษา (Civic Education) เป็นการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองที่มีความสามารถและตระหนักในหน้าที่ของตนเอง สนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของพลเมืองในทางการเมือง จัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เชื่อมต่อการเรียนรู้ทางวิชาการของผู้เรียนกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง กล่าวคือแนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่เน้นความสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ และเน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวคิดประชาธิปไตยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับผู้เรียนด้วยการสร้างประสบการณ์ตรงให้แก่ผู้เรียน

สิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education) เป็นการจัดการศึกษาที่กระตุ้นความสนใจของผู้เรียนเกี่ยวกับธรรมชาติของโลกและความสัมพันธ์ทางสังคมนั้นๆ โดยใช้สภาพแวดล้อมรอบๆ สถานศึกษา และชุมชนเป็นกรอบให้ผู้เรียนสร้างการเรียนรู้ของตนเอง กลยุทธ์นี้ไม่เน้นหลักในการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม แต่จะใช้สิ่งแวดล้อมกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจธรรมชาติและความรู้พื้นฐานต่างๆ

การเรียนรู้โดยใช้สถานที่เป็นฐาน (Place-Based Learning) เป็นการจัดการศึกษาที่ใช้ประวัติศาสตร์ชุมชน สภาพแวดล้อม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจภายในชุมชนเป็นบริบทในการเรียนรู้ งานของผู้เรียนมุ่งไปที่ความต้องการและความสนใจของชุมชน และคนในชุมชนจะทำหน้าที่เป็นทรัพยากรการเรียนรู้ และพันธมิตรในการจัดการเรียนรู้ทุกแง่มุม

การเรียนรู้ด้วยการบริการ (Service Learning) เป็นการบูรณาการการบริการชุมชนกับการศึกษาด้านวิชาการ เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยผู้เรียนจะค้นหากิจกรรมบริการที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับเป้าหมายทางวิชาการ และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เข้าร่วมและสะท้อนผลการเรียนรู้ผ่านงานบริการต่างๆ ของชุมชน

การเรียนรู้จากการทำงาน (Work-Based Learning) เป็นกลยุทธ์ที่ช่วยให้ผู้เรียนที่เป็นเยาวชนใช้เวลาอยู่กับผู้ใหญ่ในความสัมพันธ์แบบที่ปรึกษา คนต้นแบบ ด้วยการทำงานร่วมกันเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับอาชีพ เป้าหมายสำคัญคือ การสร้างการเรียนรู้ที่การผสมผสานกับคุณค่าตามมาตรฐานอุตสาหกรรมในโลกแห่งการทำงานจริง โดยระบุไว้ในหลักสูตรว่าจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้การเรียนรู้และประยุกต์ใช้ความรู้ตามบริบท เพื่อส่งเสริมความต่อเนื่องของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไปสู่การศึกษาหลังจบมัธยมศึกษา และการฝึกอบรมอาชีพต่างๆ

4. แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

4.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

แนวคิดการมีส่วนร่วม มีแนวคิดและสาระสำคัญดังปรากฏในการประชุมขององค์การยูเนสโก ณ กรุงเบลเกรด ประเทศยูโกสลาเวีย ปีค.ศ.1977 ได้กำหนดสาระและแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของ

ประชาชน (Servaes, and et al. 1996) การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง การที่ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในระบบการสื่อสารในทุกๆระดับ นั่นคือ ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนทั้งในกระบวนการผลิตรายการ การบริหารจัดการ และการวางแผนระบบการสื่อสารต่างๆ ในชุมชน

ประเทศไทยได้เริ่มต้นให้ความสำคัญกับ “การมีส่วนร่วม” ในปี 2525 โดยแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 (2525-2529) เป็นต้นมา ซึ่งรัฐได้ให้การมีส่วนร่วมนี้เป็นเครื่องมือให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการของรัฐ โดยที่มีการกำหนดคำจำกัดความของการมีส่วนร่วมจำนวนมากแต่ไปในทิศทางเดียวกัน ในแง่การเมือง การปกครองเห็นว่าการเขามามีส่วนรวมของประชาชนเป็นกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกันของทุกฝ่าย และยังเป็นการปูพื้นฐานมั่นคงสำหรับวิวัฒนาการไปสู่การปกครองตนเองของท้องถิ่นได้ในบั้นปลายอีกด้วย โดยจุดเริ่มต้นของการมีส่วนร่วมของประชาชนเริ่มต้นจากการเข้าร่วมกิจกรรมที่แต่ละคนมีผลประโยชน์เกี่ยวของและสนใจเป็นเรื่องๆ ไป เช่น การสร้างแหล่งกักเก็บน้ำฝน การศึกษา การสาธารณสุข เป็นต้น ขอสำคัญกิจกรรมเหล่านี้จะต้องสัมพันธ์กับปัญหาและความต้องการของประชาชน โดยการมีส่วนร่วมยังอธิบายความหมายได้ในหลายมิติทั้งในความหมายที่แคบและความหมายที่กว้าง (ถวิลวดี บุรีกุล, 2551)

- 1) การมีส่วนร่วมในความหมายที่แคบ คือ การพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมช่วยเหลือโดยสมัครใจโดยประชาชนต่อโครงการใดโครงการหนึ่งของโครงการสาธารณะต่างๆ ที่คาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศแต่ไม่ได้หวังว่าจะให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงโครงการ หรือวิพากษ์ วิจารณ์เนื้อหาของโครงการ
- 2) การมีส่วนร่วมในความหมายที่กว้าง คือ การให้ประชาชนรู้สึกตื่นตัวเพื่อที่จะทราบถึงความช่วยเหลือและตอบสนองต่อโครงการพัฒนาต่างๆ ขณะเดียวกันก็สนับสนุนความคิดริเริ่มของคนใน ท้องถิ่นด้วย
- 3) การมีส่วนร่วมในส่วนของพัฒนาชนบท คือ การให้ประชาชนเขามาเกี่ยวของในกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนา นอกจากนี้ยังเกี่ยวของกับความพยายามที่จะประเมินผลโครงการนั้นๆ ด้วย
- 4) การมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการพัฒนา ในความหมายอย่างกว้าง คือ การที่ประชาชนได้เข้าร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการตัดสินใจต่างๆ ในเรื่องที่จะมีผลกระทบต่อพวกเขา
- 5) การมีส่วนร่วมในชุมชน คือ การที่ประชาชนจะมีทั้งสิทธิและหน้าที่ที่จะเข้าร่วมในการแก้ไข ปัญหาของพวกเขา มีความรับผิดชอบมากขึ้นที่จะสำรวจตรวจสอบความจำเป็นในเรื่องต่างๆ การระดมทรัพยากรท้องถิ่นและเสนอแนวทางแก้ไขใหม่ๆ เช่นเดียวกับการก่อตั้งและดำรงรักษาองค์กรต่างๆ ในท้องถิ่น
- 6) การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องเป็นกระบวนการดำเนินการอย่างแข็งขัน คือ บุคคลหรือกลุ่มที่มีส่วนรวมนั้นได้เป็นผู้มีความริเริ่มและใต้มุ่งไขความพยายาม ตลอดจนความเป็นตัวของตัวเองที่จะดำเนินการตามความริเริ่มนั้น

7) การมีส่วนร่วม คือ การที่ได้มีการจัดการที่ใช้ความพยายามในการเพิ่มความสามารถที่จะควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่างๆ ในสภาพสังคมนั้นๆ ทั้งนี้โดยกลุ่มที่ดำเนินการและความเคลื่อนไหวที่จะดำเนินการนี้ไม่ถูกควบคุมโดยทรัพยากรและระเบียบต่างๆ

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นรูปแบบหนึ่งของแนวความคิดในการกระจายอำนาจจากส่วนกลางมาสู่ส่วนท้องถิ่นเพราะประชาชนในท้องถิ่น คือ ผู้ที่รู้ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นตนเองดีกว่าผู้อื่น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นการเปิดกว้างในความคิดเห็นโดยการสื่อสารสองทางในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ซึ่งในแต่ละประเด็นนั้นไม่สามารถไขเกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งมาตัดสินใจได้เหมือนกัน (ถวิลวดี บุรีกุล, 2551)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนดังนี้

1) กระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องมีโอกาสดำเนินการใน กระบวนการหรือขั้นตอนต่างๆ ของการบริหารตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลการปฏิบัติงาน การร่วมแสดงทัศนะแสดงความคิดเห็น การร่วมเสนอปัญหาและความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น การร่วมคิดแนวทางแก้ไขปัญหา การร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การร่วมในการดำเนินการ และการร่วมติดตามประเมินผล รวมทั้งการร่วมรับผลประโยชน์จากการพัฒนา

2) กระบวนการสานสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันและเพื่อให้การพัฒนานโยบายและบริการสาธารณะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และสนองความต้องการของประชาชนมากขึ้นโดยเน้นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจของรัฐ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นวิธีการที่ภาครัฐ ภาคประชาสังคม และผู้ที่เกี่ยวข้องมีโอกาสเรียนรู้ ทำความเข้าใจประเด็นนโยบายสาธารณะร่วมกัน ปรีกษาหารือร่วมกันเพื่อแสวงหาทางเลือกที่ดีที่สุด ทุกฝ่ายยอมรับมากที่สุด และมีผลกระทบเชิงลบน้อยที่สุด

3) กระบวนการที่ประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเข้าร่วมในการหาวิธีแก้ไข ปัญหาที่ยุ่งยากซับซ้อน ร่วมกันหาทางออกสำหรับการแก้ปัญหาต่างๆ ในทางสันติเป็นที่ยอมรับหรือเป็นฉันทามติของประชาสังคม และมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจโดยการนำความเห็นและข้อเสนอแนะของประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการตัดสินใจ และกำหนดแนวทางหรือนโยบายสาธารณะที่ภาครัฐจะดำเนินการ

จินตวีร์ เกษมสุข (2554) ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชนเอง การมีส่วนร่วมเป็นการร่วมมือของประชาชน ไม่ว่าจะปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันและเข้ามาร่วมรับผิดชอบเพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์การ เพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลได้มีส่วนร่วมช่วยเหลือระหว่างกันด้วยจิตใจและอารมณ์ของแต่ละบุคคลในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงานและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อส่วนรวมในการ

1) การรับรู้ข่าวสาร ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการ แจ้งให้ทราบถึง รายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้ การได้รับแจ้งข่าวสาร ดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

2) การปรึกษาหารือ เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินการโครงการ กับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบเพื่อรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อให้ เกิดความเข้าใจในโครงการและกิจกรรมมากขึ้น

3) การประชุมรับฟังความคิดเห็น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการ หรือกิจกรรม และผู้มีอำนาจตัดสินใจในการทำโครงการหรือกิจกรรมนั้นได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำ ความเข้าใจและค้นหาเหตุผลในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่นั้น ซึ่งมีหลายรูปแบบ ได้แก่

(1) การประชุมในระดับชุมชน (Community Meeting) โดยจัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับ ผลกระทบจากโครงการ โดยเจ้าของโครงการหรือกิจกรรมจะต้องส่งตัวแทนเข้าร่วมเพื่ออธิบายให้ที่ประชุม ทราบถึงลักษณะโครงการและผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นและตอบข้อซักถาม

(2) การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ (Technical Hearing) สำหรับโครงการที่มี ข้อโต้แย้งในเชิงวิชาการ จำเป็นจะต้องเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาจากภายนอกมาช่วยอธิบายและให้ ความเห็นต่อโครงการ ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมต้องได้รับทราบผลดังกล่าวด้วย

(3) การประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการ ปิดบัง ทั้งฝ่ายเจ้าของโครงการและฝ่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการ ซึ่งจะต้องมีองค์ ประกอบของ ผู้เข้าร่วมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจน และแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบทั่วกัน

4) การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของ ประชาชน ซึ่งประชาชนจะมีบทบาทในการตัดสินใจได้เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของคณะกรรมการ ที่เป็นผู้แทนประชาชนในพื้นที่ ลักษณะที่สำคัญของการมีส่วนร่วมว่าเป็นเรื่องของกระบวนการ ซึ่งได้สรุป ถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมได้ 4 ขั้นตอนหลักๆ ดังนี้

(1) มีส่วนร่วมในการคิด ศึกษา และค้นคว้า หาปัญหาและสาเหตุของปัญหาตลอดจนความ ต้องการของชุมชน

(2) มีส่วนร่วมในการวางนโยบาย หรือแผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมเพื่อลดและแก้ไข ปัญหา

(3) มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารทรัพยากรอย่างมี ประสิทธิภาพ และปฏิบัติงานให้บรรลุตามเป้าหมาย (4) มีส่วนร่วมในการควบคุม ติดตาม และประเมินผล การทำงาน

การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมจำเป็นต้องใช้วิธีการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ที่เหมาะสมในการ นำพาข่าวสารจากหน่วยงานภาครัฐบาลหรือเอกชนไปสู่ประชาชนผู้เป็นเป้าหมาย สิ่งสำคัญในการกระตุ้น และสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนหรือชุมชนได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลที่ต้องการสื่อสารนั้นต้อง อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เพราะถือว่าเป็นส่วนช่วยให้กระบวนการติดต่อสื่อสารสัมพันธ์ หรือแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างสมาชิกในสังคมเป็นไปได้โดยสะดวกขึ้น กล่าวคือ ประชาชนมีส่วนร่วมใน

กระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งเพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนสู่การแก้ไขปัญหาของสังคมและประเทศชาติได้

นอกจากนั้นรูปแบบการมีส่วนร่วมสามารถจำแนกตามระดับขั้นของการมีส่วนร่วมได้ ดังนี้ Cohen และ Uphoff (1980)

- 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making)
- 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Implementation)
- 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefit)
- 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

ถวิลวดี บุรีกุล (2551) ได้จำแนกรูปแบบการมีส่วนร่วมสามารถจำแนกตามระดับขั้นของการมีส่วนร่วมเรียงตามลำดับจากต่ำสุดไปหาสูงสุดได้ 7 ระดับดังนี้

- 1) ระดับการให้ข้อมูล
- 2) ระดับการเปิดรับความคิดเห็นของประชาชน
- 3) ระดับการปรึกษาหารือ
- 4) ระดับการวางแผนร่วมกัน
- 5) ระดับการรวมปฏิบัติ
- 6) รวมติดตามตรวจสอบ
- 7) ระดับการควบคุมโดยประชาชน

4.4 วิธีการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน

วิธีการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนมีความเหมาะสมแตกต่างกันไปตามบริบทของเนื้อหาพื้นที่ ผู้เกี่ยวข้อง ทรัพยากร และสภาพแวดล้อม ดังนี้ (ถวิลวดี บุรีกุล, 2551)

1) คณะกรรมการภาคประชาชน (Citizens Juries) คัดเลือกจากตัวแทนกลุ่มย่อยของชุมชนมีบทบาทหน้าที่ในการประชุมเพื่อหารือเกี่ยวกับการกำหนดนโยบาย รับทราบประเด็นต่างๆ พิจารณาเรื่องราวที่เกิดขึ้นจากผู้เห็นเหตุการณ์และสืบหาข้อเท็จจริงจากนั้นจึงทำการอภิปรายและตัดสินใจ

2) กลุ่มอภิปราย (Citizens Panels) (Citizens Panels) กลุ่มอภิปรายประกอบไปด้วย กลุ่มตัวอย่างของผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่กำหนด สมาชิกในกลุ่มทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนในพื้นที่ ความเห็นเหล่านี้ได้มีการนำมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการสำรวจความคิดเห็นต่อไป

3) สวนวางแผน (Planning Cells) บทบาทหน้าที่คล้ายคลึงกับคณะกรรมการภาคประชาชน โดยเป็นกลุ่มได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐเพื่อช่วยเหลือในขั้นตอนการตัดสินใจ การอภิปราย และขอเสนอแนะมาจากผู้เข้าร่วมประชุม นำเสนอต่อผู้ให้การสนับสนุน สื่อมวลชน และกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ทั้งนี้ผู้ให้การสนับสนุนในระดับท้องถิ่นและระดับชาติจะรับผลการตัดสินใจของฝ่ายวางแผนประกอบการพิจารณา

4) การลงฉันทามติ (Consensus Conference) โดยผู้เข้าร่วมประชุมมาจากประชาชนหลายสาขาอาชีพประชุมกันเพื่ออภิปรายเนื้อหาที่เป็นวิชาการและวิธีการปฏิบัติงาน ประกอบไปด้วยขั้นตอน 2 ขั้นตอน คือ

- (1) ประชุมกับผู้เชี่ยวชาญและดำเนินการเพื่อหาฉันทามติ โดยเฉพาะกับประชาชน กลุ่มย่อย
- (2) การประชุมระหว่งที่มีการสังเกตการณ์และการสรุปผลที่ออกมาจะมีการนำเสนอต่อสื่อ

อมวลชนและประชาชนทั่วไป

5) การสำรวจความเห็นในเชิงเสนอแนะ (Deliberating Polling) วิธีการนี้สนับสนุนการสำรวจความคิดเห็นโดยเป็นการรวบรวมข้อเสนอแนะ การสำรวจนี้มีผลเกี่ยวข้องกับประชาชนกลุ่มใหญ่กว่าคณะกรรมการภาคประชาชน

6) การประชุมกลุ่ม (Focus Groups) มีการกำหนดหัวข้อการอภิปรายเพื่อกำหนดรูปแบบ และแผนการเกี่ยวกับการกำหนดโครงสร้างในสังคม การประชุมแต่ละครั้งมีรูปแบบไม่เป็นการเพื่อส่งเสริมให้มีการอภิปรายอย่างกว้างขวางในกลุ่มผู้เข้าประชุม

7) การสร้างฉันทามติ (Consensus Building Exercises) กระบวนการนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเกิดฉันทามติในประเด็นต่างๆ โดยมีผู้ดำเนินการให้ประชาชนได้แนวทาง/ข้อสรุปที่เป็นประโยชน์กับทุกฝ่าย

8) การสำรวจความคิดเห็น (Surveys) ข้อมูลมาจากการตอบคำถามของกลุ่มตัวอย่างด้วยการใช้การสำรวจรูปแบบต่างๆ กันไป เช่น การแจกแบบสอบถาม การสำรวจทางไปรษณีย์ การสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ เป็นต้น

9) ประชาพิจารณ์ (Public Hearings) รูปแบบการประชุมจะมีการกำหนดจำนวนผู้เข้าร่วมที่แน่นอน มีการแสดงความคิดเห็นจากวิทยากรและประชาชนผู้สนใจ

10) เวทีสาธารณะ (Open Houses) ประชาชนได้รับเชิญให้สามารถเข้าฟังและร่วมแสดงความคิดเห็นได้ตลอดเวลาตามสถานที่ วัน เวลา ที่ผู้จัดได้กำหนดไว้

11) คณะกรรมการที่ปรึกษาประชาชน (Citizen Advisory Committee) โครงสร้างประกอบด้วยองค์กรต่างๆ หลายองค์กร (ตั้งแต่ระดับรัฐบาลจนถึงประชาชน) โดยมีจุดมุ่งหมายหลัก คือการเป็นตัวแทนของประชาชนส่วนใหญ่

12) การวางแผนชุมชน (Community Planning) การมีส่วนร่วมในการวางแผนระดับที่กว้างขึ้นเพื่อกำหนดระเบียบวาระเชิงนโยบายและอภิปรายวิสัยทัศน์ประชาชนที่มีต่อชุมชนและการให้บริการ เน้นผลการมีส่วนร่วม เช่น ความเห็นส่วนรวมเกี่ยวกับวิสัยทัศน์และแผน เป็นต้นมากกว่าที่จะเป็นขั้นตอนการมีส่วนร่วม วิธีการมีส่วนร่วมมีหลายรูปแบบต่างๆ กัน เช่น เอกสารแนะนำ เผยแพร่ การตอบโต้เป็นลายลักษณ์อักษร การเปิดเวทีอภิปราย เป็นต้น หลังจากนั้นก็จะมีการพิจารณากลับกรองข้อเสนอแนะและลำดับความสำคัญตามขั้นตอนโดยให้ผู้เข้าร่วมได้เข้าใจปัญหาอย่างลึกซึ้ง

13) การกำหนดวิสัยทัศน์ (Visioning) ส่วนนี้มีความคล้ายคลึงกับการวางแผนชุมชนแต่เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการกำหนดวิสัยทัศน์ที่กว้างขึ้นในการบริการชุมชนและไม่คอยเน้นผลสำเร็จของวิสัยทัศน์มากนัก ขั้นตอนการให้ข้อเสนอแนะจะประกอบไปด้วยแนวคิดที่ใดมีการคัดเลือกและกลั่นกรอง จนกระทั่งได้ข้อสรุปที่ชัดเจน ผลที่ได้มักจะเป็นคำอธิบายอย่างย่อเกี่ยวกับความเป็นไปได้

14) การแจ้งให้ทราบ การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบและการชักชวนเพื่อให้แสดงความคิดเห็น (Notification, Distribution and Solicitation of Comments) เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่ง่ายที่สุด อาจจะใช้รูปแบบการนำเสนอรายงานก็ได้ สามารถใช้ร่วมกับวิธีการอื่นๆ ได้

15) **ประชามติ (Referenda)** สนับสนุนให้ประชาชนมีสิทธิออกเสียงในประเด็นที่ได้ตั้งไว้โดยหน่วยงานรัฐบาลหรือองค์กรอื่นๆ หรือแม้แต่ประชาชนสามารถกำหนดหัวข้อที่จะโหวตได้

16) **ประชามติแบบมีโครงสร้าง (Structured Value Referenda)** วิธีการออกเสียงขั้นต้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อรับฟังความเห็นของประชาชน การดำเนินงานจะใช้หลักการวิเคราะห์การตัดสินใจซึ่งมาจากความต้องการของประชาชนผู้ออกเสียงเป็นผู้กำหนดแนวทาง โดยแนวทางดำเนินงาน ประกอบด้วย การเลือกสรรการตัดสินใจเชิงนโยบาย การกำหนดวัตถุประสงค์ การพัฒนาทางเลือกที่เป็นขั้นตอนทางเทคนิค การหาแนวทางแก้ไข ผลกระทบต่างๆ ที่จะตามมา การตั้งคำถาม การกำหนดบทบาทหน้าที่ และการพัฒนาแผนการประชาสัมพันธ์

5. บริบทด้านสิ่งแวดล้อมจังหวัดพิษณุโลก

5.1 สภาพทั่วไป

5.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต จังหวัดพิษณุโลก

จังหวัดพิษณุโลกอยู่ในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง มีพื้นที่ประมาณ 10,815.854 ตารางกิโลเมตร หรือ 6.75 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 2.1 ของพื้นที่ทั้งประเทศ ห่างจากกรุงเทพโดยทางรถยนต์ประมาณ 3777 กิโลเมตร และโดยทางรถไฟประมาณ 389 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงดังนี้ (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560)

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดอุตรดิตถ์ และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอมะนัง และอำเภอสว่างงาม จังหวัดพิจิตร

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอลำปาง จังหวัดเพชรบูรณ์ และอำเภอด่านซ้าย จังหวัด

เลย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย และอำเภอพรานกระต่าย

จังหวัดกำแพงเพชร

5.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ จังหวัดพิษณุโลก

ภูมิประเทศของจังหวัดพิษณุโลก แยกออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ด้านตะวันออกและด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ลักษณะเป็นภูเขา และมียอดเขาสูงที่สุดได้แก่เขาช้อปสูง 1,028 เมตร ส่วนเส้นทางตะวันตกของจังหวัดเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำสำคัญที่อยู่ในเขตอำเภอมะนังพิษณุโลก ได้แก่ (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560)

แม่น้ำน่าน เป็นแม่น้ำสำคัญที่สุดของจังหวัด มีต้นกำเนิดอยู่ทางภาคเหนือตอนบนบริเวณเทือกเขาผีปันน้ำ ทิวเขาหลวงพระบางและทิวเขาเพชรบูรณ์ ไหลลงมาทางใต้จังหวัดน่าน อุตรดิตถ์และเขตจังหวัดพิษณุโลกทางตอนเหนือบริเวณบ้านโคกเทียม อำเภอยะนิง พิษณุโลก ไหลแบ่งครึ่งเขตอำเภอมะนังพิษณุโลก ผ่านอำเภอบางกระทุ่มแล้ว ออกพ้นเขตจังหวัดที่บ้านนามคลี อำเภอบางกระทุ่ม ความยาวของแม่น้ำในเขตจังหวัดพิษณุโลก 127.5 กิโลเมตร

แม่น้ำยม มีต้นกำเนิดในภาคเหนือเช่นเดียวกับแม่น้ำน่าน ไหลผ่านจังหวัดแพร่ สุโขทัย เข้าเขตจังหวัดพิษณุโลกในเขตที่ราบบ้านท่าช้าง ไหลผ่านท้องที่อำเภอบางระกำ ออกพ้นเขตจังหวัด

พิษณุโลกที่บ้านวังสะพุง อำเภอบางระกำ แม่น้ำยมมีคลองสาขาหลายแห่ง มีปลาน้ำจืดชุมชุม เช่น คลองบางแก้ว คลองวังแร่ คลองกรุกกรัก และคลองหนองขาม

แม่น้ำแควน้อย มีต้นกำเนิดอยู่ที่ภูเขาไก่ห้วย ไหลผ่านภูเขาและทุ่งนาในเขตอำเภอชาติตระการ นครไทย วัดโบสถ์ พรหมพิราม มาบรรจบกับแม่น้ำที่บ้านแสงดาว เขตอำเภอเมืองพิษณุโลก มีความยาว 185 กิโลเมตร เป็น แม่น้ำที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตร

5.1.3 ลักษณะภูมิอากาศ จังหวัดพิษณุโลก

ลักษณะภูมิอากาศบริเวณจังหวัดพิษณุโลก มีบริเวณความกดอากาศสูงหรือมวลอากาศเย็นกำลังค่อนข้างแรง จากประเทศจีนแผ่ปกคลุมประเทศไทยตอนบนและทะเลจีนใต้ ทำให้บริเวณที่อกเขาและยอดดอย อากาศหนาว ทิศนวิสัย 8-10 กิโลเมตร ตอนเช้าลดลงเป็น 5-7 กิโลเมตร ลมตะวันออกเฉียงเหนือ ความเร็ว 10-12 กิโลเมตร/ชั่วโมง ฤดูกาลของจังหวัดพิษณุโลก พิจารณาตามลักษณะลมฟ้าอากาศของประเทศไทย แบ่งออกเป็น 3 ฤดู ดังนี้ (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560)

ฤดูร้อน เริ่มประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม มีอากาศร้อนอบอ้าวทั่วไป โดยเฉพาะในเดือนเมษายนเป็นเดือนที่มีอากาศร้อนอบอ้าวมากที่สุดในรอบปี

ฤดูฝน เริ่มประมาณกลางเดือนพฤษภาคม ถึงกลางเดือนตุลาคม ซึ่งเป็นระยะที่ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัด ปกคลุมประเทศไทย อากาศจะเริ่มชุ่มชื้นและมีฝนตกชุกตั้งแต่ประมาณกลางเดือนพฤษภาคมเป็นต้นไป เดือนที่มีฝน ตกมากที่สุด คือ เดือนสิงหาคม

ฤดูหนาว เริ่มประมาณกลางเดือนตุลาคมถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นช่วงที่ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดปกคลุมประเทศไทย อากาศโดยทั่วไปจะหนาวเย็นและแห้ง เดือนที่มีอากาศหนาวที่สุดคือ เดือนธันวาคมและมกราคม

ตารางที่ 2.1 สถิติปริมาณฝนจังหวัดพิษณุโลก พ.ศ. 2553 – 2558

รายการ	2553	2554	2555	2556	2557	2558
ฝนรวม (มิลลิเมตร)	1,368.6	1,853.6	1,203.7	1,470.8	1,327.1	891.3
จำนวนวันฝนตก (วัน)	116	138	115	112	112	102
ฝนตกสูงสุด (มิลลิเมตร)	93.8	80.4	72.6	91.5	72.1	91.0

ที่มา: กรมอุตุนิยมวิทยา (อ้างอิงในสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560)

5.1.4 ทรัพยากรป่าไม้ จังหวัดพิษณุโลก

จังหวัดพิษณุโลกมีพื้นที่ 10,815.85 ตารางกิโลเมตร โดยในช่วงปี 2548 – 2552 มีการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าไม้ดังนี้ คือ ปี พ.ศ.2548 มีพื้นที่ป่าไม้ 3,875.54 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 36.31 ของพื้นที่ทั้งหมด ปี พ.ศ. 2549 มีพื้นที่ป่าไม้ลดลงเหลือ 3,820.79 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ

35.33 และในปี พ.ศ.2552 มีพื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้น คือ 3,927.04 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 36.30 ของพื้นที่ทั้งหมด ลักษณะส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณ ผสมป่าดิบแล้ง ไม้สำคัญ ได้แก่ ไม้สัก ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้รัง ฯลฯ จากการสำรวจข้อมูลพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดพิษณุโลก ได้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับพื้นที่ป่าดังตารางต่อไปนี้ (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560)

ตารางที่ 2.2 พื้นที่ป่าไม้และการเปลี่ยนแปลงป่าไม้ จังหวัดพิษณุโลก พ.ศ. 2553 – 2558

จังหวัด	พื้นที่ป่า (ไร่)		การเปลี่ยนแปลง (+/-)	
	ปี 2557	ปี 2558	ไร่	ร้อยละ
พิษณุโลก	2,394,712.33	2,416,729.76	22,017.43	0.92

ที่มา: สำนักจัดการที่ดินป่าไม้ (อ้างอิงในสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3, 2560)

5.1.5 ทรัพยากรน้ำ จังหวัดพิษณุโลก

แหล่งน้ำผิวดิน ของจังหวัดพิษณุโลก ประกอบไปด้วย 2 กลุ่มน้ำหลักด้วยกัน คือ กลุ่มน้ำยม และกลุ่มน้ำน่าน โดยมีหนอง บึงและคลองสายสำคัญ มากมายที่เกิดกระจายอยู่ทั่วไปไหลรวมสู่กลุ่มน้ำทั้งสอง โดยมีแหล่งน้ำที่สำคัญ คือ แม่น้ำยม และแม่น้ำน่าน มีแม่น้ำ ห้วยลำธาร คลอง 868 สาย ซึ่งในจำนวนนี้มีที่ใช้งานได้ในฤดูแล้ง 813 สาย มีหนอง บึง 415 แห่ง มีสภาพใช้งานได้ในฤดูแล้ง 17 แห่ง และอื่นๆ 60 แห่ง ที่มีสภาพใช้ในฤดูแล้ง 56 แห่ง

แหล่งน้ำใต้ผิวดิน ของจังหวัดพิษณุโลก ได้มาจากแหล่งน้ำในบริเวณที่มีหินเนื้อภูพานและหินเนื้อละเอียด ซึ่งพบได้ทั่วไปในพื้นที่ของจังหวัด โดยแหล่งน้ำใต้ดินที่สมบูรณ์ที่สุดของจังหวัดอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านและที่ราบลุ่มแม่น้ำยม บริเวณที่เป็นหินเนื้อพูน บริเวณนี้เป็นราบที่เกิดจากตะกอนลำน้ำและตะกอนเชิงเขา (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560)

5.1.6 ทรัพยากรแร่ จังหวัดพิษณุโลก

แร่ธาตุที่สำคัญสามารถพัฒนาใช้ในเชิงเศรษฐกิจ ประกอบด้วย แร่ควอตซ์ที่อำเภอวังทอง หินอ่อน ที่อำเภอนนทบุรี และถ่านหิน ที่เขตรอยต่อ ระหว่างอำเภอเมืองกับอำเภอวังทอง นอกจากนั้นยังมีการค้นพบแคลไซต์ และโปไรท์ แต่มีปริมาณไม่มากพอในเชิงเศรษฐกิจอย่างไรก็ตามทรัพยากรแร่ธาตุเหล่านี้ยังไม่มีมีการสัมปทานแต่อย่างใด จะมีก็เพียงการสัมปทานขุดหินปูนในเขตอำเภอนนทบุรีขึ้นมาใช้เพื่อการก่อสร้างเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม พื้นที่จังหวัดพิษณุโลกมีการค้นพบแหล่งน้ำมันดิบและก๊าซธรรมชาติที่ตำบลปรือกระเทียม อำเภอบางระกำ ซึ่งอยู่ติดกับอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งผลการสำรวจเจาะพบน้ำมันดิบและก๊าซธรรมชาติที่มีปริมาณน้ำมันออก 500 บาเรลต่อวัน และก๊าซธรรมชาติออกมา

ประมาณ 40,000 ลูกบาศก์ฟุตต่อวัน (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560)

5.2 สภาพสถานการณ์ขยะ จังหวัดพิษณุโลก

5.2.1 การจัดการขยะมูลฝอย ในปี 2560 โดยกรมควบคุมมลพิษร่วมกับสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 มีการดำเนินการทบทวนข้อมูลปริมาณขยะมูลฝอยและสำรวจสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยชุมชนขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่ดำเนินการถูกต้องและไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อนำข้อมูลมาประเมินสถานการณ์ ปัญหา ความรุนแรงของขยะมูลฝอย เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้รับรู้ข้อมูล กระตุ้นและให้ความสำคัญกับปัญหาดังกล่าวใน 4 จังหวัด คือ พิษณุโลก พิจิตร อุตรดิตถ์ และน่าน โดยมีองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งหมด จำนวน 381 แห่ง เทศบาลนคร จำนวน 1 แห่ง เทศบาลเมือง จำนวน 6 แห่ง เทศบาลตำบล จำนวน 81 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 293 แห่ง โดยจังหวัดพิษณุโลกมีข้อมูลจากการสำรวจขยะมูลฝอยพื้นที่สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 (สสภ. 3) ปี 2559 ดังตารางต่อไปนี้ (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560)

ตารางที่ 2.3 สรุปปริมาณการกำจัดขยะในส่วนของจังหวัดพิษณุโลก

จังหวัด	อปท. (แห่ง)	ปริมาณขยะที่เกิดขึ้น (ต่อ/วัน)	จำนวนอปท. ที่มีบริการ (แห่ง)	จำนวนอปท. ที่ไม่มีบริการ (แห่ง)	ปริมาณขยะที่กำจัดถูกต้อง (ต่อ/วัน)	ปริมาณขยะที่ไม่กำจัดถูกต้อง (ต่อ/วัน)	การนำไปใช้ประโยชน์ (ต่อ/วัน)	ปริมาณขยะสะสมที่ยังไม่ได้กำจัด (ตัน)
พิษณุโลก	102	893.56	33.00	69.00	306.32	379.39	207.85	-

ที่มา: สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560

5.2.2 สถานที่กำจัดขยะมูลฝอย ในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก พิจิตร อุตรดิตถ์ และน่าน มีจำนวน 241 แห่ง มากที่สุดในจังหวัดน่าน อุตรดิตถ์ พิจิตร และพิษณุโลก ตามลำดับ เป็นสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยที่ถูกหลักวิชาการและเป็นสถานที่กำจัดขยะในระดับที่ยอมรับได้แบบเทกองแบบควบคุม จำนวน 27 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 10.37 ของสถานที่กำจัดขยะทั้งหมดในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก พิจิตร อุตรดิตถ์ และน่าน และอีกจำนวน 216 แห่ง เป็นสถานที่กำจัดขยะที่ไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ คิดเป็นร้อยละ 89.63 ของสถานที่กำจัดขยะทั้งหมดในพื้นที่จังหวัด พิษณุโลก พิจิตร อุตรดิตถ์ และน่าน โดยพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกมีสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยของเอกชนที่ดำเนินการอยู่ จำนวน 1 แห่ง ในตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมืองอีก 1 แห่ง (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560)

ตารางที่ 2.4 สรุปสถานที่กำจัดขยะ ในส่วนของจังหวัดพิษณุโลก

จังหวัด	สถานที่กำจัดที่ถูกหลักวิชาการ	สถานที่กำจัดที่ไม่ถูกหลักวิชาการ	รวม
พิษณุโลก	19 แห่ง	-	19 แห่ง

ที่มา: สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560

ตารางที่ 2.5 การกำจัดขยะมูลฝอยพื้นที่สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 (สสภ.3) ปี 2560 ในส่วนของจังหวัดพิษณุโลก

จังหวัด	ปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นปี 2560 (ตัน/วัน)	กำจัดถูกต้อง (ตัน/วัน)	%	วิธีการกำจัดแบบถูกต้อง	นำกลับมาใช้ประโยชน์ (ตัน/วัน)	%	ปริมาณขยะมูลฝอยที่ได้รับการจัดการ (ตัน/วัน)	%	ปริมาณขยะมูลฝอยที่ได้รับการจัดการ (ตัน)
พิษณุโลก	893.56	306.32	34.28 %	ฝังกลบ / เทกองแบบควบคุม / MBT	207.85	23.26 %	514.17	57.54 %	107,732.49

ที่มา: สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560

5.2.3 ปริมาณขยะสะสม ในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก พิจิตร อุตรดิตถ์ และน่าน ในปี 2560 ที่คงเหลือตกค้างยังไม่ได้การจัดการอย่างถูกต้อง มีปริมาณทั้งสิ้น 6,472 ตัน เมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลที่สำรวจในปี 2558 มีจำนวนทั้งสิ้น 112,723 ตัน ขยะสะสมลดลง 101,807 ตัน ลดลงร้อยละ 90.32 ของขยะสะสมปี 2558 และในจากสถานการณ์ปริมาณขยะสะสมในปี 2560 ปริมาณขยะสะสมแยกรายจังหวัดพบว่า จังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดอุตรดิตถ์ ได้ดำเนินการกำจัดขยะสะสมด้วยการฝังกลบเรียบร้อยแล้ว ส่วนจังหวัดน่าน จังหวัดพิจิตร ได้ดำเนินการกำจัดขยะสะสมด้วยการฝังกลบเรียบร้อยแล้วบางส่วน โดยจังหวัดน่านยังคงเหลือขยะสะสมที่ต้องการจำนวน 2,650 ตัน และสถานการณ์การดำเนินการกำจัดขยะมูลฝอยสะสมในสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดน่าน อุตรดิตถ์ พิจิตร และพิษณุโลก (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560)

ตารางที่ 2.6 ปริมาณขยะสะสม ในส่วนของจังหวัดพิษณุโลก

จังหวัด	ปริมาณ ขยะต่อวัน	ขยะมูลฝอยสะสมปี 58				ขยะมูลฝอยสะสม ปี 59 -60			
		ปริมาณ ขยะสะสม	ปริมาณ ขยะที่ กำจัด การ	ร้อยละที่ กำจัดได้	ปริมาณ ขยะสะสม ที่เหลือ	ปริมาณ ขยะสะสม	ปริมาณที่ กำจัดได้	ร้อยละที่ กำจัดได้	ปริมาณ ขยะสะสม ที่เหลือ
พิษณุโลก	867.38	24,376.00	24,376.00	100	-	6,817.00	6,817.00	100	-

ที่มา: สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560

5.3 สภาพสถานการณ์น้ำเสีย จังหวัดพิษณุโลก

กรมควบคุมมลพิษได้ทำการติดตามตรวจสอบคุณภาพแหล่งน้ำผิวดินสายหลักที่สำคัญทั่วประเทศใน พ.ศ. 2559 จำนวน 65 แหล่งน้ำ โดยใช้ดัชนีคุณภาพแหล่งน้ำผิวดิน แหล่งน้ำของประเทศด้วยภาพรวมพบว่า มีแหล่งน้ำที่มีคุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์ดีร้อยละ 34 เกณฑ์พอใช้ร้อยละ 46 และเกณฑ์เสื่อมโทรมร้อยละ 20 สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาคุณภาพของน้ำได้รับการจัดการอย่างไม่มีประสิทธิภาพและไม่ทั่วถึง โดยปัจจุบันพื้นที่รับผิดชอบของสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 มีปริมาณน้ำเสียชุมชนเกิดขึ้น 741,831 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน ในขณะที่ระบบบำบัดน้ำเสียชุมชนรวมสามารถรองรับน้ำเสียที่เกิดขึ้นได้เพียง 27,743 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน (ร้อยละ 3.74) และหากพิจารณาปริมาณน้ำเสียที่เข้าสู่ระบบบำบัดน้ำเสียชุมชนในแต่ละจังหวัด พบว่า น้ำเสียที่เกิดขึ้นเข้าสู่ระบบบำบัดน้ำเสียได้น้อยกว่าประสิทธิภาพของระบบ และบางจังหวัดที่ขณะนี้ไม่มีระบบบำบัดน้ำเสีย ได้แก่ จังหวัดอุดรธานีทั้งนี้ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมชุมชน คือ ความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการกำหนดรูปแบบของระบบบำบัดน้ำเสียรวมชุมชนการจัดหาสถานที่และการอนุมัติงบประมาณในการก่อสร้าง (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560)

ตารางที่ 2.7 ปริมาณน้ำเสีย ในส่วนของจังหวัดพิษณุโลก

จังหวัด	จำนวนประชากร (คน)	ปริมาณน้ำเสียที่เกิดขึ้น (ลูกบาศก์เมตรต่อวัน)	ปริมาณน้ำที่ระบบ บำบัดน้ำเสียในพื้นที่ สามารถบำบัดได้ (ลูกบาศก์เมตรต่อวัน)	ร้อยละของน้ำ เสียที่บำบัดได้
พิษณุโลก	865,228	273,412	320	0.12

ปริมาณน้ำเสียที่เกิดขึ้น คำนวณจาก อัตราการเกิดน้ำเสีย (ลิตร/คน-วัน) X จำนวนประชากร (คน)

ที่มา: สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560

5.3.1 การบำบัดน้ำเสีย สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 มีระบบน้ำเสียรวมชุมชน จำนวน 7 แห่ง ประกอบด้วยระบบน้ำเสียแบบกลุ่มอาคาร ระบบถังบำบัดแบบเกราะ - กรองเติมอากาศ รูปแบบถึงสำเร็จรูปชนิดเติมอากาศ จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลวังทอง เทศบาลตำบลบางระกำ และ

เทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ (ชำรุด) ระบบบำบัดน้ำเสียแบบเติมอากาศ จำนวน 1 แห่ง ได้แก่เทศบาลเมืองพิจิตร ระบบบำบัดน้ำเสียแบบบ่อฝิ่ง จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ เทศบาลเมืองน่าน เทศบาลเมืองตะพานหิน และเทศบาลนครพิษณุโลก (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560) ซึ่งจังหวัดพิษณุโลกนั้นมีสถานที่ที่ติดตั้งระบบบำบัดน้ำเสียอยู่ จำนวน 3 แห่งดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2.8 พื้นที่ที่มีระบบบำบัดน้ำเสีย ในส่วนของจังหวัดพิษณุโลก

จังหวัด	องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	ระบบบำบัดน้ำเสียชุมชน	สถานภาพ
พิษณุโลก	เทศบาลนครพิษณุโลก	บ่อปรับเสถียร	อยู่ระหว่างรอดำเนินการ
	เทศบาลตำบลบางระกำ	กลุ่มอาคาร	เปิดดำเนินการ
	เทศบาลตำบลวังทอง	กลุ่มอาคาร	เปิดดำเนินการ

ที่มา: สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560

โดยสามารถอธิบายข้อมูลพื้นที่ได้ติดตั้งระบบน้ำเสียในจังหวัดพิษณุโลกได้ดังต่อไปนี้ (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560)

1) เทศบาลนครพิษณุโลก

ใช้ระบบบำบัดน้ำเสียแบบบ่อปรับเสถียร อยู่ระหว่างการเดินระบบ เพื่อรวบรวมและบำบัดน้ำเสียซึ่งได้รับมอบทรัพย์สินสิ่งปลูกสร้างโครงการซ่อมแซมระบบระบายน้ำเสียเทศบาลนครพิษณุโลกและโครงการพัฒนาตามผังเมืองพิษณุโลก อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลกจากกรมโยธาธิการและผังเมืองโดยทำการบันทึกการส่งมอบ-รับมอบทรัพย์สินสิ่งปลูกสร้างโครงการดังกล่าวเพื่อให้เทศบาลนครพิษณุโลกดูแลและดำเนินการเดินระบบบำบัดน้ำเสียต่อไป

2) เทศบาลตำบลบางระกำ

ใช้รูปแบบการบำบัดน้ำเสียแบบกลุ่มอาคารระบบถังบำบัดแบบเกรอะ-กรองเติมอากาศรูปแบบถังสำเร็จรูปชนิดเติมอากาศ จำนวน 2 จุด ดำเนินการโดยเทศบาลตำบลบางระกำ มีการตรวจวัดคุณภาพน้ำโดยสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 ในปี 2560 จำนวน 2 ครั้ง ซึ่งลดค่าความสกปรกของน้ำในรูป BOD ได้ร้อยละ 50 -60 ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของโครงการ คือขาดแคลนอัตรากำลังที่มีความรู้ความสามารถในการดูแลและซ่อมบำรุงเครื่องจักรเสื่อมสภาพตามอายุการใช้งาน และปริมาณน้ำเสียเข้าระบบมีปริมาณสูง ทำให้ระยะเวลาเก็บกักน้ำน้อยกว่าที่ออกแบบไว้เป็นสาเหตุที่ทำให้ระบบรับภาระมากเกินไป และประสิทธิภาพในการทำงานลดน้อยลง

3) เทศบาลตำบลวังทอง

ใช้รูปแบบการบำบัดน้ำเสียแบบกลุ่มอาคารระบบถังบำบัดแบบเกรอะ-กรองเติมอากาศรูปแบบถึงสำเร็จรูปชนิดเติมอากาศ จำนวน 1 จุด รองรับขนาด 80 ลูกบาศก์เมตร ดำเนินการโดยเทศบาลตำบลวังทอง มีการตรวจวัดคุณภาพน้ำ โดยสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 ในปี 2560 จำนวน 2 ครั้ง ซึ่งลดค่าความสกปรกของน้ำในรูป BOD ได้ร้อยละ 90 ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของโครงการ คือระบารวบรวมน้ำเสียเข้าระบบฯ ได้ปริมาณน้อยกว่าความสามารถเพื่อระบบฯที่จะรองรับได้

5.3.2 คุณภาพแหล่งน้ำผิวดิน

จากการติดตามและตรวจสอบคุณภาพน้ำแหล่งน้ำผิวดินในพื้นที่ของสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 ปี 2560 ซึ่งมีจุดตรวจวัดคุณภาพน้ำในแม่น้ำน่าน แม่น้ำยมตอนล่าง แม่น้ำวังทอง 23 สถานี และทำการเก็บตัวอย่าง จำนวน 92 ตัวอย่าง มาตรฐานวิเคราะห์คุณภาพน้ำทางด้านกายภาพ เคมี ชีวภาพ โลหะหนัก และสารฆ่าศัตรูพืชและสัตว์ และเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำผิวดิน พบว่าคุณภาพน้ำโดยรวมของแหล่งน้ำทั้ง 3 สาย ส่วนใหญ่จัดอยู่ในแหล่งน้ำประเภทที่ 3 คิดเป็นร้อยละ 47.00 รองลงมาอยู่ในประเภทที่ 4 คิดเป็นร้อยละ 36.00 อยู่ในประเภทที่ 2 คิดเป็นร้อยละ 16.00 และอยู่ในประเภทที่ 5 คิดเป็นร้อยละ 1.00 (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560)

ตารางที่ 2.9 ประเภทคุณภาพน้ำแหล่งผิวดิน ปี 2560 ในส่วนของจังหวัดพิษณุโลก

แหล่งน้ำ	จำนวนตัวอย่าง ที่ติดตาม ตรวจสอบ (ตัวอย่าง)	ประเภทคุณภาพน้ำแหล่งน้ำผิวดิน แบ่งตามการใช้ประโยชน์			
		ประเภทที่ 2	ประเภทที่ 3	ประเภทที่ 4	ประเภทที่ 5
แม่น้ำน่าน	52	3	14	6	1
แม่น้ำยม	16	-	2	14	-
แม่น้ำวังทอง	24	12	27	13	-
รวม	92	15	43	33	1
ร้อยละ		16.00	47.00	36.00	1.00

ที่มา: สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560

6. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม

พิริยา วัชรวิทย์ (2556) ศึกษาเรื่อง การจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลเมืองแกลง จังหวัดระยอง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบล เมืองแกลง และ 2) วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย

ของเทศบาล ตำบลเมืองแกลง เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มกับผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการจัดการขยะมูลฝอย ผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งการสังเกตการณ์การดำเนินการจัดการขยะมูลฝอย และสภาพพื้นที่ของเทศบาลตำบลเมืองแกลง จังหวัดระยอง วิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จโดยเทคนิคการวิเคราะห์สถานะแวดล้อม (SWOT Analysis) ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการจัดการขยะมูลฝอย ของเทศบาลตำบลเมืองแกลง เริ่มต้นจากการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับความรู้เรื่องการคัดแยกขยะจากบ้านเรือน เทศบาล มีการคัดแยกขยะ มีการส่งเสริมให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องในองค์กรพัฒนาศักยภาพตนเอง ด้านการ จัดการขยะ มีการวางแผนเป้าหมายในด้านการจัดการขยะมูลฝอย ซึ่งมียุทธศาสตร์และโครงการภายใต้ ยุทธศาสตร์เป็นตัวขับเคลื่อน ใช้ระบบ ISO 14001 ในการทำงานด้านสิ่งแวดล้อม ผู้นำชุมชนและ เจ้าหน้าที่เป็นตัวกลางประสานการทำงานระหว่างเทศบาลกับประชาชน การวิเคราะห์ปัจจัยภายในของการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลเมืองแกลง พบว่า ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีวิธีการคิดอย่างเป็นระบบ มีการปฏิบัติงานเชิงประจักษ์บุคลากรที่เกี่ยวข้องมีความกระตือรือร้น มีความชำนาญด้านการจัดการขยะมูลฝอยแต่ยังขาดแคลนบุคลากรระดับปฏิบัติการ มีการแบ่งงานตามหน้าที่อย่างชัดเจน มีการนำระบบมาตรฐาน ISO 14001 มาใช้ในการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อม นโยบาย/แผน/โครงการยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนมีช่องทางการประชาสัมพันธ์หลายทางเพื่อให้ความรู้แก่ประชาชน มีวิธีการจัดการขยะมูลฝอยที่เหมาะสมกับเทศบาล การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกพบว่า ผู้นำชุมชน และประชาชน มีความกระตือรือร้น และมีจิตสำนึกในด้านสิ่งแวดล้อม แต่ยังมีประชากรแฝงที่ไม่ให้ความร่วมมือในการจัดการสิ่งแวดล้อม หน่วยงานของรัฐและองค์กรด้านสิ่งแวดล้อมเข้ามาช่วยสนับสนุนการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาล

ณัฐวรรณ สุนทรวรวิธิโชติ และคณะ (2556) ศึกษาเรื่อง การศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตตำบลสามบัณฑิต : ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชนในตำบลสามบัณฑิต มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีจิตสำนึกของประชาชนในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประการที่สองเพื่อศึกษาถึงการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน ประการที่สามเพื่อศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาปรากฏว่า การมีส่วนร่วม การบำรุงรักษามีอิทธิพลต่อการพัฒนาทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อวัดจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาแม่น้ำลำคลอง การชักชวนให้ สมาชิกในครอบครัวเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาแหล่งน้ำเนื่องในวันสำคัญ และการเข้าร่วมประชุมกับ คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชนเพื่อเสนอข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะและวิธีการในการพัฒนาแหล่งน้ำ และเมื่อวัดการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในกิจกรรมด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การปลูกพืชแบบขั้นบันได การใช้ปุ๋ยหมักที่ผสมเอง การกำจัดวัชพืชโดยวิธีธรรมชาติ การกำจัดวัชพืชโดยใช้สารเคมี การปลูกพืชคลุมดิน การปลูกหญ้าแฝก การปลูกพืชตระกูลถั่ว พบว่า การบำรุงรักษามีอิทธิพลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเช่นกัน สำหรับปัจจัยที่ไม่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเลย คือ การมีจิตสำนึก จาก

การวัดการมีจิตสำนึกของประชาชน ในกิจกรรมด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การกำจัดขยะ การกำจัดฟางข้าว การสร้างส้วม การจับสัตว์น้ำ พบว่าการมีจิตสำนึกไม่มีอิทธิพลใด ๆ ต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แนวทางการแก้ไขปัญหาของหน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้เข้าใจความหมายและความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งรณรงค์ประชาสัมพันธ์ สร้างจิตสำนึกให้ประชาชนรู้จักรักหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกันจะต้องมีการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชนเพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดำรงคงอยู่คู่ชุมชนและพัฒนาอย่างยั่งยืนตลอดไป

ธีรเดช ชุมณี (2557) ได้ศึกษาเรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่าชายเลนของประชาชนชุมชนบ้านเป็ดรีโน ตำบลห้วงน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่าชายเลน และเพื่อศึกษาเปรียบเทียบการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่าชายเลนของประชาชนชุมชนบ้านเป็ดรีโน จำแนกตามปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ประชากรที่ใช้ในการวิจัยมีจำนวน 140 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (μ) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) และสถิติ Compare mean ผลการวิจัย พบว่าโดยภาพรวมประชาชนชุมชนบ้านเป็ดรีโนมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่าชายเลน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่าชายเลน พบว่า ด้านเพศประชาชนที่เป็นเพศชายมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่าชายเลนมากกว่าเพศหญิง ด้านอายุพบว่าประชาชนในกลุ่มอายุ 31-40 ปี มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่าชายเลนมากกว่ากลุ่มอายุอื่น ๆ ด้านระดับการศึกษา พบว่า ประชาชนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่าชายเลนมากกว่ากลุ่มการศึกษาระดับอื่นๆ ด้านการประกอบอาชีพหลัก พบว่า ประชาชนที่มีอาชีพหลักทำการประมง (เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ) มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่าชายเลนมากกว่ากลุ่มอาชีพหลักอื่น ๆ ด้านการประกอบอาชีพเสริม พบว่า ประชาชนที่ไม่มีอาชีพเสริม มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่าชายเลนมากกว่ากลุ่มอาชีพอื่นๆ และด้านการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม พบว่า ประชาชนที่ได้รับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่าชายเลนมากกว่ากลุ่มการรับรู้ข่าวสารแหล่งอื่น ๆ

เกศสุดา สิทธิสันติกุลและคณะ (2559) ได้ศึกษาเรื่อง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นกับบทบาทการสนับสนุน การอนุรักษ์ป่าไม้ในชุมชนท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ด้านการสนับสนุนการอนุรักษ์ป่าไม้ในชุมชนท้องถิ่น และเพื่อวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และข้อจำกัดสู่การพัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินงาน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษารายงานสถิติและสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องของอปท. 6 แห่งใน อำเภอดอยสะเก็ดและอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่าวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ของ อปท. สอดคล้องกับยุทธศาสตร์

จังหวัดและ อปท. มีการจัดเวทีประชาคมเพื่อวางแผนอนุรักษ์ป่าไม้ก่อนประกาศเป็นเทศบัญญัติ การดำเนินงานตามแผนงานและโครงการ ลักษณะการสนับสนุนชุมชน ได้แก่ ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ กิจกรรม งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร ขณะเดียวกัน อปท. จำเป็นต้องประสานความร่วมมือระดับชุมชน หน่วยงานและเครือข่าย ผลการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัด พบว่า 1) จุดแข็ง คือ นโยบายชัดเจน มีความร่วมมือภายใน เจ้าหน้าที่มีศักยภาพมีความใกล้ชิดกับชุมชน 2) จุดอ่อน คือ การเน้นพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การทำงานเชิงรับ การขาดบุคลากรเฉพาะด้าน งบประมาณ การจัดการข้อมูล และการสื่อสาร 3) โอกาส คือ จิตสำนึกชุมชน แกนนำชุมชนเข้มแข็ง ความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน การมีเครือข่าย การสนับสนุนของหน่วยงานอื่น 4) ข้อจำกัด คือ หน้าที่ตามกฎหมายไม่ชัดเจน ชุมชนมีส่วนร่วม น้อย ภาวะเปียบไม่เอื้อ ขาดการพัฒนาเครือข่าย กระแสนิยม ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา ได้แก่ เพิ่มรูปแบบการสนับสนุน มุ่งทำงานเชิงรุก หนุนเสริมเครือข่าย เสริมความรู้ที่เกี่ยวข้องดำเนินงานอย่างยืดหยุ่น และสนับสนุนการวิจัย

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล (2559) ศึกษาเรื่อง ศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชน ในจังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาถึงกระบวนการจัดการการมีส่วนร่วมและเสนอแนวทางการจัดการในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของวัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานีผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษากลุ่มแม่มูลม้านีน บ้านหัวเหว่ ต. โขงเจียม อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านคูขาด ต.หนองเหล่า อ.เขื่อง ใน จ. อุบลราชธานี และกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านท่าลาด ต.ก่อเอ้ อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานีผู้วิจัยเก็บข้อมูลจาก สามแหล่งนี้จากผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 15 รูป/คน โดยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้นำชาวบ้านและเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมองค์กรการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า กระบวนการจัดการในองค์กรชุมชน คือ การมีส่วนร่วมในการทำงาน การยึดมั่นในอุดมการณ์ การวางแผนการทำงาน การเปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็น การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงาน ลักษณะการมีส่วนร่วม ได้แก่ การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเรียนรู้จากประสบการณ์กับกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งร่วมกันหาทางออกในการจัดการกับปัญหาด้วยความเข้าใจในระบบนิเวศ แนวทางพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี คือ การทำงานเป็นทีม ความคิดสร้างสรรค์ เพิ่มศักยภาพสมาชิกในองค์กร เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานภายในองค์กรการเรียนรู้และการเปิดรับวัฒนธรรมองค์กรการเสริมแรงพฤติกรรมซึ่งจะเป็นการแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อมในจังหวัดอุบลราชธานีได้อย่างยั่งยืนสืบไป

มารีย์ม เจ๊ะเต๊ะ (2556) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น: กรณีศึกษาโรงเรียนธรรทวิทยามูลนิธิ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจและทัศนคติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม จำนวน 400 ตัวอย่าง และวิเคราะห์ผลโดยใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และทดสอบสมมติฐานด้วยสถิติ t-test, F-test, Chi-square และ Pearson's

Correlation ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ผลการศึกษา พบว่า นักเรียนมีการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากสื่อโทรทัศน์ทุกวัน คิดเป็นร้อยละ 75.5 รองลงมา คือ อินเทอร์เน็ตและคู่มือ/หนังสือ คิดเป็นร้อยละ 25.5 และ 25.2 ตามลำดับ นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมาก มีทัศนคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมาก มีพฤติกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับปานกลาง ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า นักเรียนที่มี อายุ ระดับชั้นเรียน ที่แตกต่างกัน มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ความรู้ความเข้าใจและทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการได้รับการสนับสนุนกิจกรรมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากทางโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดความรู้

กนกกร จีนาและคณะ (2561) ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการถ่ายทอดความรู้จากมหาวิทยาลัยสู่ชุมชน: กรณีศึกษาโครงการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายกระบวนการถ่ายทอดความรู้ระหว่างมหาวิทยาลัยและชุมชน เพื่อวิเคราะห์บทบาทของตัวแสดงในกระบวนการการถ่ายทอดความรู้จากทั้งมุมมองของผู้สร้างความรู้และผู้รับความรู้ และเพื่อระบุปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการถ่ายทอดความรู้โดยใช้โครงการวิจัยรับใช้สังคมของมหาวิทยาลัยเป็นกรณีศึกษา (โครงการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง) ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมจากผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม พบว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของบทบาทต่างๆ ที่สลับสับเปลี่ยนกันได้ของผู้สร้างและผู้รับความรู้ โดยปฏิสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองฝ่ายนี้เกิดขึ้นอย่างมีพลวัตในหลายรูปแบบได้แก่ การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การแปลงให้เป็นความรู้ชัดแจ้ง การรวมความรู้ และการแปลงความรู้สู่ภายใน ซึ่งส่งผลต่อการนำความรู้

เดชวิทย์ นิลวรรณและคณะ (2557) ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการและกลยุทธ์การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษาเทศบาลตำบลฟ้าฮ่าม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาถึงขั้นตอนรูปแบบ และวิธีการในการดำเนินกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นพื้นที่เทศบาลตำบลฟ้าฮ่าม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้มีการสืบสานภูมิปัญญาในพื้นที่ให้แก่เด็กและเยาวชนจากผู้สูงอายุหรือปราชญ์ ชาวบ้านที่มีองค์ความรู้ในเรื่องต่างๆ ได้แก่ การตีกลองสะบัดชัย บะข่างไว้ นาฏศิลป์ล้านนา อาหาร พื้นเมือง ศิลปะจากใบตอง พิธีกรรมล้านนา ของเล่นพื้นบ้าน ขนมล้านนา การละเล่นล้านนา และพืช สมุนไพร โดยใช้วิธีการศึกษาด้วยการสังเกตการณ์กระบวนการในการถ่ายทอด การสัมภาษณ์ผู้ที่ทำการถ่ายทอด และการสัมภาษณ์เยาวชน เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้ใหญ่สู่เด็กและเยาวชน รวมทั้งศึกษากลยุทธ์ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งกระบวนการในการถ่ายทอดเริ่มตั้งแต่การเตรียมความพร้อมทั้งจากหน่วยงานเทศบาลตำบล ชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน มีขั้นตอนในการถ่ายทอดเริ่มจากการนำเข้าสู่เนื้อหา รูปแบบการถ่ายทอด สื่อการสอน กิจกรรม เทคนิคการจูงใจ และการประเมินผล ทั้งนี้รูปแบบการถ่ายทอด กิจกรรม และกลยุทธ์ที่ใช้ในการถ่ายทอดของปราชญ์ชาวบ้านนั้นมีความหลากหลายกล่าวคือ มีการใช้รูปแบบในการถ่ายทอด 9 รูปแบบ มีกิจกรรมที่ใช้ในการ

ถ่ายทอด 9 กิจกรรม และมีกลยุทธ์ในการถ่ายทอด 7 กลยุทธ์ซึ่งการเลือกใช้รูปแบบ กิจกรรม และ กลยุทธ์ของปราชญ์ชาวบ้านนั้นจะขึ้นอยู่กับการประเมินตัวผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดเป็นหลัก แล้วจึงกำหนดขอบเขตของเนื้อหาสาระที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เหมาะสมกับผู้รับการถ่ายทอด

ปณตนนท์ เกียรติประภากุล (2557) ศึกษาเรื่อง กระบวนการเรียนรู้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การปั้นเครื่องปั้นดินเผา บ้านม่อนเขาแก้ว ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการปั้นเครื่องปั้นดินเผาบ้านม่อนเขาแก้ว ให้คงอยู่สืบไป และเพื่อศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการเรียนรู้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการปั้นเครื่องปั้นดินเผาบ้านม่อนเขาแก้ว ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง ผลการศึกษา พบว่า กระบวนการเรียนรู้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการปั้นเครื่องปั้นดินเผาบ้านม่อนเขาแก้ว ได้มาจากบรรพบุรุษหรือในครอบครัว และการเรียนรู้ด้วยตนเอง กระบวนการเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญ ทั้งนี้ลูกหลานของหมู่บ้านม่อนเขาแก้วในอดีตที่มีความสนใจในการปั้นเครื่องปั้นดินเผา โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยการสังเกต หรือการเลียนแบบประกอบไปด้วย กระบวนการ คือ กระบวนการใส่ใจ กระบวนการเก็บจำ กระบวนการกระทำ และกระบวนการตั้งใจ นอกจากนี้กระบวนการเรียนรู้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการปั้นเครื่องปั้นดินเผาของกลุ่มเยาวชนบ้านม่อนเขาแก้วและนักเรียนโรงเรียนแม่พริกวิทยา พบว่า การจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการได้ใช้วิธีการสอนแบบสาธิตเป็นตัวอย่าง สำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการเรียนรู้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการปั้นเครื่องปั้นดินเผาบ้านม่อนเขาแก้ว ได้แก่ ปัญหาทางด้านผู้สืบทอด ปัญหาด้านสถานที่ในการเรียนการสอน ปัญหาด้านรูปแบบและราคาผลิตภัณฑ์ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการผลิต

ศิริเพ็ญ อังสิทธิพูนพรและคณะ (2559) ศึกษาเรื่อง กระบวนการจัดการความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนฮากกาออนไลน์ความสำเร็จและความท้าทาย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา www.hakkapeople.com เป็นเว็บไซต์ที่สร้างขึ้นเพื่อนำเสนอเรื่องราวของชาวฮากกาซึ่งถือเป็นการอนุรักษ์สืบสานภาษา วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คนรุ่นต่อไป นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ที่ทำให้ชาวฮากกา ตลอดจนผู้ที่มีความสนใจในเรื่องของชาวฮากกามาพูดคุยแลกเปลี่ยนหรือนำเสนอความคิดเห็นต่างๆ จนกลายเป็นชุมชนออนไลน์ที่มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และโต้ตอบกันไปมาอย่างต่อเนื่องที่ผ่านมาผู้เขียนมีประสบการณ์ทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมีพื้นที่ชุมชนชัดเจน แต่ยังไม่เคยทำงานกับกลุ่มคนผ่านเว็บไซต์ จึงนับเป็นความท้าทายทั้งในเชิงกระบวนการและการบริหารจัดการ ผู้เขียนได้เห็นความสำคัญของการถ่ายทอดความรู้ของชาวฮากกา โดยเฉพาะความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) จึงทำให้เกิดงานวิจัยในโครงการ “พลังภาษาและวัฒนธรรมในการส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาอย่างยั่งยืนผ่านชุมชนออนไลน์: กรณีศึกษากลุ่มจีนฮากกา” โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อสนับสนุนศักยภาพของเจ้าของภาษาและวัฒนธรรมในการฟื้นฟูภูมิปัญญาเพื่อยกระดับแหล่งเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมบนเว็บไซต์ ให้เป็นแหล่งศึกษาและอ้างอิงเชิงวิชาการได้ และเพื่อสร้างชุดความรู้ภูมิปัญญาในรูปแบบต่างๆ บนเว็บไซต์ด้านภาษาและวัฒนธรรม เป็นการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพชุมชน จากการดำเนินการในโครงการวิจัยนี้ กระบวนการถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนฮากกาออนไลน์ นับว่าเป็นต้นแบบของกระบวนการจัดการความรู้ในสังคมดิจิทัลได้แบบหนึ่ง

ผลการวิจัยพบว่า ผลสำเร็จของโครงการบรรลุเป้าหมายส่วนหนึ่งโดยความสามารถของสมาชิกที่มีศักยภาพและความตั้งใจเขียนบทความที่เกี่ยวข้องกับชาวฮากกา เพื่อเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์จนทำให้เกิดผลสำเร็จ แต่ในระหว่างดำเนินงานมีปัญหาอุปสรรคหลายประการ เช่น สมาชิกส่วนใหญ่ไม่ทราบวิธีการเขียนบทความเชิงวิชาการ ทั้งยังเป็นการทำด้วยความสมัครใจ ไม่มีการบังคับ จำเป็นต้องมีวิธีการให้กำลังใจที่ดีพอ จึงจะผลิตผลงานได้ อย่างไรก็ตามความสำเร็จที่น่าชื่นชมอย่างหนึ่ง คือ การดำเนินงานโครงการวิจัยนี้ทำให้ชาวฮากกาเกิดความรัก ความห่วงใยในชาติพันธุ์ตนเอง ดังจะเห็นได้จากความอนุเคราะห์หลายๆ ด้าน จากสมาคมฮากกาในจังหวัดที่ได้จัดกิจกรรมเสมือนเป็นพี่น้องกันโดยแท้

6.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

นพพงษ์ ดีไชย (2553) ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของประชาชนและการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของเทศบาลตำบลหนองโพ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของประชาชนและการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของเทศบาลตำบลหนองโพ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี จากจำนวนประชากร 3,946 คน มุ่งเน้นการศึกษาถึง 3 ประเด็น คือ ข้อมูลการจัดการในเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม การบริหารงานของเทศบาล และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม 1) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ น้ำ อากาศ เสียง และขยะ ซึ่งพบว่าประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 36.4 36.3 25.15 44.15 ตามลำดับ 2) การบริหารจัดการเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม 3 ด้าน คือ ด้านบริหารจัดการ การวางแผน ด้านงบประมาณ และด้านบุคลากร คือ การบริหารงานและการวางแผนอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 42.5 ความสามารถของบุคลากรอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 33.55 และด้านงบประมาณในการจัดการสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับต่ำ คิดเป็นร้อยละ 28.7 และ 3) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในด้านสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับการจัดการ อากาศ ขยะ อยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 34.71 และ 28.41 ตามลำดับ แต่มีส่วนร่วมในการจัดการน้ำ และเสียง อยู่ในระดับต่ำสุด คิดเป็นร้อยละ 28.79 และ 30.17 โดยสรุปเห็นว่าข้อเสนอแนะที่เหมาะสมกับการวิจัยครั้งนี้ คือ ควรมีการฝึกอบรมประชาชนให้มากขึ้น ควรมีการรณรงค์สร้างจิตสำนึกถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมและควรจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในเทศบาลอย่างสม่ำเสมอ

นิธินาถ เจริญโภคธราษ (2554) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชนริมคลองเพื่ออนุรักษ์ความหลากหลายของชนิดนกและพันธุ์ไม้ริมคลอง ตำบลบางนางลี่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชนริมคลองเพื่ออนุรักษ์ความหลากหลายของชนิดนกและพันธุ์ไม้ริมคลอง 2) เพื่อสำรวจชนิดนกและพันธุ์ไม้ริมคลอง ตำบล บางนางลี่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม และ 3) เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านความหลากหลายชนิด ของนกและพันธุ์ไม้ริมคลองไปใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชากรกลุ่มตัวอย่างในตำบลบางนางลี่ อำเภออัมพวา จำนวน 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านคลองโพธิ์ หมู่ที่ 2 บ้านคลองเป้ง หมู่ที่ 3 บ้านคลองบางแค หมู่ที่ 4 บ้านคลองบางแค และหมู่ที่ 5 บ้านคลองโพงพาง จำนวนทั้งหมด 237 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง การวิจัยครั้งนี้ใช้การเก็บรวบรวมด้วยแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการสำรวจภาคสนามเกี่ยวกับชนิดของนกและพันธุ์ไม้ริมคลอง บริเวณริมคลองทั้ง 3 คลอง คือ คลองบางแค คลองโพงพาง และคลองบางนางลี่

มีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษาระดับการมีส่วนร่วมทั้งในด้านการตัดสินใจในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม การปฏิบัติงานกิจกรรมพัฒนาสิ่งแวดล้อม การได้รับผลประโยชน์ในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและการประเมินผลการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในภาพรวมอยู่ในระดับการมีส่วนร่วมบ่อยครั้ง จากการสำรวจชนิดนกและพันธุ์ไม้ริมคลองทั้ง 3 คลอง พบชนิดนก จำนวน 53 ชนิดและพันธุ์ไม้ จำนวน 19 ชนิด โดยบริเวณริมคลองบางแค จะมีชนิดนกและพันธุ์ไม้ชนิดเด่นบริเวณริมคลองมากกว่า คลองอื่นๆ คือ มีจำนวนนก 50 ชนิด และ 19 ชนิดตามลำดับ ซึ่งจากการสำรวจพบประชากรบริเวณริมคลอง มีแนวทางในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพโดยจัดกิจกรรมรักษาความสะอาดลำคลองและรักษาพันธุ์ไม้ชายคลอง ทั้งกิจกรรมเก็บขยะ ผักตบชวา สาหร่ายในคลอง การปลูกต้นกล้าลำพูและต้นโกงกาง และการทำสวนผลไม้โดยใช้ปุ๋ยชีวภาพ

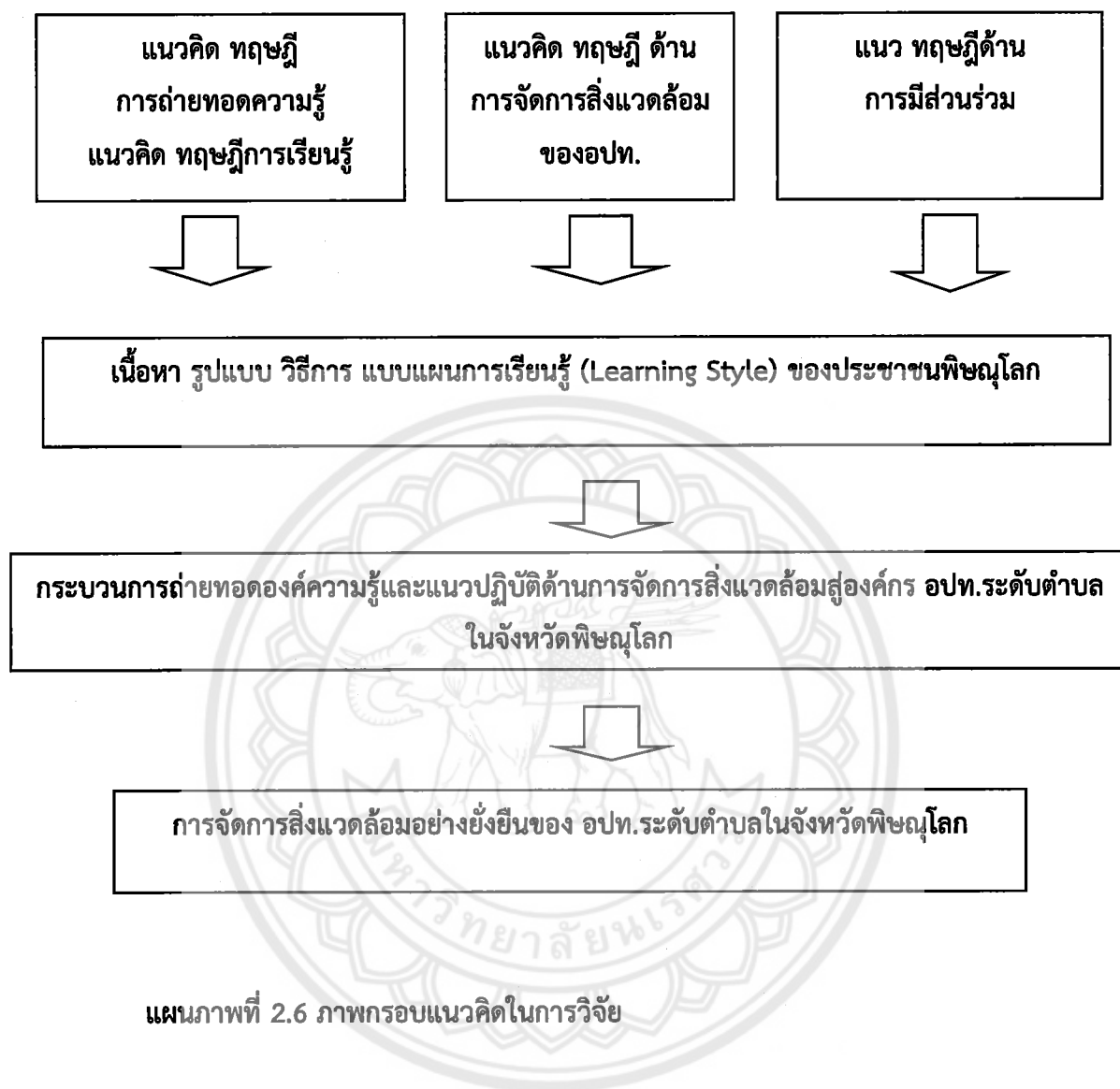
ดิเรก ยศชรัตน์ (2558) ศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการพัฒนาการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลคลองพิไกร จังหวัดกำแพงเพชร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของการสื่อสารเพื่อพัฒนาการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลคลองพิไกร จังหวัดกำแพงเพชรและเพื่อสร้างกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อพัฒนาการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลคลองพิไกร จังหวัดกำแพงเพชร โดยใช้การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) การวิจัยเชิงปริมาณ ด้วยการใช้แบบสอบถามในศึกษาหาข้อมูลด้านต่างๆ และการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยผลการวิจัยพบว่า 1) ช่องทางที่ประชาชนตำบลคลองพิไกรได้รับข้อมูลข่าวสารการสร้างการมีส่วนร่วมในการคัดแยกขยะมากที่สุด คือ สื่อเสียงตามสาย คิดเป็นร้อยละ 76.2 และสื่อบุคคลผู้ทำหน้าที่ผู้สื่อสาร มีผลต่อการตัดสินใจของประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการคัดแยกขยะ คิดเป็นร้อยละ 85.3 2) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อพัฒนาการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลคลองพิไกร ได้แก่ การสำรวจและติดตั้งลำโพงระบบเสียงตามสายให้ครอบคลุมทุกตำบล ปรับช่วงเวลาเวลาการจัดรายการเสียงตามสายให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของประชาชนให้สะดวกต่อการรับฟังให้มากที่สุด จัดโครงการเกี่ยวกับการคัดแยกขยะก่อนทิ้งในโรงเรียนที่อยู่ในเขตพื้นที่โดยจัดโครงการจัดตั้งศูนย์ขยะรีไซเคิลในโรงเรียน หรือธนาคารขยะรีไซเคิลในโรงเรียน จัดฝึกอบรม การประชุมเสวนาให้ความรู้แก่ประชาชนให้การคัดแยกขยะ การใช้แบบสอบถามสำรวจความคิดเห็นประชาชนนำมาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือภารกิจต่างๆ ให้คณะผู้บริหาร สมาชิกสภาเทศบาล พนักงาน เจ้าหน้าที่เข้าร่วมกิจกรรมและทำงานร่วมกับประชาชนถึงหมู่บ้านเมื่อมีงานหรือจัดกิจกรรม

บัญญัติ โยธะกา (2556) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของสมาชิกชุมชนในเขตเทศบาลเมืองท่าใหม่ อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารูปแบบและระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของสมาชิกชุมชน 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของสมาชิกชุมชนในเขตเทศบาลเมืองท่าใหม่ ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ อายุการศึกษา และระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย อาชีพ รายได้ ปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ การเป็นสมาชิกกลุ่มที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ปัจจัยด้านการรับรู้ข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม และปัจจัยด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดยใช้เครื่องมือใน

การศึกษา ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 100 คน ของสมาชิกชุมชนในเขตเทศบาลเมืองท่าใหม่ ที่ได้จากวิธีสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนสถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน ได้แก่ การทดสอบเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มประชากร 2 กลุ่มที่เป็นอิสระต่อกัน (Independent Sample t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way Analysis of Variance: One Way ANOVA) ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของสมาชิกชุมชนในเขตเทศบาลเมืองท่าใหม่อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 1.87 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.53 โดยมีรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมด้านการรับผลประโยชน์เป็นอันดับ 1 ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 2.07 และด้านการตัดสินใจเป็นอันดับ 2 ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.88 ปัจจัยด้านการรับรู้ข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม และปัจจัยด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อม ที่แตกต่างกันของสมาชิกชุมชน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของสมาชิกชุมชน ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “กระบวนการการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อมและปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ รวบรวมองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม และเพื่อสร้างกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก โดยผู้วิจัยได้จึงออกแบบวิธีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. วิธีดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อสำรวจสภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อม และปัญหาสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลก

1.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล งานวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) ตารางวิเคราะห์เอกสาร

2) แนวคำถามในการสัมภาษณ์

3) บันทึกรายละเอียดภาคสนาม (Field Notes) เป็นบันทึกที่มีลักษณะคล้ายการถ่ายวิดีโอ คือการเก็บรายละเอียดของเหตุการณ์ สถานการณ์ ปรากฏการณ์ และกระบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นในภาคสนาม

1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) เนื้อหาของข้อมูลที่เก็บรวบรวม ประกอบด้วย ข้อมูลสภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อมและปัญหาสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลทั่วทั้งจังหวัดพิษณุโลกโดยแยกข้อมูลออกเป็น 2 ด้านอย่างชัดเจน คือ

(1) **ด้านที่ 1** ข้อมูลด้านสภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์ จัดหมวดหมู่แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลที่มีอยู่ในปัจจุบันได้

(2) **ด้านที่ 2** ข้อมูลด้านปัญหาสิ่งแวดล้อมในตำบลต่างๆ ทั่วทั้งจังหวัดพิษณุโลกซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์ จัดหมวดหมู่ปัญหาสิ่งแวดล้อมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลเผชิญอยู่ในปัจจุบันได้

2) ประเภทของข้อมูลที่เก็บรวบรวม ประกอบด้วย

(1) ข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

(2) ข้อมูล หรือพฤติกรรมที่มีลักษณะเป็นการบอกเล่า หรือรายงาน

(3) ข้อมูลหรือพฤติกรรมที่เป็นจริง

(4) ข้อมูลหรือพฤติกรรมเชิงอนุมาน

3) วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

- (1) การวิเคราะห์เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- (2) วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมด้วยการเข้าร่วมสังเกตการณ์ประชุมต่างๆ ของคณะทำงานด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของอปท.ระดับตำบล
- (3) วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ ของอปท.ระดับตำบล
- (4) วิธีการสัมภาษณ์โดยไม่มีแนวทางกำหนดไว้ล่วงหน้า ซึ่งเป็นวิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเมื่อพบกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในช่วงเวลาจัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเหล่านี้สะดวกในการให้สัมภาษณ์ คณะนักวิจัยจะดำเนินการสัมภาษณ์ทันที
- (5) วิธีการสัมภาษณ์โดยมีแนวทางกำหนดไว้ล่วงหน้า โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง

9 อำเภอ ดังนี้

ตารางที่ 3.1 ผู้ให้ข้อมูลหลักของขอบเขตการวิจัย

ผู้กลุ่มให้ข้อมูลหลัก	เนื้อหา
1. ประชาชนในพื้นที่ที่ประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมประเภทต่างๆ	ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชน แนวทางการจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล
2. ผู้นำขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล ประกอบด้วย ประธานเครือข่ายสิ่งแวดล้อมประจำอำเภอ หรือ นายกอบต. หรือ นายกเทศบาลตำบลหรือผู้บริหารอื่นๆ ที่รับผิดชอบในการกำหนดนโยบายด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของตำบล	ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนแนวทางการจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล
3. บุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลที่รับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อม	ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนแนวทางการจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ดังนี้

- (1) อ่านข้อมูลจากบันทึกภาคสนามและจับประเด็น
- (2) เปลี่ยนประเด็นเป็นรหัสข้อมูล
- (3) จัดกลุ่มข้อมูล
- (4) เชื่อมโยงข้อมูลกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
- (5) ขยายความเพื่อหาความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ
- (6) หาความหมายของข้อมูลที่วิเคราะห์เชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ แล้ว

(7) หาข้อสรุปสภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อมและปัญหาสิ่งแวดล้อมของอปท. ระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

1.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล จะนำเสนอในรูปแบบความเรียงและแผนภาพ ประกอบการอธิบายสภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อม และปัญหาสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลก

2. วิธีดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ รวบรวมองค์ความรู้และแนวปฏิบัติ ที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

1) ตารางสังเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลจากแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ

2) แนวคำถามในการสัมภาษณ์

3) บันทึกข้อมูลภาคสนาม (Field Notes)

2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) เนื้อหาของข้อมูลที่เก็บรวบรวม ประกอบด้วย

(1) แนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยต่างๆ ดังนี้

- แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชน
- แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น

- แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

(2) องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล

2) ประเภทของข้อมูลที่เก็บรวบรวม ประกอบด้วย

(1) ข้อมูลจากเอกสาร รายงานต่างๆ

(2) ข้อมูล หรือพฤติกรรมที่มีลักษณะเป็นการบอกเล่า หรือรายงาน

(3) ข้อมูลหรือพฤติกรรมที่เป็นจริง

(4) ข้อมูลหรือพฤติกรรมเชิงอนุมาน

3) วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

(1) วิจัยเอกสาร ขั้นตอนนี้จะศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยต่างๆ ร่วมกับ ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมงานตามวัตถุประสงค์ที่ 1 ดังนี้

- แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชน
- แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น

- แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

- (2) วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมด้วยการเข้าร่วมสังเกตการณ์ประชุมต่างๆ ของ คณะทำงานด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของ อปท.ระดับตำบล
- (3) วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ ของ อปท.ระดับตำบล
- (4) วิธีการสัมภาษณ์โดยไม่มีแนวทางกำหนดไว้ล่วงหน้า ซึ่งเป็นวิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเมื่อพบกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในช่วงเวลาจัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ และกลุ่มผู้ให้ ข้อมูลสำคัญเหล่านี้สะดวกในการให้สัมภาษณ์ คณะนักวิจัยจะดำเนินการสัมภาษณ์ทันที
- (5) วิธีการสัมภาษณ์โดยมีแนวทางกำหนดไว้ล่วงหน้า โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 9 อำเภอ ดังนี้

ตารางที่ 3.2 แสดงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้กลุ่มให้ข้อมูลหลัก	เนื้อหา
2. ผู้นำขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล ประกอบด้วย ประธานเครือข่ายสิ่งแวดล้อมประจำ อำเภอ หรือ นายก อบต. หรือ นายกเทศบาลตำบล หรือ ผู้บริหารอื่นๆ ที่รับผิดชอบในการกำหนดนโยบายด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของตำบล	องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ ในการจัดการสิ่งแวดล้อม
3. บุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลที่รับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อม	องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ ในการจัดการสิ่งแวดล้อม

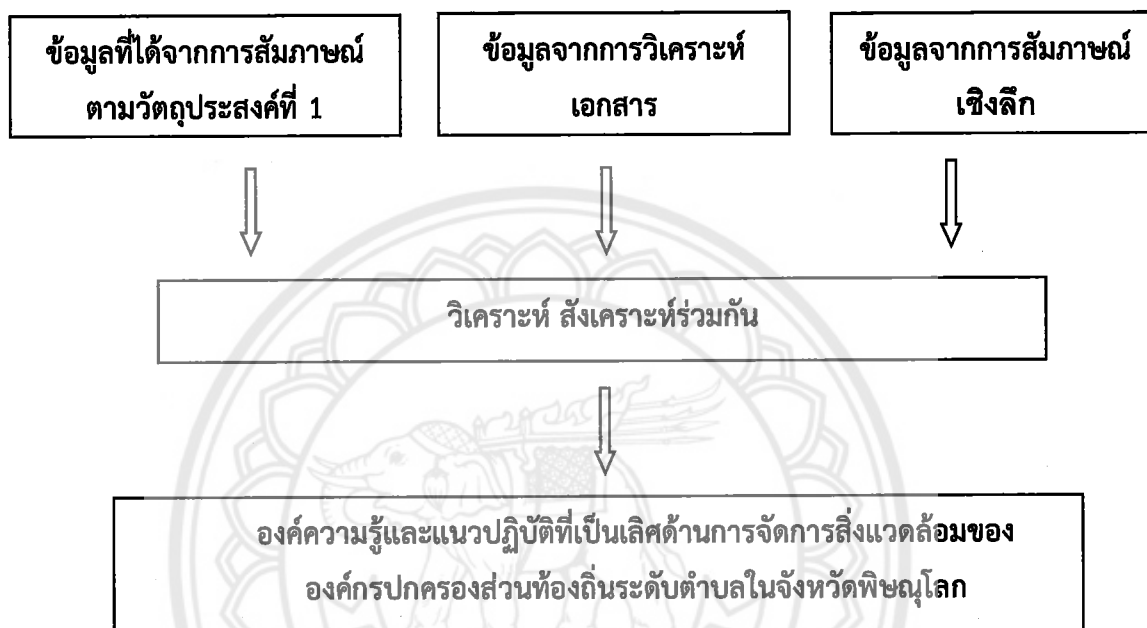
2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ดังนี้

- (1) อ่านข้อมูลจากบันทึกภาคสนามและจับประเด็น
- (2) เปลี่ยนประเด็นเป็นรหัสข้อมูล
- (3) จัดกลุ่มข้อมูล
- (4) เชื่อมโยงข้อมูลกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
- (5) ขยายความเพื่อหาความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ
- (6) หาความหมายของข้อมูลที่วิเคราะห์เชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ แล้ว
- (7) หาข้อสรุปสภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อมและปัญหาสิ่งแวดล้อมของอปท. ระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

2.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล จะนำเสนอในรูปแบบความเรียงและแผนภาพ ประกอบการอธิบายผลที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

(1) ผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์ รวบรวมองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

(2) องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลกที่ได้จากการรวบรวม วิเคราะห์สังเคราะห์ จากข้อมูลเชิงปริมาณตามวัตถุประสงค์ที่ 1 ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการวิเคราะห์เอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกตามวัตถุประสงค์ที่ 2 ดังแผนภาพ

แผนภาพที่ 3.1 แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพตามวัตถุประสงค์ที่ 2 ของการวิจัย

3. วิธีดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อสร้างกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

1) ร่าง “กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของอปท.ระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก”

2) แนวทางการสนทนากลุ่ม

3) บันทึกการสนทนากลุ่ม

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) เนื้อหาของข้อมูลที่เก็บรวบรวม ประกอบด้วย

(1) “กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก”

(2) รายงานการวิจัย เรื่อง กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

2) ประเภทของข้อมูลที่เก็บรวบรวม ประกอบด้วย

- (1) ข้อมูลจากเอกสาร รายงานต่างๆ
- (2) ข้อมูล หรือพฤติกรรมที่มีลักษณะเป็นการบอกเล่า หรือรายงาน
- (3) ข้อมูลหรือพฤติกรรมที่เป็นจริง
- (4) ข้อมูลหรือพฤติกรรมเชิงอนุมาน

3) วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

(1) ยกร่าง “กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของอปท.ระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก”

ผู้วิจัยนำองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลกที่ได้จากวัตถุประสงค์ที่ 2 มายกร่าง “กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก”

(2) สันทนาการกลุ่ม

ผู้วิจัยจัดการสันทนาการกลุ่มโดยใช้ผู้เข้าร่วมสันทนาการกลุ่ม ร่วมกันอภิปรายร่าง “กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก” โดยผู้วิจัยจะมีบทบาทเป็นผู้ดำเนินการสันทนาการกลุ่มที่สร้างบรรยากาศที่เปิดกว้าง เป็นมิตร ผ่อนคลายโดยมีหลักการสำคัญในการดำเนินกิจกรรมนี้ คือ

- (1) เคารพซึ่งกันและกัน ทุกคนมีความสำคัญเท่าเทียมกัน
- (2) รับฟังอย่างลึกซึ้ง
- (3) พิจารณาอย่างลึกซึ้งไม่ด่วนสรุป
- (4) ทุกคนมีสิทธิ เสรีภาพในเวทีนี้อย่างเสมอภาคกัน

ผู้เข้าร่วมสันทนาการกลุ่ม คือ ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง ประกอบด้วยตัวแทนจากกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ ดังแสดงในตารางที่ 3.3

ตารางที่ 3.3 แสดงกลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนา

กลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนา	เนื้อหา
1. ตัวแทนประชาชนในพื้นที่ที่ประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมประเภทต่างๆ	อภิปรายร่าง “กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก”
2. ตัวแทนผู้นำขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล ประกอบด้วย ประธานเครือข่ายสิ่งแวดล้อมประจำอำเภอ หรือ นายกอบต. หรือ นายกเทศบาลตำบล หรือ ผู้บริหาร อื่นๆ ที่รับผิดชอบในการกำหนดนโยบายด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของตำบล	อภิปรายร่าง “กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก”
3. ตัวแทนบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลที่รับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อม	อภิปรายร่าง “กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก”

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ดังนี้

- (1) อ่านข้อมูลจากบันทึกภาคสนามและจับประเด็น
- (2) เปลี่ยนประเด็นเป็นรหัสข้อมูล
- (3) จัดกลุ่มข้อมูล
- (4) เชื่อมโยงข้อมูลกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
- (5) ขยายความเพื่อหาความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ
- (6) หาความหมายของข้อมูลที่วิเคราะห์เชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ แล้ว
- (7) หาข้อสรุปสภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อมและปัญหาสิ่งแวดล้อมของอปท.

ระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

3.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล จะนำเสนอในรูปแบบความเรียงและแผนภาพ

ประกอบการอธิบายผลที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

(1) กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก ที่เกิดจากการรวบรวม สกัด วิเคราะห์สังเคราะห์องค์ความรู้ แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก มาใช้เพื่อพัฒนาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลต่อไป

(2) รายงานการวิจัย เรื่อง กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

4. การตรวจสอบข้อมูล

งานวิจัยนี้ใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) คือ การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆกันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน โดยในงานวิจัยนี้ใช้วิธีรวบรวมข้อมูล คือ การสังเกต การสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ แนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ ร่วมกัน

5. แนวทางการขับเคลื่อนผลการวิจัยสู่การใช้ประโยชน์ในชุมชน (งานขยายผล)

เนื่องจากงานวิจัยนี้มุ่งหวังให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่เป็นรูปธรรม จึงได้กำหนดแนวทางการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศขับเคลื่อนผลการวิจัยสู่การใช้ประโยชน์ในชุมชนภายหลังเสร็จสิ้นโครงการวิจัย ดังนี้

ตารางที่ 3.4 แนวทางการถ่ายทอดขับเคลื่อนผลการวิจัยสู่การใช้ประโยชน์ในชุมชนภายหลังเสร็จสิ้นโครงการวิจัย

ลำดับ	ผลการวิจัยที่จะนำไปขับเคลื่อนสู่การใช้ประโยชน์ในชุมชน	วิธีการขับเคลื่อน	กลุ่มเป้าหมาย
1	กระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม	1. ผู้วิจัยร่วมเป็นคณะทำงานด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมกับคณะทำงานของชุมชน 2. ผู้วิจัยถ่ายทอดกระบวนการฯ สู่ชุมชนผ่านเวทีต่างๆ 3. ผู้วิจัยเผยแพร่กระบวนการฯ ในงานประชุมวิชาการ	1. ผู้นำชุมชน 2. บุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล 3. ครูและนักเรียนในชุมชน 4. ประชาชนทั่วไปในชุมชน 5. กลุ่มนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง 6. สื่อท้องถิ่น
2	กระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมบนฐานความรู้	1. ผู้วิจัยร่วมเป็นคณะทำงานด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมกับคณะทำงานของชุมชน 2. ผู้วิจัยถ่ายทอด	1. ผู้นำชุมชน 2. บุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล 3. ครูและนักเรียนในชุมชน 4. ประชาชนทั่วไปในชุมชน

ตารางที่ 3.4 (ต่อ)

ลำดับ	ผลการวิจัยที่จะนำไป ขับเคลื่อนสู่การใช้ประโยชน์ ในชุมชน	วิธีการขับเคลื่อน	กลุ่มเป้าหมาย
		กระบวนการฯ สู่ชุมชนผ่าน เวทีต่างๆ	5. กลุ่มนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง
3		1. ผู้วิจัยร่วมเป็น คณะทำงานด้านการจัดการ สิ่งแวดล้อมกับคณะทำงาน ของชุมชน 2. ผู้วิจัยถ่ายทอด กระบวนการฯ สู่ชุมชนผ่าน เวทีต่างๆ	1. ผู้นำชุมชน 2. บุคลากรของ อปท.ระดับ ตำบล 3. ครูและนักเรียนในชุมชน 4. ประชาชนทั่วไปในชุมชน 5. กลุ่มนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง
4	กระบวนการจัดการ สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน	1. ผู้วิจัยถ่ายทอด กระบวนการฯ สู่ชุมชนใน รูปแบบของชุดการเรียนรู้ สำหรับนักเรียนและผู้นำ ชุมชน 2. กิจกรรมการเรียนรู้ใน โรงเรียนร่วมกับชุมชน	1. ผู้นำชุมชน 2. บุคลากรขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นระดับตำบล 3. ครูและนักเรียนในชุมชน 4. ประชาชนทั่วไปในชุมชน
5	ข้อเสนอเชิงนโยบายในด้าน กระบวนการถ่ายทอดความรู้ และแนวปฏิบัติด้านการจัดการ สิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นระดับตำบล	1. ผู้วิจัยถ่ายทอด กระบวนการฯ สู่ชุมชนผ่าน เวทีต่างๆ	1. กลุ่มผู้กำหนดนโยบาย 2. ผู้นำชุมชน 3. บุคลากรขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นระดับตำบล 4. ประชาชนทั่วไปในชุมชน 5. สื่อท้องถิ่น

บทที่ 4 ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “กระบวนการการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีการวิจัยประกอบด้วย การค้นคว้าข้อมูลข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิจากการเก็บข้อมูลในพื้นที่โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. เพื่อการสำรวจสภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อมและปัญหาสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ รวบรวมองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก
3. เพื่อสร้างกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในด้านการรองครปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 สภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อม และปัญหาสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลก

จากการสำรวจสภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อมและปัญหาสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลกด้วยวิธีการรวบรวมข้อมูล 2 วิธีการประกอบด้วย

การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ด้วยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 9 อำเภอ ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้นำของ อปท.ระดับตำบล เช่น ประธานเครือข่ายสิ่งแวดล้อมประจำอำเภอ นายกอบต. นายกเทศบาลตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น **กลุ่มบุคลากร อปท.ระดับตำบล**ที่รับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อม และ**กลุ่มประชาชนในพื้นที่** ทั้ง 9 อำเภอในจังหวัดพิษณุโลก

การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ จากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องใน 2 ประเด็นหลัก คือ สภาพปัจจุบันและปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนและแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน

หลังจากได้ข้อมูลที่ครอบคลุมประเด็นสภาพปัจจุบันและปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนและแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนจากแหล่งข้อมูลทั้งสองประเภทแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลเหล่านี้มาวิเคราะห์ พบว่า

1.1 สภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ในจังหวัดพิษณุโลก จำแนกตามประเภทของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า

1.1.1 สภาพปัจจุบันของการจัดการทรัพยากรป่าไม้

จังหวัดพิษณุโลกมีพื้นที่ 10,815.85 ตารางกิโลเมตร ในช่วงปี พ.ศ. 2548-2552 เกิดการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าไม้ ดังนี้ คือ ปี พ.ศ.2548 มีพื้นที่ป่าไม้ 3,875.54 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 36.31 ของพื้นที่ทั้งหมด ปี พ.ศ.2549 มีพื้นที่ป่าไม้ลดลงเหลือ 3,820.79 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 35.33 ของพื้นที่ทั้งหมด แต่ในปี พ.ศ.2552 มีพื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้น คือ 3,927.04 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 36.30 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยลักษณะส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณผสมป่าดิบแล้ง ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ไม้สัก ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้รัง (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3, 2560) ซึ่งจะเห็นได้ว่า ทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดพิษณุโลกเริ่มมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2552 เป็นต้นมา

นอกจากนั้นจากการสำรวจพื้นที่ป่าในปี พ.ศ.2557 และปี พ.ศ.2558 ของสำนักงานจัดการที่ดินป่าไม้ (2559) พบว่า จังหวัดพิษณุโลกมีพื้นที่ป่าในปี พ.ศ.2557 จำนวน 2,394,712.33 ไร่ ในปี พ.ศ. 2558 จำนวน 2,416,729.76 ไร่ เพิ่มขึ้น 22,017.43 ไร่ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลการสำรวจของสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 ที่รายงานไว้ข้างต้น ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 พื้นที่ป่าไม้และการเปลี่ยนแปลงป่าไม้ จังหวัดพิษณุโลก พ.ศ. 2553 – 2558

จังหวัด	พื้นที่ป่า (ไร่)		การเปลี่ยนแปลง (+/-)	
	ปี 2557	ปี 2558	ไร่	ร้อยละ
พิษณุโลก	2,394,712.33	2,416,729.76	22,017.43	0.92

ที่มา: สำนักจัดการที่ดินป่าไม้ (อ้างถึงในสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560)

1.1.2 ทรัพยากรน้ำ

จังหวัดพิษณุโลกมีแหล่งน้ำผิวดิน 2 กลุ่มน้ำหลัก คือ กลุ่มน้ำยม และกลุ่มน้ำน่าน โดยมีหนอง บึง และคลองสายสำคัญๆ มากมายที่เกิดขึ้นกระจายอยู่ทั่วไปไหลรวมลงสู่กลุ่มน้ำทั้งสอง แหล่งน้ำที่สำคัญคือ แม่น้ำยม และแม่น้ำน่าน มีแม่น้ำ ห้วย ลำธาร คลอง 868 สาย ซึ่งในจำนวนนี้มีที่ใช้งานได้ในฤดูแล้ง 813 สาย มีหนอง บึง 415 แห่ง มีสภาพใช้งานได้ในฤดูแล้ง 17 แห่ง และอื่นๆ 60 แห่ง ที่มีสภาพใช้ได้ในฤดูแล้ง 56 แห่ง นอกจากนั้นยังมีแหล่งน้ำใต้ดินที่มาจากแหล่งน้ำในบริเวณที่มีหินเนื้อภูพานและหินเนื้อละเอียด ซึ่งพบได้ทั่วไปในพื้นที่ของจังหวัด โดยแหล่งน้ำใต้ดินที่สมบูรณ์ที่สุดของจังหวัดอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านและที่ราบลุ่มแม่น้ำยม บริเวณที่เป็นหินเนื้อพูน บริเวณนี้เป็นที่ราบที่เกิดจากตะกอนลำน้ำและตะกอนเชิงเขา ดังรายละเอียดดังนี้ (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3, 2560)

1) แหล่งน้ำผิวดิน โดยจังหวัดพิษณุโลก ประกอบไปด้วย 2 กลุ่มน้ำหลักด้วยกัน คือ กลุ่มน้ำยมและกลุ่มน้ำน่าน โดยมีหนอง บึงและคลองสายสำคัญ มากมายที่เกิดกระจายอยู่ทั่วไปไหลรวมสู่กลุ่มน้ำทั้งสอง โดยมีแหล่งน้ำที่สำคัญ คือ แม่น้ำยม และแม่น้ำน่าน มีแม่น้ำ ห้วยลำธาร คลอง 868 สาย ซึ่งในจำนวนนี้มีที่ใช้งานได้ในฤดูแล้ง 813 สาย มีหนอง บึง 415 แห่ง มีสภาพใช้งานได้ในฤดูแล้ง 17 แห่ง และอื่นๆ 60 แห่ง ที่มีสภาพใช้ในฤดูแล้ง 56 แห่ง

(1) แม่น้ำน่าน เป็นแม่น้ำสำคัญที่สุดของจังหวัด มีต้นกำเนิดอยู่ทางภาคเหนือ ตอนบนบริเวณเทือกเขาผีปันน้ำ ทิวเขาหลวงพระบางและทิวเขาเพชรบูรณ์ ไหลลงมาทางใต้จังหวัดน่าน อุดรดิตถ์และเขตจังหวัดพิษณุโลกทางตอนเหนือบริเวณบ้านโคกเทียม อำเภอพรหมพิราม ไหลแบ่งครึ่งเขตอำเภอเมืองพิษณุโลก ผ่านอำเภอบางกระพุ่มแล้ว ออกพ้นเขตจังหวัดที่บ้านนามคลี อำเภอบางกระพุ่ม ความยาวของแม่น้ำในเขตจังหวัดพิษณุโลก 127.5 กิโลเมตร

(2) แม่น้ำยม มีต้นกำเนิดในภาคเหนือเช่นเดียวกับแม่น้ำน่าน ไหลผ่านจังหวัดแพร่ สุโขทัย เข้าเขตจังหวัดพิษณุโลกในเขตที่ราบบ้านท่าช้าง ไหลผ่านท้องที่อำเภอบางระกำ ออกพ้นเขตจังหวัดพิษณุโลกที่บ้านวังสะพุง อำเภอบางระกำ แม่น้ำยมมีคลองสาขาหลายแห่ง มีปลาน้ำจืดชุมชุม เช่น คลองบางแก้ว คลองวังแร่ คลองกรุกกรัก และคลองหนองขาม

(3) แม่น้ำแควน้อย มีต้นกำเนิดอยู่ที่ภูเขาไก่ห้วย ไหลผ่านภูเขาและทุ่งนาในเขตอำเภอชาติตระการ นครไทย วัดโบสถ์ พรหมพิราม มาบรรจบกับแม่น้ำที่บ้านแสงดาว เขตอำเภอเมืองพิษณุโลก มีความยาว 185 กิโลเมตร เป็น แม่น้ำที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตร

2) แหล่งน้ำใต้ผิวดิน ของจังหวัดพิษณุโลก ได้มากจากแหล่งน้ำในบริเวณที่มีหินเนื้อปูนและหินเนื้อละเอียด ซึ่งพบได้ทั่วไปในพื้นที่ของจังหวัด โดยแหล่งน้ำใต้ดินที่สมบูรณ์ที่สุดของจังหวัดอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านและที่ราบลุ่มแม่น้ำยม บริเวณที่เป็นหินเนื้อปูน บริเวณนี้เป็นราบที่เกิดจากตะกอนลำน้ำและตะกอนเชิงเขา จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า จังหวัดพิษณุโลกเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรน้ำอุดมสมบูรณ์

1.1.3 ทรัพยากรแร่

จังหวัดพิษณุโลกเป็นพื้นที่ที่พบแร่ธาตุที่สำคัญสามารถพัฒนาใช้ในเชิงเศรษฐกิจไม่มากนัก ประกอบด้วย แร่ควอตซ์ ที่อำเภอวังทอง หินอ่อน ที่อำเภอเนินมะปราง และถ่านหิน ที่เขตรอยต่อ ระหว่างอำเภอเมืองกับอำเภอวังทอง นอกจากนั้นยังมีการค้นพบแคลไซต์ และไบโรไทต์ แต่มีปริมาณไม่มากพอในเชิงเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรแร่ธาตุนั้นยังไม่มีมีการสัมปทานแต่อย่างใด มีเพียงการสัมปทานขุดหินปูนในเขตอำเภอเนินมะปรางขึ้นมาใช้เพื่อการก่อสร้างเท่านั้น (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3, 2560)

นอกจากนั้นยังมีการค้นพบแหล่งน้ำมันดิบ และก๊าซธรรมชาติที่ตำบลปรีอกระเทียม อำเภอบางระกำ ซึ่งอยู่ติดกับอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งผลการสำรวจเจาะพบน้ำมันดิบและก๊าซธรรมชาติที่มีปริมาณน้ำมันออก 500 บาร์เรลต่อวันและก๊าซธรรมชาติออกมาประมาณ 40,000 ลูกบาศก์ฟุตต่อวัน (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3, 2560)

1.1.4 การใช้ที่ดิน

ลักษณะดิน โดยทั่วไปในจังหวัดพิษณุโลก จำแนกได้ ดังนี้ (รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงการเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการและจัดความสำคัญการลงทุนเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมจังหวัดพิษณุโลก, 2559)

- 1) ดินตะกอน บริเวณสองฝั่งแม่น้ำน่านและแม่น้ำยม เขตอำเภอพรหมพิราม อำเภอเมืองพิษณุโลก อำเภอบางกระทุ่ม และอำเภอบางระกำ
- 2) ดินร่วนกึ่งปนทราย ปรากฏอยู่บริเวณตอนเหนือของอำเภอพรหมพิราม และทางทิศตะวันออกของอำเภอเมือง และอำเภอบางกระทุ่ม
- 3) ดินลูกรังปน ปรากฏทางทิศตะวันออกของอำเภอพรหมพิราม ทางทิศตะวันตกและทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอบางกระทุ่ม
- 4) ดินร่วนและดินทรายที่มีการระบายน้ำได้ดี ปรากฏอยู่ใน อำเภอพรหมพิราม อำเภอวังทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก อำเภอบางกระทุ่ม และอำเภอเนินมะปราง
- 5) ดินที่มีหินปูนและดินตื้น พบกระจายอยู่ในเขต อำเภอชาติตระการ อำเภอนครไทย และอำเภอวังทอง
- 6) ดินเหนียวและดินร่วนที่มีการระบายน้ำได้ดี เนื้อดินปนทรายและมีเนื้อดิน ละเอียดหรือหยาบปานกลางอยู่ในชั้นดินล่าง ส่วนใหญ่ใช้ปลูกพืชไร่ภายในเขตที่ราบของ หุบเขาทรัพย์ไพรวัลย์ อำเภอวังทอง อำเภอชาติตระการ อำเภอนครไทย และตอนเหนือของอำเภอวัดโบสถ์
- 7) ดินที่เกิดตามที่สูงชัน เป็นดินตื้นที่มีหินปูนอยู่มาก พบกระจายทั่วไปตามเขตภูเขาสูงและที่ราบสูงในเขต อำเภอชาติตระการ อำเภอนครไทย อำเภอวัดโบสถ์ อำเภอวังทองและอำเภอเนินมะปราง โดยเป็นหินที่มีป่าไม้ปกคลุม โดยมีรายละเอียดการใช้ที่ดิน ดังนี้

ตารางที่ 4.2 การใช้ที่ดินจังหวัดพิษณุโลก ปี พ.ศ.2559

ประเภทการใช้ที่ดิน	เนื้อที่	
	ไร่	ร้อยละ
พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง	357,813	5.31
พื้นที่เกษตรกรรม	3,509,284	51.90
พื้นที่นา	1,816,252	26.88
พืชไร่	1,042,973	15.42
ไม้ยืนต้น	466,807	6.90
ไม้ผล	166,939	2.47
พืชสวน	3,462	0.04
ไร่มุมนเวียน	165	-
ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์และโรงเรือนเลี้ยงสัตว์	8,495	0.13
สถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	12	-
เกษตรผสมผสาน/ไร่นาสวนผสม	4,005	0.06
พื้นที่ป่าไม้	174	-
พื้นที่น้ำ	2,591,432	38.33
พื้นที่เบ็ดเตล็ด	119,199	1.77
รวม	6,759,909	100.00

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดิน, 2559

1.1.5 การจัดการขยะ

สภาพปัจจุบันของการจัดการขยะในจังหวัดพิษณุโลก จากการสำรวจข้อมูลขยะของสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค 3 (2560) พบว่า ในปี พ.ศ.2559 จังหวัดพิษณุโลกมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จำนวน 102 แห่ง ปริมาณขยะที่เกิดขึ้น 893.56 ตัน/วัน จำนวน อปท.ที่มีการให้บริการจัดการขยะ 33 แห่ง จำนวน อปท. ที่ไม่มีการให้บริการจัดการขยะ จำนวน 69 แห่ง ปริมาณขยะที่กำจัดถูกต้อง 306.32 ตัน/วัน ปริมาณขยะที่กำจัดไม่ถูกต้อง 379.39 ตัน/วัน ขยะที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ 207.85 ตัน/วัน แต่ไม่มีปริมาณขยะสะสมที่ยังไม่ได้กำจัด

ในด้านสถานสถานที่กำจัดขยะมูลฝอย พบว่า จังหวัดพิษณุโลกมีสถานี่จัดการขยะมูลฝอย จำนวน 19 แห่ง ซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก เทศบาลตำบลนครไทย ตำบลท่าโพธิ์ ตำบลวังทอง เทศบาลตำบลบ้านใหม่ เทศบาลตำบลวังทอง เทศบาลตำบลพรหมพิราม เทศบาลตำบลวัดโบสถ์ เทศบาลตำบลป่าแดง เทศบาลตำบลบ้านแยง เทศบาลตำบลเนินกุ่ม เทศบาลตำบลบางกระทุ่ม เทศบาลตำบลปลัก

แรต องค์การบริหารส่วนตำบลท่าสะแก องค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม องค์การบริหารส่วนตำบลแก่งโสภา องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกร่าง องค์การบริหารส่วนตำบลท่าตาล เทศบาลตำบลบางระกำ ทั้งหมดเป็นสถานที่กำจัดขยะที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ

จากการสำรวจวิธีการกำจัดขยะมูลฝอยของจังหวัดพิษณุโลกในปี 2560 พบว่า มีปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้น 897 ตัน/วัน ปริมาณขยะมูลฝอยที่ถูกจัดถูกต้อง 306 ตัน/วัน โดยกำจัดด้วยวิธีการกำจัดแบบฝังกลบ/เทกองแบบควบคุม/MBT ซึ่งถูกต้องตามหลักวิชาการ ปริมาณขยะมูลฝอยที่ไม่ถูกต้อง 383 ตัน/วัน ปริมาณขยะมูลฝอยที่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ 208 ตัน/วัน (กรมควบคุมมลพิษ, 2561) ปริมาณขยะมูลฝอยที่ได้รับการจัดการ 514.17 ตัน/วัน คิดเป็นร้อยละ 57.54 ปริมาณขยะมูลฝอยที่ได้รับการจัดการทั้งสิ้น 107,732.49 ตัน (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค 3, 2560)

นอกจากนั้นจากรายงานสถานการณ์สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยชุมชนของประเทศไทย ปี พ.ศ.2560 พบว่า จังหวัดพิษณุโลกเป็นจังหวัดที่มีปัญหาขยะมูลฝอยตกค้างในสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยที่ดำเนินการไม่ถูกต้อง 6,817 ตัน ปริมาณขยะมูลฝอยที่ไม่ถูกต้องเฉลี่ย 383 ตัน/วัน ซึ่งอยู่ในอันดับที่ 56 ของประเทศไทย โดยมีปริมาณขยะมูลฝอยตกค้าง จำแนกตามตำบลได้ดังนี้

ตารางที่ 4.3 ปริมาณขยะมูลฝอยตกค้างของจังหวัดพิษณุโลก

ชื่อสถานที่กำจัด/สถานีนีขนถ่าย	ผู้ดำเนินการ	ปริมาณขยะมูลฝอยที่ตกค้าง (ตัน)
เทศบาลตำบลป่าแดง	เทศบาลตำบลป่าแดง	180
เทศบาลตำบลบ้านแยง	เทศบาลตำบลบ้านแยง	45
องค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระท้าว	องค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระท้าว	270
เทศบาลตำบลเนินกุ่ม	เทศบาลตำบลเนินกุ่ม	720
องค์การบริหารส่วนตำบลท่าตาล	องค์การบริหารส่วนตำบลท่าตาล	720
เทศบาลตำบลบางกระทุ่ม	เทศบาลตำบลบางกระทุ่ม	450
องค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม	องค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม	300
เทศบาลตำบลปลักแรด	เทศบาลตำบลปลักแรด	240
เทศบาลตำบลวังฆ้อง	เทศบาลตำบลวังฆ้อง	157
องค์การบริหารส่วนตำบลแก่งโสภา	องค์การบริหารส่วนตำบลแก่งโสภา	1,350
เทศบาลตำบลวัดโบสถ์	เทศบาลตำบลวัดโบสถ์	2,385

ที่มา: กรมควบคุมมลพิษ, 2561

1.2 ปัญหาสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลก

จากศึกษาสภาพปัจจุบันของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่กล่าวมาข้างต้น 5 ประเภท คือ ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรแร่ การใช้ที่ดิน และการจัดการขยะ ด้วยวิธีการรวบรวมข้อมูล ทัศนศึกษาและข้อมูลปฐมภูมิ คือ การลงพื้นที่สำรวจชุมชนและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักกลุ่มต่างๆ พบว่า จังหวัดพิษณุโลกประสบปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลัก 3 ด้านคือ ด้านทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ และการจัดการขยะ ดังนี้

1.2.1 ปัญหาด้านทรัพยากรป่าไม้

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า พื้นที่ป่าของจังหวัดพิษณุโลกมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นอย่างช้าๆ กล่าวคือ เพิ่มขึ้นไม่มาก แต่มีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันในบางพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกก็ยังคงเป็นพื้นที่ที่ประสบปัญหาในด้านทรัพยากรป่าไม้ โดยปัญหาหลักที่พบในด้านนี้คือ ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า ซึ่งมีสาเหตุมาจากการไม่มีที่ดินทำกินจึงบุกรุกป่าเพื่อทำการเกษตร การขาดความรู้ความเข้าใจกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้และแนวเขตป่าสงวน และการเลือกปฏิบัติในการบังคับใช้กฎหมายในเรื่องการบุกรุกป่า ซึ่งสภาพปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนมาจากการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 3 กลุ่ม ดังนี้

(1) การไม่มีที่ดินทำกินจึงบุกรุกป่าเพื่อทำการเกษตร โดยนายทุนจากนอกพื้นที่และประชาชนในพื้นที่ที่อยู่บริเวณใกล้เคียงพื้นที่ป่าไม้ เนื่องจากไม่มีที่ดินทำกิน เพราะที่ดินที่ทำกินดั้งเดิมอยู่ในเขตป่าสงวน ส่งผลให้พวกเขาถูกสั่งให้อพยพออกมาอยู่ในชุมชน

“ นายทุนบุกรุกป่า ชาวบ้านต่อต้านจนเสียผู้นำชุมชนไปคนนึง จนปัจจุบันมีการขึ้นแนวเขตป่าชุมชน 6,600 กว่าไร่ ชาวบ้านที่ทำกินด้านบน ถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้ให้ลงมา แต่กลุ่มนายทุนขึ้นบุกรุก ชุมชนต่อต้านโดยใช้คณะกรรมการหมู่บ้านปล่อยให้เป็นป่าอย่างพาราไม่ได้ เพราะชาวบ้านไม่สามารถหาของป่าได้ ยังไม่มีการชี้แนวเขตที่ชัดเจน”

ผู้นำชุมชนคนที่ 5 สัมภาษณ์วันที่ 8 มีนาคม 2561

“ชาวบ้านที่ทำกินด้านบนถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้ให้ลงมา และกลุ่มนายทุนขึ้นไปบุกรุก ชุมชนต่อต้านโดยใช้คณะกรรมการหมู่บ้าน ปล่อยให้เป็นป่าอย่างพาราไม่ได้ เพราะชาวบ้านไม่สามารถหาของป่าได้ ยังไม่มีการชี้แนวเขตที่ชัดเจน”

ผู้นำชุมชนคนที่ 6 สัมภาษณ์วันที่ 8 มีนาคม 2561

“เจ้าหน้าที่ป่าไม้ต้องชี้แนวเขตให้ชัดเจน”

ตัวแทนชาวบ้านคนที่ 1 สัมภาษณ์วันที่ 8 มีนาคม 2561

“เมื่อก่อนให้ป่ามาแต่ไม่ได้อำนาจในการเก็บของป่า”

ผู้นำชุมชนคนที่ 1 สัมภาษณ์วันที่ 21 สิงหาคม 2561

(2) การขาดความรู้ความเข้าใจกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้และแนวเขตป่าสงวน

“จริงๆ ควรทำความเข้าใจกับชาวบ้าน เพราะมันก็เป็นปัญหา ต้องมีการชี้แจงให้เข้าใจว่าจะได้ประโยชน์อะไรจากป่า ผ่านการพบปะ ประมาณเมื่อก่อนได้ป่ามาแต่ไม่ได้อำนาจในการเก็บของป่า แต่ตอนนี้แก้ไขกฎหมายให้ชาวบ้านบริหารจัดการป่าของตนเอง ป่า คือ อาหารของชุมชน ต้นไม้ที่เป็นอาหารได้ แต่ถ้าเราเข้าป่าไปไม่รู้ว่าเป็นป่าอะไร เราอยากเข้าป่าทำอะไรได้โดยไม่ผิดกฎหมาย”

ประธานเครือข่ายสิ่งแวดล้อมคนที่ 3 ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 8 มีนาคม 2561

(3) การเลือกปฏิบัติในการบังคับใช้กฎหมายในเรื่องการบุกรุกป่า คือ ปัญหาชาวบ้านมีการต่อต้านกลุ่มนายทุนที่ได้เข้าไปทำกิจการในป่าไม้จึงมีการต่อต้านจากชาวบ้านในพื้นที่จึงเกิดการบาดเจ็บล้มตาย

“การบุกรุกเคยมีนะ ทำให้เกิดการสูญเสียผู้นำจากการต่อต้านการบุกรุกป่า กลุ่มนายทุนขึ้นบุกรุกป่าทำสวนยาง ชุมชนต่อต้านในอดีต แต่ปัจจุบันนี้ป่าในขณะนี้นี้ก็ยังเป็นปัญหา ยังนายทุนปลุกยางพาราแต่ห้ามชาวบ้านทำกิน ไล่ชาวบ้านลงมา แต่นายทุนเข้าไปได้ แต่ถูกจับดำเนินคดีจริง 1 ราย จริงมีการบุกรุกที่แบบไม่มีเอกสารสิทธิ์อยู่อีก สปก.ไม่มาชี้แนวเขตที่แน่นอน พื้นที่ตรงนั้นเป็นป่าแล้วกลับปล่อยให้ สปก. ที่บุกรุกไม่มีเอกสารสิทธิ์อีกเป็น 1000 ไร่”

ผู้นำชุมชนคนที่ 5 สัมภาษณ์วันที่ 8 มีนาคม 2561

1.2.2 ปัญหาด้านทรัพยากรน้ำ

(1) ปัญหาการพังทลายของหน้าดิน เป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจากปัจจุบันมีการพังทลายของหน้าดินที่อยู่บริเวณใกล้น้ำหรือพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้านในชุมชนในอำเภอต่างๆ การสร้างฝายด้วยการใช้คอนกรีต ในปัจจุบันอาจจะใช้เวลานานในการดำเนินการ อีกทั้งทางด้านงบประมาณก็อาจจะไม่ทั่วถึงพื้นที่ห่างไกล จึงจำเป็นต้องมีการสร้างฝายที่เป็นฝายชะลอน้ำจากธรรมชาติ โดยวิธีการปลูกต้นไม้หรือนำต้นไผ่ และแรงงานชาวบ้านมาช่วยกันทำฝายชะลอน้ำเพื่อให้มีน้ำไว้ใช้ในการทำการเกษตรได้นาน

“เน้นการสร้างฝายไม้แทนการใช้คอนกรีต ฝายมีชีวิตจากต้นไม้เป็นฝาย และกอไผ่โตขึ้นจะเป็นฝายมีชีวิต รากไผ่จะยึดหน้าดิน แนวคิดนี้ได้มาจากการสังเกต ต้นไผ่ ตั้งแต่เด็กๆ ต้นไผ่ยึดทั้งหน้าดิน ชะลอการไหลของน้ำได้ดีและปลูกต้นไม้ที่เป็นพืชคลุมดินได้ดีที่สุด ตอนนี้ก็บอกให้ชุมชนริบทำ ไม่มีงบประมาณ แต่ผู้ใหญ่ต้องเสียสละ ตั้งแต่ซื้อต้นไม้ปลูก อันนี้ขึ้นอยู่กับภาระเสียสละของผู้นำกลับคนในชุมชน”

ประธานเครือข่ายสิ่งแวดล้อมคนที่ 3 ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 8 มีนาคม 2561

“...เน้นการสร้างฝาย ไม่ใช่ฝายคอนกรีต ฝายมีชีวิตจากต้นไม้เป็นฝาย และกอไผ่โตขึ้นจะเป็นฝายมีชีวิต รากไผ่จะยึด ตอนนี่ใช้จิตอาสาช่วยสร้าง อิงธรรมชาติ แนวคิดนี้ได้มาจากการสังเกต ต้นไผ่ ต้นพง ตั้งแต่เด็กๆ ต้นไผ่ยึดทั้งหน้าดินและชะลอการไหลของน้ำได้ดี และปลูกต้นไม้ให้เป็นอาหารนกและพืชคลุมดินได้ดีที่สุด ไม่มีตัดเพราะความเชื่อว่าเป็นไม้มีเจ้าของ ดึงนิเวศกลับมา นก กากลับมากินลูกไทร ตอนนี้ก็บอกให้ชุมชนทำ ไม่มีงบประมาณแต่ผู้นำต้องเสียสละ ตั้งแต่ซื้อเชือกมาผูก อันนี้ขึ้นอยู่กับภาระเสียสละของผู้นำกับคนในชุมชน อาจจะจัดปีละ 2 ครั้งเช่น วันพ่อ วันแม่ ช่วยแม่ปลูกต้นไม้ สร้างฝายช่วยพ่อ ถ่ายรูปคู่เลย ภาพแม่ลูกช่วยกันปลูกต้นไม้ ได้สัก 50 คู่ก็ยั้งดี จะให้ความรู้สึกว่าการปลูกต้นไม้ให้แม่ สร้างฝายให้พ่อ”

ผู้นำชุมชนคนที่ 1 สัมภาษณ์วันที่ 21 สิงหาคม 2561

(2) ปัญหาวัชพืชกีดขวางทางไหลของน้ำ เนื่องจากมีวัชพืชที่เติบโตในน้ำมีปริมาณการเจริญเติบโตมากทำให้เกิดการหนาแน่นของวัชพืช จึงทำให้เกิดอุปสรรคต่อการไหลเวียนของน้ำและการสัญจรของประชาชนในบริเวณนั้นของหลายๆ ตำบลของจังหวัดพิษณุโลก

“น้ำมีปัญหาลึก คือ การบริหารจัดการทางน้ำ ตำบลชุมแสงสงคราม ตำบลท่านางงาม มีปัญหาทางน้ำ จากวัชพืชต่างๆของทางน้ำ หน่วยงานต่างๆจากชลประทานมาช่วยจัดการสิ่งกีดขวางทางน้ำ การขุดลอก”

ผู้นำชุมชนคนที่ 8 ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 15 กรกฎาคม 2561

(3) ปัญหาขาดแคลนน้ำในการทำเกษตร โดยประชาชนในบางพื้นที่ขาดแหล่งน้ำในการทำเกษตรเพาะปลูก เนื่องจากในพื้นที่ไม่มีพื้นที่รองรับน้ำและกักเก็บน้ำไว้ ประชาชนจึงปลูกข้าวไม่ได้ จำเป็นต้องรอดูฤดูกาลที่ฝนตกอย่างเดียว

“น้ำ พื้นที่นี้ไม่ใช่พื้นที่ชลประทานทั้งหมดแต่มี 1 จุดจะรองรับน้ำจากเขื่อนแควน้อย แต่ตำบลเนินกุ่มไม่มีที่กักเก็บน้ำมีปัญหา คือ น้ำแล้งกับน้ำท่วม ปลูกข้าวไม่ได้ต้องรอดฝนอย่างเดียว อยากรู้ได้เขื่อนแต่โดน NGOsต่อต้าน อยู่ในเรื่องที่กำลังตกลงกัน ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร ”

ผู้นำชุมชนคนที่ 9 ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 19 กรกฎาคม 2561

(4) ปัญหาน้ำท่วม ในบางพื้นที่ของจังหวัดพิษณุโลกจะประสบปัญหาน้ำท่วมทุกปี จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการน้ำ ด้วยวิธีการบริหารจัดการน้ำด้วยการนำน้ำมาใช้ประโยชน์ก่อน หรือ “บางระกำโมเดล” ที่เกิดจากการที่ประชาชนสู้กับธรรมชาติด้วยการปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ

“บางระกำโมเดล ที่คนเข้าใจ เรื่องพื้นที่ และน้ำ โดยตัดน้ำเพื่อป้องกัน พื้นที่เศรษฐกิจของจังหวัดสุโขทัย ให้ลงมาในพื้นที่อำเภอบางระกำ ซึ่งวิธีการจัดการคือ ถ้าน้ำมามากเกินไปก็ต้องเร่งระบายลงน้ำ่าน โดยมีวิธีคือการจัดการให้เกษตรกรในพื้นที่ได้น้ำมากขึ้นและน้ำจะท่วมหลังเก็บเกี่ยว พอท่วมก็จะจับปลา...บางระกำโมเดลเกิดจากประชาชนสู้ธรรมชาติและปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ จากปัญหาการแย่งน้ำ ชัดแย้งของประชาชน โดยให้ผู้นำเจรจาและตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำโดยใช้การยอมรับในการเจรจา โดยการใช้ความรู้ ประสบการณ์จากคนรุ่นก่อน ได้บอกเล่าและนำไปสู่ข้อตกลงการเจรจาจนเป็นเรื่องที่พึงพอใจกันทุกฝ่าย นำการบริหารจัดการน้ำออกจากการเมือง”

ประธานเครือข่ายสิ่งแวดล้อมคนที่ 8 ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 10 เมษายน 2561

“ชุมชนบางระกำเน้นประมงในอดีตมากกว่าการทำนา คนฝั่งขวาแม่น้ำยม ตำบลบึงกอก ตำบลหนองกุลา ตำบลบางระกำ ตำบลปลักแรด จะไม่ได้ประโยชน์จากบางระกำโมเดล ความโดดเด่นของบางระกำโมเดล คือ ดึงน้ำมาใช้ประโยชน์ก่อนและสามารถใช้ได้ในอนาคตจะทำประตูดักน้ำอยู่ในระหว่างเจรจาซื้อขายที่เวนคืนขอประตูดักน้ำ ผ่าน EIA...”

ผู้นำชุมชนคนที่ 7 ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 10 เมษายน 2561

(5) ปัญหาการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างไม่ถูกต้องและสิ้นเปลือง

“ชาวบ้านยังใช้น้ำฟุ่มเฟือย ยังไม่ตระหนักว่าน้ำมีคุณค่าขาดจิตสำนึก ปล่อยน้ำทิ้งแต่จะทอดแหเอาปลา ขโมยสายไฟฟ้าในสถานีสูบน้ำ รถไถทำท่อแตกตกไม่รับผิดชอบ ยังขาดความรับผิดชอบต่ออย่างจริงจัง”

ประธานเครือข่ายสิ่งแวดล้อมคนที่ 3 ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 8 มีนาคม 2561

(6) ปัญหาน้ำเสียในชุมชน จากการตรวจสอบคุณภาพแหล่งน้ำผิวดินของกรมควบคุมมลพิษในปี พ.ศ. 2559 พบว่าจังหวัดพิษณุโลกมีปริมาณน้ำเสียที่เกิดขึ้นเฉลี่ย 273,412 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน แต่ปริมาณที่ระบบบำบัดน้ำเสียในพื้นที่สามารถบำบัดได้เพียง 320 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน คิดเป็นร้อยละ ซึ่งถือว่าบำบัดได้น้อยมาก โดยในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีระบบบำบัดน้ำเสีย

เพียง 3 แห่ง คือ เทศบาลนครพิษณุโลก เทศบาลตำบลบางระกำ และเทศบาลตำบลวังทอง (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3, 2560)

1.2.3 ปัญหาด้านการจัดการขยะ

ปัญหาด้านการจัดการขยะขององค์ปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลที่พบ คือ ปัญหาการทิ้งขยะไม่ถูกที่ ปัญหาการคัดแยกขยะ และปัญหาการจัดการขยะ ดังนี้

(1) ปัญหาการทิ้งขยะถูกที่ สาเหตุการทิ้งขยะถูกที่นั้นเนื่องจากการขาดการวางแผนการจัดสถานที่ในการทิ้งขยะแต่ละประเภทอย่างเหมาะสม และเพียงพอต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ผู้นำชุมชนจึงต้องมีการวางแผนในการบริหารจัดการขยะ โดยใช้วิธีการจัดตั้งธนาคารขยะ การรณรงค์ให้หันมาใช้ถุงผ้าแทนถุงพลาสติกในแต่ละหมู่บ้าน มีการออกกฎระเบียบของหมู่บ้าน โดยที่ใครทำผิดจะมีการลงโทษตามกฎหมายระเบียบที่บังคับใช้ และยังมีการสร้างแรงจูงใจในการทิ้งขยะอย่างถูกวิธีโดยลงทะเบียน เก็บสถิติจนถึงสิ้นปีจึงมีการประกาศรายชื่อมอบรางวัล

“ผู้นำต้องกำหนดให้ทุกคนต้องมีธนาคารขยะ เพราะถ้าเขาจะไม่มีใครเอาไปทิ้งหรอก แต่ละคุ้มมี 4 – 5 หลัง แล้วใครไม่ทำตามกฎจะมีการปรับ นอกจากจะใช้กฎบังคับแล้ว ก็ต้องมีการให้รางวัล ใครทำดีก็ลงทะเบียน...ไว้ ถ้าใครทิ้งอะไรเท่าไหนแล้วก็เก็บสถิติแล้วให้รางวัลตอนสิ้นปีประกาศเกียรติคุณ ประกาศเวทีกลาง ส่วนใบประกาศเกียรติคุณตอนนี้ทาง อบต. เป็นคนทำ”

ประธานเครือข่ายสิ่งแวดล้อมคนที่ 2 ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2561

ขยะ รณรงค์เก็บขยะ โดยการจัดการขยะในครัวเรือน และการจัดการขยะเปียก โดยนำไปใส่ปุ๋ยในต้นไม้ ตักกฎ ระเบียบไว้ ถ้าใครไม่ทำตามจะปรับ 500 – 2000 บาท ขยะข้างทาง แล้วก็จะมีคนจากชุมชนอื่น ๆ มาแอบทิ้ง กลังจะทำป้ายไว้นิล ห้ามทิ้งขยะและค่าปรับ

ประธานเครือข่ายสิ่งแวดล้อมคนที่ 2 ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2561

“เรื่องขยะ หมู่บ้านเราก็มีการร่วมมือกับ อบต. โดยมีวิธีการคัดแยกในแต่ละครัวเรือน โดยนำขยะเปียกไปใส่ในถังที่เจาะรู เพื่อที่จะนำไปทำปุ๋ย ส่วนถุงพลาสติกก็นำไปเผาในแต่ละครัวเรือน ชุมชนเราไม่มีรถขยะ ซึ่งเรื่องขยะอยู่ในระดับที่หมู่บ้าน ชุมชนเราจัดการได้ มีพื้นที่ที่ตีรวมกันทิ้ง ซึ่งมันก็มีปัญหาเรื่องของการทิ้งขยะไม่เป็นที่บ้าง เราก็ได้เข้าไปกำราบและตักเตือน และกำลังจะทำอีกและจะลงโทษตามด้วยไม่สนับสนุนกิจกรรมใดๆ”

ผู้นำชุมชนคนที่ 2 ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2561

“ปัญหาหลัก คือ เรื่องขยะ ไม่มีการบริหารจัดการที่ดี เป็นระบบ ไม่มีที่ทิ้งขยะที่รีไซเคิล มีขยะทั้งดีและไม่ดี ไปทิ้งในที่สาธารณะมีการ แต่ก็มีการ อบต.ไปจัดเก็บในจันทร์ พุธ ศุกร์ หลังจากนั้น อบต.ไม่มาจัดเก็บเลยมีปัญหา เช่น แมลงวัน คือ ระบบการบริหารจัดการที่ไม่ดีเลย”

ประธานเครือข่ายสิ่งแวดล้อมคนที่ 8 สัมภาษณ์ 10 กรกฎาคม 2561

(2) ปัญหาการคัดแยกขยะ เนื่องจากประชาชนในบางพื้นที่ยังขาดความรู้ในการคัดแยกขยะ กลุ่มผู้นำชุมชน จึงร่วมกับหน่วยงานต่างๆ วางแผน คิดโครงการต่างๆ เพื่อรองรับปริมาณขยะที่หลากหลายประเภทวมไปถึงการออกกฎระเบียบในการทิ้งขยะ เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการขยะของถูกวิธี และตอบสนองนโยบายของภาครัฐในแต่ละหมู่บ้าน

“การจัดการขยะต้นทาง จากครอบครัว แยกขยะ ขยะเปียก ทำปุ๋ย ส่วนใหญ่ recycle และฝังดิน ขยะอันตรายมีที่ทิ้งรวม ถุงพลาสติก ล้าง ตาก อบต. เป็นตัวกลางรับซื้อใบละ 3 บาท กรมพัฒนาคุณภาพ ห้ามไม่ให้ใช้ กอล่องโฟม ถุงพลาสติก ผู้ใหญ่บ้านในตำบลชาติตระการ ออกกฎของหมู่บ้าน แต่ถ้าไม่ทำตามก็จะมีติดตามคนทิ้งขยะไม่เป็นที่ ถ้าจับได้ปรับ 1000 บาท ปรับ 1000 บาท อบต. เขาก็รับซื้อขยะ ในวันรับเปียยังชีพตัว อบต.สั่งคนมารับซื้อ ปากรอง อำเภอชาติตระการ”

เจ้าหน้าที่ อบต. คนที่ 2 ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2561

“ในปี 59 เรามีการเปิดรับสมัครสมาชิก คราวเรือนจัดการขยะ เริ่มที่ครัวเรือนแรก มี 100 หลังคาเรือน โดยให้เขียนใบสมัครและเก็บสถิติขยะ ทั้งหมู่บ้านจะแยกเป็นขยะต่างๆจากนั้นนำเสนอแข่งกันทุกหมู่บ้านนโยบายประเทศไร้ขยะ ได้ที่ 1 ของตำบลกฎระเบียบ ปกขามใช้ถุงผ้า ล้างวางไว้ ให้ร้านค้าชุมชนเข้าร่วมเป็นนโยบายระดับตำบล ร่วมกันขับเคลื่อนกับนักพัฒนาปีที่แล้วหากมีนวัตกรรมรมนำเสนอมีธนาคารขยะ เน้นการใช้น้ำหมัก”

ผู้นำชุมชนคนที่ 2 ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2561

(3) ปัญหาการจัดการขยะ ซึ่งเป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจากการขาดแหล่งในการกำจัดขยะประเภทต่างๆ โดยเฉพาะขยะติดเชื้อ และประชาชนในบางพื้นที่ขาดความตระหนักในปัญหาที่เกิดจากการกำจัดขยะไม่ถูกวิธี ปัญหาขยะแฝงจากชุมชนอื่นๆ ที่มีการลักลอบนำเข้ามาทิ้งในพื้นที่ การขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ

“ขยะ มีส่วนร่วมไม่ถึง 50% เพราะไม่เข้าใจปัญหาผลกระทบที่ตามมา เขาไม่สามารถนำขยะติดเชื้อใส่รถไปทิ้งตามหัวไร่ ปลายนา เกียจคร้าน...”

ผู้นำชุมชนคนที่ 1 ผู้ให้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์วันที่ 8 กันยายน 2561

“อบต. ไม่จัดถังขยะให้ เทศบาลไม่มีรถ ไม่มีที่ทิ้ง...”

ผู้นำชุมชนคนที่ 2 ผู้ให้สัมภาษณ์ 10 กันยายน 2561

“ไม่มีการบริหารจัดการที่ดี เป็นระบบ ไม่มีที่ทิ้งขยะที่ไร้เชื้อ...”

ผู้นำชุมชนคนที่ 7 ผู้ให้สัมภาษณ์ 6 ตุลาคม 2561

1.3 สภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อมและปัญหาสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลก

1.3.1 สภาพปัจจุบันของการจัดการป่าไม้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลก จากการศึกษาแนวทางการจัดการป่าไม้ของชุมชน พบว่า ชุมชนในจังหวัดพิษณุโลกมีแนวทางการจัดการป่าไม้ 2 แนวทางหลักซึ่งสอดคล้องกับปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ดังนี้

แนวทางที่ 1 แนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้โดยให้คนอยู่ร่วมกับป่า ซึ่งเป็นแนวทางการประสานประโยชน์ระหว่างการอนุรักษ์ป่ากับการทำมาหากินของชุมชน แนวทางนี้เป็นแนวทางอนุรักษ์ป่าไม้ในพื้นที่ที่ “วิธีการทำมาหากินสอดคล้องกับวิธีการอนุรักษ์ป่าไม้”

“ทำความเข้าใจกับชาวบ้านโดยการชี้แจงให้เข้าใจว่าจะได้ประโยชน์อะไรจากป่า ผ่านการพบปะ ประมาณเดือนละ 1-2 ครั้ง ทีละหมู่บ้าน แต่ควรใช้แนวทางนี้ทั้งพิศโลก การเปลี่ยนแปลงของชาวบ้านคือ การอยู่ร่วมกับป่า ป่าต้องอาศัยคน คนต้องอาศัยป่า แต่ก่อนกฎหมายไม่กระจายอำนาจ แต่ปัจจุบันกฎหมายเปิดทางให้ทุกหมู่บ้านต้องมีป่าของตนเอง ป่าชั้นในของชุมชนใกล้บ้านที่สุด

เมื่อก่อนได้ป่ามาแต่ไม่ได้อำนาจในการเก็บของป่า แต่ตอนนี้แก้ไขกฎหมายให้ชาวบ้านบริหารจัดการป่าของตนเอง โดยมีคณะกรรมการทำเป็น food bank มากกว่าคำว่าป่า คือ อาหารของชุมชนปลูกต้นไม้ที่เป็นอาหารได้ ทำได้โดยไม่ผิดกฎหมาย 1 ป่าชุมชน 1 ผลิตภัณฑ์ทำให้เราฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อมป่าได้ดีขึ้น ป่าและคนอยู่ร่วมกันได้จริง การต่อสู้แย่งชิงน้อยลง จึงวางแผนให้ทุกคนต้องอยู่กับป่า”

ประธานเครือข่ายสิ่งแวดล้อมคนที่ 3 ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ 8 มีนาคม 2561

แนวทางที่ 2 แนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้โดยใช้มาตรการทางกฎหมายและคณะกรรมการชุมชน แนวทางนี้เป็นแนวทางอนุรักษ์ป่าไม้ในพื้นที่ที่ “วิธีการทำมาหากินไม่สอดคล้องกับวิธีการอนุรักษ์ป่าไม้”

“ นายทุนบุกรุกป่า ชาวบ้านต่อต้าน จนเสียผู้นำชุมชนไปคนนึง จนปัจจุบันมีการกันแนวเขตป่าชุมชน 6,600 ไร่ ชาวบ้านที่ทำกินด้านบน ถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้ให้ลงมา แต่กลุ่มนายทุนขึ้นบุกรุก ชุมชนต่อต้านโดยใช้คณะกรรมการหมู่บ้านปล่อยให้เป็นป่าอย่างพาราไม่ได้ เพราะชาวบ้านไม่สามารถหาของป่าได้ ยังไม่มีการชี้แนวเขตที่ชัดเจน”

ผู้นำชุมชนคนที่ 5 สัมภาษณ์วันที่ 8 มีนาคม 2561

1.3.2 สภาพปัจจุบันของการจัดการน้ำขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลก จากการศึกษาแนวทางการจัดการน้ำของชุมชน พบว่า ชุมชนในจังหวัดพิษณุโลกมีแนวทางการจัดการน้ำ 3 แนวทางหลักซึ่งสอดคล้องกับปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ดังนี้

จากการศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน พบว่า ชุมชนในจังหวัดพิษณุโลกมีแนวทางการจัดการทรัพยากรน้ำ 2 แนวทางหลักซึ่งสอดคล้องกับปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ดังนี้

แนวทางที่ 1 การแก้ไขปัญหาการพังทลายของหน้าดินด้วยวิธีการสร้าง “ฝายมีชีวิต” คือ การปลูกต้นไม้หรือนำต้นไม้ และแรงงานชาวบ้านมาช่วยกันทำฝายชะลอน้ำ เพื่อรักษาหน้าดินและเก็บกักน้ำให้มีน้ำไว้ใช้ในการทำการเกษตรได้นานขึ้น

“เน้นการสร้างฝายไม้ใช้คอนกรีต ฝายมีชีวิตจากต้นไม้เป็นฝาย และกอไผ่ขึ้นจะเป็นฝายมีชีวิต รากไผ่จะยึดดินโดยธรรมชาติ แนวคิดนี้ได้มาจากการสังเกต ต้นไม้ตั้งแต่เด็กๆ ต้นไม้ยึดทั้งหน้าดิน ชะลอการไหลของน้ำได้ดีและปลูกต้นไม้ให้เป็นฝายและพืชคลุมดินได้ดีที่สุด แก้ปัญหาการตัดไม้ด้วยความเชื่อว่าเป็นต้นไม้มีเจ้าของ เทวดาอารักษ์ นก กวาง มากินลูกไทร ตอนนั้นก็บอกให้ชุมชนรีบทำ ไม่มีงบประมาณ แต่ผู้นำต้องเสียสละ ตั้งแต่ซื้อกล้ามาปลูก อันนี้ขึ้นอยู่กับความเสี่ยงสละของผู้นำกับคนในชุมชน อาจจะมีจัดปีละ 2 ครั้งในวันแม่ วันแม่ปลูกต้นไม้ สร้างฝายชะลอน้ำ เช่น ถ่ายรูปคุณแม่ลูกร่วมกับปลูกต้นไม้ ได้สัก 50 คู่ ก็ยังดีจะได้ให้ความรู้สึกว่าการปลูกต้นไม้ให้แม่ สร้างฝายให้กับพ่อ...”

ผู้นำชุมชนคนที่ 1 ผู้ให้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์วันที่ 8 กันยายน 2561

แนวทางที่ 2 การแก้ไขปัญหาหน้าท่วม ด้วยวิธีการบริหารจัดการจัดการพื้นที่น้ำท่วมและภัยแล้งร่วมกับวิถีธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป มากกว่าควบคุมธรรมชาติ โดยมีเงื่อนไขสำคัญคือน้ำเพาะปลูกและน้ำท่วมต้องมาตามเวลา เนื่องจากบางระกำเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำลุ่มน้ำยม ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักสายเดียวของภาคเหนือที่ยังไม่มีเขื่อนขนาดใหญ่รองรับกักเก็บน้ำอำเภอบางระกำ จึงเป็นพื้นที่รับน้ำต่อ

จากจังหวัดสุโขทัย เมื่อฤดูน้ำหลากบางระกำ ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมปีแล้วปีเล่าท่วมซ้ำซากมายาวนาน จนเรียกได้ว่าน้ำท่วมบางระกำกลายเป็นวิถีชีวิตของประชาชนชาวบางระกำไปแล้ว น้ำท่วมจึงเป็นทั้งวิกฤตและโอกาสของคนบางระกำ วิกฤต คือคนบางระกำได้รับความเดือดร้อนจากน้ำท่วมซึ่งเป็นแรมเดือน ในแต่ละปีที่ถูกน้ำท่วม สิ่งที่มาควบน้ำนั้นคือปลา จึงเป็นโอกาส ของคนหาปลา ที่ช่วงฤดูน้ำหลากจะทำให้พวกเขาเหล่านั้น มีอาชีพมีรายได้จากการหาปลา ขายปลา ทำรายได้ไม่น้อยในแต่ละปี จากปัญหาที่ประสบมาทุกปีจึงจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการน้ำ ด้วยวิธีการบริหารจัดการน้ำด้วยการนำน้ำมาใช้ประโยชน์ก่อน หรือ “บางระกำโมเดล” ที่เกิดจากการที่ประชาชนสู้กับธรรมชาติด้วยการปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ

“บางระกำโมเดล ที่คนเข้าใจ เรื่องพื้นที่ และน้ำ โดยตัดน้ำเพื่อป้องกัน พื้นที่เศรษฐกิจของจังหวัดสุโขทัย ให้ลงมาในพื้นที่อำเภอบางระกำ ซึ่งวิธีการจัดการคือ ถ้าน้ำมากเกินไปก็ต้องเร่งระบายลงน้ำผ่าน โดยมีวิธีคือการจัดการให้เกษตรกรในพื้นที่ได้น้ำมากขึ้นและน้ำจะท่วมหลังเก็บเกี่ยว พอน้ำท่วมก็จะจับปลา...บางระกำโมเดลเกิดจากประชาชนสู้ธรรมชาติและปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ จากปัญหาการแย่งน้ำ ชัดแย้งของประชาชน โดยให้ผู้นำเจรจาและตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำโดยใช้การยอมรับในการเจรจา โดยการใช้ความรู้ ประสบการณ์จากคนรุ่นก่อน ได้บอกเล่าและนำไปสู่ข้อตกลงการเจรจาคือเป็นเรื่องที่พึงพอใจกันทุกฝ่าย นำการบริหารจัดการน้ำออกจากการเมือง”

ผู้นำชุมชนคนที่ 6 ผู้ให้สัมภาษณ์ 30 กันยายน 2561

อย่างไรก็ตามหลายพื้นที่ของจังหวัดพิษณุโลกที่เป็นพื้นที่สูง เช่น พื้นที่อำเภอนครไทย พื้นที่อำเภอชาติตระการ เป็นต้น ยังคงประสบปัญหาขาดแคลนน้ำในการทำเกษตร เนื่องจากขาดแหล่งน้ำในการทำเกษตรเพาะปลูกและไม่มีพื้นที่รองรับน้ำและกักเก็บน้ำไว้ ประชาชนจึงไม่สามารถทำการเกษตรได้ จำเป็นต้องรอฤดูกาลที่ฝนตกอย่างเดียว และภาคส่วนต่างๆ ของจังหวัดพิษณุโลกยังคงหาแนวทางในการแก้ไขอยู่ในขณะนี้

1.3.3 แนวทางปัจจุบันในการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วยแนวทาง 2 แนวทาง ดังนี้

แนวทางที่ 1 รมรงค์ ส่งเสริม สร้างสรรค์ สนับสนุนการดำเนินการให้ชุมชนพัฒนากระบวนการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมตามแนวทางของตนเอง ผ่านโครงการคัดแยกขยะ การจัดการและการใช้ประโยชน์จากขยะประเภทต่างๆ ตลอดจนการปลูกจิตสำนึกต่างๆ สามารถจำแนกบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำแนกออกได้เป็น 4 ลักษณะ คือ การดำเนินการ การส่งเสริม การประสาน และการสนับสนุน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การดำเนินการ คือ การจัดหาหรือจัดให้มี บำรุงรักษาให้คงสภาพที่ดีตลอดไป กำจัด

ให้หมดไป บำบัดฟื้นฟู ปรับปรุงให้มีสภาพดีขึ้น ควบคุมการใช้ประโยชน์ให้เป็นไปตามที่กำหนด ศึกษาวิจัย ให้ได้วิธีการหรือองค์ความรู้ เฝ้าระวังให้ทราบเหตุหรือแหล่งเกิดเหตุ การติดตามและตรวจสอบองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทการดำเนินการในด้านต่างๆ เช่น เทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล ต้องป้องกันและแก้ไขภาวะมลพิษในเขตพื้นที่ อาทิ การกำจัดขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูล และน้ำเสีย กรณีการคุ้มครอง ดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การป้องกันและแก้ไขภาวะมลพิษ ซึ่งคาบเกี่ยวระหว่าง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัด เทศบาล หรือ องค์การบริหารส่วนตำบล ที่เกี่ยวข้องต้องร่วมดำเนินการ หรือองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ เช่น การกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลลง การมีส่วนร่วมกับคนในชุมชนในเรื่องของการบริหารจัดการขยะด้วยวิธีการจัดสรรงบประมาณในการกำจัดขยะ งานบริการรถเก็บขยะ การรับซื้อขยะ การจัดโครงการอบรมความรู้ การรณรงค์และการประชาสัมพันธ์เรื่องขยะ การสนับสนุนมอบรางวัลในการทิ้งขยะ

“นอกจากจะใช้กฎบังคับแล้ว ก็ต้องมีการให้รางวัล ใครทำดี โดยจะมีการให้ลงทะเบียนไว้ ถ้าใครทิ้งอะไรเท่าไรและก็เก็บสถิติแล้วให้รางวัลตอนสิ้นปีเป็นประกาศเกียรติคุณ ที่นี้ก็จะมีการประกาศเวทีกลางของหมู่บ้านเลย แล้วจะมีคนนอกมามอบรางวัล ส่วนใบประกาศเกียรติคุณ ตอนนี้อย่าง อบต.จะเป็นคนทำให้กับชาวบ้านที่ได้รับรางวัล”

ประธานเครือข่ายสิ่งแวดล้อมคนที่ 1 สัมภาษณ์ 8 กันยายน 2561

“การจัดการขยะต้นทาง จากครอบครัว แยกขยะ ขยะเปียก ทำปุ๋ย ส่วนใหญ่ recycle และฝังดิน ขยะอันตรายมีที่ทิ้งรวม ถุงพลาสติก ล้าง ตาก อบต. เป็นตัวกลางรับซื้อใบละ 3 บาท กรมพัฒนาคุณภาพ ห้ามไม่ให้ใช้ กล่องโฟม ถุงพลาสติก ผู้ใหญ่บ้านในตำบลชาติตระการ ออกกฎของหมู่บ้าน แต่ถ้าไม่ทำตามก็จะมีติดตามคนทิ้งขยะไม่เป็นที่ ถ้าจับได้ปรับ 1000 บาท ปรับ 1000 บาท อบต. เขาก็รับซื้อขยะ ในวันรับเบี่ยยังชีพตัว อบต.สั่งคนมารับซื้อ ปากรอง อำเภอชาติตระการ”

ผู้นำชุมชนคนที่ 2 สัมภาษณ์ 8 กันยายน 2561

“เรื่องขยะ หมู่บ้านเราก็มีการร่วมมือกับ อบต. โดยมีวิธีการคัดแยกในแต่ละครัวเรือน โดยนำขยะเปียกไปใส่ในถังที่เจาะรู เพื่อที่จะนำไปทำปุ๋ย ส่วนถุงพลาสติกที่นำไปเผาในแต่ละครัวเรือน ชุมชนเราไม่มีรถขยะ ซึ่งเรื่องขยะอยู่ในระดับที่หมู่บ้าน ชุมชนเราจัดการได้ มีพื้นที่ที่ตีรวมกันทิ้ง ซึ่งมันก็มีปัญหาเรื่องของการทิ้งขยะไม่เป็นที่บ้าง เราก็ได้เข้าไปกำลาบและตักเตือน และกำลังจะทำอีกและจะลงโทษตามด้วยไม่สนับสนุนกิจกรรมใดๆ”

ผู้นำชุมชนคนที่ 6 สัมภาษณ์ 30 กันยายน 2561

ภาพที่ 4.1 การคัดแยกขยะของชุมชนในตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม

ภาพที่ 4.2 การคัดแยกขยะของชุมชนในตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการ

ภาพที่ 4.3 การคัดแยกขยะของชุมชนในตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง

2) การส่งเสริม คือ การให้หรือเพิ่มเติมในด้านความรู้ความเข้าใจ จิตสำนึกและความตระหนัก การมีส่วนร่วม และความพร้อมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกรูปแบบมีบทบาทเป็นผู้ส่งเสริมในด้านต่างๆ ได้แก่ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเรื่องสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนในท้องถิ่นและบุคคลในองค์กร และการส่งเสริมการท่องเที่ยว สำหรับเทศบาลยังต้องมีบทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุและผู้พิการด้วย เช่น การมีส่วนร่วมกับคนในชุมชนในเรื่องของการบริหารจัดการขยะด้วยวิธีการจัดสรรงบประมาณในการกำจัดขยะ งานบริการรถเก็บขยะ การรับซื้อขยะ/ตลาดนัดขยะ การจัดโครงการอบรมความรู้ การศึกษาดูงาน การอบรมให้ความรู้แก่ชาวบ้าน การรณรงค์และการประชาสัมพันธ์เรื่องของขยะ การสนับสนุนมอบรางวัลในการทิ้งขยะ

“จากนโยบายภาครัฐ เรื่อง ขยะ ทาง อบต. สนับสนุนโดยร่วมมือกับ โรงเรียนผู้สูงอายุ ให้เจ้าหน้าที่ไปลงพื้นที่ในแต่ละชุมชน เพราะทางอบต. เขาก็ไปดูงานที่ อย่างที่คอรัม อบต.เขาเชิญเจ้าหน้าที่มาสาธิตเรื่องการคัดแยกขยะ เริ่มต้นจากกิจกรรมลดการใช้ถุงพลาสติก เป็นหนึ่งกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุ และรับซื้อถุงตากแห้ง กิโลกรัมละ 3 บาท แล้วก็เรื่องการใช้ถุงผ้าก็มีแจกให้นักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุ แปะปิ่นกันไปใช้ ในครัวเรือนก็มีการใช้ปัจจุบันนี้มีสมาชิก 160 ครัวเรือน จาก 185 ครัวเรือน มีการใช้ถุงผ้า ล้างรางวัล คนแรกจะได้ถุงผ้า ซื่อ 40 บาทได้คู่ป่องแล้วนำไปจับรางวัลทุกสิ้นเดือน อบต.จะเป็นผู้สนับสนุนเงินรางวัลร่วมกับร้านค้าชุมชน”

ผู้นำชุมชนคนที่ 2 สัมภาษณ์ 8 กันยายน 2561

“มีการให้รางวัล ใครทำดี โดยจะมีการให้ลงทะเบียนไว้ ถ้าใครทิ้งอะไรเท่าไรแล้วก็เก็บสถิติแล้วให้รางวัลตอนสิ้นปีเป็นประกาศเกียรติคุณ ทีนี้ก็จะมีการประกาศเวทีกลางของหมู่บ้านเลย แล้วจะมีคนนอกมามอบรางวัล ส่วนใบประกาศเกียรติคุณ ตอนนีทาง อบต.จะเป็นคนทำให้กับชาวบ้านที่ได้รับรางวัล”

ผู้นำชุมชนคนที่ 1 สัมภาษณ์ 8 กันยายน 2561

“เรื่องขยะ หมู่บ้านเราก็มีการร่วมมือกับ อบต. โดยมีวิธีการคัดแยกในแต่ละครัวเรือน โดยนำขยะเปียกไปใส่ในถังที่เจาะรู เพื่อที่จะนำไปทำปุ๋ย ส่วนถุงพลาสติกที่นำไปเผาในแต่ละครัวเรือน ชุมชนเราไม่มีรถขยะ ซึ่งเรื่องขยะอยู่ในระดับที่หมู่บ้าน ชุมชนเราจัดการได้ มีพื้นที่ที่ตีรวมกันทิ้ง ซึ่งมันก็มีปัญหาเรื่องของการทิ้งขยะไม่เป็นที่บ้าง เราก็ได้เข้าไปกำราบและตักเตือน และกำลังจะทำอีกและจะลงโทษตามด้วยไม่สนับสนุนกิจกรรมใดๆ”

ผู้นำชุมชนคนที่ 6 สัมภาษณ์ 30 กันยายน 2561

“ในตำบลเราก็จะมีรถขยะของเทศบาล ตำบลเนินกลุ่ม มีรถ มีบ่อ กรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดูแล ปรับปรุง และมีการสร้างที่กลั่นรอบๆบริเวณรอบๆที่ทิ้งขยะ”

ผู้นำชุมชนคนที่ 7 สัมภาษณ์ 6 ตุลาคม 2561

“ความรู้เรื่องการจัดการขยะก็ได้มาจากการดูงานจากที่ต่างๆ แล้วนำมาเสนอในที่ประชุมประจำเดือน อบต. เขาให้ไปดูการบริหารจัดการขยะ ต้นปี 61 แล้วเรื่องของกิจกรรม อบต. เขาจัดโครงการขยะแลกไข่ เวลาประมาณ 15.00 น. วันจันทร์ถึงศุกร์เลย เปิดร้านค้าขยะ ทั้งเงินและไข่ ที่ อบต. เขาพยายามขับเคลื่อนโครงการนี้โดยบุคลากรต่างๆช่วยกัน แต่ชุมชนยังมีส่วนร่วมน้อยกับโครงการนี้”

ผู้นำชุมชนคนที่ 8 สัมภาษณ์ 10 ตุลาคม 2561

ภาพที่ 4.4 กิจกรรมตลาดนัดขยะของบ้านป่ากรอง ตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการ

ภาพที่ 4.5 คณะผู้นำชุมชนตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการนำเสนอผลงานด้านการจัดการขยะแก่คณะผู้ตรวจราชการจากกรมควบคุมมลพิษ

ภาพที่ 4.6 เทศบาลตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปรางจัดงานวันสิ่งแวดล้อมโลก

3) การประสาน คือ การสื่อสารหรือการดำเนินการใดๆ ให้เกิดความร่วมมือ หรือเกิดการดำเนินงานร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานอื่นๆ รวมทั้งให้เกิดบูรณาการในการบริหารจัดการในพื้นที่ เพื่อลดความซ้ำซ้อน สนับสนุนงานซึ่งกันและกัน ลดค่าใช้จ่าย และเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน การประสานส่วนใหญ่เป็นบทบาทขององค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ซึ่งต้องประสานในด้านต่างๆ โดย อบจ. มีบทบาทประสานการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการ จัดทำและประสานแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2546 เพื่อไปจัดทำแผนพัฒนาจังหวัด อบจ. มีบทบาทประสานและให้ความร่วมมือในการปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆ ตลอดจนประสานการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างท้องถิ่นในเขตจังหวัด และประสาน อบจ. จังหวัดอื่นๆ กรณีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่คาบเกี่ยวระหว่างจังหวัด เช่น หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ที่มีการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ ต่างเพื่อการจัดโครงการในการประสานงานนำวิทยากรมาบรรยายความรู้หรือจัดศึกษาดูให้คนในท้องถิ่นที่รับผิดชอบไปศึกษาดูงานต่างๆในพื้นที่ต้นแบบอื่นๆ เป็นต้น

“ความรู้เรื่องการจัดการขยะก็ได้มาจากการดูงานจากที่ต่างๆ แล้วนำมาเสนอในที่ประชุมประจำเดือน อบต. เขาให้ไปดูการบริหารจัดการขยะ ต้นปี 61 แล้วเรื่องของกิจกรรม อบต. เขาจัดโครงการขยะแลกไข่ เวลาประมาณ 15.00 น. วันจันทร์ถึงศุกร์เลย เปิดร้านค้าขยะ ทั้งเงินและไข่ ที่ อบต. เขาพยายามขับเคลื่อนโครงการนี้โดยบุคลากรต่างๆช่วยกัน แต่ชุมชนยังมีส่วนร่วมน้อยกับโครงการนี้”

ผู้นำชุมชนคนที่ 8 สัมภาษณ์ 10 ตุลาคม 2561

“จากนโยบายภาครัฐ เรื่อง ขยะ ทาง อบต. สนับสนุนโดยร่วมมือกับ โรงเรียนผู้สูงอายุ ให้เจ้าหน้าที่ไปลงพื้นที่ในแต่ละชุมชน เพราะทางอบต. เขาก็ไปดูงานที่ อย่างที่คอรัม อบต. เขาเชิญเจ้าหน้าที่มาสาธิตเรื่องการคัดแยกขยะ เริ่มต้นจากกิจกรรมลดการใช้ถุงพลาสติก เป็นหนึ่งกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุ”

ผู้นำชุมชนคนที่ 2 สัมภาษณ์ 8 กันยายน 2561

“กิจกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม แบบมีส่วนร่วม เรามีการสร้างเครือข่ายเพิ่ม โดยการขยายเครือข่ายในแต่ละตำบลรับสมัครเครือข่ายเพิ่ม และมีการจัดอบรมให้ความรู้ โดยติดต่อกับเจ้าหน้าที่กรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาให้ความรู้กับชาวบ้าน มีการเปิดรับสมัครเครือข่าย ตำบลละ 5 คน และให้ไปเครือข่ายในแต่ละหมู่บ้าน”

ผู้นำชุมชนคนที่ 7 สัมภาษณ์ 6 ตุลาคม 2561

“ทางผู้นำที่นี้ก็มีการส่งเสริมให้คนในชุมชนคัดแยกขยะ และธนาคารขยะ เริ่มต้นจากการที่พาผู้ใหญ่บ้านไปฝึกอบรมจากวงศ์พาณิชย์ไปกับพระในวัด จึงมีแนวคิดว่าหมู่บ้านควรมีการแยกขยะเพื่อทำรายได้ พอได้รายได้ก็นำไปใส่ในกองทุนแม่บ้านของแผ่นดิน สมทบจาก 8000 บาทของรัฐ ไปเป็น 30000 บาท นำไปสร้างอาชีพให้ผู้หลงผิด คนออกจากคุกนำกองทุนมาเชื่อมโยงกับ ปปส.”

ผู้นำชุมชนคนที่ 5 สัมภาษณ์ 26 กันยายน 2561

ภาพที่ 4.7 หน่วยงานอื่นๆ ในตำบลชาติตระการร่วมแสดงนิทรรศการให้ความรู้ในเรื่องการกำจัด

ขยะ

ภาพที่ 4.8 นักเรียนจากโรงเรียนในพื้นที่ตำบลชาติตระการร่วมแสดงผลงานจากการจัดการขยะ

ภาพที่ 4.9 นักเรียนโรงเรียนพื้นที่ตำบลไทรโยยจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ด้านการจัดการขยะ

ภาพที่ 4.10 นักเรียนโรงเรียนพื้นที่ไทรโยยให้ความรู้กับชุมชนในเรื่องการจัดการขยะในวัน
สิ่งแวดล้อมโลกที่จัดโดยเทศบาลตำบลไทรโยย อำเภอเนินมะปราง

ภาพที่ 4.11 นักเรียนโรงเรียนพื้นที่ไทรย้อยให้ความรู้กับชุมชนในเรื่องการจัดการขยะให้แก่ผู้เข้าชมนิทรรศการ

4) การสนับสนุน ด้วยการให้หรือให้ใช้วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักรกล แรงงาน ข้อมูล และงบประมาณเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน โดยการสนับสนุนส่วนใหญ่เป็นบทบาทของ อบจ. ซึ่งมีบทบาทในการจัดสรรงบประมาณ และสนับสนุนการพัฒนาท้องถิ่นแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สนับสนุนงบประมาณให้กับประชาชน สนับสนุนงบประมาณให้แก่ประชาคม องค์กรประชาชน ส่งเสริมความสามารถดำเนินการกิจกรรมต่างๆ โดยใช้ศักยภาพของตนเองในการบริหารจัดการในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ โดยไม่ให้เกิดการสนับสนุนในลักษณะของการให้สิ่งของหรือการดำเนินการแทน เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลจัดโครงการรับซื้อขยะจากชาวบ้านเพื่อที่จะนำไปขายในการรีไซเคิล การจัดกิจกรรมใช้ถุงผ้าในการซื้อของแล้วจะได้คู่มือเพื่อไปปรับรง การสนับสนุนงบประมาณในการเชิญวิทยากรบรรยายความรู้ การศึกษาดูงาน และการการจัดโครงการลักษณะนี้ทางหน่วยงานท้องถิ่นจะมีการจัดสรรงบประมาณเพื่อนสนับสนุนโครงการต่างๆ ที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และทรัพยากรทางสิ่งแวดล้อมภายในพื้นที่ที่ตนเองรับผิดชอบ

“การจัดการขยะต้นทาง จากครอบครัว แยกขยะ ขยะเปียก ทำปุ๋ย ส่วนใหญ่ recycle และฝังดิน ขยะอันตรายมีที่ทิ้งรวม ถูพลาสติก ล้าง ตาก อบต. เป็นตัวกลางรับซื้อโบละ 3 บาท กรมพัฒนาคุณภาพ ห้ามไม่ให้ใช้ กล่องโฟม อบต.สั่งคนมารับซื้อ ปากรอง อำเภอชาติตระการ”

ผู้นำชุมชนคนที่ 2 สัมภาษณ์ 8 กันยายน 2561

“จากนโยบายภาครัฐ เรื่อง ขยะ ทาง อบต. สนับสนุนโดยร่วมมือกับ โรงเรียนผู้สูงอายุ ให้เจ้าหน้าที่ไปลงพื้นที่ในแต่ละชุมชน เพราะทางอบต. เขาก็ไปดูงานที่ อย่างที่คอรุม อบต.เขาเชิญเจ้าหน้าที่มา สาธิตเรื่องการคัดแยกขยะ เริ่มต้นจากกิจกรรมลดการใช้ถุงพลาสติก เป็นหนึ่งกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุ และรับซื้อถุงตากแห้ง กิโลกรัมละ 3 บาท แล้วก็เรื่องการใช้ถุงผ้าก็มีแจกให้นักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุ แปะปันกันไปใช้ ในครัวเรือนก็มีการใช้ปัจจุบันนี้มีสมาชิก 160 ครัวเรือน จาก 185 ครัวเรือน มีการใช้ถุงผ้า ล่ารางวัล คนแรกจะได้ถุงผ้า ซื่อ 40 บาทได้คู่ปองแล้วนำไปจับรางวัลทุกสิ้นเดือน อบต.จะเป็นผู้สนับสนุน เงินรางวัลร่วมกับร้านค้าชุมชน”

ผู้นำชุมชนคนที่ 2 สัมภาษณ์ 8 กันยายน 2561

“ทางผู้นำที่นี่ก็มีการส่งเสริมให้คนในชุมชนคัดแยกขยะ และธนาคารขยะ เริ่มต้นจากการที่พา ผู้ใหญ่บ้านไปฝึกอบรมจากวงศ์พาณิชย์ไปกับพระในวัด จึงมีแนวคิดว่าหมู่บ้านควรมีการแยกขยะเพื่อทำ รายได้ พอได้รายได้ก็นำไปใส่ในกองทุนแม่บ้านของแผ่นดิน สมทบจาก 8000 บาทของรัฐ ไปเป็น 30000 บาท นำไปสร้างอาชีพให้ผู้หลงผิด คนออกจากคุกนำกองทุนมาเชื่อมโยงกับ ปปส.”

ผู้นำชุมชนคนที่ 5 สัมภาษณ์ 26 กันยายน 2561

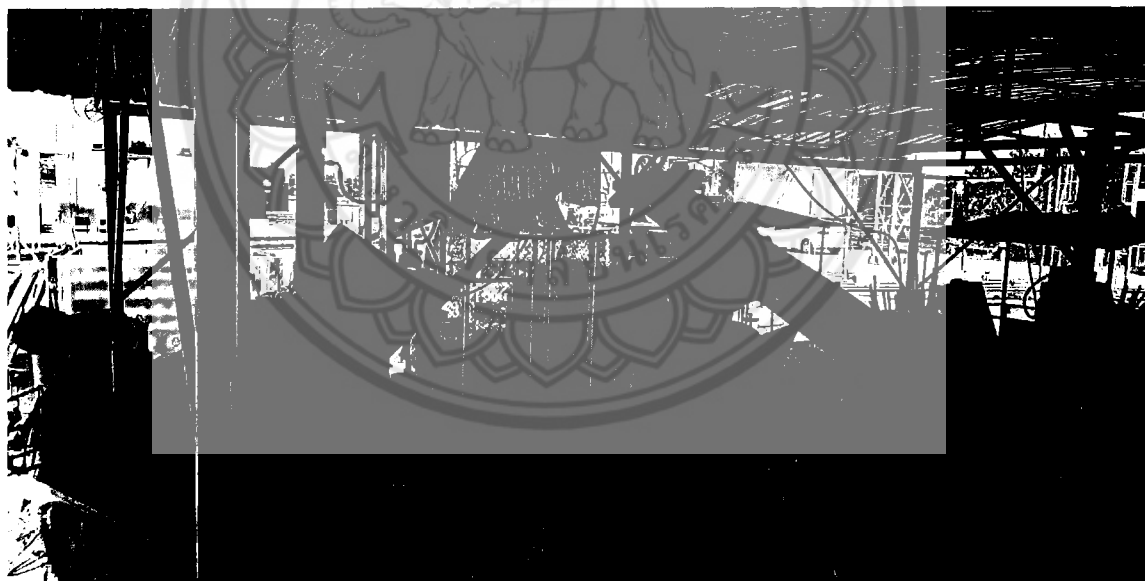
กล่าวโดยสรุป การจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในพื้นที่จังหวัด พิษณุโลกประกอบด้วยของการบริหารจัดการทั้ง 4 ลักษณะ คือ การดำเนินการ การส่งเสริม การประสาน และการสนับสนุน ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมภายในพื้นที่ คือ การดำเนินการในเขตท้องถิ่นของตนเอง การ ประสานและร่วมดำเนินการร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการร่วมดำเนินการและสนับสนุนให้มีความเข้มแข็ง และสร้างความร่วมมือกับสถาบันทาง วิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานราชการต่าง รวมทั้งการสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการให้มี บริการสาธารณะร่วมกัน เช่น โครงการบริหารจัดการกำจัดขยะ การศึกษาดูงาน การจ้างวิทยากร การสนับสนุนงบประมาณ เป็นต้น

แนวทางที่ 2 การจัดการขยะที่ถูกต้องตามหลักวิชาการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ทุกระดับ ปัจจุบันจังหวัดพิษณุโลกมีสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยที่ถูกต้องตามหลักวิชาการที่ รับผิดชอบโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ตั้งแต่ระดับตำบลขึ้นไปและเอกชนจำนวนทั้งสิ้น 19 แห่ง ประกอบด้วย สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลนครพิษณุโลก สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลนคร ไทย สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลบ้านใหม่ สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลวังฆ้อง สถานที่ กำจัดขยะของเทศบาลตำบลพรหมพิราม สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลวัดโบสถ์ สถานที่กำจัดขยะ ของเทศบาลตำบลป่าแดง สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลบ้านแยง สถานที่กำจัดขยะของเทศบาล ตำบลเนินกุ่ม สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลบางกระทุ่ม สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลปลัก

แรต สถานที่กำจัดขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าสะแก สถานที่กำจัดขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม สถานที่กำจัดขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลแก้งโสภา สถานที่กำจัดขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกร่าง สถานที่กำจัดขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าตาล และบ่อเอกชนในพื้นที่ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง นอกจากนี้ยังมีเตาเผาขยะแบบมีระบบบำบัดควันของเทศบาลตำบลบางระกำ อีกด้วย

จากข้อมูลสถานที่กำจัดขยะในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกจะเห็นว่า สถานที่กำจัดขยะส่วนใหญ่เป็นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลทั้งเทศบาลตำบล (ทต.) และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นส่วนใหญ่ จึงอาจกล่าวได้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลมีบทบาทสำคัญในการจัดการขยะในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก ดังแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลกที่สามารถกำจัดขยะได้ 10-12 ตัน/วัน โดยมีแนวทางในการกำจัดขยะที่หลากหลายแนวทาง ดังนี้

1) นำขยะไปทดลองทำปุ๋ยหมัก ผลจากการทดลองพบว่า ควบคุมสิ่งแวดล้อมยาก ปัญหาที่พบคือ “กลิ่น” แม้จะใช้จุลินทรีย์มาช่วยดับกลิ่นแต่ก็ไม่ได้ผล ยังคงมีกลิ่นหลงเหลืออยู่ การทดลองดังกล่าวนี้จึงเหมาะสำหรับการบริหารจัดการขยะในพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลชุมชน แต่พื้นที่เทศบาลตำบลบ้านคลองอยู่ใกล้แหล่งชุมชน ปัญหาที่ตามมาคือ กลิ่นและแมลงวัน ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดโรคต่างๆ ตามมาได้

ภาพที่ 4.12 การหมักปุ๋ยจากขยะของเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง

2) นำขยะมาเลี้ยงไส้เดือน ผลจากการทดลอง พบว่า ไส้เดือนกินขายน้อยมาก และยากต่อการควบคุมเพราะไส้เดือนเป็นอาหารโปรดของหนู

3) นำขยะมาหมักแก๊สชีวภาพ ผลจากการทดลองพบว่า ปริมาณแก๊สที่ได้จะมีปริมาณมากพอสมควรแต่ปัญหาก็คือ รอยซึมและรอยรั่วของถัง จึงเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการปะรอยรั่วของถัง

4) การประดิษฐ์เตาเผาไร้มลพิษ ทดลองใช้กับขยะทั่วไป ซึ่งการประดิษฐ์เตาไร้มลพิษนี้ประดิษฐ์จากถังน้ำมันขนาด 200 ลิตร ท่อคอนกรีต แผ่นป้ายที่ใช้แล้ว และวงบ่อซีเมนต์ โดยนำขยะมูลฝอยทั่วไปที่เก็บได้จากครัวเรือนนำมากำจัดโดยวิธีการเผาไหม้ ปัญหาที่พบคือ การเกิดควันและกลิ่นจากการเผาไหม้ ดังนั้นวิธีการจัดการขยะดังกล่าวจึงเหมาะสำหรับการจัดการขยะในพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลเขตชุมชน ซึ่งไม่เหมาะกับพื้นที่ของเทศบาลตำบลบ้านคลอง

5) การหมักในถังซีเมนต์ ทดลองใช้กับขยะเปียก หรือขยะอินทรีย์ที่เก็บได้จากครัวเรือนนำมาเทในบ่อถังซีเมนต์เพื่อให้ได้น้ำหมักชีวภาพ การทดลองกำจัดขยะด้วยวิธีการนี้สามารถควบคุมเรื่องสิ่งแวดล้อมได้ดี แต่อาจจะพบปัญหาในช่วงแรกๆ คือ มีรอยรื้อซึมบริเวณขอบด้านล่างของวงบ่อ แต่สามารถแก้ไขได้โดยเทปูนที่ฐานด้านล่างของวงบ่อให้หนาขึ้นก็จะสามารถควบคุมการรั่วซึมได้ดี ไม่มีกลิ่นและยังสามารถนำน้ำหมักที่ได้จากการหมักมาใช้ประโยชน์โดยนำมาเป็นปุ๋ยน้ำสำหรับใช้ในพืชสวน พืชไร่ และพืชผักสวนครัวได้เป็นอย่างดี ดังนั้น เทศบาลตำบลบ้านคลอง จึงได้ใช้วิธีการนี้ในการจัดการขยะเปียกหรือขยะอินทรีย์มาจนถึงปัจจุบัน

ผลจากการทดลองกำจัดขยะเปียก หรือขยะอินทรีย์ด้วยวิธีการที่กล่าวมาข้างต้น คือ ปุ๋ยน้ำสีน้ำตาล ซึ่งปุ๋ยน้ำนี้เมื่อนำไปผสมน้ำในอัตราส่วน 1:10 และนำไปรดพืชผักสวนครัว พืชไร่ ไม้ดอกไม้ประดับต่างๆ จะทำให้พืชผักมีการเจริญงอกงาม และได้ผลผลิตที่ดี

ภาพที่ 4.13 บ่อถังซีเมนต์หมักขยะอินทรีย์เพื่อทำน้ำหมักชีวภาพ

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์ รวบรวมองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ รวบรวมองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลกด้วยวิธีการรวบรวมข้อมูล 2 วิธีการ ประกอบด้วย

การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ด้วยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 9 อำเภอ ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้นำของ อปท.ระดับตำบล เช่น ประธานเครือข่ายสิ่งแวดล้อมประจำอำเภอ นายกอบต. นายกเทศบาลตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น กลุ่มบุคลากร อปท.ระดับตำบลที่รับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อม และกลุ่มประชาชนในพื้นที่ ทั้ง 9 อำเภอในจังหวัดพิษณุโลก

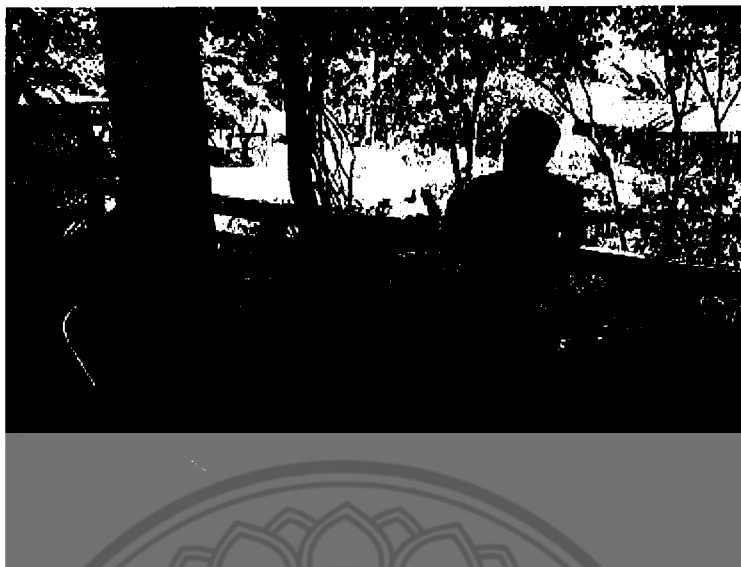
การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ จากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องใน 2 ประเด็นหลัก คือ สภาพปัจจุบันและปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนและแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้น พบว่าองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลกที่โดดเด่น 3 ด้าน ประกอบด้วย องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการป่าชุมชน องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการน้ำ และองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการขยะ ดังมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการป่าชุมชน คือ องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการจัดการป่าชุมชนของตำบลหินลาด อำเภอวัดโบสถ์ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนดังนี้

1) การนำองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่มาจากรากฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการป่าชุมชน องค์ความรู้ที่นำมาใช้ในการจัดการป่าชุมชน คือ องค์ความรู้ในการทำ “ฝายมีชีวิต” จากต้นไผ่ โดยปลุกต้นไผ่ให้เป็นฝายกั้นน้ำ เมื่อกอไผ่โตขึ้นก็จะเป็นฝายมีชีวิต รากไผ่จะยึดดินไม่ให้พังทลายลงอีกด้วย

“เน้นการสร้างฝาย ไม่ใช่ฝายคอนกรีต ฝายมีชีวิตจากต้นไผ่เป็นฝาย และกอไผ่โตขึ้นก็จะเป็นฝายมีชีวิต รากไผ่จะยึดดิน ตอนนี้ใช้จิตอาสาช่วยสร้าง อิงธรรมชาติ แนวคิดนี้ได้มาจากการสังเกตต้นไผ่ ต้นฟงตั้งแต่เด็กๆ ต้นไผ่ยึดทั้งหน้าดิน ชะลอการไหลของน้ำได้ดีและปลุกต้นไทรให้เป็นอาหารนกและพืชคลุมดินได้ดีที่สุด คนไม่ตัดเพราะเชื่อว่าเป็นต้นไม้มีเจ้าของ ดึงนิเวศกลับมา นก กา มากินลูกไทร... ตอนนี้ก็บอกให้ชุมชนริบทำ ไม่มีงบประมาณ แต่ผู้นำต้องเสียสละ ตั้งแต่ซื้อกล้า มาปลุก อันนี้ขึ้นอยู่กับการเสียสละของผู้นำกับคนในชุมชน อาจจะจัดปีละ 2 ครั้งในวันแม่ วันแม่ปลุกต้นไผ่ สร้างฝายชะลอน้ำ เช่น ถ่ายรูปคู่แม่ลูกร่วมกับปลุกต้นไผ่ ได้สัก 50 คู่ก็ยินดีจะได้ให้ความรู้สึกรู้สึกว่าปลุกต้นไผ่ให้แม่ สร้างฝายให้กับพ่อ...”

ภาพที่ 4.14 สัมภาษณ์ประธานป่าชุมชนจังหวัดพิษณุโลก

2) ใช้กฎระเบียบที่มาจากความเห็นชอบของประชาชนในชุมชนมาใช้ในการจัดการป่าชุมชน โดยเริ่มต้นจากการชี้แจงทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่ว่าพวกเขาจะได้ประโยชน์อะไรจากป่า โดยพบปะกับประชาชนในพื้นที่ประมาณเดือนละ 1-2 ครั้ง โดยผู้นำจะเดินทางไปชี้แจงทำความเข้าใจที่ละหมู่บ้าน เพื่อเปลี่ยนแปลงวิถีในการ “อยู่ร่วมกับป่า” ของประชาชนในพื้นที่

“การเปลี่ยนแปลงของชาวบ้าน คือ การอยู่ร่วมกับป่า ป่าต้องอาศัยคน คนต้องอาศัยป่า แต่ก่อนกฎหมายไม่กระจายอำนาจ แต่ปัจจุบันกฎหมายป่าได้เปิดทางให้ทุกหมู่บ้านต้องมีป่าของตัวเอง เรียกว่า ป่าชั้นใน ป่าชุมชนใกล้บ้านที่สุด...”

ผู้นำชุมชนคนที่ 1 ผู้ให้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์วันที่ 8 กันยายน 2561

3) วางแผนการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืน

“เมื่อก่อนได้ป่ามาแต่ไม่ให้อำนาจในการเก็บของป่า แต่ตอนนี้แก้ไขกฎหมายให้ชาวบ้านบริหารจัดการป่าของตนเอง โดยมีคณะกรรมการทำเป็น food bank มากกว่าคำว่าป่า คือ อาหารของชุมชน ปลุกต้นไม้ที่เป็นอาหารได้ หางของป่าได้โดยไม่ผิดกฎหมาย 1 ป่าชุมชน 1 ผลิตภัณฑ์ทำให้เราฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อมป่าได้ดีขึ้น...”

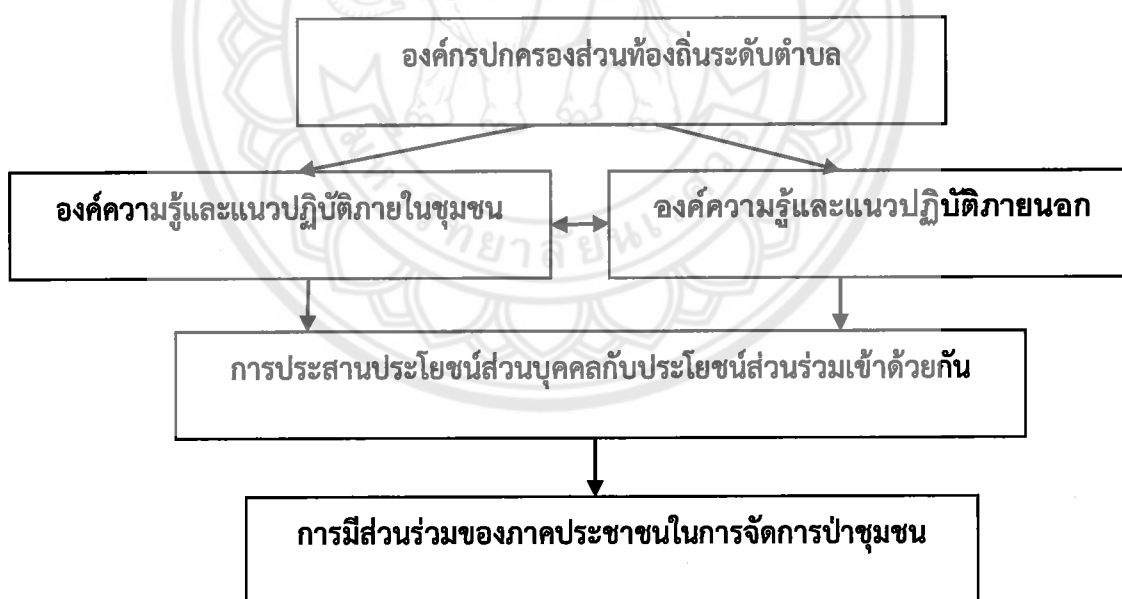
ป่าและคนอยู่ร่วมกันได้จริง การต่อสู้แย่งชิงน้อยลง จึงวางแผนให้ทุกคนต้องอยู่กับป่า ผมแจ้งให้ทั้งจังหวัดรับรู้ ป่าชุมชนต้นแบบ บ้านห้วยไผ่ ตำบลวังนกแอ่น อำเภอวังทอง ผู้ใหญ่บ้านเอกชัย...”

ผู้นำชุมชนคนที่ 1 ผู้ให้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์วันที่ 8 กันยายน 2561

กล่าวโดยสรุป องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการจัดการป่าชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกคือ การนำองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่มีรากฐานมาจาก “องค์ความรู้และแนวปฏิบัติภายในชุมชน” ที่มีอยู่เดิม” คือ วิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา มาผสมผสานกับ “องค์ความรู้และแนวปฏิบัติภายนอก” ที่เป็นสิ่งใหม่ คือ องค์ความรู้ทางวิชาการ กฎหมายระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ของประเทศ เพื่อนำมาสร้างเป็นองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่นำมาใช้ในการจัดการป่าชุมชนในปัจจุบัน

กลไกความสำเร็จในการขับเคลื่อนการนำองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการจัดการป่าชุมชนไปสู่ “การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ” ในภาคประชาชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก คือ “การประสานประโยชน์ส่วนบุคคลกับประโยชน์ส่วนร่วมเข้าด้วยกัน” จนเป็นการประสาน “ประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน ประโยชน์เดียว” ดังจะเห็นได้จากการวางแผนการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนร่วมกันเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืน

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปองค์ความรู้และแนวการปฏิบัติที่เป็นเลิศในด้านการจัดการป่าชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลกได้ดังแผนภาพที่ 4.1

แผนภาพที่ 4.1 องค์ความรู้และแนวการปฏิบัติที่เป็นเลิศในด้านการจัดการป่าชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

2.2 องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการน้ำ คือ องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการจัดการน้ำขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลร่วมกับหน่วยงานระดับชาติอื่นๆ ในโครงการบริหารจัดการน้ำต้นแบบ หรือที่รู้จักกันในนาม “บางระกำโมเดล”

โครงการบริหารจัดการน้ำต้นแบบ หรือบางระกำโมเดลเริ่มต้นในปี 2554 ได้และดำเนินการแล้วเสร็จบนพื้นที่อำเภอบางระกำฝั่งขวาของแม่น้ำยม ซึ่งเป็นพื้นที่นอกเขตชลประทานจนมาถึงโครงการบริหารจัดการน้ำแบบชุมชนมีส่วนร่วมบางระกำโมเดล 60 หรือ โครงการทุ่งหนองน้ำบางระกำเป็นโครงการบริหารจัดการน้ำที่ได้เริ่มดำเนินการในปี 2560 บนพื้นที่อำเภอบางระกำฝั่งซ้ายของแม่น้ำยมซึ่งเป็นเขตชลประทาน โดยโครงการบริหารจัดการน้ำบางระกำโมเดลทั้งสองจะมีความแตกต่างกันในเรื่องขเวลา ลักษณะพื้นที่โครงการและสาระสำคัญ

สาระสำคัญของโครงการบางระกำโมเดล 54 นั้นมีบึงธรรมชาติ 3 บึงที่ถูกขุดลอกเป็นแก้มลิงรวมทั้งมีการก่อสร้างอาคารชลประทานบังคับน้ำ ในขณะที่โครงการบางระกำโมเดล 60 นั้นจะอาศัยการปรับปฏิทินเพาะปลูกผ่านกรอบระยะเวลาการส่งน้ำของชลประทาน กล่าวคือโครงการบางระกำโมเดล 60 จะปรับปฏิทินให้เกษตรกร เลื่อนเวลาเพาะปลูกให้เร็วขึ้นตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน โดยชลประทานจะทำหน้าที่จัดสรรน้ำให้เกษตรกร และเกษตรกรจะต้องเก็บเกี่ยวผลผลิตให้เสร็จก่อนวันที่ 15 สิงหาคม เพื่อที่จะปรับเปลี่ยนทุ่งนาข้าวที่เก็บเกี่ยวแล้วนั้นให้กลายเป็นทุ่งหนองน้ำ หรือเป็นแก้มลิงรับน้ำและหนองน้ำไว้ตั้งแต่เดือนสิงหาคมถึงเดือนพฤศจิกายนเพื่อลดผลกระทบจากอุทกภัยที่จะเกิดขึ้นในเขตชุมชนและสถานที่ราชการของจังหวัดสุโขทัย และเพื่อหนองน้ำไม่ให้เกิดผลกระทบทางอุทกภัยกับพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง (ยอดพล เทพสิทธิธาและ ฐานิดา บุญวรรณ, 2561)

โครงการบริหารจัดการน้ำต้นแบบบางระกำโมเดลเป็นโครงการที่ดำเนินการบนพื้นที่อำเภอบางระกำฝั่งขวาของแม่น้ำยมโดยเป็นโครงการที่สำเร็จเรียบร้อยแล้ว โดยมีระยะเวลาเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555-2557 ในช่วงวิกฤตอุทกภัยใหญ่ในปี 2554 มีพื้นที่ประสบอุทกภัยกว่า 124,232 ไร่ เป็นเวลานานกว่า 4 เดือน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาอุทกภัยและภัยแล้งทั้งในระยะเร่งด่วนและในระยะยาว โดยเป็นความรับผิดชอบของกรมชลประทานและกรมทรัพยากรน้ำและสิ่งแวดล้อม ในส่วนของกรมชลประทานจะได้รับการจัดสรรงบประมาณและมีหน้าที่ในการก่อสร้างอาคารบังคับน้ำ และขุดลอกแก้มลิงสามโครงการคือ โครงการแก้มลิงบึงตะเคี๋ย โครงการแก้มลิงบึงชี้แร่ และโครงการแก้มลิงบึงระมาณรวมทั้งขุดลอกคลองสาขาต่างๆ เช่น คลองกล้า คลองเกตุ ขุดลอกแม่น้ำยมสายเก่า ขุดลอกคลองบางแก้ว และขยายประตูระบายน้ำคลองบางแก้ว ในส่วนของกรมทรัพยากรน้ำจะได้รับการจัดสรรงบประมาณและมีหน้าที่ขุดลอกคลองเชื่อมระบบเข้าด้วยกัน ซึ่งโครงการบริหารจัดการน้ำต้นแบบบางระกำโมเดลใช้การบริหารจัดการน้ำด้วยระบบ 2P2R อันประกอบด้วย Preparation คือ มี การเตรียมพร้อมล่วงหน้ารองรับสถานการณ์ทั้งน้ำแล้งและน้ำท่วม Response คือ มีการตอบสนอง อย่างรวดเร็วเมื่อเกิดภัยพิบัติขึ้น เช่น มีการส่งเจ้าหน้าที่ไปช่วยเหลือทันที พร้อมรายงานผลการดำเนินการ Recovery คือ เมื่อเกิดภัยพิบัติแล้วมีการชดเชย เยียวยา พื้นฟูพื้นที่ที่เกิดความเสียหาย Prevention คือ มีการป้องกันอย่างยั่งยืน (ยอดพล เทพสิทธิธาและ ฐานิดา บุญวรรณ, 2561)

บางระกำโมเดลบนพื้นที่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำยม (บางระกำโมเดล 60) โครงการบริหารจัดการน้ำแบบชุมชนมีส่วนร่วมบางระกำโมเดล หรือโครงการบางระกำโมเดล 60 เป็นโครงการที่ดำเนินการบนพื้นที่อำเภอบางระกำฝั่งซ้ายของแม่น้ำยม ขอบเขตของโครงการบางระกำโมเดล 60 นี้ครอบคลุมพื้นที่ 2

จังหวัด 5 อำเภอ 20 ตำบล 93 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลชุมแสงสงคราม ตำบลท่านางงาม อำเภอบางระกำ ตำบลบ้านกร่าง อำเภอเมือง อำเภอวัดโบสถ์ และอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก อำเภอกงไกรลาศ อำเภอสวรรคโลก และอำเภอศรีนคร จังหวัดสุโขทัย คิดเป็นพื้นที่ทั้งหมด 265,041 ไร่ เป็นพื้นที่ในเขตชลประทานของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษายมนาน 205,000 ไร่ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาเขื่อนนเรศวร 40,000 ไร่ และโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาพลายชุมพล 20,000 ไร่ แม้ว่าโครงการจะมีชื่อว่า “บางระกำโมเดล” แต่พื้นที่ของอำเภอบางระกำที่อยู่ภายใต้โครงการบางระกำโมเดล 60 นั้นมีเพียง 3 ตำบลคือตำบลบางระกำ (หมู่ 15) ตำบลท่านางงามและตำบลชุมแสงสงคราม ซึ่งคิดเป็นเนื้อที่ประมาณ 50,000 กว่าไร่ (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558)

วัตถุประสงค์หลักของโครงการบางระกำโมเดล 60 คือเพื่อรองรับน้ำในฤดูน้ำหลากของแม่น้ำยม เพื่อลดผลกระทบจากอุทกภัยที่จะเกิดขึ้นในเขตชุมชนและสถานที่ราชการของจังหวัดสุโขทัย และเพื่อหน่วงน้ำไม่ให้เกิดผลกระทบทางอุทกภัยกับพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ประหยัดงบประมาณภาครัฐในการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยด้านการเกษตร ประหยัดงบประมาณในการป้องกันอุทกภัยที่จะเกิดความเสียหายต่อพื้นที่การเกษตร และส่งเสริมให้เกษตรกรมีรายได้เสริมจากการทำอาชีพประมงซึ่งเป็นวิถีชีวิตของเกษตรกรในพื้นที่ (ยอดพล เทพสิทธิธาและ ฐานิดา บุญวรรณ, 2561)

โครงการบริหารจัดการน้ำแบบชุมชนมีส่วนร่วมบางระกำโมเดล 60 เป็นโครงการบริหารจัดการน้ำโดยมีการบูรณาการหน่วยงานภาครัฐมากมาย ประกอบด้วย กองทัพภาคที่ 3 กรมชลประทาน โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษายมนาน เกษตรอำเภอ กรมส่งเสริมสหกรณ์การเกษตร พาณิชย์จังหวัด กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ใช้น้ำและเกษตรกรในพื้นที่ โดยมีสาระสำคัญ 3 ประการ ประกอบด้วย 1) โครงการนี้เป็นโครงการประเภทรับน้ำนองและบริหารจัดการน้ำแบบไม่สร้างสิ่งก่อสร้าง สามารถรับน้ำได้สูงสุดประมาณ 400 ล้านลูกบาศก์เมตรโดยระดับน้ำท่วมต้องไม่กระทบต่อการสัญจรของชาวบ้านในพื้นที่ ระดับน้ำอยู่ที่ 41.00 ม.รทก. 2) โครงการนี้เป็นการบริหารจัดการน้ำที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของเกษตรกรในพื้นที่ลุ่มต่ำบนฐานคิดที่ว่าชาวนาในทุ่งบางระกำ ประสบกับภาวะน้ำท่วมซ้ำซากทุกปีและมีวิถีชีวิตแบบสะเทินน้ำสะเทินบก สามารถอยู่กับน้ำท่วมได้และสามารถทำมาหาเลี้ยงชีพได้แม้ประสบกับภาวะน้ำท่วม และ 3) โครงการนี้เป็นโครงการที่ปรับปฏิทินการเพาะปลูก โดยโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษายมนานและโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาเขื่อนนเรศวรของกรมชลประทานจะส่งน้ำให้ชาวนาเริ่มเพาะปลูกข้าวตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน เพื่อให้ชาวนาสามารถเก็บเกี่ยวข้าวได้ทันก่อนต้นเดือนสิงหาคม รวมระยะเวลาที่ชาวนาสามารถเพาะปลูกข้าวได้ทั้งสิ้น 8 เดือน หลังจากนั้นชลประทานจะปล่อยน้ำหลากเข้าท่วมทุ่งและกักเก็บไว้เป็นระยะเวลา 4 เดือน (เดือนสิงหาคมถึงเดือนพฤศจิกายน) ในช่วงระยะเวลา 4 เดือนนั้น พื้นที่จะถูกเปลี่ยนจากทุ่งนาข้าวเป็นทุ่งนาหน่วงน้ำ และในช่วงเวลาดังกล่าว ชาวนาจะผันตัวเองไปเป็นชาวประมงหาปลาในพื้นที่แทน (ยอดพล เทพสิทธิธาและ ฐานิดา บุญวรรณ, 2561)

จากหลักการสำคัญของโครงการบริหารจัดการน้ำต้นแบบ หรือบางระกำโมเดลที่กล่าวมาข้างต้น พบว่า เป็นโครงการที่นำฐานคิดมาจากองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และวิถีปฏิบัติที่มาจากรากฐานดั้งเดิมของชุมชนในด้านการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดจากภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นเป็นประจำในพื้นที่

“บางระกำโมเดลเกิดจากประชาชนรู้ธรรมชาติและปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ จากการแย่งน้ำ ชัดแย้งขึ้นประชาชนจึงเปลี่ยนแปลงโดยให้ผู้นำเจรจาใช้รอบเวณ มีคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำ คณะกรรมการบริหารจัดการน้ำยมน่าน โดยใช้การยอมรับ การเจรจา การปันเวนกัน...”

ผู้นำชุมชนคนที่ 6 ผู้ให้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์วันที่ 10 กันยายน 2561

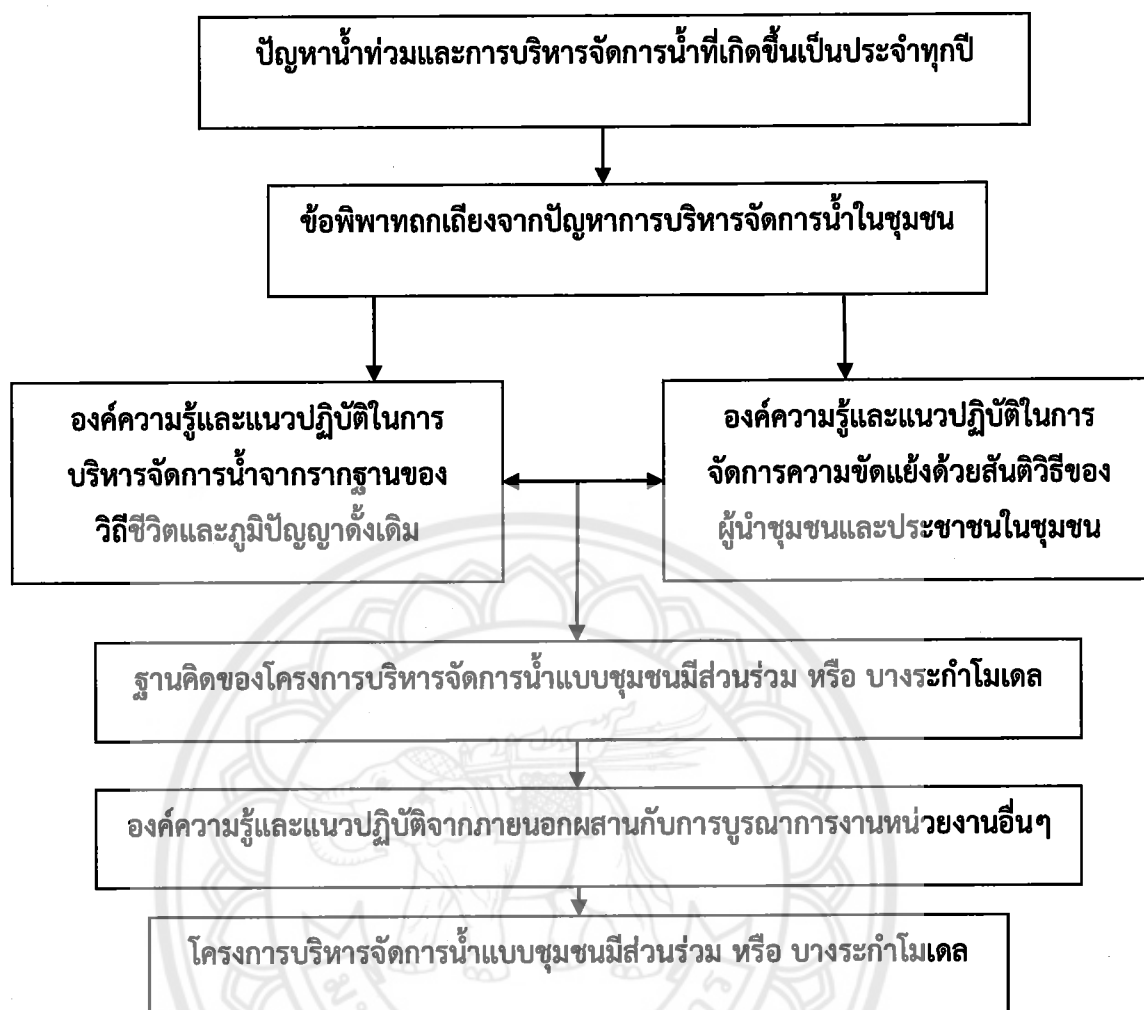
“การสร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำของชุมชนเริ่มจากผู้นำท้องถิ่น ท้องถิ่น เช่น การเปิดเวทีสร้างความเข้าใจ การรับรู้ให้เกษตรกรโดยการประชุม ซึ่งให้เห็นประโยชน์ของบางระกำโมเดลทำให้คนเข้าใจเรื่อง “พื้นที่หนองน้ำ” โดยตัดยอดน้ำบริเวณหาดสะพานจันทร์เพื่อป้องกันพื้นที่เศรษฐกิจของจังหวัดสุโขทัยให้ลงมาในพื้นที่อำเภอบางระกำ ซึ่งวิธีการจัดการคือ ถ้าน้ำมากเกินไปก็ต้องเร่งระบายลงน้ำยมน่าน โดยมีวิธีคือการจัดการให้เกษตรกรในพื้นที่ได้น้ำมากขึ้นก่อน 1 เดือนและน้ำจะท่วมหลังเก็บเกี่ยวพอน้ำท่วมก็จะจับปลา...”

ผู้นำชุมชนคนที่ 6 ผู้ให้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์วันที่ 10 กันยายน 2561

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการจัดการน้ำขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลร่วมกับหน่วยงานระดับชาติอื่นๆ ในโครงการบริหารจัดการน้ำต้นแบบในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ “ภาคประชาชน” และ “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล” คือ

1) องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการบริหารจัดการน้ำจากรากฐานของวิถีชีวิตและภูมิปัญญาดั้งเดิม ซึ่งเกิดจากข้อพิพาททกเถียงจากปัญหาการบริหารจัดการน้ำที่ชุมชนต้องประสบอยู่เป็นประจำจนเกิดการสังสมประสบการณ์ของคนรุ่นก่อน บอกเล่าสู่คนรุ่นใหม่จนนำไปสู่แนวทางการบริหารจัดการน้ำที่เป็นรูปธรรมซึ่งเป็นฐานคิดของโครงการบริหารจัดการน้ำแบบชุมชนมีส่วนร่วม หรือ บางระกำโมเดลนั่นเอง

2) องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีของผู้นำชุมชนและประชาชนในชุมชน นำไปสู่การเจรจาจนได้ข้อตกลงที่พึงพอใจกันทุกฝ่าย และนำการบริหารจัดการน้ำออกจากการเมืองได้สำเร็จ สามารถสรุปได้ดังแผนภาพที่ 4.2

แผนภาพที่ 4.2 องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการจัดการน้ำขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลร่วมกับหน่วยงานระดับชาติอื่นๆ ในโครงการบริหารจัดการน้ำต้นแบบ หรือ “บางระกำโมเดล”

อาจกล่าวได้ว่าความสำเร็จของโครงการบริหารจัดการน้ำต้นแบบ หรือ “บางระกำโมเดล” ที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ 2554 จนถึงปัจจุบันนั้นมีมิติหนึ่งที่จะต้องนำมาพิจารณาคือ “มิติทางชุมชนสังคม” ในด้านขององค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการบริหารจัดการน้ำจากรากฐานของวิถีชีวิตและภูมิปัญญาดั้งเดิม และองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีของผู้นำชุมชนและประชาชนในชุมชนซึ่งนำไปสู่ “ความเสียสละ” ของชุมชนในการเป็นพื้นที่หน่วงน้ำ ซึ่งนำมาซึ่งความสูญเสียโอกาสในการเพาะปลูกพืชผลการเกษตรเป็นระยะเวลาจนถึง 4 เดือน ตลอดจนเกิดความยากลำบากในการใช้ชีวิตประจำวันและการสัญจรไปมาเพื่อหน่วงน้ำไม่ให้เกิดผลกระทบทางอุทกภัยกับพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ประหยัดงบประมาณภาครัฐในการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยด้านการเกษตร ประหยัดงบประมาณในการป้องกันอุทกภัยที่จะเกิดความเสียหายต่อพื้นที่การเกษตร ซึ่งเป็น “ความเสียสละต่อส่วนรวม” อย่างแท้จริง

2.3 องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการขยะ

จากการศึกษาองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก พบว่า องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่สำคัญ คือ องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในด้านการรณรงค์ ส่งเสริม สร้างสรรค์ สนับสนุนการดำเนินการให้ชุมชนพัฒนากระบวนการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมตามแนวทางของตนเอง และองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการจัดการขยะที่ถูกต้องตามหลักวิชาการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกันทุกระดับตั้งแต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลไปจนถึงระดับจังหวัด ดังนี้

องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่ 1 คือ องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในด้านการรณรงค์ ส่งเสริม สร้างสรรค์ สนับสนุนการดำเนินการให้ชุมชนพัฒนากระบวนการจัดการขยะตามแนวทางของตนเอง ผ่านโครงการคัดแยกขยะ การจัดการและการใช้ประโยชน์จากขยะประเภทต่างๆ ตลอดจนการปลูกจิตสำนึกต่างๆ สามารถจำแนกบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำแนกออกได้เป็น 4 ลักษณะ คือ *การดำเนินการ การส่งเสริม การประสาน และการสนับสนุน* มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) **การดำเนินการ** คือ การจัดหาหรือจัดให้มี บำรุงรักษาให้คงสภาพที่ดีตลอดไป กำจัดให้หมดไป บำบัดฟื้นฟู ปรับปรุงให้มีสภาพดีขึ้น ควบคุมการใช้ประโยชน์ให้เป็นไปตามที่กำหนด ศึกษาวิจัยให้ได้วิธีการหรือองค์ความรู้ เผื่อระวังให้ทราบเหตุหรือแหล่งเกิดเหตุ การติดตามและตรวจสอบองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทการดำเนินการในด้านต่างๆ เช่น เทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล ต้องป้องกันและแก้ไขภาวะมลพิษในเขตพื้นที่ อาทิ การกำจัดขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูล และน้ำเสีย กรณีการคุ้มครอง ดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การป้องกันและแก้ไขภาวะมลพิษ ซึ่งคาบเกี่ยวระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัด เทศบาล หรือ องค์การบริหารส่วนตำบล ที่เกี่ยวข้องต้องร่วมดำเนินการ หรือองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ เช่น การกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลลง การมีส่วนร่วมกับคนในชุมชนในเรื่องของการบริหารจัดการขยะด้วยวิธีการจัดสรรงบประมาณในการกำจัดขยะ งานบริการรถเก็บขยะ การรับซื้อขยะ การจัดโครงการอบรมความรู้ การรณรงค์และการประชาสัมพันธ์เรื่องขยะ การสนับสนุนมอบรางวัลในการทิ้งขยะ

2) **การส่งเสริม** คือ การให้หรือเพิ่มเติมในด้านความรู้ความเข้าใจ จิตสำนึกและความตระหนัก การมีส่วนร่วม และความพร้อมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกรูปแบบมีบทบาทเป็นผู้ส่งเสริมในด้านต่างๆ ได้แก่ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเรื่องสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนในท้องถิ่นและบุคคลในองค์กร และการส่งเสริมการท่องเที่ยว สำหรับเทศบาลยังต้องมีบทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาศรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุและผู้พิการด้วย เช่น การมีส่วนร่วมกับคนในชุมชนในเรื่องของการบริหารจัดการขยะด้วยวิธีการจัดสรรงบประมาณในการกำจัดขยะ งานบริการรถเก็บขยะ การรับซื้อขยะ/ตลาดนัดขยะ การจัดโครงการอบรมความรู้ การศึกษาดูงาน การอบรมให้

ความรู้แก่ชาวบ้าน การรณรงค์และการประชาสัมพันธ์เรื่องของขยะ การสนับสนุนมอบรางวัลในการทิ้งขยะ

3) การประสาน คือ การสื่อสารหรือการดำเนินการใดๆ ให้เกิดความร่วมมือ หรือเกิดการดำเนินงานร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานอื่นๆ รวมทั้งให้เกิดบูรณาการในการบริหารจัดการในพื้นที่ เพื่อลดความซ้ำซ้อน สนับสนุนงานซึ่งกันและกัน ลดค่าใช้จ่าย และเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน การประสานส่วนใหญ่เป็นบทบาทขององค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ซึ่งต้องประสานในด้านต่างๆ โดย อบจ. มีบทบาทประสานการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการ จัดทำและประสานแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2546 เพื่อไปจัดทำแผนพัฒนาจังหวัด อบจ. มีบทบาทประสานและให้ความร่วมมือในการปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆ ตลอดจนประสานการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างท้องถิ่นในเขตจังหวัด และประสาน อบจ. จังหวัดอื่นๆ กรณีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่คาบเกี่ยวระหว่างจังหวัด เช่น หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ที่มีการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐต่างเพื่อการจัดโครงการในการประสานงานนำวิทยากรมาบรรยายความรู้หรือจัดศึกษาดูให้คนในท้องถิ่นที่รับผิดชอบไปศึกษาดูงานต่างๆในพื้นที่ต้นแบบอื่นๆ เป็นต้น

4) การสนับสนุน ด้วยการให้หรือให้ใช้วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักรกล แรงงาน ข้อมูล และงบประมาณเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน โดยการสนับสนุนส่วนใหญ่เป็นบทบาทของ อบจ. ซึ่งมีบทบาทในการจัดสรรงบประมาณ และสนับสนุนการพัฒนาท้องถิ่นแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สนับสนุนงบประมาณให้กับประชาชน สนับสนุนงบประมาณให้แก่ประชาคม องค์กรประชาชน ส่งเสริมความสามารถดำเนินการกิจกรรมต่างๆ โดยใช้ศักยภาพของตนเองในการบริหารจัดการในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ โดยไม่ให้เกิดการสนับสนุนในลักษณะของการให้สิ่งของหรือการดำเนินการแทน เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลจัดโครงการรับซื้อขยะจากชาวบ้านเพื่อที่จะนำไปขายในการรีไซเคิล การจัดกิจกรรมใช้ถุงผ้าในการซื้อของแล้วจะได้คูโปงเพื่อไปรับรางวัล การสนับสนุนงบประมาณในการเชิญวิทยากรบรรยายความรู้ การศึกษาดูงาน และการจัดโครงการลักษณะนี้ทางหน่วยงานท้องถิ่นจะมีการจัดสรรงบประมาณเพื่อนสนับสนุนโครงการต่างๆ ที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และทรัพยากรทางสิ่งแวดล้อมภายในพื้นที่ที่ตนเองรับผิดชอบ

กล่าวโดยสรุป การจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกประกอบด้วยของการบริหารจัดการทั้ง 4 ลักษณะ คือ การดำเนินการ การส่งเสริม การประสาน และการสนับสนุน ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมภายในพื้นที่ คือ การดำเนินการในเขตท้องถิ่นของตนเอง การประสานและร่วมดำเนินการร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมดำเนินการและสนับสนุนให้มีความเข้มแข็ง และสร้างความร่วมมือกับสถาบันทางวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานราชการต่าง รวมทั้งการสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการให้มี บริการสาธารณะร่วมกัน เช่น โครงการบริหารจัดการกำจัดขยะ การศึกษาดูงาน การจ้างวิทยากร การสนับสนุนงบประมาณ เป็นต้น

องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่ 2 คือ องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการจัดการขยะที่ถูกต้องตามหลักวิชาการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกันทุกระดับตั้งแต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลไปจนถึงระดับจังหวัด จากข้อมูลพบว่า ปัจจุบันจังหวัดพิษณุโลกมีสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยที่ถูกต้องตามหลักวิชาการที่รับผิดชอบโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ตั้งแต่ระดับตำบลขึ้นไปและเอกชนจำนวนทั้งสิ้น 19 แห่ง ประกอบด้วย สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลนครพิษณุโลก สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลนครไทย สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลบ้านใหม่ สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลวังฆ้อง สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลพรหมพิราม สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลวัดโบสถ์ สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลป่าแดง สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลบ้านแยง สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลเนินกุ่ม สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลบางกระพุ่ม สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลปลักแรด สถานที่กำจัดขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าสะแก สถานที่กำจัดขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม สถานที่กำจัดขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลแก่งโสภากา สถานที่กำจัดขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกร่าง สถานที่กำจัดขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าตาล และบ่อเอกชนในพื้นที่ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง นอกจากนี้ยังมีเตาเผาขยะแบบมีระบบบำบัดควันของเทศบาลตำบลบางระกำอีกด้วย

จากข้อมูลสถานที่กำจัดขยะในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกจะเห็นว่า สถานที่กำจัดขยะส่วนใหญ่เป็นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลทั้งเทศบาลตำบล (ทต.) และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นส่วนใหญ่ จึงอาจกล่าวได้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลมีบทบาทสำคัญในการจัดการขยะในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก

แนวทางการจัดการขยะมูลฝอยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงทดลองแนวทางในการกำจัดขยะที่หลากหลายแนวทางของเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เพื่อศึกษาข้อดี ข้อเสีย ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่ตามมาจะนำองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่ได้ไปใช้ปฏิบัติจริงในการจัดการขยะของชุมชน ดังนี้

- 1) นำขยะไปทดลองทำปุ๋ยหมัก
- 2) นำขยะมาเลี้ยงไส้เดือน
- 3) นำขยะมาหมักแก๊สชีวภาพ
- 4) การประดิษฐ์เตาเผาไร้มลพิษ

5) การหมักในถังซีเมนต์ ซึ่งเทศบาลตำบลบ้านคลอง จึงได้ใช้วิธีการนี้ในการจัดการขยะเปียก หรือขยะอินทรีย์มาจนถึงปัจจุบัน ผลจากการทดลองกำจัดขยะเปียก หรือขยะอินทรีย์ด้วยวิธีการที่กล่าวมาข้างต้น คือ ปุ๋ยน้ำสีน้ำตาล ซึ่งปุ๋ยน้ำนี้เมื่อนำไปผสมน้ำและนำไปรดพืชผักสวนครัว พืชไร่ ไม้ดอกไม้ประดับต่างๆ จะทำให้พืชผักมีการเจริญงอกงาม และได้ผลผลิตที่ดี

จากองค์ความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลกที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลมีบทบาทมากในด้านการจัดการขยะ โดยองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่กล่าวมาข้างต้นนำไปสู่การจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม

แบบครบวงจร โดยจัดการขยะตั้งแต่ต้นทาง (ขยะจากครัวเรือน) มีกระบวนการจัดการขยะและใช้ประโยชน์จากขยะแต่ละประเภทที่ถูกต้องตามหลักวิชาการไปจนถึงสิ้นสุดกระบวนการจัดการขยะ ซึ่งต้องใช้องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่มาจาก “ชุมชน” ซึ่งเป็น “องค์ความรู้และแนวปฏิบัติจากภายใน” ผสมผสานกับองค์ความรู้และแนวปฏิบัติตามหลักวิชาการซึ่งเป็น “องค์ความรู้และแนวปฏิบัติจากภายนอก” จึงอาจกล่าวได้ว่า องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลกเป็นการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยการผสมผสานองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่ผสมผสานกันระหว่าง “มิติทางสังคม” “มิติทางสิ่งแวดล้อม” โดยเชื่อมโยงกันไว้ด้วย “มิติทางเศรษฐกิจจึงสามารถจัดการขยะได้อย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และยั่งยืน อาจกล่าวได้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลกมีวิธีการจัดการสิ่งแวดล้อมของตนเองในแต่ละพื้นที่ อีกทั้งไม่ปฏิเสธองค์ความรู้จากภายนอกอีกด้วย

องค์ความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลกสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ที่ระบุว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ต้องพัฒนามิติต่างๆ ไปพร้อมกัน คือ มิติทางสิ่งแวดล้อม มิติทางเศรษฐกิจ และมิติทางสังคม ซึ่งจากการศึกษาองค์ความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยสามารถจำแนกองค์ความรู้และแนวปฏิบัติดังกล่าวออกเป็นมิติต่างๆ ทางด้านการพัฒนาได้ 3 มิติดังนี้

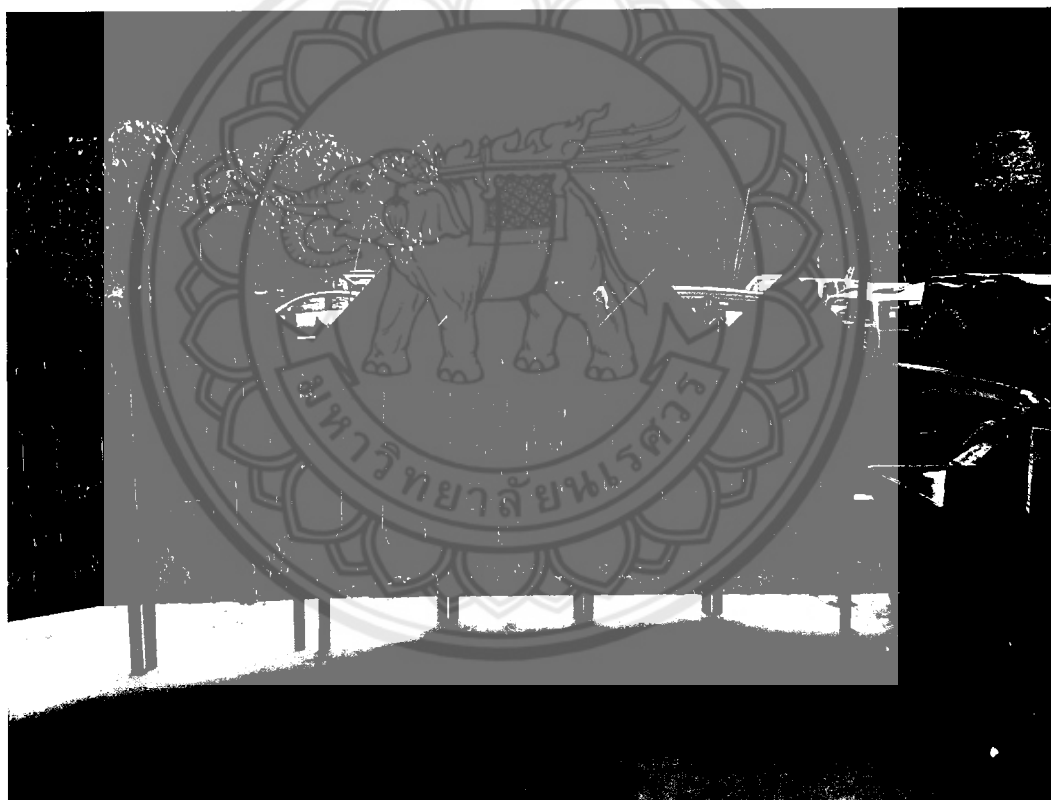
มิติทางสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลกได้ใช้องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่ 1 คือ องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในด้านการรณรงค์ ส่งเสริม สร้างสรรค์ สนับสนุนการดำเนินการให้ชุมชนพัฒนากระบวนการจัดการขยะตามแนวทางของตนเอง เพื่อขับเคลื่อนโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในแง่ของการกลุ่กิจสำนึก กระตุ้น หนุนเสริม กำกับ ควบคุม ให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะของภาคประชาชนตั้งแต่ระดับครัวเรือนจนถึงระดับจังหวัดซึ่งเป็นการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทาง ดังภาพที่ 4.12-4.14

“ผู้นำต้องกำหนดให้ทุกคุ้มต้องมีธนาคารขยะ เพราะถ้าเราเอาไปตั้งไว้กลางบ้านไม่มีใครเอาไปทิ้งหรอก แต่ละคุ้มมี 4 – 5 หลัง รวบรวมและตั้งกฎว่าใครไม่ทำตามกฎจะมีการปรับ นอกจากจะใช้กฎบังคับแล้ว ก็ต้องมีการให้รางวัล ใครทำดีก็ลงทะเบียนขะไว้ ว่าใครทิ้งอะไรเท่าไรและก็เก็บสถิติแล้วให้รางวัล ตอนสิ้นปีประกาศเกียรติคุณ ให้ผู้ใหญ่บ้านประกาศเวทีกลางหมู่บ้าน เขิญนายอำเภอมามอบรางวัล ส่วนใบประกาศเกียรติคุณตอนนี้ทาง อบต. เป็นคนทำ...”

ผู้นำชุมชนคนที่ 1 ผู้ให้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์วันที่ 8 กันยายน 2561

ภาพที่ 4.15 ผลงานด้านการรณรงค์ ส่งเสริม สร้างสรรค์ สนับสนุนการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม
ในมิติทางสังคม

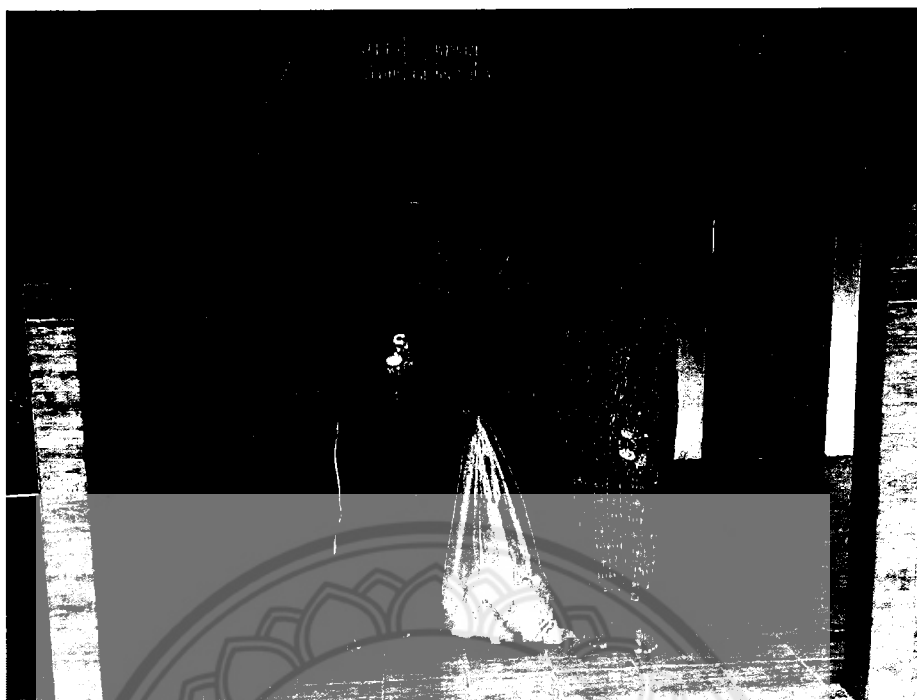
ภาพที่ 4.16 โครงการด้านการรณรงค์ ส่งเสริม สร้างสรรค์ สนับสนุนการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม
ร่วมในมิติทางสังคม

ภาพที่ 4.17 การประชุมชี้แจงโครงการด้านการรณรงค์ ส่งเสริม สร้างสรรค์ สนับสนุนการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมและการดำเนินการจัดหาสถานที่ในการคัดแยกขยะในมิติทางสังคม

มิติทางเศรษฐกิจ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลกได้ใช้องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่ 1 คือ องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในด้านการรณรงค์ ส่งเสริม สร้างสรรค์ สนับสนุนการดำเนินการให้ชุมชนพัฒนากระบวนการจัดการขยะตามแนวทางของตนเองโดยใช้แรงจูงใจทางเศรษฐกิจเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างมิติทางสังคมและมิติทางสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ กลยุทธ์การจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลเริ่มต้นด้วยการพัฒนาในมิติทางสังคมด้วยวิธีการรณรงค์ ส่งเสริม สร้างสรรค์ สนับสนุนการดำเนินการให้ชุมชนพัฒนากระบวนการจัดการขยะตามแนวทางของตนเองก่อนเป็นอันดับแรก จากนั้นจึงขับเคลื่อนด้วยการพัฒนาในมิติทางเศรษฐกิจในรูปแบบของการซื้อขายขยะ การแปรรูปขยะไปเป็นสินค้า การแปรรูปขยะไปเป็นพลังงานทางเลือกต่างๆ การได้ส่วนลดในการซื้อสินค้าในร้านค้าชุมชนในโครงการรณรงค์ต่างๆ การส่งโครงการจัดการขยะต่างๆ เข้าประกวดเพื่อรับเงินรางวัล เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมเหล่านี้สามารถสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะกลุ่มผู้เปราะบางทางสังคม และกลุ่มผู้มีรายได้น้อยต่างๆ เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้พิการ กลุ่มเด็กและเยาวชน เป็นต้น กลุ่มต่างๆ เหล่านี้จะให้ความร่วมมือในการจัดเก็บ คัดแยก แปรรูปขยะในเวลาว่างจากภารกิจต่างๆ ในชีวิตประจำวันเป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น กลุ่มผู้สูงอายุในตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการจะใช้เวลาทุกวันในการเก็บขยะ คัดแยกขยะ ทำความสะอาดขยะรีไซเคิลเพื่อเตรียมนำไปขายในตลาดนัดขยะสัญจร กลุ่มเด็กและเยาวชนจะปั่นจักรยานเก็บขยะทุกวันอาทิตย์เพื่อนำขยะที่ได้ไปคัดแยก ทำความสะอาดเตรียมขายในตลาดนัดขยะสัญจรเช่นกัน

ภาพที่ 4.18 ผู้สูงอายุในชุมชนเก็บรวบรวมขยะไว้เตรียมขายในตลาดนัดขยะ

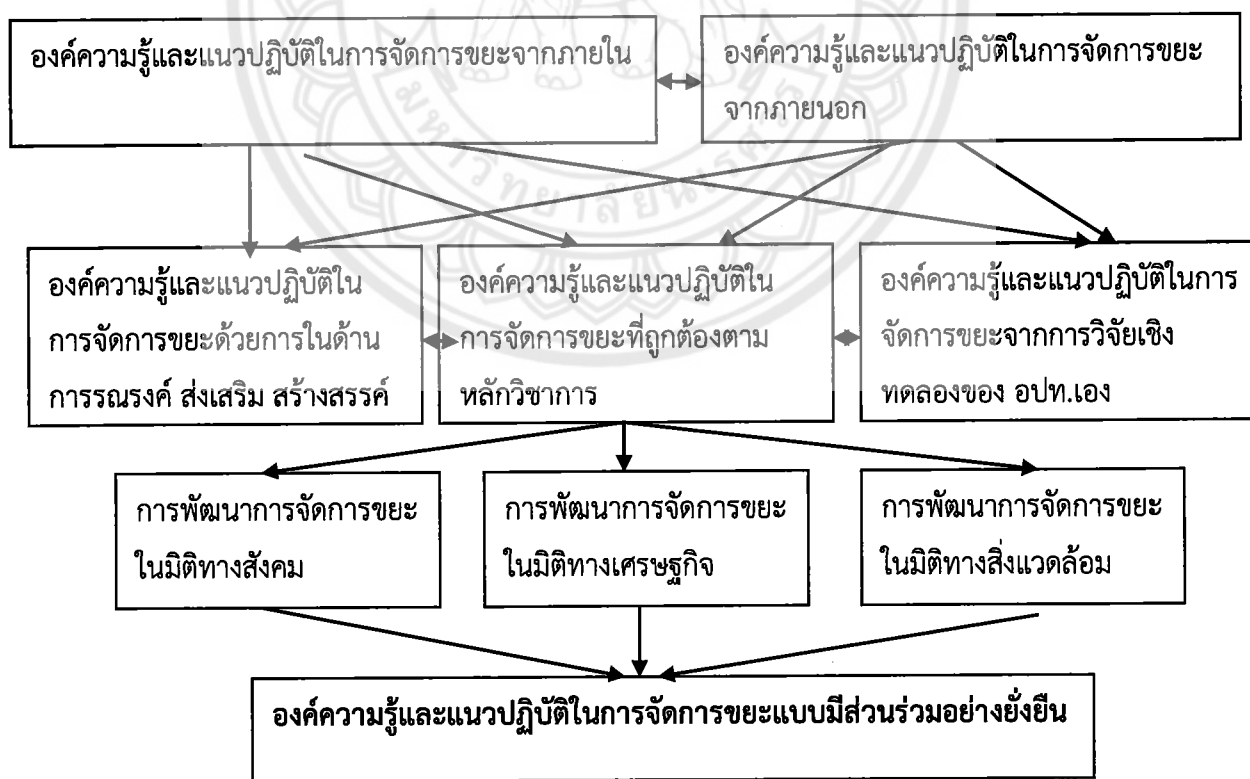

ภาพที่ 4.19 ผู้สูงอายุในชุมชนทำความสะอาดถุงและขวดพลาสติกเพื่อเตรียมส่งขายในตลาดนัดขยะ

มิติทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเป้าหมายปลายทางที่สำคัญในการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะสามารถบรรลุได้ด้วยองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่ 2 คือ องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการจัดการขยะที่

ถูกต้องตามหลักวิชาการขององค์ปกครองส่วนท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกันทุกระดับตั้งแต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลไปจนถึงระดับจังหวัด และองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เกิดจากการวิจัยเชิงทดลองขององค์ปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลเอง เช่น กรณีการกำจัดขยะอินทรีย์ด้วยการทดลองใช้วิธีการที่หลากหลายของเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เพื่อศึกษาข้อดี ข้อเสีย ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่ตามมาจะนำองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่ได้ไปใช้ปฏิบัติจริงในการจัดการขยะของชุมชน คือ วิธีการหมักในถังซีเมนต์เพื่อนำไปทำปุ๋ยน้ำรดพืชผักสวนครัว พืชไร่ ไม้ดอกไม้ประดับต่างๆ

องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการจัดการขยะที่ถูกต้องตามหลักวิชาการขององค์ปกครองส่วนท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกันทุกระดับตั้งแต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลไปจนถึงระดับจังหวัด และองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เกิดจากการวิจัยเชิงทดลองขององค์ปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลเองนั้นล้วนแล้วแต่เป็นองค์ความรู้ที่ผสมผสานระหว่าง “องค์ความรู้และแนวปฏิบัติจากภายนอก” ที่บุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่ร่วมกันเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน เป็นต้น ด้วยวิธีการเรียนรู้ด้วยการอบรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศึกษาดูงาน และ “องค์ความรู้และแนวปฏิบัติจากภายใน” ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่มาจากวิถีชีวิต ภูมิปัญญา ผลจากการทดลองจัดการขยะด้วยวิธีต่างๆ ของ อปท.เอง จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นจึงสามารถสรุป องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการขยะขององค์ปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลกได้ดังแผนภาพที่ 4.3

แผนภาพที่ 4.3 องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 3 กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ข้อข้างต้นสามารถนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เชื่อมโยงไปสู่กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก ดังนี้

3.1 สภาพปัญหาของการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

จากการศึกษาสภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อมและปัญหาสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลก พบสภาพปัจจุบันของสิ่งแวดล้อมในจังหวัดพิษณุโลกทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านป่าไม้ ด้านน้ำ ด้านขยะ นั้นพบปัญหาสิ่งแวดล้อมดังนี้

1) ปัญหาด้านทรัพยากรป่าไม้ พบ 2 ปัญหา คือ

(1) ปัญหาขาดความรู้ความเข้าใจกฎหมายการบุกรุกพื้นที่ของป่าไม้ คือ ชาวบ้านที่อยู่บริเวณใกล้เคียงพื้นที่ป่าไม้ยังไม่ทราบถึงกฎหมายในการเข้าไปหาของกินในป่า จึงไม่เข้าใจและกลัวว่าการเข้าไปหาของในป่าจะถูกลงโทษและผิดกฎหมาย

(2) ปัญหาการต่อต้านการบุกรุกพื้นที่ป่า คือ ปัญหาชาวบ้านมีการต่อต้านกลุ่มนายทุนที่ได้สัมปทานทำกิจการในป่าไม้จึงมีการต่อต้านจากชาวบ้านในพื้นที่จึงเกิดการบาดเจ็บล้มตาย

2) ปัญหาด้านทรัพยากรน้ำ พบ 4 ปัญหา คือ

(1) ปัญหาการพังทลายของหน้าดิน เนื่องจากปัจจุบันมีการพังทลายของหน้าดินที่อยู่บริเวณใกล้น้ำหรือพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้านในชุมชนในอำเภอต่างๆ การสร้างฝายด้วยการใช้คอนกรีต ในปัจจุบันอาจจะใช้เวลานานในการดำเนินการ อีกทั้งทางด้านงบประมาณก็อาจจะไม่ทั่วถึงพื้นที่ห่างไกล จึงจำเป็นต้องมีการสร้างฝายที่เป็นฝายชะลอน้ำจากธรรมชาติ โดยวิธีการปลูกต้นไม้หรือนำต้นไม้อะเอียดและแรงงานชาวบ้านมาช่วยกันทำฝายชะลอน้ำเพื่อให้มีน้ำไว้ใช้ในการทำการเกษตรได้นาน

(2) ปัญหาวัชพืชกีดขวางทางไหลของน้ำ เนื่องจากมีวัชพืชที่เติบโตในน้ำมีปริมาณการเจริญเติบโตมากทำให้เกิดการหนาแน่นของวัชพืช จึงทำให้เกิดอุปสรรคต่อการไหลเวียนของน้ำและการสัญจรของชาวบ้านในบริเวณนั้นของหลายๆตำบลของจังหวัดพิษณุโลก

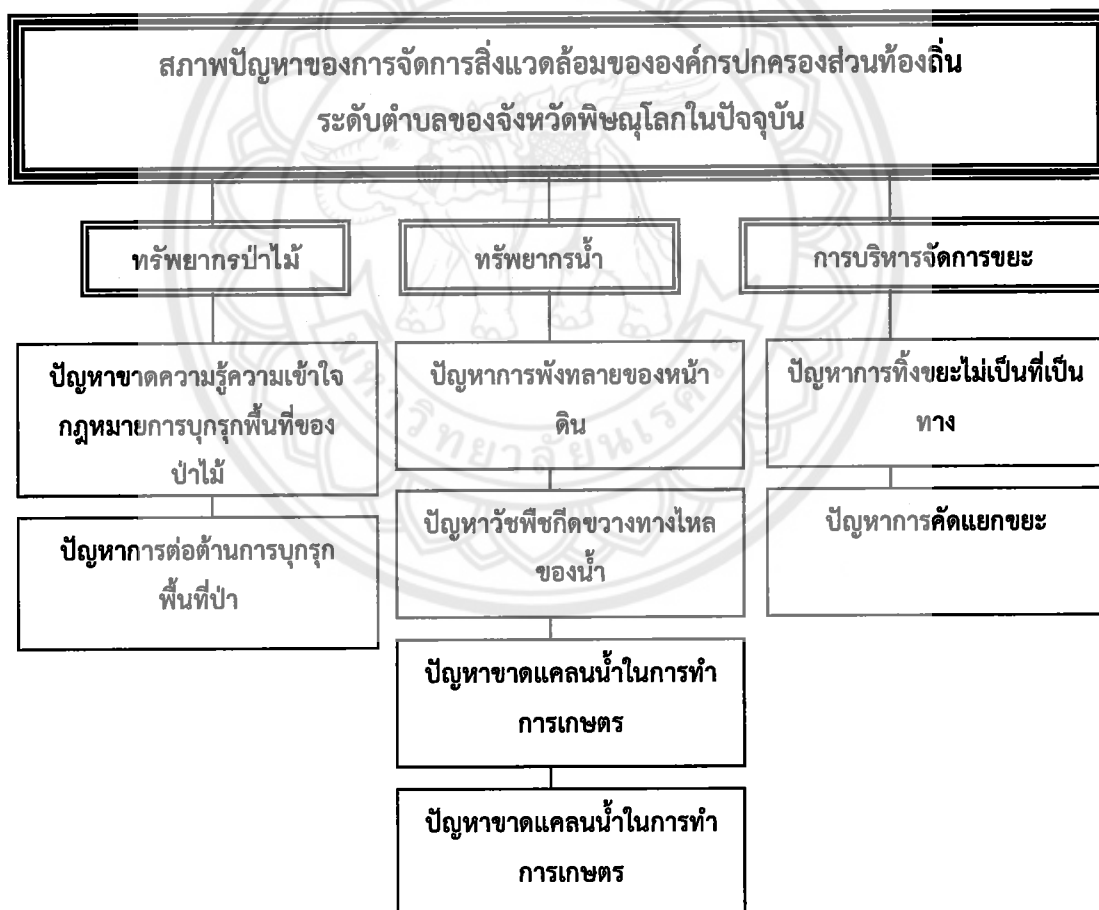
(3) ปัญหาขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตร ในบางพื้นที่ขาดแหล่งน้ำในการทำการเพาะปลูก เนื่องจากในพื้นที่ไม่มีพื้นที่รองรับน้ำและกักเก็บน้ำไว้ ชาวบ้านจึงปลูกข้าวไม่ได้จำเป็นต้องรอฤดูกาลที่ฝนตกอย่างเดียว

(4) ปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่ทำการเกษตร โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอบางระกำซึ่งเป็นพื้นที่รับน้ำ ประสบกับปัญหาน้ำท่วมทุกปี องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับจำเป็นต้องบูรณาการงานกับหน่วยงานอื่นๆ ทั้งในระดับจังหวัดและระดับประเทศเพื่อแก้ไขปัญหา แต่หน่วยงานแรกที่เข้าถึงประชาชนในพื้นที่และแก้ไขปัญหาเบื้องต้นเสมอก็คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล ก่อนที่จะมีการแก้ไขจนเป็นที่มาของการบริหารจัดการน้ำต้นแบบ หรือ บางระกำโมเดลเช่นในปัจจุบัน

3) ปัญหาด้านการบริหารจัดการขยะ พบ 2 ปัญหา คือ

(1) ปัญหาการทิ้งขยะไม่ถูกที่ สาเหตุการทิ้งขยะไม่ถูกที่นั้น ผู้นำชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลต้องมีการวางแผนในการบริหารจัดการขยะ โดยใช้วิธีการจัดตั้งธนาคารขยะ การรณรงค์ให้หันมาใช้ถุงผ้าแทนถุงพลาสติกในแต่ละหมู่บ้าน มีการออกกฎระเบียบของหมู่บ้าน โดยที่ใครทำผิดจะมีการลงโทษตามกฎระเบียบที่บังคับใช้ และยังมีการสร้างแรงจูงใจในการทิ้งขยะอย่างถูกวิธี โดยลงทะเบียน เก็บสถิติจนถึงสิ้นปีจึงมีการประกาศรายชื่อมอบรางวัล

(2) ปัญหาการคัดแยกขยะ ประชาชนในบางพื้นที่ยังไม่มีความรู้ในการคัดแยกขยะ จึงมีกลุ่มผู้นำชุมชน หน่วยงานต่างๆ มีการวางแผน คิดโครงการต่างๆ เพื่อรองรับปริมาณขยะที่หลากหลายประเภทวมไปถึงการออกกฎระเบียบในการทิ้งขยะ เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการขยะของถูกวิธีและตอบสนองนโยบายของภาครัฐในแต่ละหมู่บ้าน จากสภาพปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ดังแผนภาพที่ 4.4

แผนภาพที่ 4.4 สภาพปัญหาของการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลกในปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลก พบสภาพปัจจุบันของสิ่งแวดล้อมในจังหวัดพิษณุโลกทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านป่าไม้ ด้านน้ำ ด้านขยะ

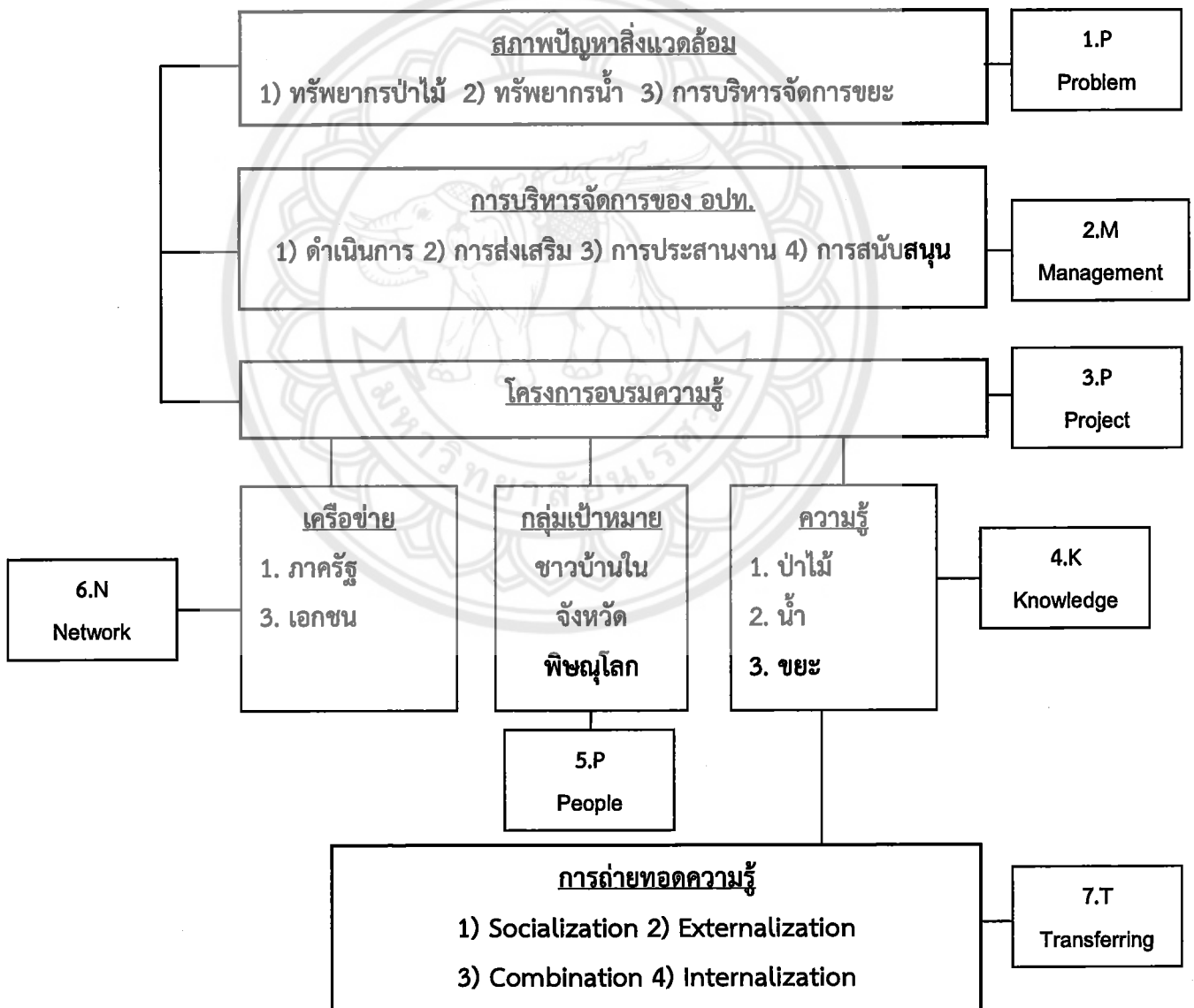
3.2 สภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล

แผนภาพที่ 4.5 สภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล

จากแผนภาพข้างต้น คือ การสรุปสภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลด้วยการบริหารจัดการทาง ทั้ง 4 ด้าน คือ การดำเนินการ การส่งเสริม การประสาน และการสนับสนุน กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมภายในพื้นที่ กล่าวคือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลจะดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตนเอง การประสานและร่วมดำเนินการร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมดำเนินการและสนับสนุนให้มีความเข้มแข็ง และสร้างความร่วมมือกับสถาบันทางวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานราชการต่าง รวมทั้งการสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการให้มี บริการสาธารณะร่วมกัน เช่น โครงการบริหารจัดการกำจัดขยะ การศึกษาดูงาน การจ้างวิทยากร การสนับสนุนงบประมาณ เป็นต้น

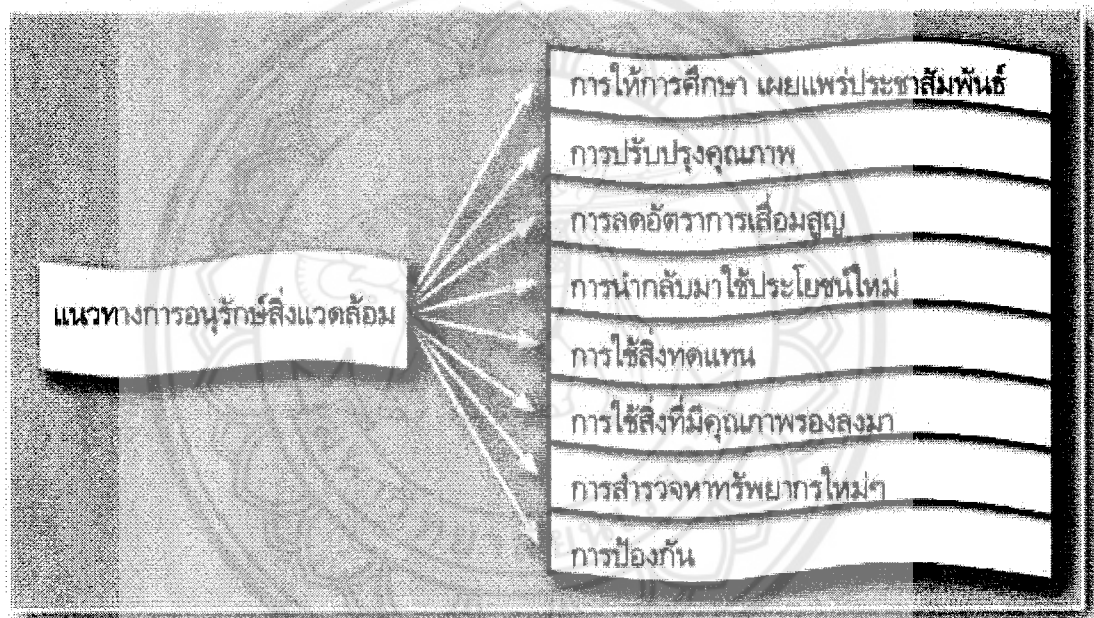
3.3 กระบวนการถ่ายโอนความรู้และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

แผนภาพที่ 4.6 สภาพปัจจุบันและปัญหาของการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล

จากแผนภาพที่ 4.6 แสดงให้เห็นภาพรวมของสภาพปัจจุบันและปัญหาของการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล ซึ่งพบว่าในปัจจุบันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลมีการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยใช้องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่มีฐานมาจากกลุ่มของแนวคิด ทฤษฎีหลัก 2 กลุ่ม ประกอบด้วย แนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และแนวคิด ทฤษฎีการถ่ายทอดความรู้ของชุมชน

โดยหลักการทั่วไปของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม คือ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยความชาญฉลาดและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมวลมนุษย์ให้มากที่สุดและมีระยะเวลาในการทำงานยาวนานที่สุด เนื่องจากสิ่งแวดล้อมเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญของการดำรงชีวิตของมนุษย์ เศรษฐกิจ ธุรกิจและทางการท่องเที่ยว เป็นต้น แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจึงต้องครอบคลุมปัญหาใหญ่ คือ ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมถูกทำลายและปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ สำหรับแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปมีดังนี้ (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2552)

แผนภาพที่ 4.7 แนวทางอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ที่มา: เทิดชาย ช่วยบำรุง (2552)

จากแนวทางอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าหนึ่งในวิธีการหรือแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนั้นคือ การให้การศึกษา เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพราะการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นมิใช่การหยุดการขยายตัวของเศรษฐกิจหรือการปฏิเสธความก้าวหน้าของเทคโนโลยี แต่ความสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยนทัศนคติของคนให้สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยวิธีการต่างๆ รวมทั้งการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เพื่อให้เข้าถึงตัวประชาชนให้มากที่สุด จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล พบว่าสอดคล้องกับ SECI Model ของ Nonaka (1995)

Nonaka (1995) ได้อธิบายขั้นตอนการสร้างและถ่ายทอดความรู้ตาม SECI Model ว่าประกอบด้วย 4 ขั้นตอน 1) Socialization 2) Externalization 3) Combination 4) Internalization จากการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนั้นคือ การให้การศึกษา เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์และการถ่ายทอดความรู้ของการบริหารจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมได้ดังต่อไปนี้

1) **Socialization: S** เป็นการแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ของบุคคลอื่นๆ ในสังคมไปสู่การสร้างความรู้ที่ฝังลึกของตนเอง (Tacit Knowledge) เป็นการถ่ายทอดความรู้จากบุคคลสู่บุคคลด้วยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรงของคู่สื่อสาร อาจอยู่ในรูปแบบของการพูดคุยระหว่างกันอย่างไม่เป็นทางการ หรือรูปแบบการประชุมพูดคุยอย่างเป็นทางการ ซึ่งจากการศึกษาสภาพปัจจุบันทรัพยากรสิ่งแวดล้อมภายในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกพบว่า Socialization ของการแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้จาก Tacit Knowledge สู่ Tacit Knowledge นั้นมีรูปแบบของกายถ่ายทอดความรู้จากนำวิทยากรจากหน่วยงานต่างๆมาบรรยายสอนความรู้ การจัดโครงการอบรมสัมมนา การประชุมปรึกษาหารือภายในพื้นที่ชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักดังต่อไปนี้

“ทางผู้นำที่นี่ก็มีการส่งเสริมให้คนในชุมชนคัดแยกขยะ และธนาคารขยะ เริ่มต้นจากการที่พาผู้ใหญ่บ้านไปฝึกอบรมจากวงศ์พาณิชย์ไปกับพระในวัด จึงมีแนวคิดว่าหมู่บ้านควรมีการแยกขยะเพื่อทำรายได้ พอได้รายได้ก็นำไปใส่ในกองทุนแม่บ้านของแผ่นดิน”

ผู้นำชุมชนคนที่ 5 สัมภาษณ์ 26 กันยายน 2561

“กิจกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม แบบมีส่วนร่วม เรามีการสร้างเครือข่ายเพิ่ม โดยการขยายเครือข่ายในแต่ละตำบลรับสมัครเครือข่ายเพิ่ม และมีการจัดอบรมให้ความรู้ โดยติดต่อกับเจ้าหน้าที่กรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาให้ความรู้กับชาวบ้าน มีการเปิดรับสมัครเครือข่าย ตำบลละ 5 คน และให้ไปเครือข่ายในแต่ละหมู่บ้าน”

ผู้นำชุมชนคนที่ 7 สัมภาษณ์ 6 ตุลาคม 2561

“ความรู้เรื่องการจัดการขยะก็ได้มาจากการดูงานจากที่ต่างๆ แล้วนำมาเสนอในที่ประชุมประจำเดือน อบต. เขาให้ไปดูการบริหารจัดการขยะ ต้นปี 61 แล้วเรื่องของกิจกรรม อบต. เขาจัดโครงการขยะแลกไข่ เวลาประมาณ 15.00 น. วันจันทร์ถึงศุกร์เลย เปิดร้านค้าขยะ ทั้งเงินและไข่ ที่ อบต. เขาพยายามขับเคลื่อนโครงการนี้โดยบุคลากรต่างๆช่วยกัน แต่ชุมชนยังมีส่วนร่วมน้อยกับโครงการนี้”

ตัวแทนประชาชนคนที่ 8 สัมภาษณ์ 10 ตุลาคม 2561

“จากนโยบายภาครัฐ เรื่อง ขยะ ทาง อบต. สนับสนุนโดยร่วมมือกับโรงเรียนผู้สูงอายุให้เจ้า

หน้าที่ไปลงพื้นที่ในแต่ละชุมชน เพราะทางอบต. เขาก็ไปดูงานที่ อย่างที่คอรุม อบต.เขาเชิญเจ้าหน้าที่มา
 สาธิตเรื่องการคัดแยกขยะ เริ่มต้นจากกิจกรรมลดการใช้ถุงพลาสติก เป็นหนึ่งกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุ”

ตัวแทนประชาชนคนที่ 2 สัมภาษณ์ 8 กันยายน 2561

2) **Externalization: E** เป็นการเปลี่ยนความรู้จากความรู้ที่ฝังลึก (Tacit Knowledge) สู่ความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) ที่สามารถถ่ายทอดสู่ภายนอกได้ ซึ่งเป็นการดึงความรู้จาก ภายในตัวบุคคลถ่ายทอดออกเป็นลายลักษณ์อักษรในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น ตำรา คู่มือ เอกสาร ประกอบการบรรยาย บทเรียนจากเรื่องเล่า เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาสภาพปัจจุบันทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ภายในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกพบว่า Externalization คือกระบวนการดึงความรู้จากความรู้ที่ฝังลึก (Tacit Knowledge) ไปสู่ความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) นั้นมีรูปแบบของการถ่ายทอดความรู้จาก ความรู้ฝังลึกไปเป็นความรู้ที่ชัดเจนผ่านการใช้สื่อหรือเอกสารประกอบการเรียนการฝึกอบรมต่างๆ ได้แก่ การถ่ายทอดความรู้จากวิทยากรจากหน่วยงานต่างๆ ควบคู่ไปกับการใช้เอกสารประกอบการบรรยาย เช่น คู่มือการเสริมสร้างสังคมไร้เคเคิลในชุมชนและโรงเรียน รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม แผ่นพับ ใบปลิวการกำจัดขยะในครัวเรือน การแสดงการสาธิตการแยกขยะ เป็นต้น ซึ่งมีรายละเอียดจากการ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักดังต่อไปนี้

“ตอนที่เขาให้ไปดูงานการกำจัดขยะ คัดแยกขยะ ก็จะมีแผ่นพับ ให้แล้วก็มีการสาธิตวิธีการทำ
 วิธีการคัดแยกขยะ อันไหนยังใช้ประโยชน์ได้ อันไหนเป็นขยะทั่วไป ขยะอันตรายเขาก็จะมีคนสอนให้กับ
 เรา”

ตัวแทนประชาชนคนที่ 8 สัมภาษณ์ 10 ตุลาคม 2561

“ที่ฝึกอบรมกับวงศ์พาณิชย์เขาก็จะมีคนมาบรรยายให้เราฟัง แล้วก็มีการเอกสารด้วย ให้เราเอา
 กลับมาทำตามได้ ส่วนมากที่สอนก็จะอธิบายชนิดของขยะ การคัดแยกขยะแต่ละประเภท มีตัวอย่างให้ดู
 เลยว่าแบบไหนเป็นแบบไหน เช่น ผักเอาไปทำปุ๋ยอินทรีย์ได้ กระดาษ ขวดกระป๋องพวกนี้เอาไปใช้ใหม่ รี
 ใช้เคล็ดใหม่ได้”

ผู้นำชุมชนคนที่ 5 สัมภาษณ์ 26 กันยายน 2561

“ก็ไปดูงานที่อย่างที่คอรุม อบต.เขาเชิญเจ้าหน้าที่มาสาธิตเรื่องการคัดแยกขยะ เริ่มต้นจาก
 กิจกรรมลดการใช้ถุงพลาสติกเป็นหนึ่งกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุ เขามีเอกสารให้เลย พร้อมกับมีคน
 บรรยายเรื่องการคัดแยกขยะ ขยะอินทรีย์ ขยะทั่วไป ขยะอันตรายสอนหมด”

ตัวแทนประชาชนคนที่ 2 สัมภาษณ์ 8 กันยายน 2561

3) Combination: C เป็นการรวบรวมความรู้ที่ได้จากความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) ไปสู่ความรู้ที่ชัดเจนชุดใหม่ (Explicit Knowledge) เช่นการรวบรวมความรู้จากหนังสือ ตำราต่างๆ ซึ่งเป็น Explicit Knowledge มาสร้างเป็นความรู้ชุดใหม่และถ่ายทอดออกมาเป็นหนังสือ ตำรา เอกสาร สื่อต่างๆ ซึ่งก็ยังคงเป็นความรู้ประเภท Explicit Knowledge เช่นเดิม มีรูปแบบของการ ถ่ายทอดความรู้จากใช้สื่อหรือเอกสารประกอบการเรียนการสอน ได้แก่ คู่มือการเสริมสร้างสังคมริโซเคิล ในชุมชนและโรงเรียน รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม แผ่นพับ ใบปลิวการกำจัดขยะในครัวเรือน เป็นต้น ซึ่งมีรายละเอียดจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักดังต่อไปนี้

“ตอนที่เขาให้ไปดูงานการกำจัดขยะ คัดแยกขยะ ก็จะมีแผ่นพับ ให้แล้วก็มีวิธีการทำ วิธีการคัดแยกขยะ อันไหนยังใช้ประโยชน์ได้ อันไหนเป็นขยะทั่วไป ขยะอันตรายเขาก็จะมีคนสอนให้กับเรา”

ผู้นำชุมชนคนที่ 8 สัมภาษณ์ 10 ตุลาคม 2561

“ที่ฝึกอบรมกับวงศ์พาณิชย์เขาก็จะมีคนมาบรรยายให้เราฟัง แล้วก็มีการเอกสารด้วย ให้เราเอากลับมาทำตามได้ ส่วนมากที่สอนก็จะอธิบายชนิดของขยะ การคัดแยกขยะแต่ละประเภท มีตัวอย่างให้ดูเลยว่าแบบไหนเป็นแบบไหน เช่น ผักเอาไปทำปุ๋ยอินทรีย์ได้ กระดาษ ขวดกระป๋องพวกนี้เอาไปใช้ใหม่ ริโซเคิลใหม่ได้”

ตัวแทนประชาชนคนที่ 5 สัมภาษณ์ 26 กันยายน 2561

“ก็ไปดูงานที่ อย่างที่คอรุม อบต.เขาเชิญเจ้าหน้าที่มาสาธิตเรื่องการคัดแยกขยะ เริ่มต้นจากกิจกรรมลดการใช้ถุงพลาสติก เป็นหนึ่งกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุ เขามีเอกสารให้เลย พร้อมกับมีคนบรรยายเรื่องการคัดแยกขยะ ขยะอินทรีย์ ขยะทั่วไป ขยะอันตรายสอนหมด”

ผู้นำชุมชนคนที่ 2 สัมภาษณ์ 8 กันยายน 2561

4) Internalization: I เป็นการนำความรู้จากภายนอกซึ่งเป็นความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) เปลี่ยนกลับเข้าไปเป็นความรู้โดยนัย (Tacit Knowledge) คือ การนำความรู้ที่ได้เรียนรู้มา ไปปฏิบัติจริง ซึ่งจากการศึกษาสภาพปัจจุบันทรัพยากรสิ่งแวดล้อมภายในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกพบว่า Internalization ของคนในชุมชน คือ การนำความรู้ที่ได้จากการไปฝึกอบรม ทัศนศึกษา รับฟังการบรรยายความรู้เรื่องขยะต่างๆ มาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ สอดคล้องกับวิถีชีวิตและบริบทของคนในพื้นที่นั้นได้จริงซึ่งมีรายละเอียดจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักดังต่อไปนี้

“อย่างที่ผมประชุมทุกเรื่อง หรืออบรมเรื่อง ป่าไม้ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ผมก็ต้องสะสมความรู้ จากที่ผมไปเรียนรู้มา แล้วมาบอกชาวบ้านให้ชัดเจนจากนั้นเราก้ทำให้เขาดูเป็นตัวอย่าง อย่างเศรษฐกิจ พอเพียงผมก็มีการแบ่งพื้นที่ในการปลูกผัก เลี้ยงปลา เลี้ยงสัตว์ ปลูกต้นไม้ หรือเรื่องการทำปุ๋ยอินทรีย์ เรา ก็กลับมาทำแล้วก็มาใส่ผักเรา นาข้าวเรา”

ผู้นำชุมชนคนที่ 1 สัมภาษณ์ 8 กันยายน 2561

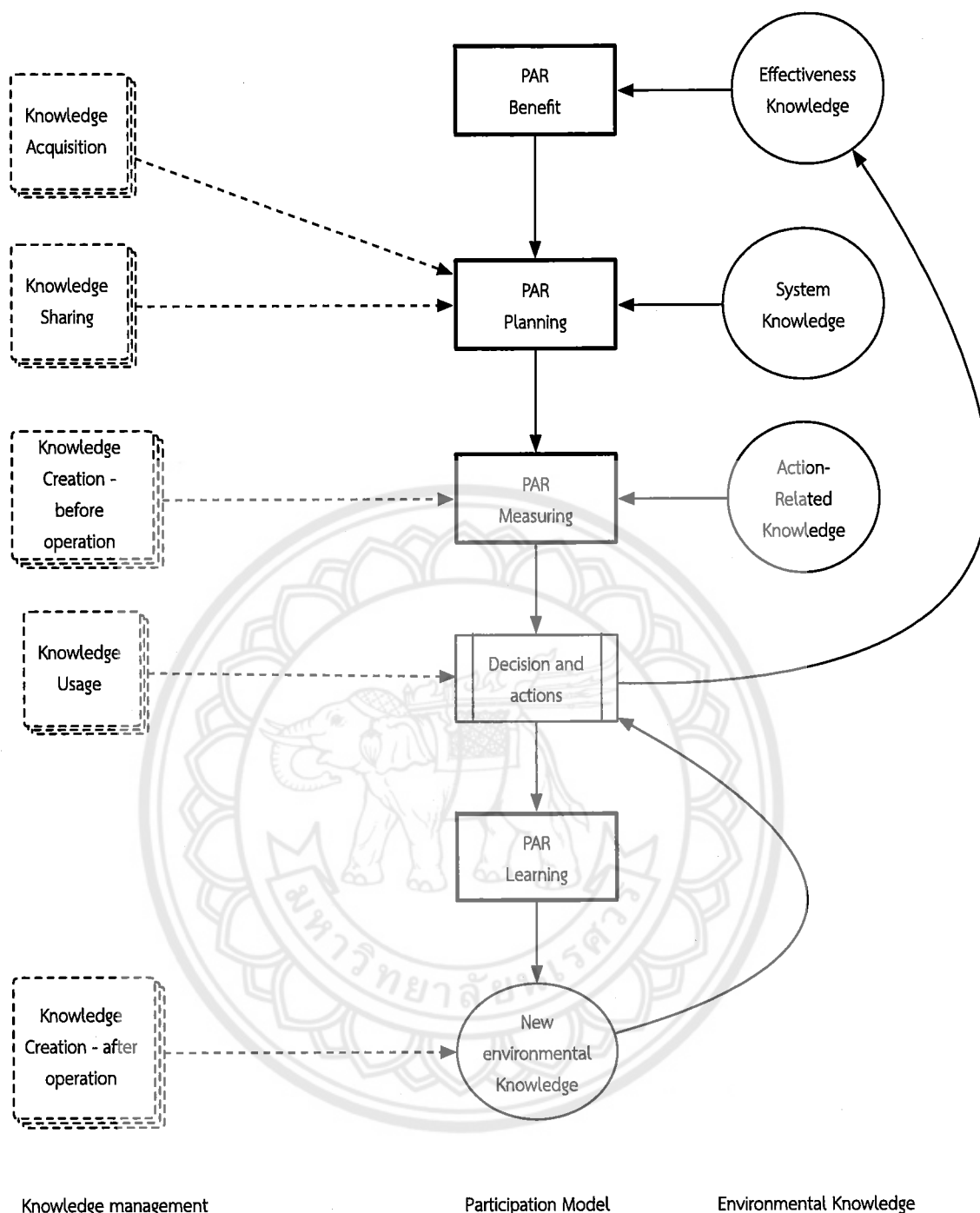
“น้ำหมักชีวภาพ น้ำหมักเอนกประสงค์ที่ผมได้นำมาทำที่บ้านหลังจากที่ผมไปดูงาน ไปอบรม มาณะ แล้วก็ไปสอนลูกบ้านอีกทีนึงแล้วก็เรื่องขยะไปดูงานฝึกอบรมคัดแยกมาแล้ว ก็เราก้มานั่งคัดขยะที่ บ้านเนาะ อะไรที่ขายได้ก็ขาย อย่างพวกเศษอาหารผัก ผลไม้ผมก็เอาไปทำปุ๋ยอินทรีย์นะ พวกกระดาษ ขวดพลาสติกก็เก็บขายหมด”

ตัวแทนประชาชนคนที่ 2 สัมภาษณ์ 8 กันยายน 2561

“อบรมเรื่อง ขยะ คือ ขยะเปียกและถุงพลาสติก กล่องโฟมกลับมาเราก้มาสอนลูกบ้าน ตาคณมัก ไม่ค่อยให้ความร่วมมือ แต่ก็มีคนที่คัดแยกแล้วพอเขารู้ก็แยกไปขาย บางที่ อบต. เขาก้มาซื้อเลย”

ตัวแทนประชาชนคนที่ 4 สัมภาษณ์ 18 กันยายน 2561

จากสภาพปัจจุบันและปัญหาของการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับ ตำบล และกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และการปฏิบัติในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมสามารถสรุป กระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล ดัง แผนภาพที่ 4.8 กระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศแบบมีส่วนร่วมให้กับองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นระดับตำบล (Participatory Environmental Knowledge and Best Practices Transfer Process)

แผนภาพที่ 4.8 กระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศแบบมีส่วนร่วมให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล (Participatory Environmental Knowledge and Best Practices Transfer Process)

จากแผนภาพข้างต้น กระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล (Participatory Environmental Knowledge and Best Practices Transfer Process) จะเห็นได้ว่าหัวใจสำคัญของกระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล คือ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)” ประกอบด้วย Participatory Action Research Benefit (PAR

Benefit) Participatory Action Research Planning (PAR Planning) Participatory Action Research Measuring (PAR Measuring) นำไปสู่กระบวนการตัดสินใจและปฏิบัติการ (Decision and Actions) เพื่อนำไปสู่ Participatory Action Research Learning (PAR Learning) และได้ชุดขององค์ความรู้ใหม่ทางการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นบนฐานของบริบทชุมชน ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ และทดลองใช้มาแล้วจึงเป็นองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่ใช้ได้จริง สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้และบริบทชุมชนอย่างแท้จริง จากกระบวนการถ่ายทอดความรู้แบบมีส่วนร่วมข้างต้น สามารถอธิบายรายละเอียดได้ ดังนี้

1) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในด้านประโยชน์ของชุมชน (Participatory Action Research Benefit: PAR Benefit) ปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญที่สุดในการดำเนินโครงการพัฒนาใดๆ ในทุกชุมชน คือ “การมีส่วนร่วม” ซึ่งการมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนมองเห็นประโยชน์ของสิ่งที่จะได้รับจากโครงการพัฒนาต่างๆ ดังนั้นสิ่งแรกที่จะต้องดำเนินการก่อนที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติใดๆ คือ การดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในด้านประโยชน์ของชุมชน โดยกระบวนการวิจัยนี้จะนำพาชุมชนให้พบคำตอบที่สำคัญที่สุด คือ “ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่สุดของชุมชนคืออะไร” และ “หากชุมชนสามารถจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นได้ด้วยตนเอง ชุมชนจะได้รับประโยชน์อะไร คนในชุมชนจะได้รับประโยชน์อะไร” กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะนำชุมชนเข้าสู่กระบวนการหาคำตอบของปัญหาต่างๆ ในชุมชนด้วยตนเอง และมีความรู้สึกว่าเป็น “ส่วนหนึ่งของชุมชน” และจำเป็นต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการกับ “ปัญหาของชุมชน” ทั้งนี้ในด้านของ “ประโยชน์” ที่นำมาเป็นโจทย์ของชุมชนในการพัฒนาองค์ความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมนั้นจำเป็นต้องเป็น “ประโยชน์ระดับบุคคล” ที่เชื่อมโยงกับ “ประโยชน์ระดับชุมชน”

2) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการวางแผน (Participatory Action Research Planning: PAR Planning) กระบวนการนี้สืบเนื่องมาจากกระบวนการแรกซึ่งชุมชนจะได้รับคำตอบว่า “การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนจะส่งผลให้ชุมชนได้รับประโยชน์ในระดับบุคคลและระดับชุมชนอย่างไร” นำไปสู่การวางแผนร่วมกันในเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน การวางแผนร่วมกันโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะมีจุดเด่นคือ การที่ประชาชนในชุมชนทั้งชุมชนจะได้ร่วมกันวางแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมด้วยการร่วมกันเก็บรวบรวมข้อมูล แสวงหาองค์ความรู้จากแหล่งความรู้ต่างๆ เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน ร่วมกันศึกษาความเป็นไปได้ในวิธีการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างๆ ร่วมกัน ร่วมกันตัดสินใจเลือกองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่จะนำมาใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้จะนำไปสู่การสร้าง “ฉันทามติ” ในการยอมรับที่จะนำองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการจัดการสิ่งแวดล้อมมาใช้ในชุมชน ซึ่งเป็นการสร้าง “การมีส่วนร่วมที่แท้จริง” ในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งในกระบวนการนี้ดำเนินการผ่านกระบวนการแสวงหาความรู้ (Knowledge Acquisition) และกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing) ร่วมกันของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มในชุมชน ผลที่ได้

จากกระบวนการนี้ คือ ระบบความรู้ (Knowledge System) ซึ่งเป็นระบบที่ใช้ในการจัดการความรู้ที่ได้จากการวางแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

3) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในด้านการประเมินผล (Participatory Action Research Measuring: PAR Measuring) ก่อนจะดำเนินโครงการจัดการสิ่งแวดล้อมต้องมีการประเมินทางเลือกต่างๆ ร่วมกันก่อนว่าควรจะทำโครงการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างไร จำเป็นต้องใช้นวัตกรรมอะไรในการดำเนินการ ประชาชนในชุมชนสามารถเข้าถึงนวัตกรรมต่างๆ เหล่านั้นได้มากน้อยแค่ไหน มีความคุ้มค่าทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคมหรือไม่อย่างไร ก่อนที่จะนำองค์ความรู้ แนวปฏิบัติ นวัตกรรมต่างๆ เข้าไปใช้ในชุมชน กระบวนการนี้อาจจำเป็นต้องใช้การเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นในรูปแบบต่างๆ เช่น การทำประชาคม การเปิดเวทีสาธารณะในชุมชน เป็นต้น ซึ่งในขั้นตอนนี้จะเกิด “กระบวนการสร้างองค์ความรู้ก่อนการปฏิบัติการ (Knowledge Creation Before Operation)” ซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ (Action Related Knowledge) ในรูปแบบของชุมชนต้นแบบ ชุมชนนาร่องในคุ้ม หมู่บ้านต่างๆ ภายใต้การบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลก่อนขยายผลทั้งทั้งตำบลต่อไป

4) การตัดสินใจและการปฏิบัติการ (Decision and Actions) ขั้นตอนนี้เกิดขึ้นหลังจากการทดลองปฏิบัติในชุมชนต้นแบบแล้วก็จะเกิด “การใช้องค์ความรู้ (Knowledge Usage)” ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการทดลองปฏิบัติทั้งชุมชน หลังจากนั้นชุมชนก็จะสามารถสร้างองค์ความรู้ที่ใช้ได้จริง หรือ องค์ความรู้ที่มีประสิทธิภาพ (Effective Knowledge) ที่สามารถเก็บไว้เป็นสินทรัพย์องค์ความรู้ (Knowledge Asset) ของชุมชนที่สามารถนำไปใช้สร้างประโยชน์ให้ชุมชนต่อไป

5) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในด้านการเรียนรู้ (Participatory Action Research Learning (PAR Learning) หลังจากที่ชุมชนได้องค์ความรู้และกำหนดแนวปฏิบัติของตนเองแล้วก็จะใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมนำไปสู่ “การสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม (New Environmental Knowledge)” ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นหลังการปฏิบัติการ (Knowledge After Operation)

จากกระบวนการที่กล่าวมาข้างต้นจะพบว่า องค์ความรู้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่มีฐานมาจากการปฏิบัติ จึงเป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นควบคู่กับการปฏิบัติเสมอ จึงสามารถนำไปใช้ได้จริงตามบริบทของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป สามารถขับเคลื่อนได้ในระดับตำบล อย่างไรก็ตามจากสภาพปัจจุบันและปัญหาของการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลกที่ผ่านมา พบว่า หลายพื้นที่ได้มีการขับเคลื่อนแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมด้วยองค์ความรู้มาพอสมควร แต่ยังไม่ครอบคลุมทุกตำบลในจังหวัดพิษณุโลก ตลอดจนยังขาดแนวทางที่ชัดเจนในการสร้างองค์ความรู้และแนวปฏิบัติ ตลอดจนสร้างการมีส่วนร่วมในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนภายใต้ตำบลที่ชัดเจน จากการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยทำให้คณะผู้วิจัยพบว่า แนวทางที่เหมาะสมในการสร้างองค์ความรู้และแนวปฏิบัติ และสร้างการมีส่วนร่วมในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนภายใต้ตำบลคือการนำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

(Participatory Action Research Measuring: PAR) เข้าไปใช้ในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานซึ่งกระบวนการวิจัยดังกล่าวนี้มีจุดแข็งที่จะสามารถสร้างองค์ความรู้และแนวปฏิบัติใหม่ด้านสิ่งแวดล้อมและสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นในชุมชนได้จากกระบวนการต่างๆ ภายใต้กระบวนการวิจัยนี้เอง นอกจากนั้นยังสร้างสำนักแห่งการยอมรับ การศรัทธาในตนเองให้เกิดขึ้นทั่วทั้งชุมชนอีกด้วย

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล เสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “กระบวนการการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อมและปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ รวบรวมองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม และเพื่อสร้างกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก โดยผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 สภาพปัจจุบันของการจัดการสิ่งแวดล้อม และปัญหาสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลก ดังนี้

1.1.1 สภาพปัจจุบันของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ พบว่า จังหวัดพิษณุโลกมีพื้นที่ 10,815.85 ตารางกิโลเมตร ในช่วงปี พ.ศ. 2548-2552 เกิดการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าไม้ ดังนี้ คือ ปี พ.ศ.2548 มีพื้นที่ป่าไม้ 3,875.54 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 36.31 ของพื้นที่ทั้งหมด ปี พ.ศ.2549 มีพื้นที่ป่าไม้ลดลงเหลือ 3,820.79 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 35.33 ของพื้นที่ทั้งหมด แต่ในปี พ.ศ. 2552 มีพื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้น คือ 3,927.04 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 36.30 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยลักษณะส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณผสมป่าดิบแล้ง ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ไม้สัก ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้รัง ทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดพิษณุโลกเริ่มมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2552 เป็นต้นมา

1) สภาพปัจจุบันของการจัดการทรัพยากรน้ำ พบว่า จังหวัดพิษณุโลกมีแหล่งน้ำผิวดิน 2 กลุ่มน้ำหลัก คือ กลุ่มน้ำยม และกลุ่มน้ำน่าน โดยมีหนอง บึง และคลองสายสำคัญๆ มากมายที่เกิดขึ้น กระจัดกระจายอยู่ทั่วไปไหลรวมลงสู่กลุ่มน้ำทั้งสอง แหล่งน้ำที่สำคัญคือ แม่น้ำยม และแม่น้ำน่าน มีแม่น้ำห้วย ลำธาร คลอง 868 สาย ซึ่งในจำนวนนี้มีที่ใช้งานได้ในฤดูแล้ง 813 สาย มีหนอง บึง 415 แห่ง มีสภาพใช้งานได้ในฤดูแล้ง 17 แห่ง และอื่นๆ 60 แห่ง ที่มีสภาพใช้ได้ในฤดูแล้ง 56 แห่ง

2) สภาพปัจจุบันของการจัดการทรัพยากรแร่ พบว่า จังหวัดพิษณุโลกเป็นพื้นที่ที่พบแร่ธาตุที่สำคัญสามารถพัฒนาใช้ในเชิงเศรษฐกิจไม่มากนัก ประกอบด้วย แร่ควอตซ์ ที่อำเภอวังทอง หินอ่อน ที่อำเภอนิคมบะปร่าง และถ่านหิน ที่เขตรอยต่อ ระหว่างอำเภอเมืองกับอำเภอวังทอง นอกจากนั้นยังมีการค้นพบแคลไซต์ และโปไรท์ แต่มีปริมาณไม่มากพอในเชิงเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรแร่ธาตุเหล่านั้นยังไม่มี การสัมปทานแต่อย่างใด มีเพียงการสัมปทานขุดหินปูนในเขตอำเภอนิคมบะปร่างขึ้นมาใช้เพื่อการก่อสร้างเท่านั้น

3) สภาพปัจจุบันของการใช้ที่ดิน พบว่า ที่ดินส่วนใหญ่ของจังหวัดพิษณุโลกส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม รองลงมาเป็นพื้นที่น้ำ และพื้นที่นาตามลำดับ

4) สภาพปัจจุบันของการจัดการขยะ จากการสำรวจข้อมูลขยะของสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค 3 (2560) พบว่า ในปี พ.ศ.2559 จังหวัดพิษณุโลกมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)

จำนวน 102 แห่ง ปริมาณขยะที่เกิดขึ้น 893.56 ตัน/วัน จำนวน อปท.ที่มีการให้บริการจัดการขยะ 33 แห่ง จำนวน อปท. ที่ไม่มีการให้บริการจัดการขยะ จำนวน 69 แห่ง ปริมาณขยะที่กำจัดถูกต้อง 306.32 ตัน/วัน ปริมาณขยะที่กำจัดไม่ถูกต้อง 379.39 ตัน/วัน ขยะที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ 207.85 ตัน/วัน แต่ไม่มีปริมาณขยะสะสมที่ยังไม่ได้กำจัด

1.1.2 ปัญหาสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลกประสบปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลัก 3 ด้านคือ ด้านทรัพยากรป่าไม้ ด้านทรัพยากรน้ำ และด้านการจัดการขยะ ดังนี้

1) ปัญหาด้านทรัพยากรป่าไม้

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า พื้นที่ป่าของจังหวัดพิษณุโลกมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นอย่างช้าๆ กล่าวคือ เพิ่มขึ้นไม่มาก แต่มีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันในบางพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกก็ยังคงเป็นพื้นที่ที่ประสบปัญหาในด้านทรัพยากรป่าไม้ โดยปัญหาหลักที่พบในด้านนี้ คือ ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า ซึ่งมีสาเหตุมาจากการไม่มีที่ดินทำกินจึงบุกรุกป่าเพื่อทำการเกษตร การขาดความรู้ความเข้าใจกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้และแนวเขตป่าสงวน และการเลือกปฏิบัติในการบังคับใช้กฎหมายในเรื่องการบุกรุกป่า ซึ่งสภาพปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนมาจากการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 3 กลุ่ม ดังนี้

(1) การไม่มีที่ดินทำกินจึงบุกรุกป่าเพื่อทำการเกษตร โดยนายทุนจากนอกพื้นที่และประชาชนในพื้นที่ที่อยู่บริเวณใกล้เคียงพื้นที่ป่าไม้ เนื่องจากไม่มีที่ดินทำกิน เพราะที่ดินที่ทำกินดั้งเดิมอยู่ในเขตป่าสงวน ส่งผลให้พวกเขาถูกสั่งให้อพยพออกมาอยู่ในชุมชน

(2) การขาดความรู้ความเข้าใจกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้และแนวเขตป่าสงวน

(3) การเลือกปฏิบัติในการบังคับใช้กฎหมายในเรื่องการบุกรุกป่า คือ ปัญหาชาวบ้านมีการต่อต้านกลุ่มนายทุนที่ได้เข้าไปทำกิจการในป่าไม้จึงมีการต่อต้านจากชาวบ้านในพื้นที่จึงเกิดการบาดเจ็บล้มตาย

2) ปัญหาด้านทรัพยากรน้ำ

(1) ปัญหาการพังทลายของหน้าดิน เป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจากปัจจุบันมีการพังทลายของหน้าดินที่อยู่บริเวณใกล้น้ำหรือพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้านในชุมชนในอำเภอต่างๆ การสร้างฝายด้วยการใช้คอนกรีต ในปัจจุบันอาจจะใช้เวลานานในการดำเนินการ อีกทั้งทางด้านงบประมาณก็อาจจะไม่ทั่วถึงพื้นที่ห่างไกล จึงจำเป็นต้องมีการสร้างฝายที่เป็นฝายชะลอน้ำจากธรรมชาติ โดยวิธีการปลูกต้นไม้หรือนำต้นไม้ และแรงงานชาวบ้านมาช่วยกันทำฝายชะลอน้ำเพื่อให้มีน้ำไว้ใช้ในการทำการเกษตรได้นาน

(2) ปัญหาวัชพืชกีดขวางทางไหลของน้ำ เนื่องจากมีวัชพืชที่เติบโตในน้ำมีปริมาณการเจริญเติบโตมากทำให้เกิดการหนาแน่นของวัชพืช จึงทำให้เกิดอุปสรรคต่อการไหลเวียนของน้ำ และการสัญจรของประชาชนในบริเวณนั้นของหลายๆ ตำบลของจังหวัดพิษณุโลก

(3) ปัญหาขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตร โดยประชาชนในบางพื้นที่ขาดแหล่งน้ำในการทำการเพาะปลูก เนื่องจากในพื้นที่ไม่มีพื้นที่รองรับน้ำและกักเก็บน้ำไว้ ประชาชนจึงปลูกข้าวไม่ได้จำเป็นต้องรอฤดูกาลที่ฝนตกอย่างเดียว

(4) ปัญหาน้ำท่วม ในบางพื้นที่ของจังหวัดพิษณุโลกจะประสบปัญหาน้ำท่วมทุกปี จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการน้ำ ด้วยวิธีการบริหารจัดการน้ำด้วยการนำน้ำมาใช้ประโยชน์ก่อน หรือ “บางระกำโมเดล” ที่เกิดจากการที่ประชาชนสู้กับธรรมชาติด้วยการปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ

(5) ปัญหาการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างไม่ถูกต้องและสิ้นเปลือง

(6) ปัญหาน้ำเสียในชุมชน จากการตรวจสอบคุณภาพแหล่งน้ำผิวดินของกรมควบคุมมลพิษในปี พ.ศ. 2559 พบว่าจังหวัดพิษณุโลกมีปริมาณน้ำเสียที่เกิดขึ้นเฉลี่ย 273,412 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน แต่ปริมาณที่ระบบบำบัดน้ำเสียในพื้นที่สามารถบำบัดได้เพียง 320 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน คิดเป็นร้อยละ ซึ่งถือว่าบำบัดได้น้อยมาก โดยในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีระบบบำบัดน้ำเสียเพียง 3 แห่ง คือ เทศบาลนครพิษณุโลก เทศบาลตำบลบางระกำ และเทศบาลตำบลวังทอง

3) ปัญหาด้านการจัดการขยะ

ปัญหาด้านการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลที่พบ คือ ปัญหาการทิ้งขยะไม่ถูกที่ ปัญหาการคัดแยกขยะ และปัญหาการจัดการขยะ ดังนี้

(1) ปัญหาการทิ้งขยะถูกที่ สาเหตุการทิ้งขยะถูกที่นั้นเนื่องจากการขาดการวางแผนการจัดสถานที่ในการทิ้งขยะแต่ละประเภทอย่างเหมาะสม และเพียงพอต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ผู้นำชุมชนจึงต้องมีการวางแผนในการบริหารจัดการขยะ โดยใช้วิธีการจัดตั้งธนาคารขยะ การรณรงค์ให้หันมาใช้ถุงผ้าแทนถุงพลาสติกในแต่ละหมู่บ้าน มีการออกกฎระเบียบของหมู่บ้าน โดยที่ใครทำผิดจะมีการลงโทษตามกฎหมายที่บังคับใช้ และยังมีการสร้างแรงจูงใจในการทิ้งขยะอย่างถูกวิธี โดยลงทะเบียน เก็บสถิติจนถึงสิ้นปีจึงมีการประกาศรายชื่อมอบรางวัล

(2) ปัญหาการคัดแยกขยะ เนื่องจากประชาชนในบางพื้นที่ยังขาดความรู้ในการคัดแยกขยะ กลุ่มผู้นำชุมชน จึงร่วมกับหน่วยงานต่างๆ วางแผน คิดโครงการต่างๆ เพื่อรองรับปริมาณขยะที่หลากหลายประเภทรวมถึงการออกกฎระเบียบในการทิ้งขยะ เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการขยะของถูกวิธีและตอบสนองนโยบายของภาครัฐในแต่ละหมู่บ้าน

(3) ปัญหาการจัดการขยะ ซึ่งเป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจากการขาดแหล่งในการกำจัดขยะประเภทต่างๆ โดยเฉพาะขยะติดเชื้อ และประชาชนในบางพื้นที่ขาดความตระหนักในปัญหาที่เกิดจากการกำจัดขยะไม่ถูกวิธี ปัญหาขยะแฉ่งจากชุมชนอื่นๆ ที่มีการลักลอบนำเข้ามาทิ้งในพื้นที่ การขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ

1.1.3 แนวทางปัจจุบันในการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลของจังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วยแนวทาง 2 แนวทาง ดังนี้

แนวทางที่ 1 รณรงค์ ส่งเสริม สร้างสรรค์ สนับสนุนการดำเนินการให้ชุมชนพัฒนากระบวนการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมตามแนวทางของตนเอง ผ่านโครงการคัดแยกขยะ การจัดการ

และการใช้ประโยชน์จากขยะประเภทต่างๆ ตลอดจนการปลูกจิตสำนึกต่างๆ สามารถจำแนกบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำแนกออกได้เป็น 4 ลักษณะ คือ การดำเนินการ การส่งเสริม การประสาน และการสนับสนุน

แนวทางที่ 2 การจัดการขยะที่ถูกต้องตามหลักวิชาการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ทุกระดับ ปัจจุบันจังหวัดพิษณุโลกมีสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยที่ถูกต้องตามหลักวิชาการที่รับผิดชอบโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ตั้งแต่ระดับตำบลขึ้นไปและเอกชนจำนวนทั้งสิ้น 19 แห่ง ประกอบด้วย สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลนครพิษณุโลก สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลนครไทย สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลบ้านใหม่ สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลวังทอง สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลพรหมพิราม สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลวัดโบสถ์ สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลป่าแดง สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลบ้านแยง สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลเนินกุ่ม สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลบางกระพุ่ม สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลปลักแรด สถานที่กำจัดขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าสะแก สถานที่กำจัดขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม สถานที่กำจัดขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลแก่งไสภา สถานที่กำจัดขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกร่าง สถานที่กำจัดขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าตาล และบ่อเอกชนในพื้นที่ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง นอกจากนี้ยังมีเตาเผาขยะแบบมีระบบบำบัดควันของเทศบาลตำบลบางระกำ อีกด้วย

จากข้อมูลสถานที่กำจัดขยะในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกจะเห็นว่า *สถานที่กำจัดขยะส่วนใหญ่เป็นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลทั้งเทศบาลตำบล (ทต.) และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นส่วนใหญ่* จึงอาจกล่าวได้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลมีบทบาทสำคัญในการจัดการขยะในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก

1.2 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์ รวบรวมองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก

1.2.1 องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการป่าชุมชน คือ องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการจัดการป่าชุมชนของตำบลหินลาด อำเภอวัดโบสถ์ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนดังนี้

1) การนำองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่มาจากรากฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการป่าชุมชน องค์ความรู้ที่นำมาใช้ในการจัดการป่าชุมชน คือ องค์ความรู้ในการทำ “ฝายมีชีวิต” จากต้นไผ่ โดยปลูกต้นไผ่ให้เป็นฝายกั้นน้ำ เมื่อกอไผ่โตขึ้นก็จะเป็นฝายมีชีวิต รากไผ่จะยึดดินไม่ให้พังทลายลงอีกด้วย

2) ใช้กฎระเบียบที่มาจากความเห็นชอบของประชาชนในชุมชนมาใช้ในการจัดการป่าชุมชน โดยเริ่มต้นจากการชี้แจงทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่ว่าพวกเขาจะได้ประโยชน์อะไรจากป่า โดยพบปะกับประชาชนในพื้นที่ประมาณเดือนละ 1-2 ครั้ง โดยผู้นำจะเดินทางไปชี้แจงทำความเข้าใจที่ละหมู่บ้านเพื่อเปลี่ยนแปลงวิถีในการ “อยู่ร่วมกับป่า” ของประชาชนในพื้นที่

3) วางแผนการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืน

องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการจัดการป่าชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกคือ การนำองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่มีรากฐานมาจาก “องค์ความรู้และแนวปฏิบัติภายในชุมชน” ที่มีอยู่เดิม” คือ วิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา มาผสานกับ “องค์ความรู้และแนวปฏิบัติภายนอก” ที่เป็นสิ่งใหม่ คือ องค์ความรู้ทางวิชาการ กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ของประเทศ เพื่อนำมาสร้างเป็นองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่นำมาใช้ในการจัดการป่าชุมชนในปัจจุบัน

กลไกความสำเร็จในการขับเคลื่อนการนำองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการจัดการป่าชุมชนไปสู่ “การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ” ในภาคประชาชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก คือ “การประสานประโยชน์ส่วนบุคคลกับประโยชน์ส่วนรวมเข้าด้วยกัน” จนเป็นการประสาน “ประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน ประโยชน์เดียว” ดังจะเห็นได้จากกรวางแผนการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนร่วมกันเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืน

1.2.2 องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการน้ำ คือ องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการจัดการน้ำขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลร่วมกับหน่วยงานระดับชาติอื่นๆ ในโครงการบริหารจัดการน้ำต้นแบบ หรือที่รู้จักกันในนาม “บางระกำโมเดล”

หลักการสำคัญของโครงการบริหารจัดการน้ำต้นแบบ หรือบางระกำโมเดลที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า เป็นโครงการที่นำฐานคิดมาจากองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และวิถีปฏิบัติที่มาจากรากฐานดั้งเดิมของชุมชนในด้านการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดจากภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นเป็นประจำในพื้นที่

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการจัดการน้ำขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลร่วมกับหน่วยงานระดับชาติอื่นๆ ในโครงการบริหารจัดการน้ำต้นแบบในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ “ภาคประชาชน” และ “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล” คือ

1) องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการบริหารจัดการน้ำจากรากฐานของวิถีชีวิตและภูมิปัญญาดั้งเดิม ซึ่งเกิดจากข้อพิพาททกเถียงจากปัญหาการบริหารจัดการน้ำที่ชุมชนต้องประสบอยู่เป็นประจำจนเกิดการสังสมประสบการณ์ของคนรุ่นก่อน บอกเล่าสู่คนรุ่นใหม่จนนำไปสู่แนวทางการบริหารจัดการน้ำที่เป็นรูปธรรมซึ่งเป็นฐานคิดของโครงการบริหารจัดการน้ำแบบชุมชนมีส่วนร่วม หรือ บางระกำโมเดลนั่นเอง

2) องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีของผู้นำชุมชนและประชาชนในชุมชน นำไปสู่การเจรจาจนได้ข้อตกลงที่พึงพอใจกันทุกฝ่าย และนำการบริหารจัดการน้ำออกจากการเมืองได้สำเร็จ

อาจกล่าวได้ว่าความสำเร็จของโครงการบริหารจัดการน้ำต้นแบบ หรือ “บางระกำโมเดล” ที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ 2554 จนถึงปัจจุบันนี้มีมิติหนึ่งที่ต้องนำมาพิจารณาคือ “มิติทางชุมชนสังคม” ในด้านขององค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการบริหารจัดการน้ำจากรากฐานของวิถีชีวิตและภูมิปัญญาดั้งเดิม และองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีของผู้นำ

ชุมชนและประชาชนในชุมชนซึ่งนำไปสู่ “ความเสียหาย” ของชุมชนในการเป็นพื้นที่หนองน้ำ ซึ่งนำมาซึ่งความสูญเสียโอกาสในการเพาะปลูกพืชผลการเกษตรเป็นระยะเวลานานถึง 4 เดือน ตลอดจนเกิดความยากลำบากในการใช้ชีวิตประจำวันและการสัญจรไปมาเพื่อหนองน้ำไม่ให้เกิดผลกระทบทางอุทกภัยกับพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ประหยัดงบประมาณภาครัฐในการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยด้านการเกษตร ประหยัดงบประมาณในการป้องกันอุทกภัยที่จะเกิดความเสียหายต่อพื้นที่การเกษตร ซึ่งเป็น “ความเสียหายต่อส่วนรวม” อย่างแท้จริง

1.2.3 องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการขยะ

องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่ 1 คือ องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในด้านการรณรงค์ ส่งเสริม สร้างสรรค์ สนับสนุนการดำเนินการให้ชุมชนพัฒนากระบวนการจัดการขยะตามแนวทางของตนเอง ผ่านโครงการคัดแยกขยะ การจัดการและการใช้ประโยชน์จากขยะประเภทต่างๆ ตลอดจนการปลูกจิตสำนึกต่างๆ สามารถจำแนกบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำแนกออกได้เป็น 4 ลักษณะ คือ การดำเนินการ การส่งเสริม การประสาน และการสนับสนุน

องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่ 2 คือ องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการจัดการขยะที่ถูกต้องตามหลักวิชาการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกันทุกระดับตั้งแต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลไปจนถึงระดับจังหวัด จากข้อมูลพบว่า ปัจจุบันจังหวัดพิษณุโลกมีสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยที่ถูกต้องตามหลักวิชาการที่รับผิดชอบโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ตั้งแต่ระดับตำบลขึ้นไปและเอกชนจำนวนทั้งสิ้น 19 แห่ง ประกอบด้วย สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลนครพิษณุโลก สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลนครไทย สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลบ้านใหม่ สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลวังทอง สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลพรหมพิราม สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลวัดโบสถ์ สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลป่าแดง สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลบ้านแยง สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลเนินกุ่ม สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลบางกระทุ่ม สถานที่กำจัดขยะของเทศบาลตำบลปลักแรด สถานที่กำจัดขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าสะแก สถานที่กำจัดขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม สถานที่กำจัดขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลแก่งโสภา สถานที่กำจัดขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกร่าง สถานที่กำจัดขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าตาล และบ่อเอกชนในพื้นที่ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง นอกจากนี้ยังมีเตาเผาขยะแบบมีระบบบำบัดควันของเทศบาลตำบลบางระกำอีกด้วย

แนวทางการจัดการขยะมูลฝอยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงทดลองแนวทางในการกำจัดขยะที่หลากหลายแนวทางของเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เพื่อศึกษาข้อดี ข้อเสีย ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่ตามมาจะนำองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่ได้ไปใช้ปฏิบัติจริงในการจัดการขยะของชุมชน ดังนี้

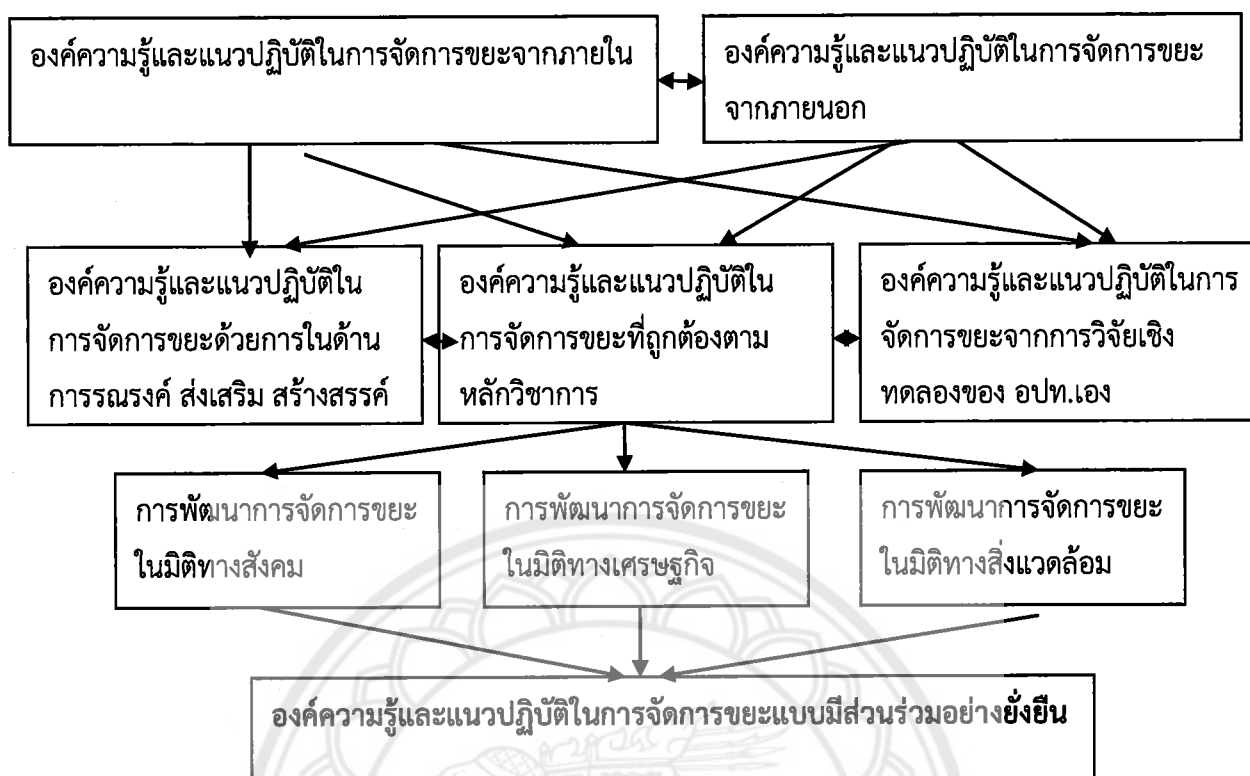
- 1) นำขยะไปทดลองทำปุ๋ยหมัก
- 2) นำขยะมาเลี้ยงไส้เดือน
- 3) นำขยะมาหมักแก๊สชีวภาพ

4) การประดิษฐ์เตาเผาไร่รมลพิษ

5) การหมักในถังซีเมนต์ ซึ่งเทศบาลตำบลบ้านคลอง จึงได้ใช้วิธีการนี้ในการจัดการขยะเปียก หรือขยะอินทรีย์มาจนถึงปัจจุบัน ผลจากการทดลองกำจัดขยะเปียก หรือขยะอินทรีย์ด้วยวิธีการที่กล่าวมาข้างต้น คือ ปุ๋ยน้ำสีน้ำตาล ซึ่งปุ๋ยน้ำนี้เมื่อนำไปผสมน้ำและนำไปรดพืชผักสวนครัว พืชไร่ ไม้ดอกไม้ประดับต่างๆ จะทำให้พืชผักมีการเจริญงอกงาม และได้ผลผลิตที่ดี

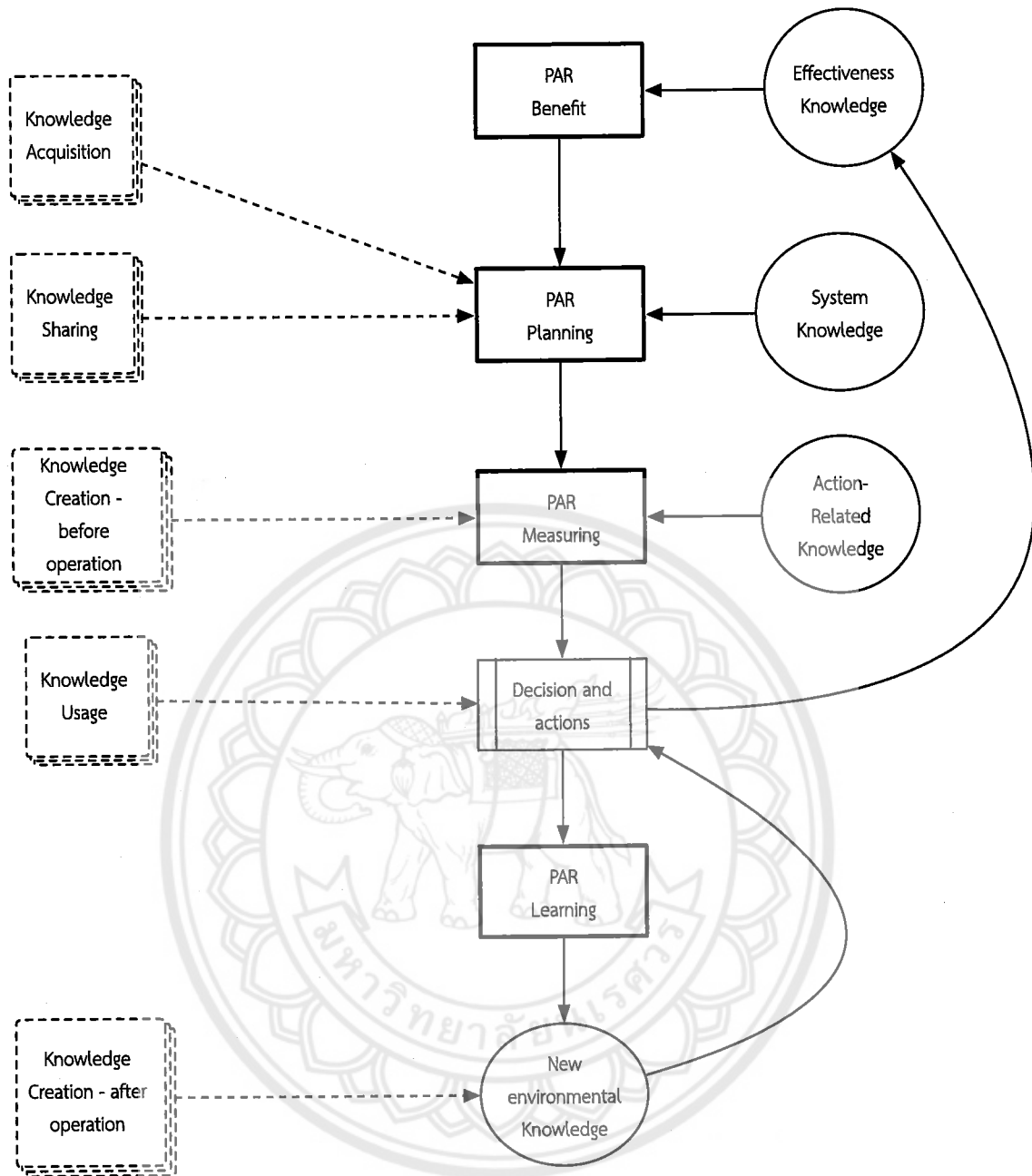
จากองค์ความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลกที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลมีบทบาทมากในด้านการจัดการขยะ โดยองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่กล่าวมาข้างต้นนำไปสู่การจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมแบบครบวงจร โดยจัดการขยะตั้งแต่ต้นทาง (ขยะจากครัวเรือน) มีกระบวนการจัดการขยะและใช้ประโยชน์จากขยะแต่ละประเภทที่ถูกต้องตามหลักวิชาการไปจนถึงสิ้นสุดกระบวนการจัดการขยะ ซึ่งต้องใช้องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่มาจาก “ชุมชน” ซึ่งเป็น “องค์ความรู้และแนวปฏิบัติจากภายใน” ผสมผสานกับองค์ความรู้และแนวปฏิบัติตามหลักวิชาการซึ่งเป็น “องค์ความรู้และแนวปฏิบัติจากภายนอก” จึงอาจกล่าวได้ว่า องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลกเป็นการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยการผสมผสานองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่ผสมกันระหว่าง “มิติทางสังคม” “มิติทางสิ่งแวดล้อม” โดยเชื่อมโยงกันไว้ด้วย “มิติทางเศรษฐกิจจึงสามารถจัดการขยะได้อย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และยั่งยืน อาจกล่าวได้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลกมีวิธีการจัดการสิ่งแวดล้อมของตนเองในแต่ละพื้นที่ อีกทั้งไม่ปฏิเสธองค์ความรู้จากภายนอกอีกด้วย

องค์ความรู้และแนวปฏิบัติด้านการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลกสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ที่ระบุชี้ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ต้องพัฒนามิติต่างๆ ไปพร้อมกัน คือ มิติทางสิ่งแวดล้อม มิติทางเศรษฐกิจ และมิติทางสังคม สรุปได้ดังแผนภาพที่ 5.1

แผนภาพที่ 5.1 องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล

1.3 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 3 กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในจังหวัดพิษณุโลก พบว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล (Participatory Environmental Knowledge and Best Practices Transfer Process) จะเห็นได้ว่าหัวใจสำคัญของกระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล คือ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)” ประกอบด้วย Participatory Action Research Benefit (PAR Benefit) Participatory Action Research Planning (PAR Planning) Participatory Action Research Measuring (PAR Measuring) นำไปสู่กระบวนการตัดสินใจและปฏิบัติการ (Decision and Actions) เพื่อนำไปสู่ Participatory Action Research Learning (PAR Learning) และได้ชุดขององค์ความรู้ใหม่ทางด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นบนฐานของบริบทชุมชน ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ และทดลองใช้มาแล้วจึงเป็นองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่ใช้ได้จริง สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้และบริบทชุมชนอย่างแท้จริง จากกระบวนการถ่ายทอดความรู้แบบมีส่วนร่วมข้างต้น ดังแผนภาพที่ 5.1

Knowledge management

Participation Model

Environmental Knowledge

แผนภาพที่ 5.2 กระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศแบบมีส่วนร่วมให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล (Participatory Environmental Knowledge and Best Practices Transfer Process)

2. อภิปรายผล

จากผลการวิจัยทั้ง 3 วัตถุประสงค์สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

2.1 จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่าแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล 2 แนวทาง คือ

แนวทางที่ 1 รมรงค์ ส่งเสริม สร้างสรรค์ สนับสนุนการดำเนินการให้ชุมชนพัฒนากระบวนการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมตามแนวทางของตนเอง จำแนกออกได้เป็น 4 ลักษณะ คือ การดำเนินการ การส่งเสริม การประสาน และการสนับสนุนสอดคล้องกับบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามกฎหมาย และผลการวิจัยของนพพงษ์ ดีไชย (2553) นิธินาถ เจริญโภคธาต (2554) ดิเรก ยศชรัตน์ (2558) และบัญญัติ โยธะกา (2556)

แนวทางที่ 2 การจัดการขยะที่ถูกต้องตามหลักวิชาการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนายั่งยืน (Sustainable Development) และแนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเทิดชาย ช่วยบำรุง (2552)

2.2 จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่าองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่ 1 คือ องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในด้านการรณรงค์ ส่งเสริม สร้างสรรค์ สนับสนุนการดำเนินการให้ชุมชนพัฒนากระบวนการจัดการขยะตามแนวทางของตนเอง ผ่านโครงการคัดแยกขยะ การจัดการและการใช้ประโยชน์จากขยะประเภทต่างๆ ตลอดจนการปลูกจิตสำนึกต่างๆ สามารถจำแนกบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำแนกออกได้เป็น 4 ลักษณะ คือ การดำเนินการ การส่งเสริม การประสาน และการสนับสนุน

องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่ 2 คือ องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการจัดการขยะที่ถูกต้องตามหลักวิชาการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกันทุกระดับตั้งแต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลไปจนถึงระดับจังหวัดสอดคล้องกับบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายและแนวคิดการพัฒนายั่งยืน (Sustainable Development) ที่ต้องพัฒนาทั้ง 3 มิติไปพร้อมๆ กัน คือ มิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม และมิติทางสิ่งแวดล้อม

2.3 จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล (Participatory Environmental Knowledge and Best Practices Transfer Process) จะเห็นได้ว่าหัวใจสำคัญของกระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล คือ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)” ประกอบด้วย Participatory Action Research Benefit (PAR Benefit) Participatory Action Research Planning (PAR Planning) Participatory Action Research Measuring (PAR Measuring) นำไปสู่กระบวนการตัดสินใจและปฏิบัติการ (Decision and Actions) เพื่อนำไปสู่ Participatory Action Research Learning (PAR Learning) และได้ชุดขององค์ความรู้ใหม่ทางด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นบนฐานของบริบทชุมชนผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ และทดลองใช้มาแล้วจึงเป็นองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่ใช้ได้จริง สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้และบริบทชุมชนอย่างแท้จริง สอดคล้องกับ ทฤษฎีการสร้างความรู้ (Knowledge Creation) ของ Nonaka and Takeuchi (1996) การเรียนรู้เชิงประสบการณ์

(Experiential Learning) ของ Kolb (1984) การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและวิธีการดำเนินการ (Participatory Learning and Action: PLA) ของ (Appel, Buckingham, Jodoin, and Roth, 2012) แนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้บนฐานทักษะชีวิต ของ UNICEF (2003) แนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้บนฐานชุมชน ของ Melaville, Berg, and Blank (2006) แนวคิดการมีส่วนร่วมของถวิลวดี บุรีกุล (2551) รูปแบบการมีส่วนร่วมของ Cohen และ Uphoff (1980) และจินตวีร์ เกษมสุข (2554) และแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

เหตุผลที่แนวคิด ทฤษฎีต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นสอดคล้องกับผลการวิจัยนั้นสามารถอธิบายได้ว่าการดำเนินโครงการด้านการพัฒนาใดๆ ในชุมชนโดยเฉพาะโครงการที่ส่งผลโดยตรงกับคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยรวม และมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวข้องจำนวนมากหัวใจสำคัญที่จะขับเคลื่อนโครงการเหล่านี้ให้ประสบความสำเร็จประการแรก คือ “การมีส่วนร่วม” ซึ่งการมีส่วนร่วมที่แท้จริงนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนได้รับประโยชน์ทั้งระดับบุคคล และระดับชุมชน และมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตน้อยที่สุด แต่การที่ประชาชนในชุมชนจะเห็นประโยชน์และเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาใดๆ จำเป็นต้องสร้าง “สำนึกแห่งความเป็นเจ้าของ” ในโครงการนั้นๆ ซึ่งทั้งการมีส่วนร่วมและสำนึกความเป็นเจ้าของต้องเริ่มต้นจากการร่วมกันพิจารณาประโยชน์ร่วมกัน แสวงหาความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ วางแผนการปฏิบัติการ สร้างทางเลือกที่หลากหลายในการปฏิบัติ ตัดสินใจเลือกชุดขององค์ความรู้และแนวปฏิบัติร่วมกัน ปฏิบัติตามแนวปฏิบัติที่ร่วมกันคิด ร่วมกันพิจารณาบนฐานของชุดองค์ความรู้ที่ร่วมกันเลือกสรรแล้วว่าเป็นชุดความรู้ที่ปฏิบัติได้จริง เหมาะบริบทของชุมชน เรียนรู้ร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกัน เดินทางร่วมกันฝ่าฟันทั้งทุกข์ สุขมาด้วยกันจึงจะบรรลุผลสำเร็จได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งเป็นแนวคิดหลักที่ปรากฏในผลการวิจัยร่วมกับแนวคิด ทฤษฎีการจัดการความรู้ทั้งการสร้างความรู้ (Knowledge Creation) การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing) การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) และการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและวิธีการดำเนินการ (Participatory Learning and Action: PLA)

3. เสนอแนะ

3.1 ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรนำแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เป็นแนวคิดที่สามารถนำไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานร่วมกับชุมชนในโครงการด้านการพัฒนาอื่นๆ ต่อไป

3.2 ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรนำแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ไปใช้ในการเสริมพลังอำนาจให้แก่ชุมชนในด้านการพึ่งตนเอง และการสร้างองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนได้ด้วยตนเอง

3.3 ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรนำกระบวนการถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล (Participatory Environmental Knowledge and Best Practices Transfer Process) ไปปรับใช้ในการพัฒนาชุมชนในด้านอื่นๆ ต่อไป

3.4 ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรกระตุ้น หนุน เสริมให้ชุมชนสร้างองค์ความรู้ของตนเองและบริหารจัดการชุมชนด้วยฐานขององค์ความรู้ที่สร้างขึ้นเอง

3.5 ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาชุดขององค์ความรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างองค์ความรู้ดั้งเดิม (Traditional Knowledge) และองค์ความรู้สมัยใหม่ (Modern Knowledge) เพื่อยกระดับองค์ความรู้ของชุมชนขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมและน่าเชื่อถือมากขึ้น

3.6 ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในด้านการศึกษาคควรนำสภาพปัจจุบันและปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมและด้านอื่นๆ ของชุมชนไปพัฒนาเป็นโจทย์ในการค้นคว้า วิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่สามารถนำมาปรับใช้ได้ในโลกแห่งความจริง (Real World) มากขึ้น

3.7 ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรกระตุ้นให้เกิดวัฒนธรรมความรู้ (Knowledge Culture) เช่น การแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การใช้ความรู้ การประเมินความรู้ การจัดระบบความรู้ การเรียนรู้ เป็นต้นให้เกิดขึ้นในชุมชนสังคม เพื่อให้ทั้งองค์ความรู้ของสังคมไทยเป็นสังคมเศรษฐกิจสังคมฐานความรู้ซึ่งนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมต่อไป

บรรณานุกรม

- กนกกร จีนาและคณะ. 2561. กระบวนการถ่ายทอดความรู้จากมหาวิทยาลัยสู่ชุมชน: กรณีศึกษา
โครงการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง. วารสารรัฐศาสตร์และรัฐ
ประศาสนศาสตร์ ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561): 59-80.
- เกศสุตา สิทธิสันติกุลและคณะ. 2559. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับบทบาทการสนับสนุนการอนุรักษ์
ป่าไม้ในชุมชนท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณัฐวรรณ สุนทรวรวิจิตร และคณะ. (2556). การศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตตำบลสาม
บัณฑิต : ปัจจัยที่มี ผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของประชาชนใน
ตำบลสามบัณฑิต. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- ดิเรก ยศรัตน์. 2558. กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการพัฒนาการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของประชาชน
ในเขตเทศบาลตำบลของพิไกร จังหวัดกำแพงเพชร. การศึกษาค้นด้วยตนเองปริญญาโทศ
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสาร, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- เดชวิทย์ นิลวรรณ และคณะ. 2557. กระบวนการและกลยุทธ์การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
กรณีศึกษาเทศบาลตำบลฟ้าฮ่าม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2551). การมีส่วนร่วม แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ. วิทยาลัยพัฒนาการปกครอง
ท้องถิ่น สถาบัน พระปกเกล้า.
- ทะนงศักดิ์ จันทรทอง. (2558). บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการบริหารจัดการทรัพยากร
ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. โครงการสนับสนุนความร่วมมือในประเทศไทย.
- ทิพย์สุดา จันทรแจ่มหล้า. (2548). ปฏิสัมพันธ์ข้ามระดับระหว่างกลไกกับลักษณะแหล่งความรู้และ
ผู้รับความรู้ที่มีต่อการทวงเหนี่ยวการถ่ายโอนความรู้. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
คณะครุ ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2552). บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่าง
ยั่งยืนบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบัน
พระปกเกล้า.
- นพพงษ์ ดีไชย. (2553). ความคิดเห็นของประชาชนและการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของ
เทศบาลตำบลหนองโพ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี. การค้นคว้าอิสระปริญญาศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและเอกชน มหาวิทยาลัยศิลปกร.
- นิคม พุทธา พันัส ทศนิยานนท์ เสริม ต๊ะแก้ว และเฉลิมศักดิ์ วานิชสมบัติ. (2555). อบต.พร้อมจริง
หรือในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- นิธินาด เจริญโภคธา. (2554). การมีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชนริมคลองเพื่ออนุรักษ์
ความหลากหลายของชนิดนกและพันธุ์ไม้ริมคลอง ตำบลบางนางลี่ อำเภอมั้วพวา จังหวัด
สมุทรสงคราม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

- บัญญัติ โยธะกา. (2556). การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของสมาชิกชุมชนในเขตเทศบาลเมืองท่าใหม่ อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี. การค้นคว้าอิสระวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม. คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ปณตนนท์ เสียรประภากุล. (2557). กระบวนการเรียนรู้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการปั้นเครื่องปั้นดินเผา บ้านม่อนเขาแก้ว ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. ลำปาง: มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- ปิยะพงษ์ บุขบงก์. (2552). นโยบายการจัดการสิ่งแวดล้อมบนฐานของทุนทางสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: แนวคิดและวิธีการบริหารงานที่เป็นเลิศ. วารสารสถาบันพระปกเกล้า. ปีที่ 7 ฉบับที่ 2.
- พรทิพย์ คำพอ วิทัศน์ จันทรโพธิ์ศรี วรางคณา สันธิธิสวัสดิ์ และจุฬารณณ์ โสตะ. (2543). บทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์การบริหารส่วนตำบลในงานอนามัยสิ่งแวดล้อม. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล. (2559). ศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชน ในจังหวัดอุบลราชธานี. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พีรยา วัชรโรทัย. 2556. การจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลเมืองแกลง จังหวัดระยอง. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม), คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ภาณี ฤทธิ์มาก และคณะ. (2555). ศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลในการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ: กรณีศึกษาจังหวัดขอนแก่น. วารสารวิจัยสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 เดือนกันยายน - ธันวาคม.
- มารีย์ม เจ๊ะเต๊ะ. (2556). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น: กรณีศึกษา โรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- รัตวัลย์ วจนรจนาน. (2543). การพัฒนาสุขภาพของประชาชนโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จังหวัดเลย.
- วรัญญา เสนาสุ. (2556). การกระจายอำนาจกับการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- วีระชัย สิทธิปิยะกุล. (2552). สถานการณ์และการจัดการมูลฝอยชุมชนในองค์การบริหารส่วนตำบลกรณีศึกษาพื้นที่รับผิดชอบของศูนย์อนามัยที่ 9 พิษณุโลก. พิษณุโลก: ศูนย์อนามัยที่ 9.
- ศิริเพ็ญ อึ้งสิทธิพูนพรและคณะ. (2559). กระบวนการจัดการความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนฮากกาออนไลน์ความสำเร็จและความท้าทาย. วารสารภาษาและวัฒนธรรมปีที่ 35 ฉบับพิเศษ (มกราคม-มิถุนายน 2559).

- สถาบันพระปกเกล้า. (2553). **แนวทางการจัดการขยะและน้ำเสียขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- สุชาติ คงระวะ และวีระพงศ์ จินะดิษฐ์. (2544). **บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ด้านการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อม ปี 2544 (การจัดการมูลฝอย)**. นนทบุรี :สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- สุนิสา ละครธรรณแก้ว. (2555). **บทบาทขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. (ออนไลน์). สืบค้นวันที่ 14 กรกฎาคม 2560. จาก <https://www.gotoknow.org/posts/479897>.
- สุรเดช เดชคุ้มวงศ์ (2549) **แนวทางการพัฒนาการทำงานร่วมกันระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลกับประชาคมเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนจังหวัดพิจิตร**. นนทบุรี :สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2559). **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการ พ.ศ. 2551-2555**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.
- สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3. (2560). **รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำน่านและลุ่มน้ำยมตอนล่าง ปี 2560**. พิษณุโลก: สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3.
- อัจฉรา ศรีพันธ์. (2554-2555). **กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศไทย**. วารสารวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์, 7(1), 10-19.
- อัจฉรา ศรีพันธ์. (2555). **เอกสารประกอบการสอนการสื่อสารเพื่อการพัฒนา**. พิษณุโลก: ภาควิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- อัจฉรา ศรีพันธ์. (2562). **การศึกษาบนฐานชีวิตและชุมชน: เมื่อประชาชนลุกขึ้นมาปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพฯ: Prottexts.
- Argote, Linda and Ingram, Paul. (2000). **Knowledge Transfer: A Basis for Competitive Advantage in Firms**. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 82(1) May, 150-169.
- Atchara Sriphan. (2017). **Community-based Education in Thailand: Implications for Practice, Research, and National Policy**. Proceedings of 20th Annual Southeastern Association of Educational Studies (SEAES), April 1st, 2017.
- Choo, C. W. (2000). **The knowing organization: how organizations use information to construct meaning, create knowledge, and make decisions**. New York: Oxford University Press.
- Crossick, Geoffrey. (2006). **“Knowledge Transfer without Widgets: the Challenge of the Creative Economy”**. A Lecture to the Royal Society of Arts in Leeds University of London.

- Cummings, Jeffrey L. and Teng, Bing-Sheng.(2003). Tranfering R&D Knowledge: the Key Factors Affecting Knowledge Transfer Success. **Journal of Engineering and Technology Management**, 20, 39-68.
- Davenport, Thomas H. and Prusak, Larry. (1998). **Working Knowledge: How Organizations Manage What They Know**. Cambridge: Harvard Business School Press.
- Dalkir, Kimir. (2011). **Knowledge management in theory and practice. second edition**. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Fahey, Liam and Laurence Prosak. (1998). **The Element Deadliest Sins of Knowledge Management**. *California Management Review*. Vol.40.No.3, Spring.
- Galbraith, D.C. (1990). Conceptual Issue in the Meaning of Tourism.” in **Progress in Tourism Recreation and Hospitality Management Volume 2**. London: Belhaven.
- Grant, Robert M. (1996). Toward a Knowledge-Based Theory of the Firm. **Strategic Management Journal**.17, (Winter), 109-122.
- Grundstein, Michel.(2001). **Knowledge Management: Classic and Contemporary Works**. London: The MIT Press.
- Horwitch, M. and Armacost, R. (2002). Helping Knowledge Management be all it can be. **Journal of Business Strategy**, 23(3), 26-32.
- Kolb, D. A. (1984). **Experiential Learning**. New Jersey: Prentice Hall.
- Learning Liftoff. (2017).The Importance of Life Skills-Based Education. Retrieved from <https://www.learningliftoff.com/the-importance-of-life-skills-based-education/>
- Melaville, Atelia, Berg, Amy C. and Blank, Martin J. (2006). **Community-Based Learning: Engaging Students for Success and Citizenship**. Washington D.C.: Coalition for Community Schools.
- Nonaka, Ikujiro and Takeuchi, Hirotaka. (1995). **The Knowledge Creating Company: How Japanese Company Create the Dynamics of Innovation**. Oxford : Oxford University Press.
- Parikh, M. (2001). Knowledge management framework for high-tech research and evelopment”. **Engineering Management**, 13 (3), 27-33.
- Polanyi, M. (1966). **The Tacit Dimension**. London: Routledge & Kegan Paul.
- Roy M., Parent R., Desmarais L. (2003). From knowledge transfer to knowledge-sharing : Virtual teaming at the Eastern Canada Consortium for Research on Workplace Health and Safety. in **Proceedings of the 4th European Conference on**

- Knowledge Management (4th : 18-19 September 2003 : Oxford University, United Kingdom), 759-766.
- Mowery, David C. Oxley, Joanne E. and Silverman, Brain S. (1996). Strategic Alliances and Interfirm Knowledge Transfer. **Strategic Management Journal**, winter, 77-91.
- O'dell, Carla and Cindy Hubert. (2011). **The new age in knowledge**. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Pasher, Edna and Tuvya Ronen. (2011). **The complete guide of knowledge management: A strategic plan to leverage your company's intellectual capital**. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Servaes Jan. (1996). *Participatory communication for social change*. USA: Sage.
- Singley, Mark K. and Anderson, John R. (1989). **The transfer of cognitive skill**. Cambridge, Mass: Harvard University press.
- Szulanski, Gabriel. (1999). The Process of Knowledge Transfer: A Diachronic Analysis Striciness. **OBHDP**, June, 1-40.
- Thoughtful Learning. (2017). What are life skills? Retrieved from <https://k12.thoughtfullearning.com/FAO/what-are-life-skills>.
- Tsai, Wenpen. (2001). Knowledge Transfer in Intraorganizational Networks: Effects of Network Position and Absorptive Capacity on Business Unit Innovation and Informance. **The Academy of Management Journal**, 44(5), 996-1004.
- Tufte, T. and Mefaloputlos, P. (2009). **Participatory communication: A practical guide**. Washington D.C.: The World Bank.
- UNESCO. (2016). **Community-Based Lifelong Learning Lifelong Learning and Adult Education: and Adult Education: Situations of Community Situations of Community Learning Centres in Learning Centres in 7 Asian Countries**. Paris: UNESCO
- UNICEF. (2003). Life skills (online). Retrieved from: https://www.unicef.org/lifeskills/index_7308.html.
- UNICEF. (2003). **Life skills: Implementation models**. Retrieved from: https://www.unicef.org/lifeskills/index_10485.html
- Wiig, K.M. (1993). **Knowledge Management Foundation: Thinking about Thinking, How People and Organazationa Creat Represent and Use Knowledge**. Allington: Schema Press.
- Yamazaki, Hideo.(2004). Knowledge Community in Japan: A Case Study. **Knowledge Borad**, March.

Zárraga, C.; Bonache, J. "Assessing the team environment for knowledge sharing: an empirical analysis." *Journal of Human Resource Management*, 14(7), 2003: 1227-1245.

